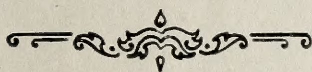

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระปิยมหาราช

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณหญิงเพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี (เลาหเศรษฐี) ต.จ.
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระปิยมหาราช

ภาคที่ ๒๒

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงเพิ่ม โชฏึกราชเศรษฐี (เลาหเศรษฐี) ต.จ.

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงเพิ่ม โชฏิกราชเศรษฐี ต.จ. กำหนดงานวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส เจ้าภาพได้มาติดต่อกับหัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขอพิมพ์หนังสือเรื่องจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรมีความยินดีอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือนี้เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง ต้นฉบับเป็นอักษรพิมพ์ดีด มีอยู่ ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๐ ไป ๑ ปี ปรากฏในบานแผนกบางเล่มของหนังสือนั้นว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดีตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหนังสือในหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ในบัดนี้ หนังสือนี้จึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือเรื่องนี้ต้องเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นอน

ที่ว่า " ต้องเป็นพระราชนิพนธ์ " ก็เพราะปรากฏในภาคต้น ๆ ที่หอสมุด ฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญไม่มีราชาศัพท์เลยจนถึงหน้า ๑๙ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่นั้นไปเข้าใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจด จึงใช้ราชาศัพท์ เช่น " เสด็จพระราชดำเนิน " " ทรงพระราชนิพนธ์ " เหล่านี้เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีสำนวนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณหรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เช่นตรัสเล่าว่า " บ่ายไปศาลเจ้า และข้ามไปดูงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ " ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า " บ่าย เสด็จ ไปศาลเจ้า และข้ามไป ทอดพระเนตร งานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำ เสด็จ กลับ (หน้า ๓๔ ภาค ๗) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำหรือโดยมากที่ผู้รับ รับสั่งให้จดลืมเปลี่ยนหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น " องค์

มนุษย์ถวายเรื่องพระพุทธรัตน์" คำว่า " องค์มนุษย์" คือ " พระองค์เจ้ามนุษยนาคมาณพ " ซึ่งเป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า " ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉัน ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ใน พระองค์" คำว่า " ฉัน " เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เองและผู้รับ รับสั่งให้จดลืมเปลี่ยน แต่คำว่า " พระองค์ " เป็นคำที่ผู้รับ รับสั่งได้เปลี่ยนแล้ว ซึ่งความจริงถ้าทรงจดลงเองก็คงจะเป็นว่า ถ้าสมเด็จกรมพระฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ใน ฉัน " หรือถ้าผู้รับรับสั่งจะไม่ลืมเปลี่ยนก็คงจะเป็นว่า " ถ้าสมเด็จกรมพระ พระองค์ ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าในตอนหลัง ๆ มาตรัสสั่งให้ผู้อื่นจด แต่ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่เฉพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า ไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิดเรื่องนี้หน่อย ข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วันจะเห็นว่าล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่นักอ่านหลายจำพวก โดยเฉพาะผู้ที่จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือเล่มนี้มี ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ นักประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสือนี้อย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศไทยในยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวัน วันละเล็กละน้อยนี้ เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติ กฎหมาย หรือราชการแผ่นดินอื่น ๆ อันปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้น ยิ่งกว่านั้นในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่นในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่าใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการตามกระทรวงต่าง ๆ อย่างไรบ้าง จะต้องค้นหาเรื่องที่ต้องการทราบด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอดและเป็นหลักฐานเพียงพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประศาสโนบาย ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศและเป็นการภายใน ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำประเทศไทยหลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมือง

มาด้วยความยากลำบากยากเย็นเพียงไร สมควรเป็นทิฏฐานุคติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันนี้ได้พิมพ์ติดต่อกันมาแล้วรวม ๒๓ ภาค ภาคที่ ๒๓ ซึ่งเป็นภาคที่พิมพ์ครั้งหลังสุด ได้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าหญิงนาราวดี เทวกุล เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ การพิมพ์ครั้งนี้นับเป็นภาคที่ ๒๔ หวังว่าหนังสือนี้คงจะเป็นที่พอใจของผู้ที่รับไปอ่านตามสมควร

กรมศิลปากร

๒๙ มกราคม ๒๕๐๖

คุณหญิงเพิ่ม โชฏิกราชเศรษฐี

(เลาหเสรษฐี)

ชาตะ พ.ศ. ๒๔๑๑

ประวัติ

คุณหญิง เพิ่ม โชฎึกราชเศรษฐี (เลาหเศรษฐี)

คุณแม่ เป็นบุตรีหลวงพิพิธภัณฑวิจารณ์ (คนโดยมากเรียกกันว่าเจ้าสัวฮี) และนางพิพิธภัณฑวิจารณ์ (สุด อักษรนันท์) เกิดเมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ปีมะโรง ที่บ้านบางลำภูล่าง ธนบุรี มีพี่น้องชายหญิงรวมกันทั้งสิ้น ๖ คน ได้ถึงแก่กรรมไปก่อนแล้วทุกคน

คุณแม่ได้ทำการสมรสกับคุณพ่อ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (มิ่น เลาหเศรษฐี) มีบุตรธิดารวมทั้งหมด ๘ คน คือ

๑. พูน สมรสกับพระยาวิชิตสรสาสตร์ (อำนวย อมาตยกุล) ถึงแก่กรรม
๒. น.ส. พัน (ถึงแก่กรรม)
๓. พร สมรสกับหม่อมเจ้าจิตร์โภคทวี เกษมศรี
๔. หลวงวุฒิอัฏเนติคุณ (เล็ก เลาหเศรษฐี) ถึงแก่กรรม
๕. พร้อม สมรสกับพระมหามนตรี (ฉัตร์ โชติกเสถียร)
๖. พริ้ม สมรสกับหม่อมเจ้าสุวิชากร วรวรรณ
๗. เผื่อน สมรสกับพระนิกรบดี (จอน สาริกานนท์)
๘. พัฒนา สมรสกับนายพืชน์ เดชะคุปต์

คุณแม่เป็นกำพร้าบิดามาแต่เมื่ออายุของท่านยังเยาว์วัย คุณยายจึงได้นำท่านไปฝากให้เรียนหนังสือ และฝึกหัดการเรือนต่าง ๆ ภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิดของคุณหญิงสุ่น โชฎึกราชเศรษฐี (พระยาโชฎึกราชเศรษฐี เถียร โชติกเสถียร) ผู้เป็นคุณป้า คือเป็นพี่สาวคนใหญ่ของคุณยาย ซึ่งเป็นน้องคนสุดท้อง เนื่องจากในสมัยนั้นไม่มีโรงเรียน คุณหญิงสุ่นท่านจึงได้ให้ลูกหลานผู้ใหญ่ที่มีความรู้สอนหนังสือ และฝึกการช่างต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลานที่ยังเป็นเด็กในเวลาที่ว่างการงาน อาศัยที่คุณแม่เป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาด แม้ว่าท่านจะมิได้รับการสั่ง

สอนเล่าเรียนอย่างถูกต้องตามแบบแผนของการศึกษาก็จริง แต่ท่านก็สามารถอ่านออกเขียนได้อย่างดีพอใช้ ทั้งยังมีความรู้ความสามารถทางการช่างเช่น เย็บ ปัก ถัก ร้อย และประกอบอาหารทั้งคาวและหวานได้เป็นอย่างดี นับว่าท่านเป็นแม่เรือนได้อย่างดีเยี่ยมผู้หนึ่ง

บางครั้งบางคราวคุณแม่จะตามคุณป้าของท่านไปเข้าเฝ้าทูลกระหม่อมแก้ว (สมเด็จกรมพระยาสุดารัตนราชประยูร) ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นเหตุให้คุณแม่ได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมในพระราชสำนักฝ่ายในเป็นอันมาก และบังเกิดความจงรักภักดีและความนิยมชมชื่นต่อเจ้านายในพระบรมราชวงศ์จักรีตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

คุณแม่ได้เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ในระหว่างที่ท่านได้รับการอบรมอยู่กับคุณป้านั้น ท่านได้เห็นคุณป้าประกอบกิจการต่าง ๆ ทั้งทางส่วนตัวและทางราชการอยู่เสมอ เหตุการณ์ที่ประทับใจคุณแม่มากก็คือ ครั้งหนึ่งท่านได้เห็นคุณป้าประกอบการกุศลอันยิ่งใหญ่ โดยนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นจำนวนมากมาย ท่านเล่าว่า ท่านได้เห็นผ้าเหลืองเต็มไปหมดทั้งบ้าน และคุณป้าได้ถวายผ้าไตรแก่พระสงฆ์ทุก ๆ รูป คุณแม่มีความรู้สึกปลื้มปีติในการกุศลนี้เป็นที่สุด ท่านจึงได้พนมมืออธิษฐานว่า เมื่อท่านเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นขอให้ท่านมีเงินทองและมีเกียรติเช่นคุณป้า แล้วท่านจะทำการกุศลให้เท่าเทียมหรือยิ่งกว่าให้จงได้ ด้วยแรงแห่งกุศลเจตนาของคุณแม่ในครั้งนี้ ต่อมาท่านก็ได้สำเร็จตามความประสงค์ของท่านทุกประการ เป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง

คุณแม่ได้ทำการสมรสเมื่ออายุของท่านได้ ๑๙ ปี และภายหลังการสมรสแล้วท่านก็ต้องเข้าไปอยู่ในบ้านของคุณพ่อ ซึ่งมีคุณย่า (คุณหญิงอิ่ม เจริญราชธน) เป็นผู้ใหญ่ยิ่งและมีอำนาจสิทธิขาดอยู่ในบ้าน ตามประเพณีนิยมของสมัยนั้น นอกจากจะต้องปฏิบัติสามีแล้ว คุณแม่ยังจะต้องปฏิบัติเอาใจท่านผู้เป็นมารดาของสามีอีกด้วย ถึงแม้จะเกิดบุตรธิดามาหลายคนซึ่งคุณแม่จำต้องกังวลในการเลี้ยงดูอยู่เป็นอย่างยิ่งก็ตาม ท่านก็ยังต้องกระทำหน้าที่ปฏิบัติคุณย่าตลอดมาอย่างมิได้ขาดตกบกพร่องจนสิ้นคุณย่า ซึ่งนับว่าเป็นภาระอันหนักอยู่ไม่น้อย แต่คุณแม่เป็นผู้

ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการงาน มีมานะอดทน มีความพยายามประกอบแต่กรรมดี ยึดมั่นในการกุศลเป็นที่ตั้ง ทั้งมีความจงรักภักดีต่อคุณพ่อเป็นอย่างยิ่ง การปฏิบัติตนของท่านในบ้านของคุณพ่อจึงเป็นไปอย่างราบรื่นโดยตลอด ข้าพเจ้ามาหวนนึกว่า ถ้าคุณแม่ของข้าพเจ้ามีความประพฤติที่ขาดคุณธรรมในข้อใดข้อหนึ่งดังกล่าวแล้วก็ตาม ความเป็นไปของลูก ๆ ทุกคนจะเป็นประการใดนั้นก็เหลือที่จะเดาได้

เป็นกุศลผลบุญอยู่ที่คุณย่าก็เป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเจ้านายในพระบรมราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่แทบทุกพระองค์เป็นอย่างมาก ท่านมิได้ห้ามปรามหรือกีดกันในการที่คุณพ่อและคุณแม่จะหาโอกาสเข้าเฝ้าเจ้านาย และจัดหาของที่ต้องพระราชประสงค์ แม้จะสิ้นเปลืองเงินทองสักเท่าใดก็ตาม ดูเหมือนคุณย่าท่านกลับจะสนับสนุนเสียด้วยซ้ำไป อาทิเช่นขุดคลอง "เม่งเส่ง" ถวายในพระราชวังดุสิต ซึ่งยังปรากฏอยู่จนปัจจุบันนี้ (นอกจากนี้ยังส่งดินจากเมืองจีนซึ่งในสมัยนั้นถือกันว่าเป็นดินดี เพื่อเอามาปลูกต้นไม้ในพระราชวังดุสิต) อนึ่งในสมัยที่สมเด็จพระปิยะมหาราชทรงสนพระทัยในสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น ทรงเล่นเครื่องโต๊ะลายคราม ทั้งคุณพ่อและคุณแม่ก็ได้จัดสั่งเครื่องโต๊ะลายครามจากเมืองจีนเพื่อทูลเกล้า ฯ ถวาย ทั้งนี้ก็เนื่องจากความรู้สึกซาบซึ้งที่ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานความสนิทสนมฉันท์เจ้ากับข้าอย่างใกล้ชิดนั่นเอง

สำหรับเจ้านายฝ่ายในหากมีงานพระราชพิธี หรือจะเป็นงานส่วนพระองค์อย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี จะทรงถือว่าคุณแม่เป็นผู้ใกล้ชิด โดยมีรับสั่งใช้ให้ข้าหลวงมาบอกว่า จะต้องพระประสงค์ดอกไม้กี่อย่าง ๆ ละมากน้อยเพียงใด บางทีก็ทรงใช้ให้จัดทำสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องพระประสงค์ทุกครั้ง ที่ได้รับงานสนองพระเดชพระคุณคุณแม่จะรู้สึกปลื้มปิติยินดีเหมือนดังได้ลาภสักการอย่างใหญ่หลวง

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานตราจตุตถจุลจอมเกล้า เมื่อคุณพ่อยังมีบรรดาศักดิ์เป็น "พระเจริญราชธน" เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๕ คุณแม่ได้จัดหาดอกไม้สดสำหรับใช้ในงานพระบรมศพส่งถวายข้างในอยู่เป็นเนืองนิจ และได้ร่วมกับคุณพ่อจัดทำพิธีกงเต๊กถวายสนองพระเดชพระคุณตลอดงาน

ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ในวันที่ ๒๓ ตุลาคม ซึ่งเป็นวันถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้า คุณแม่ได้จัดน้ำร้อนน้ำชาและกับแกล้มไปตั้งกองเลี้ยงในปะรำซึ่งตั้งอยู่หน้าสวนอัมพรเป็นประจำทุกปี และในตอนต้นรัชกาลนี้ ทั้งคุณพ่อและคุณแม่ก็ได้รับพระราชทานเข็มข้าหลวงเดิม ถึงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานตราตติยจุลจอมเกล้า และสมเด็จพระพันปีหลวงก็โปรดเกล้า ฯ พระราชทานเข็มเสาวภาประดับเพชร นับเป็นพระมหากรุณาล้นเกล้า ฯ

มาถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้คุณพ่อและคุณแม่จัดเครื่องสังเวยอย่างเต็มพิธี ทำการสังเวยที่พระที่นั่งเวหาสน์จำรูญ ณ พระราชวังบางปะอิน โดยเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยเจ้านายผู้ใหญ่อีกหลายพระองค์ คุณแม่ได้จัดฉลองพระองค์แบบจีน ทูลเกล้า ฯ ถวาย และถวายเจ้านายทุกพระองค์ที่เสด็จในงานนี้ด้วย เมื่อได้ทรงแต่งพร้อมกันแล้วก็เป็นที่น่าดูยิ่งนัก ในรัชกาลนี้คุณแม่ก็ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเข็มพระบรมนามาภิไธย ป.ป.ร. และ ร.พ. ลงยาประดับเพชร

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑ คุณแม่อายุครบ ๖๐ ปี สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าได้โปรดพระราชทานพระบรมรูปและพระราชทานพรมา นับเป็นพระกรุณาอย่างยิ่ง

ในรัชกาลที่ ๘ มิค่อยได้เสด็จประทับในพระนครเท่าใด แต่เมื่อเสด็จมาครั้งใด แม้จะเป็นระยะเวลาอันน้อย คุณแม่ก็จะหาโอกาสเข้าเฝ้าถวายของที่สมทราบว่าโปรด แม้ก่อนจะเสด็จสวรรคตไม่กี่วัน คุณแม่ก็ได้เข้าเฝ้าเพื่อเป็นการส่งเสด็จกลับประเทศสวิส เมื่อทราบข่าวการสวรรคตของล้นเกล้า ฯ พระองค์นั้น คุณแม่มีความเศร้าโศกเป็นที่สุด เรียกได้ว่าในชีวิตของท่านไม่เคยได้รับความเศร้าสลดใจครั้งใดเท่าครั้งนี้เลย

ในรัชกาลปัจจุบัน แม้คุณแม่จะอยู่ในวัยชรา และมีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนอยู่มิสามารถไปเฝ้าแหนได้อย่างเคย แต่จิตใจของท่านก็ยังตั้งมั่นอยู่ในความจงรักภักดีอันแรงกล้า เช่น เมื่อมีของดีของแปลกที่เกิดในบ้านหรือได้มาจากที่อื่น

ก็ดี ท่านก็จัดส่งไปทูลเกล้า ฯ ถวายทั้งสองพระองค์อยู่เป็นเนืองนิจ ท่านพูดอยู่เสมอว่า ท่านระลึกถึงพระกรุณาของสมเด็จพระอัยิกาเจ้าที่ได้เคยทรงช่วยเหลือไว้ในยามเดือดร้อน เนื่องจากการค้าขายเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑

คุณแม่เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในความจงรักภักดีในพระบรมราชวงศ์จักรี ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ทรงชุบเลี้ยงมา เท่าที่ท่านได้แสดงด้วยวาจาและการกระทำของท่านตลอดมา ก็แสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่าท่านเป็นผู้ที่ถอประด้วยความกตัญญูกตเวทิตาอันสูง ควรที่บุตรหลานจะยึดถือเป็นแบบอย่างยิ่งนัก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ทรงพระปรีชาสามารถยิ่งนัก ได้ทรงซาบซึ้งถึงจิตใจอันดีงามของคุณแม่จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายจำนงราชกิจ เชิญเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๓ มาพระราชทานถึงบ้าน เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ฯ หาที่สุดมิได้ คุณแม่มีความปลื้มปีติยินดีในพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ในครั้งนี้ ทำให้โรคภัยไข้เจ็บเบาบางลง มีอายุยืนมาได้อีกหลายปี แม้ในคราวที่คุณแม่ล้มเจ็บลงในครั้งสุดท้าย สมเด็จพระบรมราชินีนาถก็ทรงพระกรุณาให้พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรนำกระเช้าดอกไม้มาพระราชทานเยี่ยม ขณะนี้คุณแม่มีอาการค่อนข้างหนักแล้ว แม้ท่านจะซาบซึ้งในพระเมตตากรุณาอย่างที่สุด ก็ได้แต่เพียงกราบถวายบังคมพร้อมทั้งถวายพระพรอย่างยืดยาว เหล่าบรรดาบุตรหลานทุกคนรู้สึกปลาบปลื้มในพระมหากรุณาธิคุณในล้นเกล้า ฯ ทั้งสองพระองค์อย่างสุดซึ้ง

อนึ่ง ในทางศาสนากิจและสาธารณกุศลต่าง ๆ ท่านก็ได้ปฏิบัติและบริจาคอยู่เป็นเนืองนิจ จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของท่าน โดยทำบุญตักบาตร อุปสมบทพระ และทอดกฐินเป็นประจำทุกปี ท่านได้เข้าเป็นสมาชิกกิติมศักดิ์ของสภากาชาดในครั้งเริ่มแรก และได้สร้างตึกเรียนให้แก่โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ได้สร้างโบสถ์ที่วัดเขาสมอคอน จังหวัดลพบุรี ได้สร้างตึกคนไข้ให้แก่โรงพยาบาลศิริราช และสร้างตึกคนไข้ที่โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา สร้างกุฏิที่วัดโสมนัสวิหาร สมทบทุนสร้างโรงเรียนที่วัดศิลขันธาราม อนึ่ง ในขณะที่ท่านยังมีกำลังกายที่จะ

ไปไหน ๆ ได้นั้น ทุก ๆ ปีในฤดูกฐิน คุณแม่จะได้ชวนลูกหลานและเพื่อนฝูงลงเรือไปพร้อมทั้งจัดหาเครื่องกฐินไปด้วยอย่างน้อยสองสามชุด สำหรับเที่ยวหากฐินตกค้างตามวัดบ้านนอก ประมาณปีละสองสามวัดเป็นประจำทุกปี มิได้ขาดตราบจนกระทั่งท่านอยู่ในวัยชราจนไม่สามารถเดินทางไกล ๆ ได้ เท่าที่กล่าวมานี้เป็นแต่เพียงส่วนใหญ่ของการทำบุญการกุศลของคุณแม่เท่านั้น ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยอีกเป็นอันมาก เช่นในขณะที่ท่านอยู่กับบ้าน ถ้ามีผู้ใดมาบอกการบุญการกุศล ท่านจะมิเคยขัด โดยยินดีร่วมด้วยตามสติกำลังอยู่เสมอมิได้ขาด เช่นในวันเกิดของท่านทุกปี ก็ได้นิมนต์พระมาสวดมนต์และฉันเป็นจำนวนครั้งละเกือบร้อยองค์ ท่านได้ถวายจตุปัจจัยและผ้าไตรแก่พระภิกษุทุกรูป เป็นการสมประสงค์ตามเจตนาที่ท่านได้เคยอธิษฐานไว้ นับว่าคุณแม่เป็นผู้ที่มั่นอยู่ในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น

คุณแม่เป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อให้ความเมตตากรุณาแก่บุตรหลานเป็นอันมาก ตลอดจนญาติข้างเคียงของตัวท่านและฝ่ายคุณพ่อ ก็ได้รับความเมตตาปรานีจากท่าน เช่นให้การศึกษา ให้หลักฐานตามความสมควรของแต่ละคน นับว่าท่านทำหน้าที่ของบุพการีได้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง คุณแม่เริ่มป่วยมาแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ท่านได้รับการรักษาพยาบาลเป็นอย่างดีที่สุด เช่น มีหมอประจำแต่ละโรคของท่าน และมีพยาบาลประจำทั้งกลางวันกลางคืน ด้วยผลแห่งบุญกุศลของท่าน ท่านมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ตลอดอายุของท่านไม่มีการหลงใหลเลย แม้บุตรหลานจะได้ช่วยกันรักษาพยาบาลประคับประคองท่านจนสุดกำลัง ก็ไม่อาจจะยึดสังขารอันเป็นอนิจจังของท่านไว้ได้ ท่านได้ถึงอนิจจกรรมไปด้วยอาการอันสงบปราศจากความกระวนกระวายท่ามกลางบุตรหลานอยู่พร้อมหน้า เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ เวลา ๑๙.๐๕ น. ที่บ้านเลขที่ ๑๖๘ ถนนสุขุมวิทย์ จังหวัดพระนคร คำนวณอายุได้ ๘๔ ปี ๑ เดือน กับ ๑๓ วัน ท่านเป็นประดุจต้นโพธิ์อันมีสาขาแผ่ไพศาล บรรดาบุตรหลานได้อาศัยร่มโพธิ์นี้เป็นสุขมาเป็นเวลาช้านาน เมื่อท่านมาจากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับเช่นนี้ จึงเป็นที่แสนอาลัยว้าเหว่ยิ่งนัก

ลูก

ข

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่มีราชการสิ่งใด ไม่ได้เสด็จออก

วันอาทิตย์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่มีราชการสิ่งใด ไม่ได้เสด็จออก

วันจันทร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงทรงเรือพระที่นั่ง "คอนโดเลอ" ที่ท่าน้ำ ณ ท้องพระโรง ไม่มีกระบวนข้างในตามเสด็จพระราชดำเนิน เรือพระที่นั่งออกจากท่ามาออกคลองหลังเกาะ เรือกลไฟจูงเรือพระที่นั่งขึ้นไปตามลำคลอง ไปออกแม่น้ำใหญ่เหนือวัดชุมพลนิกายาราม เรือพระที่นั่งประทับท่าน้ำตำหนักสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นตำหนัก ทรงเยี่ยมเยือนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ มีพระราชดำรัสพอสมควร แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับลงเรือพระที่นั่ง เรือพระที่นั่งออกจากท่าน้ำ เรือกลไฟจูงล่องอ้อมลงมาตามลำแม่น้ำนอกเกาะ แล้ววกเข้าริมไลท์เฮ้าขึ้นไปตามลำน้ำในเกาะ เรือพระที่นั่งประทับท่าพระราชวัง เวลาย่ำค่ำเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

วันอังคาร ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเมื่อก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินครู่หนึ่งนั้น พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี เสด็จทรงเรือพระที่นั่ง "คอนโดเลอ" เสด็จออกทางประตูสาครประพาส ไปออกคลองหลังเกาะ เรือกลไฟจูงเรือพระที่นั่งล่องลงไปตามลำน้ำสุดท้ายเกาะ แล้ววกกลับขึ้นมาตามลำน้ำในเกาะชั้นกลาง มาประทับเรือพระที่นั่ง "เวสาตรี" ที่จอดอยู่ยังท่าพระราชวัง เสด็จขึ้นประทับบนเรือพระที่นั่ง "เวสาตรี"

เวลาย่ำเที่ยงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกเสด็จขึ้นทรงพระราชยาน เสด็จพระราชดำเนินไปประทับศาลาที่พักพระรูปพระเจ้าปราสาททอง ทรงจุดธูปเทียนเครื่องสักการเสร็จแล้ว เสด็จขึ้นทรงพระราชยาน เสด็จกลับมาประทับที่กระโจมใต้ต้นมะม่วง มีข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ที่นั้นหลายนาย มีพระราชดำรัสด้วยพระบำราศคดีจีนครู่หนึ่ง พระราชทานให้กรมนำไปบูชาพระพุทธรูป ณ วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่ง "เวสาตรี" ใช้จักรออกจากท่าพระราชวังล่องลงมาตามลำน้ำ เวลาย่ำค่ำเศษถึงท่าราชวรดิตถ์ เรือพระที่นั่งประทับท่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับบนพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย มีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบรมวงศานุวงศ์นั้น มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นประธาน ฝ่ายข้าราชการมีเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง เป็นประธาน มีพระราชดำรัสด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบ้างเล็กน้อย แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาขึ้นทรงพระราชยาน ดำเนินกระบวนมาประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับมุขหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีพระราชดำรัสด้วยกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการครู่หนึ่ง แล้วเสด็จขึ้น

วันพุธขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาคธาธรธรณินทร์ เมืองพระตะบองฉบับ ๑ ว่า ได้พร้อมกันชักศพพระยาณรงค์เรืองฤทธิ์ปลัด เข้าโรงทิมและนำผ้าไตร ผ้าขาวของไทยทานซึ่งพระราชทานไปนั้น ทำบุญแล้วตั้งสำหรับหน้าเพลิงพระราชทานเพลิงศพพระยาณรงค์เรืองฤทธิ์เสร็จแล้วถวายพระราชกุศล

แล้วเสด็จขึ้นประทับฉากฟังศรีบสังกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระจรูญราชโภคากร ณ เมืองหลังสวนฉบับ ๑ ส่งเงินภาษีอากรสุราบ่อนเบี้ยค่าน้ำเมืองสวี เมืองตะโก จำนวนปีระกา สัปตศก เงิน ๑๖ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ๑ สลึง ๕ เฟื้อง ๓๓ ไพ ให้หลวงสโมสรราชกิจคุมเข้ามาส่ง

แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันศุกร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเกือบย่ำค่ำเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอก จมื่นราชามาตย์ข้าหลวง พระวิเศษภาษีกรมการเมืองอ่างทอง ว่าได้พร้อมกันชำระผู้ร้ายปล้นสะดมย่องเบา แย่งชิงและฆ่ากันตายได้ตัวผู้ร้ายเป็นอันมาก และความสืบไม่สมไม่ได้ของกลางและตัวความเป็นญาติกันบ้าง ชำระแล้วไป ๗๙ เรื่อง ผู้ร้ายที่ยังไม่ได้ตัวก็ยังสืบสาวอยู่ ได้ให้กรมการคุมตัวผู้ร้ายเป็นสัตย์ส่งของกลางแล้ว ผู้ร้าย ๒๑ คน ตัวจำนำผู้ร้าย ๓ คน รวม ๒๔ คน กับคำให้การลงมาส่งฉบับหนึ่งกับใบบอกพระยาอุตรการโกศล ผู้รักษาเมืองพิชัย ว่าเมื่อพระยาวิชัยยังไม่ถึงแก่กรรม ได้จัดซื้อม้าสีเขียว สูง ๒ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ม้าหนึ่งจะส่งลงมาถวาย พระยาพิชัยถึงแก่กรรมเสีย จึงได้ให้นายเวตบุตรพระยาพิชัยคุมลงมาถวายฉบับ ๑

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกหลวงจรูญศักดิ์ประเสริฐปลัดเมืองกำเนิดนพคุณ ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าพระมหาสิงคิคุณอดุลยสุพรรณภูมานุรักษ์ ผู้ว่าราชการป่วยโรคชราถึงแก่กรรม วันพฤหัสบดีขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๗ ปีจอ อัฐศก อายุ ๙๐ ปี อีกฉบับ ๑ ว่าด้วยผู้ร้ายขึ้นปล้นบ้านขุนสุวรรณคีรีกำนันเมืองกำเนิดนพคุณ ฆ่าขุนสุวรรณคีรีกำนันตาย เก็บทรัพย์ไป โจทก์จำชื่อจำหน้าได้ ๓ คน ชื่อ อ้ายเหลือ อ้ายแหม อ้ายพัด สืบราษฎรชาวบ้านได้ความว่าอ้าย ๓ คนนี้เป็นคนจรจัด บัดนี้หนีไปอยู่แขวงเมืองประจวบคีรีขันธ์ ได้มีหมายไปถึงพระยาพิชัยชลสินธุ ๆ ไม่ส่งเป็นความขัดข้อง

เสด็จขึ้นประทับตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์ครู่หนึ่งเสด็จขึ้นจากออฟฟิศ

วันเสาร์ขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วันอาทิตย์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบีดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาอาหารบริรักษ์ หลวงภูเบนทรสิงหนาท ว่าด้วยมาจากเมืองนครศรีธรรมราชถึงเมืองไชยา แล้วให้คนขึ้นไปแจ้งความต่อพระยาวิชิตภักดีผู้ว่าราชการ ๆ แจ้งความว่ากรมการเป็นไข้จับตายเสียสักสามส่วน เหลือส่วนหนึ่งก็ป่วย กำนันอำเภอราษฎรก็ป่วยไข้ตายเสียมาก พระยาไชยาเองก็ป่วยอาการมาก จึงเห็นว่าบ้านเมืองกำลังป่วยไข้ชุกชุมจึงออกเรือมาเมืองชุมพร ได้วางตราพระคชสีห์ต่อพระยาชุมพรๆ ได้ส่งตัวเสนากรมการที่ต้องหาของนายเนตรมาชำระได้ ๒๗ วัน เกิดไข้จับชุกชุมขึ้นจึงงดไว้ และเร่งได้เงินค่านาจากขุนแกวเสนา จำนวนปีวอก ฉศก เมืองชุมพร ๔๘ ชั่ง ๑ ตำลึง ๓ บาท เมืองหลังสวน ๘๘ ชั่ง ๕ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง รวม ๑๒๘ ชั่ง ๖ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง เข้ามาส่งพร้อมกับพระยาอาหารบริรักษ์

หลวงวิจารณ์อาวุธนำพระยาอาหารบริรักษ์ หลวงภูเบนทรสิงหนาท ข้าหลวงไปชำระความนายเนตรกล่าวโทษเสนากรมการเมืองตะวันตกกลับมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

พระราชทานสัญญาบัตรหมื่นยุทธณรงค์ เป็นหลวงกลมาพิจิตร เจ้ากรมฝรั่งแม่นปืนหน้าขวา ๑

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์ จนเวลาเกือบทุ่มเสด็จขึ้นข้างใน

วันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนั้นไม่ทรงพระสบาย ทรงพระประชวรวรรณโรค[๑] ไม่ได้เสด็จออก

วันอังคาร ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ก็ยังไม่ทรงพระสบายไม่ได้เสด็จออก วันนี้สวดมนต์หล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์

(๑) ยังไม่ทราบว่าเป็นโรคอะไรแน่ คงจะไม่ใช่วัณโรค

วันพุธ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าเสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ทรงปฏิบัติพระสงฆ์ ๕ รูปรับพระราชทานฉันและทรงหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา เวลาเช้า ๔ โมง ๒๙ นาที เป็นปฐมฤกษ์

เวลาค่ำไม่ได้เสด็จออกขุนนาง.

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพิชัยสุนทรเมืองอุทัยธานี ว่าด้วยป่าไม้แม่วงเบิง ได้ให้มองเอิดเปรี้ยงทำสัญญารับทำป่าไม้ และเสียค่าตอมาแต่จำนวนปีเถาะเอกศก ๑๒๔๑ จนปีมะเมีย จัตวาศก ๑๒๔๔ ได้ ๔ ปีขายเลหลัง ให้มองป็อกทำต่อมา ๓ ปี ครบ ๗ ปีตามหนังสือสัญญา ได้เตือนให้นายร้อยมองกลาไปบอกมองป็อกทำสัญญาเสียใหม่ ก็ไม่มาทำและยังตัดฟันอยู่จนทุกวันนี้ฉบับ ๑ กับใบบอกพระพรหมประสาสน์ศิลป์เมืองพรหมบุรี ขอที่เขตพระอุโบสถวัดกระดังงาโดยยาว ๗ วา ๒ ศอก กว้าง ๕ วา ๒ ศอก เป็นที่วิสุงคามสีมาฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงกำแหงพลล้าน ปลัดเมืองชัยนาท ว่าด้วยพระฤทธิเจ้าอธิการกับราษฎรขอที่เขตพระอุโบสถวัดอู่ลำเภา โดยยาว ๙ วา โดยกว้าง ๖ วา เป็นที่วิสุงคามสีมา

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระพิชัยชลสินธุ์ เมืองประจวบคีรีขันธ์ ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยมีผู้ร้ายขึ้นปล้นจีนหงอบ้านเกาะหลักฆ่าจีนหงอผัวอำแดงปู่ภรรยาตาย อำแดงปู่รู้จักชื่อว่า อ้ายขุนเนน อ้ายกาพร้า อ้ายแบ้ง จึงแต่งกรมการออกสืบได้ความว่าอ้าย ๓ คนหนีไปอยู่หนองบัวสิงขรนอกเขาแดนฝ่ายอังกฤษ อีกฉบับ ๑ ว่ามีโจทก์ฟ้องอ้ายมุกฆ่าอำแดงแดงตายได้ตัวมาพิจารณารับเป็นสัตย์ ได้เอาตัวจำตรวนไว้ อีกเรื่องหนึ่งว่ามีผู้ร้ายปล้นเรือนนายบุตรอำแดงงวบ้านท่าข้าม ได้สืบจับได้ตัวอ้ายเนตรมาถามรับเป็นสัตย์ซัดเพื่อนอีก ๖ คนแต่เป็นคนเมืองชุมพรบ้าง เมืองไชยาบ้าง

หลวงวิจารณ์อาวุธนำพระบริสุทธิ์ เมืองตะกั่วทุ่ง เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายเข็มขัดเพชรสายหนึ่ง

พระวาจาทานสัญญาบัตรพระเสนานุชิตนายกองส่วยกระวาน เป็นพระยาอรัญภักจางวางกองส่วยกระวานเมืองพระตะบอง ๑

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันศุกร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ มีการซ้อมแห่โสกันต์พระองค์เจ้าภัทธรายุวดี[๑] เป็นการแห่ทางในตามเคยมาแต่ก่อน

เวลาค่ำแล้วเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบัดทองพระแก้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาวิเศษภูไชย เมืองฉะเชิงเทรา ว่าได้พร้อมกับขุนอมเรนทรมนตรี ขุนศรีรัตนากร ผู้แทนพระเทพผลู ข้าหลวงคลังสินค้า หมื่นราชภักดี กรมมหาดไทย ผูกปี้ข้อมือจีนเมืองฉะเชิงเทราและเมืองขึ้น ได้จำนวนจีน ๔๑๖๖ คน เงินค่าแรง ๒๐๘ ชั่ง ๖ ตำลึง มากกว่าปีมะเมีย จัตวาศก ๒๗๕ คน ได้เงินแล้ว ๓๑๖๓ คน เงิน ๑๕๘ ชั่ง ๓ ตำลึง ค่าฎีกา ๗ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง รวมเงิน ๑๕๘ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง ให้ข้าหลวงกรมการคุมเข้ามาส่งครั้งหนึ่งก่อน

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกหลวงสวัสดิบุรีรมย์ หลวงอนันต์สมบัติผู้ช่วย หลวงอินทรเดชราชภักดี ยกกระบัตร เมืองสงขลา ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งว่าด้วยได้ผูกปี้ข้อมือจีนเมืองสงขลาและเมืองขึ้น ได้จีนคงเมือง ๕๐๗ คน จีนจร ๗๑ รวม ๕๗๘ คน เงินค่าแรงค่าฎีกา ๒๙ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่าได้แต่งกรมการกำกับเสนาเดินประเมินเก็บเงินค่านาในแขวงเมืองสงขลาได้เงิน ๕๐ ชั่ง ยังเรียกต่อไป ได้แต่งกรมการกำกับเสนาคุมเงินเข้ามาส่งครั้งหนึ่งก่อน

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งอะไรบางเล็กน้อย แล้วเสด็จขึ้นเวลาเกือบทุ่ม

(๑) พระนามเต็มซึ่งปรากฏในหนังสือราชสกุลวงศ์ คือพระองค์เจ้าหญิงบีเอตริศภัทรายุวดีในเจ้าจอมมารดาแสง

วันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนั้นเป็นวันที่พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าภัทธรายุวดี และหม่อมเจ้าอาภาพรรณี ในกรมหลวงพิชิตปรีชากร หม่อมเจ้าหญิงมนัสสวาดีในกรมหมื่นอดิศรอุดมเดช หม่อมเจ้าหญิงสุนทรารมย์ ในกรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ หม่อมเจ้าจรัสโฉมในกรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ จะได้ถวายไตรพระสงฆ์ซึ่งจะได้มาเจริญพระพุทธมนต์ในเวลาพรุ่งนี้

เวลาบ่ายเจ้าพนักงานได้เชิญเสด็จกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส หม่อมเจ้าพระและนิมนต์พระราชาคณะเปรียญผู้ใหญ่ผู้น้อย รวม ๓๐ องค์ ขึ้นมาคอยบนท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

เวลาเกือบย่ำค่ำเสด็จออกประทับท้องพระโรงกลาง เสด็จประทับตรัสกับกรมพระปวเรศครู่หนึ่ง โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกเธอทรงประเคนผ้าไตรสลับแพรย่ามโหมดเทศแด่กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ๑๐ องค์ โปรดให้หม่อมเจ้าอาภาพรรณี หม่อมเจ้ามนัสสวาดี หม่อมเจ้าสุนทรารมย์ หม่อมเจ้าจรัสโฉม ถวายผ้าไตรสลับแพร ย่าม แด่พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยองค์ละ ๕ รูป แล้วพระสงฆ์ถวายอดิเรกถวายพระพรลากลับไป เสด็จประทับตรัสกับเจ้านายครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

วันนี้เจ้าพนักงานได้ตั้งพระแท่นมณฑลและเครื่องพระราชพิธีทั้งปวงหน้าพระที่นั่งพุดตาน ณ ท้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันอาทิตย แรม ๑ ค่ำเดือน ๔ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เจ้าพนักงานได้นิมนต์พระสงฆ์ที่จะสวดมนต์ขึ้นไปนั่งที่ ณ ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรี เสด็จลงทรงเกยพระที่นั่งนพัทธพงศ์ถาวรวิจิตร โปรดให้เรียกกระบวนแห่เข้าไป กระบวนก็เหมือนคราวก่อน เสด็จลงทรงส่งพระกรพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าภัทธรายุวดีลงทรงยานมาศ แต่ผูกเป็นหาม ๘ เลื่อนยานมาศจากเกยแล้วนางเชิญเครื่องเดินต่อยานมาศ หม่อมเจ้าอาภาพรรณี หม่อมเจ้ามนัสสวาดี หม่อมเจ้าสุนทรารมย หม่อมเจ้าจรัสโฉม แล้วมีกระบวนหลังเป็นข้าหลวงตามธรรมเนียม เดินกระบวนไปตามถนนเลี้ยวลงมุมตำหนักพระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี แล้วเลี้ยวลงริมตำหนักพระองค์ยิ่งเลี้ยวขึ้นถนนหน้าพระตำหนักสมเด็จพระนางเจ้า มาเลี้ยวริมตำหนักกรมสมเด็จพระสุดารัตน์

เทียบยานมาศกับเกยที่ประตูริมพระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์ แล้วเสด็จขึ้นมาประทับท้องพระโรงกลาง พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระเจ้าลูกเธอและหม่อมเจ้าที่จะทรงสดับพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์นั้น ประทับที่หน้าพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร พระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการ แล้วกรมหมื่นวชิร-ญาณวโรรสถวายศีล เพราะกรมพระปวเรศไม่ทรงถวาย โปรดให้กรมหมื่นถวายแล้ว กรมหมื่นวชิรญาณชักสวดมนต์ พระสงฆ์ ๓๐ องค์เจริญสัตปริต ครั้นสวดจบแล้วถวายอดิเรกถวายพระพรลา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นส่งพระเจ้าลูกเธอเดินกระบวนแห่กลับตามทางที่แห่มา

วันนี้พระเจ้าลูกเธอทรงพระเกี้ยวยอดอย่างเช่นเคยมา พระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ดำ พระบรมวงศานุวงศ์ก็ทรงฉลองพระองค์ดำ ข้าราชการก็สวมเสื้อดำตามเคย

วันจันทร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงส่งพระกรพระเจ้าลูกเธอแห่ตามทางเดิม แล้วเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรี ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสถวายศีลแล้ว พระสงฆ์สวดธรรมจักกัปปวัตนสูตร เวลาทุ่มเศษสวดมนต์จบ พระสงฆ์ถวายอดิเรกถวายพระพรลา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ทรงส่งพระกรพระเจ้าลูกเธอแห่กลับตามเคย

วันอังคาร แรม ๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเกือบย่ำค่ำเสด็จลงส่งกระบวนแห่อย่างเวลาวานนี้ แห่มาตามทางเดิม ทรงรับพระกรแล้วเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรี ทรงจุดเทียนธูปเครื่องสักการ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสถวายศีลแล้ว พระสงฆ์สวดมหาสมัยสูตร เวลาทุ่มเศษสวดมนต์จบ พระสงฆ์ถวายอดิเรกถวายพระพรลา เสด็จขึ้นส่งกระบวนแห่กลับตามธรรมเนียม

วันพุธ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จลงทรงเกยซึ่งตั้งกระบวนแห่ แล้วแห่ไปตามทางจนถึงเกยริมพระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์ ทรงรับพระกรพระเจ้าลูกเธอแล้วเสด็จออกมาประทับท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรี พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าที่ทรงผนวช และหม่อมเจ้า

อาภาพรรณ หม่อมเจ้ามนัสสวาดิ์ หม่อมเจ้าสุนทรารมย์ หม่อมเจ้าจรัสโฉมทรงเครื่องถอดออกมาประทับเก้าอี้หน้าอาสนสงฆ์ออกมาเป็นลำดับ พระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเครื่องนมัสการ กรมหมื่นวชิรญาณถวายศีล พอได้พระฤกษ์พระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ลงเหนือพระเมาลี พระองค์เจ้าภัทรายุวดีแล้วทรงจรดพระกรรไตรกรรบิดจำเริญพระเกศาโสกันต์ ขณะนั้นพระสงฆ์ทั้งปวงถวายชัยมงคลพร้อมกัน เจ้าพนักงานประโคมดุริยางค์ดนตรีตามโบราณประเพณี พระเจ้าอยู่หัวเจริญพระเกศาพระเจ้าลูกเธอแล้ว เสด็จมาทรงจรดพระกรรไตรกรรบิดเกศากันต์ หม่อมเจ้าอาภาพรรณ หม่อมเจ้ามนัสสวาดิ์ หม่อมเจ้าสุนทรารมย์ หม่อมเจ้าจรัสโฉม ทรงจำเริญพระเกศากันต์องค์ละปอย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงวรศักดาพิศาล สมเด็จกรมพระจักรพรรดิจำเริญพระเกศาพระเจ้าลูกเธอและจำเริญเกศาหม่อมเจ้าทุกองค์ ครั้นเสร็จแล้วภูษามาลาจึงจำเริญพระเกศาทั่วทุกพระองค์แล้วเสด็จลงไปสู่แท่นสรง ซึ่งตั้งภายในประตูพรหมโสภาเข้าไป เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์ตามธรรมเนียม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงพระราชทานน้ำพระพุทธมนต์ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ประทานน้ำพระพุทธมนต์ แล้วเสนาบดีถวายน้ำพระพุทธมนต์ พราหมณ์พิธีทั้งปวงถวายน้ำกรดสังข์ตามอิศวรเวทวิศณุมนต์ แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นมาทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วพระเจ้าลูกเธอและหม่อมเจ้าทรงสไบตาดเฉียงพระอังสาเสด็จออกมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์และทรงเจิมพระราชทาน แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกเธอถวายบริขารพระสงฆ์ ๑๐ องค์ หม่อมเจ้าถวายองค์ละ ๕ องค์ พระสงฆ์ถวายอติเรกถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นทรงเครื่องพระเจ้าลูกเธอทรงเครื่องต้น ทรงพระชฎาหม่อมเจ้า ๔ องค์ทรงชฎาพอกทรงนวมและทรงเสื้อตาดสมเจียระบาด แล้วเสด็จลงไปประทับเกยริมพระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์ ส่งพระกรพระเจ้าลูกเธอทรงยานมาศหามขึ้นบ่าหม่อมเจ้า ๔ องค์ ทรงเฉลียงกงหาม ๘ แห่กลับตามทางเดิม

เวลาย่ำค่ำเสด็จลงส่งกระบวนแห่แต่เกยริมพระที่นั่งนิพัทธพงศ์ แห่ไปตามมาขึ้นเกยทางพระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์ แล้วเสด็จขึ้นมาบนพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในเฝ้าเบื้องยุคลบาท โปรดให้

พราหมณ์พิธีทั้งหลายเบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชตามอิศวรศาสตร์โดยทักขิณาวัฏถ้วนเบญจวาร ขณะนั้นเจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์แตรสังข์ตามโบราณประเพณี ครั้นแล้วพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์และทรงเจิมพระราชทานพระเจ้าลูกเธอและหม่อมเจ้าทั้ง ๔ องค์ แล้วแห่กลับตามทางเดิม

พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงินสมโภชพระเจ้าลูกเธอ พระคลังมหาสมบัติ ๕ ชั่ง พระคลังใน ๒๐ ชั่ง หีบลงยาราชาวดี ๑

หม่อมเจ้า ๔ องค์ ๆ ละชั่ง ๑ เงินพระคลังมหาสมบัติ

พระเจ้าลูกเธอทรงเครื่องต้นทรง ทรงยานมาศหามขึ้นบ่า หม่อมเจ้าทรงทรงเฉลียงกง

การคราวนี้มี สิงโต ระเบง กระอั้วแทงควาย แทงวิไสย ตามเช่นเคยมา เป็นเสร็จการพิธีโสกันต์ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าภัทรายุวดี

วันพฤหัสบดี แรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนางทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาสุรินทรเมืองเพชรบุรีว่า ด้วยขุนเจนกระบวนหัดถือหนังสือเจ้าพระยามหินทรออกไปเอาตัวทหารที่หลบหนีราชการ และจะเอาตัวขุนหมื่นนาหลวงและขุนหมื่นนอกนาหลวงสักข้อมือแล้วที่สมัครเข้ามาครั้งก่อน แต่โปรดเกล้า ฯ ให้กลับออกไปรับราชการนั้นกลับเข้ามาอีกและจะเอาลูกหมู่ ซึ่งเป็นบุตรของขุนหมื่นนาหลวงและขุนหมื่นนอกนาหลวงซึ่งพี่หรือน้องได้เข้ามาเป็นทหารอีก พระยาสุรินทรจึงของดเลขที่ข้อมือดำและลูกหมู่คงเมืองไว้ (เรื่องนี้ได้โปรดให้งดคนที่สักข้อมือแล้วและลูกหมู่เลขคงเมืองไว้เพราะเมืองเพชรบุรีมีราชการมาก) กับใบบอกพระยาวิชิตชาญณรงค์เมืองปราณบุรีว่าจัดให้แตงอุลิด ๘๐๐ ผลเข้ามาถวายฉบับ ๑

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาพิชัยบุรินทราข้าหลวงกรมการเมือง สมุทรสาครว่าด้วยมีผู้ร้ายปล้นตีเรือนนายพลัด ผู้ร้ายพันนายพลัดเก็บทรัพย์ไป เจ้าของทรัพย์ได้ยินเสียงเป็นไทยบ้างรามัญบ้าง ได้แต่งพระวิเศษภักดีข้าหลวง กับหลวงยกกระบัตร ออก

สืบสวนติดตามผู้ร้ายแล้วฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงเรืองศักดิสาครเขตร ปลัดเมืองสมุทรสาคร ว่าตั้งแต่ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรแล้วออกไปรับราชการอยู่เมืองสมุทรสาครมาจนบัดนี้ พระยาสมุทรสาครหาได้ให้ว่ากล่าวถ้อยความอย่างใดอย่างหนึ่งเลย ตัวไม่ได้รู้เห็นด้วยครั้งนี้ ข้าหลวงจะเร่งเอาผู้ร้ายกับพระยาสมุทรสาครตามที่ได้ยื่นสารบบไว้ พระยาสมุทรสาคร เข้ามากรุงเทพฯ เสีย ข้าหลวงจะเร่งเอากับหลวงเรืองศักดิสาครเขตร เหลือสติกำลัง (รับสั่งให้บังคับพระยาสมุทรสาครให้กลับออกไปบ้านเมือง)

เสด็จขึ้นประทับออฟฟีศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์ จนเวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาเพชรกำแหงเมืองชุมพร ว่าได้แต่งให้กรมการออกกำกับเสนาออกเดินประเมินเก็บเงินค่านาแก่ราษฎรจำนวนปีวอก ฉศก ได้จำนวนนาที่เรียกเงิน นา ๑๙๐๖๕ ไร่ เงิน ๙๒ ชั่ง ๓ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง เศษงาน ๘๐๖๘ งาน เงิน ๓ ชั่ง ๓ ตำลึง ๑ เฟื้อง โก่นสร้างปีที่สาม ๗๑ ไร่ เงิน ๔ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง รวมเงิน ๙๕ ชั่ง ๑๑ ตำลึง ๑ สลึง หักค่า ๑๒ ลดพระราชทานเสนากรมการ เงิน ๑๑ ชั่ง ๙ ตำลึง ๑ บาท ๑ สลึง คงส่งหลวงเงิน ๘๔ ชั่ง ๑ ตำลึง ๓ บาท มอบให้เสนากรมการคุมเข้ามาส่ง กับเงินค่านาขึ้นวัดนา ๙๑ ไร่ ๓๑ งาน เงิน ๘ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง ได้ถวายพระสงฆ์แล้วฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงพรหมภักดียกกระบัตรผู้รักษาเมืองหลังสวนว่าได้แต่งกรมการกำกับเสนาออกเดินประเมินนา จำนวนปีวอก ฉศก ได้จำนวนนาเมืองหลังสวนที่เรียก เงิน ๒๙ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท ๓ สลึง ๖๐๐ ไพ เมืองสวี ๒๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๒๐๐ ไพ หัก ๑๐๐ ถะ ๑๒ ลดพระราชทานเสนากรมการ เงิน ๖ ชั่ง ๑ บาท ๓ สลึง คงส่งเงินหลวง เงิน ๔๔ ชั่ง ๔ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง ได้ให้เสนาคุมเข้ามาส่งเสร็จสิ้นจำนวนแล้ว เงินค่านาขึ้นวัด เงิน ๑ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้องนั้น ได้ถวายตามพระอารามทั่วแล้ว

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาวิชยาธิบดีเมืองจันทบุรี ว่าด้วยพระแกลง แกล้วกล้าเมืองแกลงมีใบบอกมาว่าได้แต่งกรมการออกตรวจเสาโทรเลข แต่แขวงเมืองจันทบุรีจนแขวงเมืองระยอง ได้ความว่าไม้ล้มทับสายโทรเลขขาด ๒ แห่งได้เอาลวดผูกเสาไว้ และที่เมืองแกลงได้ทำเรือนที่พักที่ปากน้ำประแส มีเรือนใหญ่หลัง ๑ ครัวหลัง ๑ ศาลากลางหลัง ๑ โรงงาน ๒ หลัง โรงครัวหลัง ๑ ที่เกาะเสม็ด เรือนพ่านหลัง ๑ ครัวหลัง ๑ กับพระอารามที่โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างที่ริมเจดีย์ปากน้ำประแสนั้น ยกกุฎี ๒ หลัง หลังหนึ่งยาว ๕ วา ๒ ศอก กว้าง ๓ วา เฉลียง ๓ ด้าน หลังหนึ่งยาว ๕ วา ๓ ศอก กว้าง ๔ วา เฉลียงรอบ ครัวหลัง เสาไม้แก่นพื้นกระดาน ฝาไม้ระกำทั้ง ๓ หลัง วันอังคาร ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก พระแกลงแกล้วกล้าได้อาราธนาพระสงฆ์มาจำพรรษา ๕ รูป และยังปรุงหอสวดมนต์อีกหลัง ๑ กุฎีอีกหลัง ๑ แต่พระอุโบสถนั้นยังพึ่งปรุงตัวไม้ยังไม่เสร็จ ถ้าการว่องไปบ้างจะบอกมาครั้งหลัง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างในเวลาเกือบทุ่ม

วันเสาร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบัตทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

วันนั้นไม่มีราชการอันใด พระยาพิชัยบุรินทราชาหลวงกลับเข้ามาถวายเรื่องราวกล่าวโทษจมื่นสมุหพิมานว่าด้วยไม่ปรองดองกัน (โปรดเกล้า ฯ ว่าพระยาพิชัยบุรินทราเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ และไม่มีความผิดอันใด โปรดให้ถอนจมื่นสมุหพิมานเข้ามาเสีย)

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์ แล้วพระนิเทศชลทีฆ้าถวายแผนที่หนทางที่จะทำทางรถไฟ เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันนั้นเวลาบ่าย ๔ โมง พระบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรักษ์นรินทรฤทธิ์ ซึ่งประชวรพระโรคกษัยมาช้านานนั้น สิ้นพระชนม์ลง.

วันอาทิตย์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีราชการอันใด

เวลาวันนี้กรมหมื่นอดิศรและเจ้าพนักงานทั้งปวง ได้พร้อมกันสรงน้ำพระศพกรมหมื่นบริรักษ์ และทรงเครื่องพระศพตามโบราณวิสัย แล้วเชิญพระศพลงพระโกศลองใน เชิญลงมาตั้งบนแว่นฟ้า ๒ ชั้น บนท้องพระโรงของท่าน พระราชทานเครื่องสูง ๓ ชั้น ๙ คัน กลองชนะจ่าปี่จ่ากลอง แตรสังข์ประโคมพระศพ พระสงฆ์สวดอภิธรรม ทั้งกลางวันกลางคืนตามอย่างพระองค์เจ้าต่างกรมในพระราชวังบวร

วันจันทร์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกห้องออกขุนนางทรงบาตทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงวิจารณ์อาวุธ อ่านบอกพระวิชิตชาญณรงค์เมืองปราณบุรี ว่าด้วยอำเภอกำนันจับอ้ายหลำผู้ร้ายมาส่ง แล้วนายเขียวฟ้องว่าอ้ายหลำกับพวกอีก ๓ คนเป็นผู้ร้ายแย่งกระบือไป ๒ กระบือ ถามอ้ายหลำรับเป็นสัตย์ซัดเพื่อน ๓ คน คือ อ้ายนิ่ม อ้ายปลื้ม อ้ายเรือง แล้วรับต่อไปว่าได้พร้อมกับอ้ายนิ่ม อ้ายเรือง อ้ายปลื้ม และเพื่อนอีก ๑๑ คน ไปปล้นจีนเห่งอำแดงพวงบ้านทุ่งหลวงเมืองเพชรบุรีรายหนึ่ง แต่พวกเพื่อนเหล่านั้นยังหาได้ตัวไม่ ถ้าติดตามได้ตัวมาจะบอกมาครั้งหลัง

หลวงวิจารณ์นำหลวงเพชรคีรีศรีพิชัยสงครามปลัดเมืองตะกั่วทุ่ง เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายผ้าม่วงต่างสี ๒๐ ผืน

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์ จนเวลาเกือบ ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วันอังคาร แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบาตทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยามหามนตรีข้าหลวง ชำระความผู้ร้ายฆ่ากันตายเมืองราชบุรี ว่าด้วยเชิญพระราชหัตถ์ไปถวายกรมสมเด็จพระเทพนิยกกรุงเก่า และเชิญตราไปวางเมืองลพบุรี แล้วได้พร้อมด้วยพระยาพิสุทธิธรรมธาดากรมการ แต่งกรมการออกสืบจับผู้ร้ายรายฆ่าแขกสับปะเยกอังกฤษตาย ๒ ราย ได้บนจับรายละ ๕ ชั่ง แล้วผู้มีชื่อมาแจ้งความว่า อ้ายกึ่ง อ้ายจุ เป็นคนฆ่าแขกตายกับพวกเพื่อนรายหนึ่ง อ้ายศุข อ้ายเกิน ยิงแขกตายรายหนึ่ง และว่าอ้ายผู้ร้ายเหล่านี้หนีไปอยู่บ้านป่าตาล แขวงพระพุทธบาท ได้ให้กรมการถือหมายสุตรนารายณ์ไปถึงหลวงสัจพรรณศรีเมืองพระพุทธบาท หลวงสัจพรรณศรีได้แต่งกรมการไปสืบ อ้ายกึ่ง อ้ายจุ และขุนราอำแดงคำผู้เป็นบิดามารดาอ้ายกึ่ง และอ้ายศุขอ้ายเกินหาได้ตัวไม่ หลบหนีไปเสีย แต่เดือนเก้าข้างขึ้นแล้ว ได้แต่นายทองบิดาภรรยาขุนราและนายพ้องน้องภรรยานายคุ้นบ่าวมายังเมืองลพบุรี ได้ถามนายทอง ๆ ให้การว่าพบอ้ายกึ่งถือปืนบอกว่าเกิดความรายยิงแขกจะหนีไปเมืองสระบุรี และสืบจับได้ตัวจำนำผู้ร้ายอีกหลายคนยังสืบสวนต่อไป

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาสุรินทรฤๅชัยเมืองเพชรบุรี ว่ามีหนังสือพณฯ ออกไปว่าให้ซ่อมแซมพระนครคีรีและถากทางไว้จะเสด็จพระราชดำเนินออกไปประพาสเมืองเพชรบุรี พระยาสุรินทรฤๅไชยได้ถากถางทางและซ่อมแซมบนพระนครคีรีแต่พระนครคีรีชำรุดหักพังมาก ขอเบิกสีต่าง ๆ สำหรับทา และตะปูใหญ่เล็ก กระดาษปิดฝากระจกใส่ตู้ออกไปซ่อมแซมให้ทันราชการ

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลายาม เสด็จขึ้นข้างใน

วันพุธ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องซิตติงรูม ทรงหนังสือราชการจน

เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จออกประทับดรอวิงรูม เจ้าพนักงานกรมวัง กรมหลวงเทวะวงศ์วโรประการผู้บัญชาการนำมิสเตอร เฟรดริกไก อันโตเนียว เปไรรา กงสุลโปรตุเกสคนใหม่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารพอควรแล้วกลับไป เสด็จประทับในซิตติงรูมจนเวลาย่ำค่ำ

เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาวิเศษฤๅชัยเมืองฉะเชิงเทราว่า นายโพลงทำไว้ความให้นายโพลงน้องฟ้องว่านายอินบ้านจระเข้น้อยแขวงเมืองฉะเชิงเทรา เป็นผู้ร้ายลักกระบือ พระยาวิเศษได้ให้กรมการพะทำมะรงไปเกาะตัวนายอินมาพิจารณา นายยิ้มผู้เป็นที่ขุนระงับดับทุกข์ราษฎรกำนันเมืองนครเขื่อนขันธ์ขัดเสียไม่ตกลง ถ้าขืนเกาะจะเกิดวิวาทกัน แต่ตำบลจระเข้น้อยนี้พระยาวิเศษได้ปรึกษาตกลงกับพระยาดำรงค์ราชพลขันธ์ปันเขตแดนกันเสร็จแล้ว ได้เก็บเงินค่านามาทุกปีซึ่งเกิดขัดขวางดังนี้ จะเรียกเงินค่านานาเป็นการลำบากมาก ฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงกำแหงพลล้านปลัดเมืองชัยนาทว่าโปรดเกล้าฯพระราชทานผ้าไตรผ้าขาว ร่ม รองเท้า หีบศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิงศพพระยาชัยนาท ศพหลวงพรหมภักดียกกระบัตร หลวงวัฒนสมบัติ ๓ ศพนั้นหลวงกำแหงพลล้านปลัดได้พร้อมด้วยกรมการและญาติพี่น้องได้พร้อมกัน ชักศพพระยาชัยนาทออกทำบุญให้ทานนิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลผ้าไตรและของไทยทานของหลวง แล้วตีศิลาหน้าเพลิงเผาศพพระยาชัยนาท แล้วชักศพหลวงพรหมภักดียกกระบัตรออกไปทำบุญให้ทาน นิมนต์พระบังสุกุลผ้าขาว ร่ม รองเท้าของหลวงแล้วตีศิลาหน้าเพลิง เผาศพหลวงพรหมภักดียกกระบัตรแล้วได้ชักศพหลวงวัฒนสมบัติ ออกทำบุญให้ทานบังสุกุลของหลวงเสร็จแล้ว ตีศิลาหน้าเพลิงหลวงวัฒนสมบัติเสร็จแล้ว ขอถวายพระราชกุศล

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาอภัยบริรักษ์เมืองพัทลุง ๓ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าได้จัดต้นไม้ทอง ๖ ต้น เงิน ๖ ต้น ๆ ละ ๑ บาท จำนวนปีระกา สัปตศก กับเครื่องราชบรรณาการ ผ้าขาว ๒๐ พับ เทียนพนมเล่มละ ๑ บาท ๑๐๐ เล่ม ไม้มะริด ๑๕ เหลี่ยม เสื่อถวด ๑๕ ถวด ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่าได้เร่งทองคำส่วยบุตรจีนเมืองพัทลุงจำนวนปีระกา สัปตศก สม ๑๕ คน ๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ทองคำ ๑ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง บุตรหมื่น ๑ ทาส ๗ คน รวม ๘ คน ๆ ละ ๑ เฟื้อง ๒ ไพ ทองคำ ๓ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง ๒ ไพ รวมทองคำหนัก ๑ ตำลึง ๓ บาท ๑ สลึง ๒ ไพ ขอส่งเงินแทนคิดราคาทองคำบาทละ ๔ ตำลึง ๒ บาท เป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง

๑ เพื้อง ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่าได้เร่งนายกองคุมเลขส่วยดินประสิวได้ดินประสิวส่วยในพระบรมมหาราชวัง ๒๕๐ หาบ พระราชวังบวร ๕๐ รวม ๓๐๐ หาบ แต่ส่งเงินแทนคิดหาบละ ๓ ตำลึง เป็นเงิน ๔๕ ชั่ง ให้กรมการคุมเข้ามาส่งแล้ว

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นเวลาทุ่มเศษ

วันพฤหัสบดี แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินวังกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์เยี่ยมประชวร หมอถวายพระโอสถพระอาการหาถอยไม่ เสวยพระอาหารไม่ได้เลย เสด็จประทับจนค่ำเสด็จกลับ

วันศุกร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงท่าราชวรดิตถ์ทรงเรือพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินทางเหนือน้ำเข้าคลองบ้านพระสุเมรุ ไปประทับท่าวังพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณในการขึ้นวังจนเวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันเสาร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่มีราชการอันใด

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้วเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบาตทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกศุภอักษรพระเจ้าอินทรวิไชยานนท์ เมืองนครเชียงใหม่ ๒ ฉบับ ฉบับ ๑ ว่าพระยามนตรีแจ้งความว่ามีโทรเลขขึ้นไปว่ามองซวยมองมาร้องอุทธรณ์เรื่องความถึงแก่กรรม หลานมองซวยมองจะชาว่าความต่อไป ฝ่ายราชทูตอังกฤษจะมอบอำนาจให้ผู้แทนไวกงสุลที่เชียงใหม่เป็นผู้ตรวจหนังสือสำคัญ ฝ่ายลาวพระยามนตรีเป็นผู้ตรวจหนังสือสำคัญ ห่อผนึกประทับตราทั้งสองคนแล้ว ได้จัดให้พระยาศรีอักษร พระยาจันทราบรรหาร ซึ่งเกี่ยวข้องคุมหนังสือสำคัญลงมากรุงเทพ ฯ อีกฉบับ ๑ ว่าพระวิหารวัดพระสิงห์เป็นบุราณช้านาน พระเจ้าเชียงใหม่ เจ้าทิพเกษร ได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นแล้ว

พระเจ้าเชียงใหม่ เจ้านาย ท้าวพระยา ราษฎรทำการฉลองเสร็จแล้วถวายพระราชกุศลกับใบบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดีเมืองพิษณุโลก ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าแบ้งส่าลที่เหลือจากส่งกองทัพนั้นค้างอยู่ ๖๖๑ ถุง ได้แต่งกรมการคุมลงมาส่งครั้งนี้ ๕๐๐ ถุง ยังค้างอยู่อีก ๑๖๑ ถุงจะส่งมาภายหลัง อีกฉบับ ๑ ว่าพระนครไทย เมืองนครไทยกล่าวโทษพระแกล้วอาษาหมื่นพิศาลอักษรว่าให้ต้องซื้อตัดฟันไม้ขอนสักในบ้านอกสัญญาหลายตำบล ฝ่ายหมื่นพิศาลอักษรร้องต่อพระพลว่าได้ขอเสียเงินค่าตอค่ากานให้พระนครแล้ว จึงได้ตัดฟันต่อไป ได้ส่งบอกพระนครไทยเรื่องราวหมื่นพิศาลอักษรมาหารือด้วย

พระยาศรีสิงหเทพนำพระยาอรัญภักดีจางวางส่วยกระวานเมืองพระตะบองกราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

หลวงวิจารณ์อาวุธนำหลวงเพชรคีรีศรีพิชัยสงครามปลัดเมืองตะกั่วทุ่ง กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

เสด็จประทับออฟฟิศจนเกือบ ๒ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันจันทร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเสด็จประทับห้องออกขุนนางทรงบึดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาสมุทรบุรานุรักษ์เมืองสมุทรปราการ ฉบับ ๑ ส่งเงินค่านาจำนวนปีระกา สัปตศก ครั้งนี้ ร้อยชั่ง ครั้งหนึ่งก่อน ถ้าเก็บได้ต่อไปจะบอกส่งมา กับใบบอกพระยานนทบุรีว่าพระครูอินทมุนีวัดตำหนักอาพาธเป็นไข้จับถึงแก่มรณภาพ อายุ ๗๖ ปี พรรษา ๕๕ ถ้าถึงกำหนดจะปลงศพเมื่อใดจะบอกมาครั้งหลัง

พระยาพิพัฒโกษานำพระรัตนายัตถ์ จมื่นไชยภูษา กราบถวายบังคมลาไปช่วยพระยาพิชัยบุรินทราชำระความผู้ร้ายเมืองสมุทรสงคราม เมืองสมุทรสาคร

พระราชทานตรามัณฑนารเรณมงกุฎสยามชั้นที่ ๓ แด่พระนิเทศชลธี แล้วเสด็จขึ้นจากขุนนาง

เสด็จพระราชดำเนินวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ เยี่ยมประชวรด้วยพระอาการทรุดลงมากกว่าเวลาวานนี้ เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จกลับ

วันอังคาร ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายามค่ำเศษเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบัดทองพระแก้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยามหามนตรีข้าหลวง พระพิสุทธิธรรมธาดาเมืองลพบุรีว่าได้ความว่าอ้ายศุขเป็นผู้พาแขกเวราไปซื้อโค คงรู้จักตัวผู้ร้ายจึงแต่งกรมการจับอ้ายศุขมาได้ ถามให้การสารภาพซัดอ้ายกิ่ง อ้ายแก่น อ้ายเปลี่ยน อ้ายจันว่าเป็นผู้ฆ่าแขกเวราตาย ได้เงินในตัวแขกเวรามาแบ่งกัน อ้ายศุข ๘ ตำลึง ๒ บาท อ้ายกิ่ง ๖ ตำลึง อ้ายเปลี่ยน ๖ ตำลึง อ้ายจัน ๓ ตำลึง อ้ายแก่น ๑๓ ตำลึง ปืนแฝดบอกหนึ่ง ได้ตัวอ้ายจันมาถามรับสมคำอ้ายศุขซัด และได้ความว่าอ้ายกิ่ง อ้ายแก่น อ้ายจุ ยิงแขกขบดุลกาเดกตายอีกรายหนึ่ง อ้ายกิ่ง อ้ายแก่น อ้ายจุ อ้ายเปลี่ยน หนียังไม่ได้ตัว ถ้าได้ตัวมาชำระได้ความประการใดจะบอกมาครั้งหลัง

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาอนุชิตชาญชัย ข้าหลวงชำระความเมืองนครชัยศรีว่าออกไปชำระอยู่แต่ ณ เดือน ๗ ปีระกา สัปตศก ๑๘ จนเดือน ๙ ปีจอ อัฐศก ความก็เบาบางแล้วขอพระราชทานกลับเข้ามากรุงเทพ ฯ (โปรดเกล้า ฯ ให้มอบความให้พระยานครชัยศรีชำระต่อไป)

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลาทุ่ม เสด็จพระราชดำเนินไปประทับวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์เยี่ยมประชวรแต่วันนี้พระอาการมากลง ไม่ได้ตรัสอะไรได้ พระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จเข้าไปข้างในเสด็จประทับอยู่ข้างหน้าจนเวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาดึกกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์มีพระอาการหอบมากขึ้น

พระโยธาธิราชทูลลาไปรักษาเมืองปราจีนบุรี

วันพุธ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๔ โมงวันนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ ซึ่งประชวรพระโรคชรามาได้เดือนเศษพระอาการทรุดมากลง พระยาประเสริฐศาสตร์ดำรงถวายพระโอสถ พระอาการทรุดมากลงสิ้นพระชนม์ ในเวลานั้นพระชนม์

พรรษานับตามปีได้ ๖๙ ปี พระเจ้าอยู่หัวเป็นที่ทรงโศกเศร้าอาลัยอย่างยิ่ง ซึ่งเสียพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ไปฉะนี้ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นี้ได้ทรงบังคับบัญชาราชการกรมต่าง ๆ ที่เป็นกรมใหญ่ ๆ กรมสำคัญเป็นอันมาก ทั้งเป็นที่ทรงปรึกษาราชการแผ่นดินและแบบแผนราชประเพณีราชการน้อยใหญ่เป็นอันมาก ได้ทรงเป็นหลักอยู่ในราชการและเป็นที่รักใคร่นับถือของพระบรมวงศ์ข้าราชการเป็นอันมาก

โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดการที่จะได้สรงน้ำพระศพตามประเพณี และโปรดเกล้า ฯ ให้ลดธงเรือรบเรือต่าง ๆ แสดงความโศกเศร้า....วัน (๑)

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนไปประทับวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เสด็จประทับตรัสกับข้าราชการ มีเจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาพลเทพ เป็นต้น แล้วเสด็จไปประทับบนตำหนักที่ท้องพระโรงใหม่ ประทับตรัสกับกรมหลวงวรศักดาพิศาลครู่หนึ่ง เสด็จเข้าไปประทับในตำหนักทรงสรงน้ำพระศพกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ ขณะนั้นเจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรกลองชนะตามขัตติยประเพณี แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อยท่านเสนาบดีเข้าไปสรงน้ำพระศพโดยลำดับกันเสร็จแล้วเจ้าพนักงานทรงเครื่องพระศพตามโบราณประเพณี ครั้งนี้พระราชทานพระคันหุ้มทองฉลององค์ตาดทอง ถุงพระหัตถ์ตาดดอก ถุงพระบาทถุงพระพักตร์ตาดเงิน ครั้นแล้วเชิญพระศพลงพระโกศลองใน พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระชฎาทรงพระศพแล้วเสด็จพระราชดำเนินมาประทับท้องพระโรงเก่าของกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ เจ้าพนักงานเชิญพระโกศลองในลงจากตำหนักขึ้นเสลี่ยงหิวที่หน้าท้องพระโรงใหม่ มีกลองชนะแตรสังข์นำหน้ามาหยุดที่ท้องพระโรงเก่า เชิญขึ้นตั้งบนแว่นฟ้า ๓ ชั้น แล้วพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตร ๕๐ ไตร กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระราชาคณะ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ หม่อมเจ้าพระเปรียญและพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรมเปรียญ ๕๐ องค์สดับปกรณ์พระศพและถวายอนุโมทนาอดิเรก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง โปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระโกศกุดั่นใหญ่ประกับนอก เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๙ องค์ และโปรดเกล้า ฯ พระราชทานชุมสายหักทองขวางอีก ๔ องค์ เพราะ

---

(๑) ในต้นฉบับไม่ได้ลงจำนวนวันไว้

ธรรมเนียมผู้ว่าที่สมุหนายกเคยพระราชทานเครื่องสูงสามชั้นอย่างพระองค์เจ้าในพระราชวังบวร ครั้งนี้จะพระราชทานก็จะตั้งมากไปเปล่า ๆ จึงโปรดเกล้า ฯ พระราชทานชุมสาย ๔ องค์ กลองชนะ ๑๐ คู่ จ่าปี่จ่ากลองแตรสังข์ประโคมทั้งกลางวันกลางคืน พระสงฆ์สวดอภิธรรมทั้งกลางวันกลางคืน ๑๖ รูป

อนึ่ง โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จกรมพระจักรพรรดิพงศ์อธิบดีที่ ๒ บังคับการในกรมพระคลังมหาสมบัติสิทธิขาด และโปรดให้เจ้าพระยาพลเทพมาว่าที่สมุหนายก พระยาเทพประชุมมาว่าที่เกษตราธิการ

และการพระเมรุกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์นั้น โปรดให้สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์เป็นแม่กองทำการ และงดเมรุกรมพระราชวังบวรที่ยังไม่แล้วนั้นไว้เป็นพระเมรุกรมสมเด็จพระต่อไป.

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระพิเรนทรเทพข้าหลวงเมืองสุพรรณบุรี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าพระชัยราชรักษาปลัดยื่นสารบบความ ๓๔๗ เรื่อง ได้พร้อมกับพระชัยราชกรมการชำระแล้ว ๓๙ เรื่อง และว่าผู้ร้ายชุกชุมราษฎรก็ยิงปืนเล่นโดยมากไม่เป็นที่สำเหนียกได้ว่าจะเกิดผู้ร้ายหรือประการใด จึงปรึกษาพร้อมกับพระชัยราชออกประกาศห้ามยิงปืน ถ้ามีผู้ร้ายจึงให้ยิงขึ้น แล้วให้อำเภอกำนันช่วยกันจับให้แข็งแรงต่อไป อีกฉบับ ๑ ว่าได้ชำระความผู้ร้ายปล้นได้ ๒ ราย ซัดถึงคนเมืองอ่างทอง เมืองกาญจนบุรี ได้มีสูตรนารายณ์ไปเอาตัวคนแล้ว ถ้าได้ตัวมาพิจารณาต่อไปจะบอกเข้ามา

เสด็จขึ้นแล้วเสด็จลงมาทางมุขพระที่นั่งจักร เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนไปประทับท้องสนามหลวง เสด็จขึ้นบนหอพระคันธารราษฎร์ทรงสักการพระคันธารราษฎร์ในหอแล้วเสด็จออกประทับเกยริมเฉลียงหอพระคันธารราษฎร์ ทรงสักการบูชาและทรงตั้งสัจจาธิษฐานถึงพระพุทธรูปพระคันธารราษฎร์ซึ่งตั้งอยู่ ณ เกยกลางแจ้งแล้วทรงศีล พระ

มงคลเทพมุนีถวายแล้วพระมงคลเทพมุนี พระพิธีธรรมรวม ๑๙ รูปสวดพระพุทธมนต์และคาถาพิธีฝน พระสงฆ์นั่งตามเฉลียงทั้งนั้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาประทับริมพลับพลาท้องสนาม กรมหมื่นดำรงราชานุภาพนำเคอแนลออกเกอคนอังกฤษซึ่งจะเข้ามารับราชการทหารเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยควรแล้วเสด็จขึ้น ทรงพระราชยานเสด็จโดยกระบวนไปเข้าประตูเทวาพิทักษ์ เสด็จเข้าประตูแถลงราชกิจ เสด็จประทับพระพุทธมณเฑียรบำเพ็ญพระราชกุศลในวันกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันศุกร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกประทับห้องขุนนางทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระยาวิเศษฦๅไชยกรมการเมืองฉะเชิงเทราฉบับ ๑ ว่าได้พร้อมกับเมืองนนทราชธานีข้าหลวง เร่งทองคำส่วย ๙ กอง ได้เงินแทนทองคำที่ค้างแต่ปีมะโรง สัมฤทธิศก ถึงปีมะแม เบญจศก ๑๖ จำนวนเงินแทนทองคำส่วย ๙ กอง เงิน ๘๐ ชั่ง ๘ ตำลึง คิด ๑๔ หนักแทนทองคำ ๕ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ๓ บาท มอบให้เมืองนนท์คุมเข้ามาส่ง

พระราชทานสัญญาบัตรนายน้อยบุญเลิศ เป็นเจ้าบุรรัตนเมืองนครลำปาง ๑ หลวงบำรุงข้าหลวงเดิม เป็นพระยาไตรเพชรรัตนราชสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบูรณ์ ๑ และโปรดเกล้า ฯ มอบการกรมช้างให้สมเด็จกรมพระจักรพรรดิพงศ์ทรงบังคับบัญชาต่อไป

เสด็จขึ้นแล้วเสด็จท้องสนามหลวงในการพระราชพิธีฝน แล้วเสด็จกลับประทับห้องออกขุนนาง ตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลายามเสด็จขึ้น

วันเสาร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระโบราณ พระพิทักษ์เทพธานีปลัดกรมการกรุงเก่า ส่งตัวผู้ร้าย ๓ ตัวจำนำ ๕ รวม ๘ ผู้ร้ายแย่งชิงกระบือยิงเจ้าของตาย ตัวผู้ร้าย ๕ ตัวจำนำ ๓ รวม ๘ ผู้ร้ายตีชิงโคกระบือ ๒ ผู้ร้ายตีชิงฝูงกระบือ ๕ ผู้ร้ายฆ่าคนตาย ๒ รวมผู้ร้าย ๒๖ คน ให้กรมการคุมตัวและถ้อยคำมาส่ง ณ กรุงเทพ ฯ

แล้วเสด็จขึ้นจากที่ออกขุนนาง เสด็จทางมุขบันไดพระที่นั่งจักรีเสด็จพระราชดำเนิน ทรงพระราชยานแวดล้อมด้วยกระบวนนำและตามเสด็จไปประทับหอพระคันธารราษฎร์ใน การพระราชพิธีฝน พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนต์นั้นตามกำลังวัน เสด็จประทับอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันอาทิตย์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้ไม่มีราชการอันใด ไม่ได้เสด็จออก แต่โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทรงจุดเทียนในการพระราชพิธีฝน

วันจันทร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระยาวิชิตสงครามเมืองนครสวรรค์ ว่าพระเมืองต่างเมืองขึ้นเมืองสวรรคโลกพาตัวนายบัวมาส่ง และแจ้งความว่ามีผู้ร้ายยิงนายบุนตาตาย นายบุนตาร้องว่านายบัวยิง นายบัวก็เป็นพี่นายบุนตา นายบัวให้การว่าไม่ได้ยิง และเมื่อนายบุนตาถูกยิงนั้น นายบัวนั่งอยู่กับพี่นายบุนตา ๔ คน ต่อได้ยินเสียงปืน และได้ยินนายสิงร้องขึ้น จึงพากันไปทั้ง ๕ คน ได้ยินนายบุนตาร้องว่านายบัวยิง จึงเอาตัวนายขัน นายหมี นายพุด นายปั้น พี่นายบัว นายบุนตาอีก ๔ คนมาถามก็ให้การสมคำกัน อำแดงอิ่มภรรยานายบุนตาผู้ร้ายก็ให้คำต้องกัน จึงเห็นว่านายบัวก็ให้หลักฐานอยู่ ได้แต่งให้กรรมการสืบไม่ได้ความประการใด ได้เอาตัวนายบัวขังไว้ตามคำนายบุนตาร้อง ยังสืบสวนต่อไป

เสด็จขึ้นประทับตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์ จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้นข้างใน

วันอังคาร ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายามค่ำเศษ เสด็จออกห้องขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระกำแพงพราหมณ์ปลัดเมืองสุโขทัย ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าหลวงภักดีรักษาอากรป่าผึ้งร้องกล่าวโทษราษฎร ๑๓๒ คน ว่าเข้าไปตั้งบ้านเรือนและตัดฟันไม้มีเกสรดอนผึ้ง ๆ ไม่จับขผึ้งอากรของหลวงค้างให้เรียกมาพิจารณา พระกำแพงพราหมณ์เห็นว่าราษฎรได้ตั้งอยู่ทำเรือกสวนไร่นามา ๔-๕ ปีแล้วหาได้ตัดฟันไม้เกสรดอนผึ้งไม่ จะเรียกมาพิจารณาก็จะได้ความเดือดร้อน และเลขกองส่วยก็มีอยู่ ๒๕๐ คนเศษ หลวงภักดีหาได้ให้ทำป่าผึ้งตามท้องตราไม่ เก็บเอาเงินเป็นประโยชน์คนละ ๑ ตำลึง ๒ บาท และเอาป่าผึ้งให้ขายราษฎรทำไป ถ้าหลวงภักดีจะทำไปไม่ได้ จะขอทำอากรป่าผึ้งถวายของหลวงปีละ ๑๑ บาท ตามที่หลวงภักดีทำมา เลขส่วยจะเก็บเงินส่วยส่งครึ่งหนึ่ง ให้ทำป่าผึ้งครึ่งหนึ่ง อีกฉบับหนึ่งขอนายเถาทหารม้ามหาดเล็ก หลานพระยากำแพงเพชร(เถื่อน)เป็นหลวงวิเศษภักดีผู้ช่วย

พระสุรินทรามาตย์ อ่านบอกพระอนุรักษ์โยธาข้าหลวง ๔ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าแต่ก่อนอากรป่าผึ้งเมืองตรังเคยโปรดพระราชทานเป็นกำลังผู้ว่าราชการเมือง ครั้งนี้ได้แต่งคนออกทำป่าผึ้ง จำนวนปีระกา สัปตศก ได้ขผึ้ง ๙๗ ชั่งจีน ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย ๘๐ ชั่งจีน เหลืออีก ๑๗ ชั่งจีนขอพระราชทานไว้เป็นกำลังราชการ อีกฉบับ ๑ ว่าได้เก็บเงินภาษีหอยมุก ปลิงทะเลที่เกาะลิบง ได้เงิน ๘๐ เหรียญ ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่าเงินอากรค่าน้ำในเมืองตรังจำนวนปีวอก ฉศก เก็บได้เงิน ๑๙ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ๓ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ได้ซื้อบิลที่ชาเตอร์แบงก์ให้กรมการคุมเข้ามารับเงินที่เอเยนต์แบงก์ในกรุงเทพ ฯ อีกฉบับ ๑ ว่าพระยารัตนเศรษฐี แต่งให้กรมการเป็นผู้เก็บภาษีฆ่าโคกระบือแต่ครั้งพระยารัตนเศรษฐียังเป็นผู้ดูแลอยู่นั้น บัดนี้เก็บได้เงิน ๙๖ เหรียญ ได้ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง กับใบบอกพระยารัตนเศรษฐีเมืองระนอง ๓ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าได้ส่งเงินภาษี ๕ อย่างเมืองระนองจำนวนปีวอก ฉศก ส่งให้หลวงทวีปสยามกิจฝากแบงก์ เงิน ๖๓๐ ชั่ง ได้ส่งรสีดแบงก์เข้ามา อีกฉบับหนึ่งว่าได้เก็บเงินภาษี ๕ อย่างเมืองระนองจำนวนปีระกา

สัปตศก แล้วจ่ายราชการเรือสุริยมณฑล เงิน ๑ ชั่ง ๘ ตำลึง ๑ บาท ๒๓๖ ไพ ส่งไปฝากแบงก์ เงิน ๒๑๒ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ๓ สลึง ๑ เฟื้อง ๕๘๓ ไพ ส่งรีสิตแบงก์เข้ามาด้วย อีกฉบับ ๑ ว่าภาษีอากรเมืองตรังจำนวนปีมะแม เบญจศก เมื่อพระยารัตนเศรษฐียังดูแลอยู่นั้นเก็บได้เงิน ๖๙๕ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท ๑ เฟื้อง พระยารัตนเศรษฐีได้ส่งให้หลวงทวีปสยามกิจส่งไปฝากแบงก์แล้ว

วันพุธ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแก้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระยากำแหงสงครามเมืองนครราชสีมา ฉบับหนึ่งว่าเกิดผู้ร้ายปล้นราษฎรในเมืองนครราชสีมา ๒ ราย ผู้ร้ายเก็บทรัพย์ไปได้รายหนึ่ง อีกรายหนึ่งเจ้าทรัพย์ต่อสู้และรู้จักหน้าอ้ายผู้ร้ายคนหนึ่งชื่อ อ้ายแก้ว ทาสอีสินภรรยาพระยานครราชสีมาคนเก่า และมีรอยเลือดผู้ร้ายที่ถูกเจ้าของทรัพย์ยิงนั้นไปจนบ้านอีสิน ได้มีหมายให้อีสินกับพระเสมียนตราบุตรเขยส่งอ้ายแก้ว อีสินกับพระเสมียนตราแปรหมายว่าอ้ายแก้วหลบหนีเพราะโจทก์และพะทำมะรงไปรบกวน ครั้นจะเอาอีสินมาเร่งรัดตามธรรมเนียมก็เห็นว่าเป็นมารดาภรรยาพระยาปลัดจะเกิดวิวาทขึ้น จึงได้ตั้งอีสินบนบานจับอ้ายแก้ว ห้าชั่ง

กับพระสุรินทรามาตย์ นำพระสุริยภักดี นายชงมหาดเล็ก ขุนนเรนทรเสนีกรมอาษาจามข้าหลวง พระจรูญราชโภคากร หลวงสโมสรราชกิจ เมืองหลังสวน กราบถวายบังคมลาไปชำระ พวกกงสียิหุ้นศีรษะกระบือเมืองตะวันตก

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินออกขุนนาง เพราะเป็นวันสวดมนต์เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี

เจ้าพนักงานจัดในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ห้องกลางตั้งพระแท่นมณฑลภายในนั้น เชิญพระไชยวัฒน์ในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลปัตยุบันนี้ตั้ง มีเครื่องสักการพอสมควร ตั้งพระเต้าต่าง ๆ และถาดสรงพระพักตร์ พานพระภูษาต่าง ๆ พร้อมตั้งพระแท่น

มณฑลหน้าพระที่นั่งอัฐทิศ ตรงพระที่นั่งอมรพิมานมณีลาดอาสน์สงฆ์ ที่จะได้เจริญพระพุทธมนต์ หน้าพระที่นั่งภัทรบิฐนั้นลาดผ้าขาวตั้งบัตเทวดานพเคราะห์ และในพระที่นั่งนั้นตั้งโต๊ะต่ำ ๆ ประดับเครื่องแก้วเครื่องทองต่าง ๆ

เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งบรมราชสถิตย์โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์เข้าไป เจ้าพนักงานนำกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ หม่อมเจ้าพระพระราชาคณะ ฐานานุกรม เปรียญธรรมยุติกนิกาย ๒๕ องค์เข้าไปนั่งที่ พระบรมวงศานุวงศ์เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน เจ้าพนักงานเชิญเสด็จกรมพระปวเรศและนิมนต์พระสงฆ์อีก ๒๔ องค์เข้าไปหน้าพระทวารห้องน้ำเงิน สมเด็จพระนางเจ้าบรมราชเทวีทรงประเคนผ้าไตร แล้วพระสงฆ์ออกไปครองผ้ากลับเข้ามานั่งที่ กรมสนมพลเรือนนำเทียนธูปเข้าไปถวายสมเด็จพระนางเจ้าทรงจุดแล้วนำมาตั้งที่ กรมพระปวเรศถวายศีล แล้วกรมพระปวเรศและพระสงฆ์ทั้งปวงสวดธรรมจักกัปปวัตนสูตรและสัตตปริตร เวลานั้นโหรก็บูชาเทวดานพเคราะห์ด้วย เวลา ๔ ทุ่มเศษสวดมนต์ พระสงฆ์ถวายอติเรก ถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

วันศุกร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จห้องเหลืองโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์เข้าไป แล้วสมเด็จพระนางเจ้าทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีลแล้วพระสงฆ์สวดถวายพรพระจบ แล้วเสด็จทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ครั้นฉันแล้วรอพระฤกษ์หน่อยหนึ่ง พอเช้า ๕ โมงเศษสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีทรงพระภูษาทรงพระสะพักขาวเสด็จเข้าสู่แท่นสรง เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ฆ้องชัยตามประเพณี พระสงฆ์ ๒๕ องค์ถวายชัยมงคลพร้อมกัน ครั้นสรงเสร็จแล้วเสด็จขึ้นมาประทับบนพระที่นั่ง ทรงประเคนบริขารต่าง ๆ แก่พระสงฆ์ ที่รับพระราชทานฉัน ๒๕ องค์ พระสงฆ์เข้าไปรับที่พระทวารทีละองค์ ทรงประเคนเสร็จแล้วพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอติเรก ถวายพระพรลากลับไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินให้สมเด็จพระนางเจ้าทรงแจกทาน เงิน ๘๓๒๒ เฟื้องเท่าวันพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าแล้วเสด็จขึ้น

สมเด็จพระนางเจ้ามีธรรมเทศนา ๕ กัณฑ์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจาริยเทศนา มงคลสูตร กัณฑ์ที่ ๑

พระธรรมวโรดมถวายเทศนา รัตนสูตร กัณฑ์ที่ ๒

หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรเทศนาเมตตสูตร กัณฑ์ที่ ๓

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเทศนา เทวตาอุทิศ กัณฑ์ที่ ๔

เวลาค่ำไม่เสด็จออกขุนนาง องค์สวัสดิโสภณถวายหนังสือว่ากรมหมื่นภูธเรศ และหม่อมสุ่นรับสินบนเรื่องความขุนสมานจีนประชา

วันเสาร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกจ่าเร่งงานรักษ์กรุงข้าหลวง พระยาพิชัยณรงค์เมืองสระบุรี ว่าด้วยได้พร้อมกันชำระผู้ร้ายฆ่ากันตาย ปล้นเจ้าทรัพย์ตีชิงสิ่งของฟันแทงกัน ได้ผู้ร้ายลงมาส่งครั้งก่อน ๖ เรื่อง ๑๗ คน ครั้งนี้ได้ชำระเสร็จ ๑๓ เรื่อง ตัวผู้ร้ายรับเป็นสัตย์ ๒๗ คน ตัวจำนำ ๒ คน ส่งให้กรมการคุมลงมาส่ง กับใบบอกพระยาพิชัยรณรงค์เมืองสระบุรี ว่าขุนชำนาญฟ้องอ้ายตาว่าเสพสุราเมาเกิดวิวาทกับอ้ายปลื้ม อ้ายตาแทงอ้ายปลื้มตาย ได้ตัวไอ้ตามาถามรับเป็นสัตย์ ส่งอ้ายตาลงมา ณ กรุงเทพ ฯ กับใบบอกหลวงกำแหงพลด่านปลัดเมืองชัยนาทว่า หลวงวิจารณ์จีนประชาปลัดจีนคนเก่าเสียจริตไม่ได้อยู่เป็นที่ พูดจาฟั่นเฟือนไม่มีสติ ก็ตีจีนต่อจีนกมากขึ้น ขอพระราชทานจีนทั่วผู้รู้ขนบธรรมเนียม เป็นที่หลวงวิจารณ์จีนประชารับราชการต่อไป กับใบบอกพระยามหามนตรีข้าหลวง พระยาพิศุทธิธรรมธาดาเมืองลพบุรี ว่าได้พร้อมกันมีบอกลงมาครั้งก่อนว่าสืบจับได้ตัวอ้ายศุข อ้ายจีน ผู้ร้ายฆ่าแขกเวราเปนอับดุลกาเด็ดตายมาถามรับเป็นสัตย์ ครั้งนี้จับได้ตัวอ้ายปล้องอ้ายจู ผู้ร้ายฆ่าแขก ๒ รายนี้มาถามให้การรับเป็นสัตย์สมคำอ้ายศุข อ้ายจีน ได้ให้อ้ายผู้ร้ายนำไปชันสูตรที่ฆ่าแขกเวราเปน แขกอับดุลกาเด็ด เห็นกองกระดูกนายคัดกุดจ้างแขก แขกอับดุลกาเด็ดแบกถุงเงินซึ่งผู้ร้ายยิงตายริมกอไผ่ราย ๑ แล้วนำไปชี้ที่ฆ่าแขกเวราเปน เห็นกองกระดูกเวราเปนกองอยู่ในป่าห่างกับกระดูกนายคัดสามเส้นเศษ

เห็นกระสุนปืนโดดที่กองกระดูก ๑ กระสุนหนัก ๑ บาท ได้ย่ามเชียวริมแดง ตั๋วรูปพรรณ ๖ ฉบับ กระดาษหนังสือแขกฉบับ ๑ ถุงผ้าขาว ๑ ให้แขกส่ามี แขกคอฟานเสอดูจำได้ว่าของอับดุลกาเด็ด รวมได้ตัวผู้ร้ายรับเป็นสัตย์ ๔ คน แต่อ้ายกิ่ง อ้ายแก่น อ้ายพลอย อ้ายเปลี่ยนหนีไปยังไม่ได้ตัว ได้แต่ตัวจำนำ ๑๖ คน ให้กรมการคุมลงมาส่ง ยังให้สืบติดตามต่อไป แล้วหลวงจินดารักษ์นำจีนทิวซึ่งจะเป็นที่หลวงวิจารณ์จีนประชา เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายน้ำตาลทรายขาว ๒ หาบ

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกนายหยอย หลวงสัสดีผู้รักษาเมืองนครเขื่อนขันธ์ ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า นายเปาะมาแจ้งความว่ามีผู้ร้ายลักขึ้นหมาก จึงเอาปืนยิงไปถูกผู้ร้าย ๆ ตกต้นหมากวิ่งหนีไป ได้ยินเสียงผีเท้าสัก ๙–๑๐ คนได้ร้องให้ชาวบ้านช่วยก็ไม่ทันผู้ร้าย ต่อเวลาเช้าจึงเห็นอ้ายเริกนอนตายมีบาดแผลแล่มด หลาว หมากที่ลักไปกองอยู่ ได้ให้กรมการชันสูตรแล้ว ภายหลังนายยามที่อ้ายเริกฟ้องว่า อ้ายเริกไปหามารดากลับเดินมาตามสวนเคยเดิน ถึงสวนนายเปาะ ๆ ว่าเป็นผู้ร้ายยิงเอา ขอให้เรียกมาพิจารณา ยังพิจารณาต่อไป อีกฉบับหนึ่งว่ามีผู้ร้ายขึ้นปล้นขุนอินทรรักษาเก็บเอาทรัพย์ไป และแทงเจ้าของทรัพย์มีบาดแผล ได้แต่งคนออกสืบสาวอยู่ยังไม่ได้ความ (ทรงพระราชดำริว่าไม่มีผู้ใหญ่รักษาเมือง ให้มีข้าหลวงไปรักษาจึงจะได้)

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนั้นไม่มีอะไร ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วันจันทร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้น พระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระโยธาธิราชข้าหลวงผู้ไปรักษาเมืองปราจีนบุรีว่ากราบถวายบังคมลาไปถึงเมืองปราจีนบุรี วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๐ หลวงพิษณุเทพ พระปราจีนบุรีปลัดไปมอบตราบบความให้แล้ว หลวงพิษณุเทพกลับเข้ามาแล้วฉบับ ๑ กับ

ใบบอกหลวงพิษณุเทพข้าหลวง ว่าเมืองประจันตคามส่งอ้ายพุดผู้ร้ายที่อ้ายศุขหลวงศรี-สงครามซัดมาให้ ได้ถามอ้ายพุดให้การปฏิเสธ และกรมการเมืองปราจีนที่ให้ไปจับผู้ร้ายนั้น บอกมาว่าจับได้อ้ายสีมาอ้ายสาแล้วจะส่งมา จึ่งได้มอบการให้พระโยธาธิราชทำต่อไป กับใบบอกพระปราจีนบุรี ปลัดเมืองปราจีนว่า พระโยธาธิราชเชิญท้องตราออกไปวางว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ออกไปเป็นข้าหลวงแทนหลวงพิษณุเทพนั้น ได้พร้อมด้วยหลวงพิษณุเทพมอบท้องตราทั้งปวงและสำรบบความตัวผู้ร้ายให้แล้ว

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระอนุรักษ์โยธา ๓ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ได้ส่งเงินภาษีฝิ่นเมืองภูเก็ตจำนวนปีระกา สัปตศก เงิน ๕๕.๒๙๓ เหรียญ ปีจอ อัฐศก ๓๑.๐๐๐ เหรียญ ภาษีผลประโยชน์เมืองภูเก็ต ปีจอ อัฐศก ๖๕.๓๖๕ เหรียญ รวมเสร็จเงิน ๑๕๑.๖๕๘ เหรียญ ให้หลวงทิพสยามกิจไปฝากแบงก์ ได้ให้กรมการคุมรีสีตแบงก์เข้ามาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่า พระยารัตนเศรษฐีจัดเงินภาษีเมืองระนอง ๑๐.๒๑๕.๙๔ เหรียญ ไปส่งหลวงทิพสยามกิจฝากแบงก์ อีกฉบับหนึ่งว่าพระยาบริรักษ์ภูธรส่งเงินภาษีเมืองพังงา ๖.๘๒๗ เหรียญไปให้หลวงทิพสยามกิจไปฝากแบงก์

แล้วพระสุรินทรามาตย์นำพระฤทธิเดช กรมพระตำรวจนอกซ้ายในพระราชวังบวรซึ่งออกไปเร่งเงินส่วยแต่ครั้งกรมพระราชวังยังไม่ทิวงคต กลับเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

แล้วนำจมื่นสมุหพิมานปลัดกรมพระตำรวจกราบถวายบังคมลาออกไปรักษาราชการเมืองนครเขื่อนขันธ์

พระราชทานสัญญาบัตรข้าราชการในตำแหน่งกรมท่า พระยาพิพัฒโกษาเป็นพระยาราชานุประพันธ์ ๑ หลวงจักรยานานุพิจารณ์ เป็นพระไพรัชรภาคย์ภักดี ๑ หลวงโกษานุการสวัสดิ์ เป็นพระดิษฐการภักดี ๑ นายชาตรีมหาดเล็ก เป็นหลวงสวัสดิโกษา ๑ นายชายมหาดเล็ก เป็นหลวงโกษานุการสวัสดิ์ ๑ นายสุดมหาดเล็กเป็นหลวงพินิจนิติ-สาตร ตระลาการศาลต่างประเทศ ๑ หมื่นวิเศษอักษร เป็นหลวงวิเศษพจนการ ๑ หมื่นพินิจอักษร เป็นหลวงพินิจวิรัชกิจ ๑ หมื่นพิพิธอักษร เป็นหลวงพิพิธวิรัชการ ๑ หมื่นวิสูตรอักษร เป็นหลวงวิสูตรวิรัชเทศ ๑ หมื่นอินทรอักษร เป็นหลวงวิเศษวิรัชฐาน ๑ ขุนสารานุกิจโกศล เป็นขุนอักษรสมบัติเสมียนตรา ๑ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

ล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๕ ทรงถ่าย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘

วันอังคาร แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายามค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาพิทักษ์ทวยหารเมืองปทุมธานี ว่าได้มีใบบอกลงมาครั้งก่อนว่าได้ผูกปี้ข้อมือจีนจำนวนปีระกา สัปตศก ได้ส่งเงินลงมาแล้ว ๔๐ ชั่ง ค่าแรงจีน ๘๐๐ คน ค่าฎีกา ๒ ตำลึง ครั้งนี้ผูกปี้ได้อีก ๒๙๓ คน เงินค่าแรง ๑๔ ชั่ง ๑๑ ตำลึง ๓ บาท ค่าฎีกา ๓ บาท เป็นเสร็จสิ้นแล้ว จีนในปีระกา สัปตศก นี้มากกว่าปีมะเมีย จัตวาศก ๒๐๒ คน หักสิบลดพระราชทานข้าหลวงกรมการ ค่าแรงจีน ๖๐ คน เงิน ๓ ชั่ง คงส่งครั้งนี้เงิน ๑๑ ชั่ง ๑๑ ตำลึง ๓ บาท ให้หลวงยกกระบัตรคุมลงมาส่ง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับหมอกาวันครู่หนึ่ง เสด็จไปประทับชิดดิงรูมรับสั่งกับสมเด็จกรมพระองค์น้อย กรมหมื่นนเรศ กรมหลวงเทววงศ์เรื่องเสด็จพระอุปัชฌายะและเรื่องอื่น ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วันพุธ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้เป็นวันที่จะมีการฉลองพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา ในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

เจ้าพนักงานตั้งการในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร ยกบุษบกดอกไม้สดซึ่งตั้งพระชนมพรรษาในการถือน้ำนั้นมาตั้งริมพระที่นั่งอัฐทิศ เชิญพระชัยในรัชกาลปัจจุบันและพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาในรัชกาลปัจจุบันขึ้นสถิตบนนั้น มีเทียนและพุ่มดอกไม้เท่าประจำพระชนมพรรษารายรอบบุษบก และตั้งพระเต้าน้ำพระพุทธมนต์ต่าง ๆ ตามธรรมเนียมหน้าบุษบกออกมาตั้งพระแท่นทรงกราบ มีม้าเครื่องนมัสการ เครื่องห้าตั้ง หน้าพระที่นั่งอัฐทิศตั้งม้าหมู่เชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาองค์ใหม่ตั้งบนพานทอง ๒ ชั้น มีพานทองคำรองดอกไม้ เชิงเทียนประดับพอสมควร หน้าพระที่นั่งอมรพิมานมณีตั้งอาสน์สงฆ์ ๒ แถว ที่โต๊ะหน้ากระจกใหญ่หลังพระที่นั่งภัทรบิฐ พระสยามเทวาธิราช มีเครื่องสักการพอสมควร ข้างบุษบกพระชันษาตั้งตู้เทียนค่าพระองค์ ๑ ตู้

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออก ณ ห้องเหลืองพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์เข้าไป เจ้าพนักงานนิมนต์หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรและฐานานุกรมเปรียญวัดราชบพิธ ๖ รูป ฐานานุกรมวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ๑ อันดับ วัดราชบพิธ ๒๖ รวม ๓๔ รูป เข้าไปนั่งที่ พระบรมวงศานุวงศ์เข้าไปเฝ้าพร้อมกัน ทรงประเคนผ้าไตรสลับแพรย่ามโหมดเทศแก่หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ฐานานุกรม เปรียญอันดับ ๓๔ รูป พระสงฆ์ออกไปครองผ้าแล้วกลับเข้ามานั่งที่ แล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ หม่อมเจ้าพระอรุณถวายศีล แล้วพระสงฆ์ทั้งปวงเจริญธรรมจักกัปปวัตนสูตรและสัตตปริตร เวลา ๔ ทุ่มเศษสวดมนต์จบ พระสงฆ์ถวายอติเรก ถวายพระพรลากลับไป

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างใน มีดอกไม้เพลิงสมโภชตามธรรมเนียม

วันพฤหัสบดี แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๕ โมงโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่สวดมนต์เข้าไปในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร ทรงจุดเทียนนมัสการ หม่อมเจ้าพระอรุณถวายศีลแล้ว ทรงประเคนพระสงฆ์ ๓๔ รับพระราชทานฉัน เสด็จทรงจุดเทียนโตะเครื่องสังเวยตั้งหน้าพระที่นั่งภัทรบิฐ ทรงอุทิศเป็นเทวตาพลีตามโบราณประเพณี ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว เสด็จทรงประเคนบริขารพระสงฆ์ ๓๔ องค์ถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลาไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างใน

เวลายามเสด็จออกในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร มีพระธรรมเทศนาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศน์มงคลวิเศษกัณฑ์หนึ่งตามเคย เวลาเกือบ ๕ ทุ่มเศษเทศน์จบ ทรงถวายผ้าไตรสลับแพรและบริขารภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นอันมาก และอัฐบริขารค่าจตุปัจจัยราคา ๑๐ ตำลึง พระสงฆ์ถวายอติเรก ถวายพระพรลา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

วันนี้มีพระราชหัตถเลขาสั่งให้กรมหมื่นนเรศออกจากตำแหน่งกรมพระนครบาล เพราะมีความผิดที่ระงับผู้ร้ายไม่สงบเรียบร้อยปล่อยให้ผู้ร้ายกำเริบเป็นอันมาก โปรดให้กอมมิตตีกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระยาเทพประชุน ผู้ว่าที่เกษตราธิบดี พระยาธรรมสารนิติ เป็นผู้เกียกกายบังคับการในกรมพระนครบาล แต่ตราพระยมซึ่งสำหรับตำแหน่งกรมพระนครบาลนั้นให้ส่งไว้พระคลังมหาสมบัติ เมื่อมีราชการอันใดให้มาประทับที่พระคลังมหาสมบัติ

วันศุกร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดีเมืองพิษณุโลก ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งส่งเงินส่วยจำนวนปีระกา สัปตศก เลข ๑๐ คน เงิน ๑ ชั่ง ๙ ตำลึง ๒ บาท อีกฉบับหนึ่งว่าอุปราชาเมืองด่านซ้ายบอกมาว่าขุนวิจารณ์กับจีนบุนสี่เชิญตราไปวาง ว่าจะตั้งเตาสุรา กรมการได้กะที่ให้แล้วก็ไม่ตั้งเตาต้มสุรา กลับไปคิดเฉลี่ยเอาเงินกับราษฎรเรือนละ ๒ บาท ราษฎรได้ความเดือดร้อนพากันอพยพไป ๒๒ ครัว ขุนวิจารณ์กับจีนบุนสี่กลับทำเรื่องราวกล่าวโทษราษฎรว่าไม่ยอมเสีย ครั้นจะส่งฟ้องก็เกรงความผิด (โปรดให้ส่งไปถวายสมเด็จกรมพระจักรพรรดิ อธิบดีพระคลังมหาสมบัติชำระว่ากล่าว) กับใบบอกพระยาอุตรการโกศลเมืองพิชัย ว่าพระสงครามภักดีเมืองน้ำปาดบอกมาว่าจีนมาผู้เป็นหมื่นอินอากรเตาสุราเชิญตราไปวางว่าจะจำหน่ายน้ำสุรา พระสงครามภักดีเห็นว่าเป็นบ้านป่าเมืองดอนต่อแขวงเมืองหลวงพระบางเมืองน่านหาเคยมีอากรสุราไม่ ฝ่ายนายอากรก็ร้องว่าพระสงครามภักดีไม่ให้ตั้งเตาสุราเงินพระราชทรัพย์หลวงขาดไป ครั้นจะตัดสินก็ขัดข้องด้วยพระราชทรัพย์หลวงและราษฎรเป็นที่เดือดร้อน จึงส่งบอกเมืองน้ำปาดและเรื่องราวนายอากรลงมา (ทรงพระราชดำริว่าเป็นเมืองใกล้ลาวแล้วให้ไปทูลอธิบดีพระคลังทรงจัดการผ่อนผัน)

พระยาสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาพิทักษ์ทวยหารเมืองปทุมว่าด้วย จมื่นทิพ-เสนาเชิญตราไปวางให้ช่วยจับผู้ร้าย ๑๒ คนนั้น ได้พร้อมกันจับได้ตัว อ้ายโม อ้ายแช่ง อ้ายปากกา ผู้ร้าย ๓ คน ตัวจำนำผู้ร้าย ๕ คน ยังหลบหนีไป ๔ คน ได้มอบตัวผู้ร้าย ๓ คน ตัวจำนำ ๕ คน ให้ขุนหมื่นตำรวจและกรมการคุมลงมาส่ง

กับนำจีนยุซินบุตรพระยารัตนเศรษฐีถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ พระนิเทศราชเผ้า รับสั่งเรื่องจะทูลลาไปยุโรป แล้วรับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันเสาร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนางทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระยาสุจริตรักษาเมืองตากว่า มีตราโปรดขึ้นไปว่าให้ทำแผนที่ป่าไม้แม่ตื่นซึ่งต่อกับเขตแดนเมืองตากกับเมืองเชียงใหม่ ได้แต่งกรมการไปทำแต่ป่าไม้แม่หาดปลายคลองแม่ตื่นซึ่งต่อกับแขวงเชียงใหม่นั้นแล้ว ป่าแม่หาดจนถึงวังหลวงนั้นพระเจ้ากาวิโลรสเดิมเอาไปเป็นของเชียงใหม่เสียจนทุกวันนี้ ได้ส่งแผนที่มาด้วย

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระอนุรักษ์โยธาข้าหลวง ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่ามีตราให้พระยารัตนเศรษฐีได้จัดการแล้วได้เงินค่านา ๘๙ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๑ บาท ๑ เฟื้อง หักสิบลดหนึ่งพระราชทานกรมการเสนา ๑๐ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง คงส่งหลวงเงิน ๗๘ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ๑๐๐ ไพ ได้ซื้อบิลชาเตอแบงก์ให้กรมการถือเข้ามารับเงินที่เอเยนต์แบงก์ในกรุงเทพฯ ส่งท้องพระคลัง อีกฉบับหนึ่งว่ามีตราโปรดให้ผูกปี้ข้อมือจีนปีระกา สัปตศก ได้จำนวนจีน ๑,๕๘๑ คน ได้เงินค่าแรง เงิน ๗๙ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท ค่าฎีกา ๔ ตำลึง มากกว่าจำนวนปีมะเมีย จัตวาศก ๑,๐๔๗ คน หักสิบลดพระราชทานข้าหลวง ๑๐๔ คน เงิน ๕ ชั่ง ๔ ตำลึง คงส่งหลวงเงิน ๗๔ ชั่ง ๖ ตำลึง ๒ บาท ได้ซื้อบิลให้กรมการถือเข้ามารับเงินจากเอเยนต์แบงก์ส่งหลวง

พระยาศรีสิงหเทพนำหม่อมเทวาธิราชซึ่งไปราชการทำสายโทรเลขทางเมืองตากเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วันอาทิตย์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เป็นวันเริ่มการเฉลิมพระชนมพรรษา เจ้าพนักงานจัดการในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร

เจ้าพนักงานในตำแหน่งที่ปูลาดตั้งพระแท่นมณฑล เบื้องซ้ายแห่งพระที่นั่งอัฐทิศ ในพระแท่นมณฑลนั้นตั้งม้าหมู่และบุษบกงาทรงพระพุทธบุศยรัตนน้อยอย่างเช่นเคยมาทุกปี และตั้งพระครอบพระเจดีย์ทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่มาแต่เมืองลังกา และตั้ง

พระชัยวัฒน์สำหรับรัชกาลปัจจุบันนี้ และตั้งพระพุทธรูปมีอาการยกพระหัตถ์เบื้องขวาประ-จำวันพระชนมพรรษา และพระพุทธรูปมีอาการอย่างพระคันธารราษฎร์ประจำพระชนมายุพรรษกาล และตั้งพานรองหีบพระสุพรรณบัฏและพระเต้าต่าง ๆ ตามประเพณี ตามเสาพระแท่นมณฑลผูกพระกรรภิรมย์ธงกระบี่ธุชครุฑพ่าห์ทั้ง ๔ ทิศ เสาหน้านั้นติดพระแสงดาบกับพระโล่ถมเป็นเครื่องมหามงคลตามโบราณประเพณี หน้าพระแท่นมณฑลตั้งเครื่องนมัสการทองคำลงยาราชาวดีสำรับใหญ่ บนพระแท่นทรงกราบเช่นเคยมา ฝ่ายเบื้องขวาตั้งพระแท่นไม้ลายทองมีพระสูตรแพรสีชมพูปูผ้ากำมะหยี่สีชมพูตามสีพระอังคารเทวดา ซึ่งแทรกประจำรักษาพระชนมายุและประดับพวงดอกไม้สดต่าง ๆ โดยวิจิตรดังเช่นเคยมีในพระแท่นตั้งพระชัยรัชกาลที่ ๔ พระชัยเนาวโลห พระพุทธรูปนาคปรก และรูปพระเสาร์เทวบุตร ซึ่งสมมุติว่ารักษาพระชนมพรรษา และพระพุทธรูปห้ามญาติและรูปพระอังคารเทวา ซึ่งนิยมว่าแทรกรักษาพระชนมพรรษาตามคัมภีร์โหราศาสตร์วิธี และมีฉัตรธงเชิงเทียนรายรอบในพระแท่นเท่ากำลังพระเสาร์พระอังคาร มีเชิงเทียนและพานดอกไม้ประดับรอบพระแท่นดังนี้ก่อน ๆ มา และตั้งพระแท่นทรงกราบ หน้าพระแท่นไม้มีม้าทองคำเครื่องห้าต่อออกมาเป็นลำดับกัน บนพระที่นั่งอัฐทิศนั้นตั้งพระครอบพระเกี้ยวและพานพระแสงขรรค์ชัยล่างนั้นตั้งพานทองคำมีพุ่มดอกไม้สดและเชิงเทียนพระมหามงคลเท่าพระชันษารายเดียรดาษ หน้าพระที่นั่งอมรพิมานตั้งอาสน์สำหรับพระสงฆ์จะได้เจริญพระพุทธปริตร ที่พระที่นั่งภัทรบิฐตั้งตั้งพระมหาพิชัยมงกุฎเครื่องวิวิธราชกกุธภัณฑ์สรรพราชูปโภคต่าง ๆ โต๊ะส่องข้างวางพระแสงนานามีต้นไม้ทองเงินตั้งซ้ายขวาทั้ง ๔ ทิศ โต๊ะกระจกหลังพระที่นั่งภัทรบิฐตั้งพระสยามเทวราช มีเทียนพระมหามงคลถวายเป็นเทวบูชา หน้าอาสน์พระสงฆ์ออกมามีแท่นตั้งบัตรเทวดานพเคราะห์ตามวิธีโหราศาสตร์ ซึ่งนับว่าเป็นของมงคลข้างพระแท่นมณฑลมีตู้เทียนข้างพระองค์ ๔ ตู้ตามเช่นเคยมา

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร เจ้าพนักงานนำพระอริยมุนี พระครูวัดราชประดิษฐ์ ๔ รูปเข้าไป พระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนผ้าไตรสลับแพรย่ามโหมดเทศแด่พระสงฆ์ทั้ง ๕ รูปออกไปครองผ้าในที่ต่าง แล้วพระสงฆ์กลับเข้ามานั่งที่ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระอริยมุนีถวายศีลและหลวงโลกทีปบูชาฤกษ์บูชานพเคราะห์

ครั้นเสร็จแล้วพระสงฆ์สวดมงคลสูตรรัตนสูตร ให้รับชาเทวดานพเคราะห์ โดยลำดับทีละองค์ พระสงฆ์ก็สวดนวคคพายุสมสูตรโดยลำดับกันดังนี้ก่อน ๆ มา ครั้นครบ ๙ องค์แล้วสวดเมตตสูตรและคาถาอื่น ๆ เป็นอันมาก เวลา ๗ ทุ่มเศษสวดมนต์จบพระสงฆ์ถวายอติเรกถวายพระพรลากลับไป กรมหลวงเทวะวงศ์เฝ้าเรื่องสบู่ชในการเฉลิมพระชนมพรรษา จนเวลาเกือบ ๘ ทุ่มเสด็จขึ้น

พระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์แต่งพระองค์ตามธรรมเนียม

วันจันทร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าเกือบ ๕ โมง เสด็จออกประทับห้องเหลืองพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เจ้าพนักงานนิมนต์พระอริยมุนี พระครูวัดราชประดิษฐ์ ๔ รูปเข้าไปนั่งที่อาสนสงฆ์ เสด็จทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระอริยมุนีถวายศีลทรงศีลแล้วพระสงฆ์ ๕ องค์ถวายพรพระ เสด็จทรงจุดเทียนเครื่องสักการต่าง ๆ อย่างเวลาวันก่อน ครั้นพระสงฆ์ถวายพรพระเสร็จ เสด็จทรงประเคนสรรพภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉันทั้ง ๕ องค์ เสด็จมาทรงจุดเทียนเครื่องบูชาพระสยามเทวาธิราชและเครื่องวิวิธราชกกุธภัณฑ์และเทียนที่โต๊ะเครื่องสังเวยซึ่งเคยพระราชทานเป็นเทวตาพลีแล้ว พระยาศรีสุนทรโวหารอ่านคำประกาศสังเวยจนจบ ประโคมแตรสังข์พิณพาทย์บูชาด้วย พระสงฆ์รับพระราชทานเสร็จแล้วเสด็จทรงประเคนบริขารภัณฑ์อย่างประณีตแด่พระสงฆ์เป็นอันมาก พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลากลับ เสด็จขึ้นข้างใน

เวลากลางวันโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จออกทรงแจกทานคนชราที่หน้าพระที่นั่งจักรคนละ ๑ เฟื้อง ๒๐๑ คน โปรดให้แจกที่ข้างใน ๒๐๐ แจกที่หน้ามิวเซียม ๓,๖๕๖ คน รวมคนอนาถาชราพิการ รับพระราชทานเงินวันนี้ ๔,๐๑๘ คน เวลาเย็นเจ้าพนักงานในพระบรมมหาราชวัง และวังพระบรมวงศานุวงศ์บ้านข้าราชการและราษฎร และชาวต่างประเทศทั้งปวงได้ตั้งซุ้มตามประทีปทั้งทางบกทางน้ำพร้อมกัน

เวลาทุ่มเศษพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ขัตติยตระกูลทรงสร้อยจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออกพระทวารกลางพระที่นั่งจักรี พระยาโชฎึกราชเศรษฐี นำสมณฝ่ายญวนฝ่ายจีนถวายเทียนและกิมฮวยอั้งติ๋ว แล้วนำพระยาพระหลวงเจ้าภาษีนาย อากรถวายเครื่องสักการ

อย่างจีนมีเทียนและกิมอ่วยอังติ๋วเป็นต้น ถวายคำนับอย่างจีน ๙ ครั้งเหมือนทุกปี แล้วเสด็จออกไปประทับที่ซุ้มบันได พระยาอนุรักษ์นำนายกองปลัดกองญวนอาสาปืนใหญ่ญวนเข้าเฝ้าถวายเครื่องสักการตามเคย แล้วเสด็จขึ้นเกยหน้าพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จประทับในพระอุโบสถ ทรงประเคนผ้าไตรและย่ามสักหลาดแด่พระราชาคณะ ๑ เปรียญ ๔ พระสงฆ์ออกมาครองผ้า ทรงจุดเทียนเครื่องบูชาพระมหามณีรัตนปฏิมากร พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกลับเข้ามาสวดสัตตปริตร ทรงจุดเทียนที่เชิงเทียนหมู่ บูชาเทวดานพเคราะห์ โหรบูชาและสะเดาะตามโบราณวิธี เสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับหน้าพระที่นั่งจักรีและเสด็จขึ้นข้างใน แล้วโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ๖๐ รูปเข้าไปในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร แล้วทรงประเคนผ้าไตรสลับแพรย่ามโหมดเทศแด่กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรม เปรียญทั้ง ๖๐ องค์ พระสงฆ์ออกมาครองผ้าแล้วกลับเข้าไปนั่งที่อาสนสงฆ์ แล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีล กรมหมื่นวชิรญาณชักสวดมนต์ พระสงฆ์ทั้งปวงสวดมหาสมัยสูตรและสัตตปริตร เวลา ๔ ทุ่มเศษสวดมนต์จบพระสงฆ์ถวายอติเรกถวายพระพรลากลับ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

วันนี้พระบรมวงศานุวงศ์ทรงฉลององค์ตำประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่าง ๆ ตามที่ได้ทรงรับพระราชทาน

วันอังคาร แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าโมงเศษ เสด็จออกประทับพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ ๖๐ องค์ เข้าไปนั่งที่อาสนสงฆ์ เสด็จทรงจุดเทียนนมัสการกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล ทรงศีลแล้วเสด็จเข้าข้างใน ทรงผลัดพระภูษาและทรงสะพักเศวตพัตรพอได้พระฤกษ์เช้าโมง ๔๖ นาทีสิบสองวินาที พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงพระราชดำเนินเข้าสู่พระแท่นสรงมุรธาภิเษกสนาน เจ้าพนักงานประโคมดุริยางค์ดนตรีพิณพาทย์แตรสังข์ฆ้องชัยตามขัตติยประเพณี พระสงฆ์บนพระที่นั่งทั้ง ๖๐ องค์ถวายชัยมงคลพร้อมกัน เจ้าพนักงานทั้งหลายถวายน้ำพระพุทธมนต์ต่าง ๆ เป็นอันมาก กรมพระปวเรศถวายพระครอบพระกริ่งพระมหาราชครูและพระพราหมณทั้งหลายพระมหาสังข์ต่าง ๆ ตามธรรมเนียม ครั้นสรงเสร็จ

เสด็จขึ้นมาประทับบนพระที่นั่ง ทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉันทั้ง ๒๐ องค์ เสด็จทรงจุดเทียนเครื่องสักการพระสยามเทวาธิราชและเครื่องวีวรราชกกุธภัณฑ์และที่โต๊ะเครื่องสังเวย พระยาศรีสุนทรโวหารอ่านคำสุญสังเวยตามธรรมเนียม ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วทรงประเคนไทยทานแก่พระสงฆ์ตามสมควร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างใน

เวลาเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอลังกรณ์อย่างจักรบรมราชวงศ์ เสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์และเสนาบดีมนตรีเสวกามาตย์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าเบื้องบาทบงกชมาศพร้อมกัน เจ้าพนักงานประโคมมโหระทึกแตรสังข์ตามขัตติยราชประเพณี ทหารแตรเป่าสรรเสริญบารมีมีนุนาท เจ้าพนักงานกรมวัง กรมท่านำราชทูตกงสุลซึ่งเป็นผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศ อันมีทางพระราชไมตรีเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว กรมหลวงวรศักดาพิศาลซึ่งทรงมีพระชนมายุกาลมากกว่าพระเจ้าราชบรมวงศ์ทั้งหลายกราบทูลถวายชัยมงคลแทนพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งนั้น แล้วเจ้าพระยาพลเทพซึ่งเป็นอัครมหาเสนาบดี ซึ่งมีอายุกว่าท่านเสนาบดีทั้งปวงกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแทนข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งสิ้น แล้วมิสเตอร์ยะคบคีโชก มินิสเตอร์เรสิเดนยูไนติสเตสอเมริกากราบทูลถวายชัยมงคล ซึ่งเป็นผู้มียศกว่าผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศทั้งปวงทูลถวายชัยมงคลแทนคนต่างประเทศทั้งปวง แล้วพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบแสดงพระราชหฤทัยทรงยินดีที่จะบำรุงราชการบ้านเมืองโดยพิสดาร พระราชทานพรแก่คนทั้งปวงจบเสร็จ เสด็จขึ้น ชาวประโคมก็ประโคมพร้อมกัน พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในจะได้ถวายชัยมงคลอย่างเช่นเคยมาทุกปี

แล้วเสด็จออกมาประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ชาวต่างประเทศที่รับราชการในกรุงสยามเฝ้าถวายชัยมงคล และถวายสิ่งของด้วย แลพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ข้าราชการบางคนเฝ้าถวายสิ่งของในการเฉลิมพระชนมพรรษาด้วย ดำรัสพระราชปฏิสันถารและพระราชทานพรตอบตามสมควรแล้ว พระราชทานผ้านุ่งห่มและเงิน ๑๐ ตำลึง แก่ข้าราชการที่มีอายุมาก ๑๙ คน คือ เจ้าพระยาพลเทพ พระยาเพทยาธรรมธาดา พระยาวิชิตณรงค์ หม่อมราชวงศ์แจ่ม พระยาบำรุงราชฐาน พระยารามกำแหง พระยา

มณเฑียรบาล พระยาณรงค์วิชัย พระวรรณการโกศล พระสำมภพพ่าย หลวงโลกทีป หลวงสุนทรรจนา หลวงพิษณุเสน หลวงธรรมเสนา หลวงญาณภิรมย์ ขุนเทวะพรหมา ขุนสุนทรลิขิต ครั้นพระราชทานแล้วทูลถวายชัยมงคลตามธรรมเนียม และพระราชทานเงินโหรที่บูชานพเคราะห์สะเดาะพระเคราะห์ตามเช่นเคยมา เสด็จขึ้นพระราชทานผ้าและเงินแก่ข้าราชการที่มีอายุมากอีก ๑๗ คน รวมทั้ง ฝ่ายหน้า ๓๔ คน ฝ่ายใน ๓๔ คนเสมอด้วยพระชนมพรรษาตามวัสสคณนา

ครั้นเวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานเสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จประทับในพระอุโบสถทรงประเคนผ้าไตรย่ามสักหลาดแก่พระราชาคณะ ๑ เปรียญ ๔ รวม ๕ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระมหามณีรัตนปฏิมากรและในที่ต่าง ๆ ตามเคย พระสงฆ์สวดสัตตปริตรเสด็จทรงจุดเทียนที่เชิงเทียนซึ่งปักรูปเทวดานพเคราะห์ โหรบูชานพเคราะห์ตามแบบเก่า พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เสด็จลงเรือพระที่นั่งสักรูพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในเสด็จจากท่าราชวรดิตถ์ ขึ้นไปเหนือน้ำจนถึงหน้าโรงสุราแล้วเสด็จพระราชดำเนินล่องมาลงไปถึงหน้าวัดเศวตฉัตร ขึ้นมาประทับท่าราชวรดิตถ์ เสด็จพระราชดำเนินกลับขึ้นพระบรมมหาราชวัง

อนึ่ง วันนี้เวลาเช้าโมง ๔๖ นาที เป็นเวลาบรรจบครบวันพระบรมมหาปสูติมงคลสมัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามสุริยคติกาลรอบ ๓๓ เต็มบริบูรณ์

อนึ่ง เวลาเช้า ๒ โมง เวลาเที่ยง เวลาบ่าย ๔ โมง ทหารบกทหารเรือยิงสลุตในที่ต่างอย่างเช่นเคยมาเหมือนปีก่อน

ปีนี้โปรดให้เลิกการเลี้ยงโต๊ะในพระที่นั่งอย่างเช่นเคยมาทุกปี เพราะเป็นการที่ทรงมอนนิ่งเศร้าโศก ที่กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์เสด็จสิ้นพระชนม์เสีย ยังไม่สิ้นการที่ทรงมอนนิ่ง และไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินวังสราญรมย์ในการบอลบ๋าด้วย.

วันพุธ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าไม่มีการอะไร เจ้าพนักงานจัดการในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทตามเช่นเคยมาทุกปี

เวลาบ่าย โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงแจกทานคนชราที่หน้าพระที่นั่งจักรี ๒๐๐ คน แจกในพระบรมมหาราชวังภายใน ๒๐๐ คน พระเจ้าน้องยาเธอแจกที่หน้าโรงมิวเซียม ๓,๖๙๖ คน รวมคนชราพิการที่ได้รับพระราชทานคนละ ๑ สลึง ใน รวม ๔,๐๙๘ คน

เวลาทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีทรงพระราชยาน ไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จประทับในพระอุโบสถทรงประเคนผ้าไตรพระสงฆ์ ๕ รูป และทรงสักการในที่ต่าง ๆ อย่างวันก่อนแล้วเสด็จกลับมาประทับ ณ ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท โปรดให้อาราธนาพระสงฆ์คณะมหานิกาย ๓๐ รูปเข้าไปนั่ง ทรงประเคนผ้าไตร ย่ามสักหลาดแก่พระธรรมไตรโลกและพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยและพระครูปลัด รวม ๓๐ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้ว เสด็จทรงจุดเทียนนมัสการ พระธรรมไตรโลกถวายศีล แล้วพระธรรมไตรโลกพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยสวดธรรมจักกัปปวัตนสูตร เติมมงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร ตามธรรมเนียม เวลายามเศษสวดมนต์จบ พระสงฆ์ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

วันพฤหัสบดี แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรี มหาปราสาท ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการ พระธรรมไตรโลกถวายศีลแล้ว ทรงประเคนพระธรรมไตรโลก พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครูปลัดรวม ๓๐ รูป กับพระราชาคณะ ๓ เปรียญ ๑๒ รวม ๑๕ รูปที่สวดในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๓ วัน รวม ๔๕ รูป รับพระราชทานฉัน เสด็จจุดเทียนที่โต๊ะเครื่องสังเวยแล้ว ขุนนิมิตรอ่านดุษฎีสังเวย ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว ทรงประเคนบริขารพระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอดิเรก ถวายพระพรลากลับออกไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างใน

เวลาบ่าย โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทรงแจกคนอนาถาชราที่หน้าพระที่นั่งจักรี ๒๐๐ คน แจกข้างในพระบรมมหาราชวัง ๒๐๐ คน พระเจ้าน้องยาเธอแจกที่มิวเซียม ๓,๖๙๐ คน รวม ๔,๐๙๐ รวมคนชราพิการที่ได้รับพระราชทานเงิน ๑ สลึง ในการเฉลิมพระชนมพรรษาทั้ง ๓ วัน ๑๒,๐๕๔ คน เสมอด้วยวันพระชนมพรรษา นับจำเดิมแต่วันพระบรมราชสมภพมาจนวันจันทร์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๐

เวลาเย็น เจ้าพนักงานตั้งบายศรีแก้วทองเงิน พระครูพราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชรอบพระที่นั่งหมู่จักรีมหาปราสาทตามธรรมเนียม

เวลาค่ำ เสด็จออกห้องเหลืองพระบรมราชสถิตย์มโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่จะถวายพระธรรมเทศนาเข้าไป ทรงจุดเทียนเครื่องทรงธรรม พระพิมลธรรมถวายเทศนามงคลสูตรโดยบรรยายจบลง เสด็จทรงประเคนผ้าไตรสลับแพรสมณบริขารต่าง ๆ เป็นอเนกภัณฑ์ และวัตถุจตุปัจจัยมูลค่าราคา ๑๐ ตำลึง แล้วทรงจุดเทียนเครื่อง พระธรรมวโรดมถวายเทศนารัตนสูตรโดยพิสดารจบลง เสด็จทรงประเคนเครื่องกัณฑ์อย่างกัณฑ์ก่อน และโปรดให้ประเคนของพระรับสัพพีฐานาวัดพระเชตุพน ๔ รูปเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานนำหม่อมเจ้าพระอรุณ ฐานานุกรมวัดราชบพิธ ๔ องค์เข้าไปนั่งที่ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ หม่อมเจ้าพระอรุณถวายเทศนาเมตตสูตรวรรณาจบลง เสด็จทรงประเคนบริขารไทยทานต่าง ๆ อย่างกัณฑ์ก่อน แล้วเสด็จทรงจุดเทียนเครื่องทรงธรรม กรมหมื่นวชิรญาณถวายเทศนาเทวตานุทิศโดยสังเขปจบลง พระสงฆ์รับสัพพี พระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับตรัสอยู่ครู่หนึ่งเสด็จทรงประเคนบริขารภัณฑ์เป็นเครื่องบูชากัณฑ์อย่างกัณฑ์ก่อน และทรงประเคนของพระสัพพี พระสงฆ์ถวายอติเรก ถวายพระพรลา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างในเป็นเสร็จการเฉลิมพระชนมพรรษาเท่านี้

วันศุกร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าไม่มีราชการอันใด เจ้าพนักงานจัดการในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามตามเคย

เวลายามเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานเสด็จไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จประทับในพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการพระมหามณีรัตนปฏิมากรและพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระสัมพุทธพรรณีและเทียนเครื่องนมัสการ แล้วกรมพระปวเรศถวายศีล ขุนสุวรรณอักษรอ่านประกาศเรื่องรัตนพิมพวงศ์ แล้วกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส หม่อมเจ้าพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ๓๘ องค์สวดทวาทสปริตร พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานสัญญาบัตร พระพิเรนทรเทพเป็นพระยาพิพัฒโกษา ปลัดทูลฉลองกรมท่า ๑

พระพรหมบริรักษ์เป็นพระพิเรนทรเทพ เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย ๑ จมื่นราชามาตย์ เป็นพระพรหมบริรักษ์ เจ้ากรมพระตำรวจสนมทหารขวา ๑ นายทิมผู้ว่าที่พระกำแหงฤทธิรงค์ ผู้ช่วยเมืองจันทบุรี เป็นพระขลุงบุรีศรีมหาสมุทเขตตารักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองขลุงบุรี ๑ นายแสงบุตรพระศรีสวัสดิ์ เป็นหลวงศรีรณชิต ยกกระบัตรเมืองศรีสวัสดิ์ ๑ นายเจริญบุตรพระศรีสวัสดิ์ เป็นหลวงฤทธิราญณรงค์ ผู้ช่วยเมืองศรีสวัสดิ์ ๑ แล้วเสด็จกลับจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ขึ้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เวลาสวดมนต์จบแล้ว พราหมณ์จะได้อ่านดุษฎีสรรเสริญพระมหามณีรัตนปฏิมากรตามเคย

วันเสาร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าเจ้าพนักงานได้เลี้ยงพระสงฆ์ ๓๘ องค์ ที่สวดพระพุทธมนต์เมื่อเวลาค่ำนั้น ณ ที่พระที่นั่งดุสิตไธสวรรย์ปราสาท ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วเข้ามาคอยอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เวลาเที่ยงเศษ พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องตามเช่นเคยทรงในพระราชพิธีศรีสัจปานกาลทุกคราวมา เสด็จพระราชดำเนินออกทางพระที่นั่งจักรีทรงพระราชยานไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จประทับในพระอุโบสถทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วเสด็จทรงจุดเทียนในที่ต่าง ๆ ตามเคย พระมหาราชครูพิธีอ่านคำแช่งน้ำโดยพราหมณ์ภาษาและเชิญพระแสงศร ประลัยวาต อัคนีวาต พรหมมาศ ทั้ง ๓ องค์ลงชุบในพระขันหยกเสร็จแล้ว พระยาศรีสุนทรโวหารอ่านคำประกาศแช่งน้ำโดยสยามพากย์จบแล้ว พระสิทธิชัยบดีเชิญพระแสงขรรค์ชัยศรี พระแสงต่าง ๆ เป็นอันมากลงชุบในหม้อเงินทั้งปวง ขณะนั้นพระสงฆ์ ๓๘ รูปสวดสัจจคาถา เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรพิณพาทย์ต่าง ๆ ตามธรรมเนียมโบราณประเพณี จึ่งท่านเจ้าพระยาเสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายทหารพลเรือนขึ้นไปพร้อมกันในพระอุโบสถนั้นแล้ว แล้วอ่านปฏิญาณถวายพร้อมกันตามเช่นเคยมาทุกปี แล้วพระมหาราชครูพิธีทูลเกล้า ฯ ถวายน้ำในพระขันหยก พระเจ้าอยู่หัวรับมาเสวย พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายคำนับพร้อมกัน แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกันรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒสัตยาตามลำดับ พระสงฆ์

ถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลากลับ ครั้นข้าราชการรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์เสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับทางหลังพระอุโบสถ เสด็จโดยพระระเบียงมาประทับทรงพระราชยานเสด็จกลับไปประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงฉลองพระองค์ครุยแล้วเสด็จออกประทับมุขตะวันออก ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการถวายบังคมพระบรมอัฐิสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ พระองค์ แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทก็ขึ้นไปถวายบังคมพระบรมอัฐิพร้อมกัน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างในจะมีการถือน้ำพระพิพัฒสัตยา ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร

เวลาบ่ายพราหมณ์จะได้อ่านดุษฎีกล่อมกลองวินิจฉัยเภรี แล้วลูกขุน ขุนศาลทุกกระทรวงจะได้เวียนเทียนสมโภชด้วย

เวลาบ่ายเจ้าพนักงานจัดการตั้งพระแท่นมณฑลและเครื่องพระราชพิธีสารทในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตามธรรมเนียม เวลาทุ่มเศษพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการสมเด็จพระวันรัตนถวายศีล แล้วขุนสุวรรณอ่านประกาศพระราชพิธีสารทจบ สมเด็จพระวันรัตน ราชาคณะ พระครูฐานานุกรม พระมหาดเล็ก ๔๐ องค์สวดสัตตปริตร ๔ ทุ่มเศษสวดจบ เสด็จขึ้น

วันอาทิตย์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการสมเด็จพระวันรัตนถวายศีล ครั้นทรงศีลแล้ว สมเด็จพระวันรัตน พระธรรมวโรดม พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครูฐานานุกรม พระมหาดเล็กรวม ๔๐ รูปถวายพรพระ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทรงเลือกโถพักเหลืองเครื่องยาคูปายาส ซึ่งโปรดให้เกณฑ์ข้าราชการมาพระราชทานพระสงฆ์ในพระราชพิธีสารทตามโบราณประเพณี ในเวลาวันนี้เป็นโถเจ้าพระยาและพระยาทำมาฉลองพระเดชพระคุณ โถวันนี้งดงามแข็งแรงกว่าทุกปีด้วยมีทั้งเครื่องบริขารต่างๆ เป็นอันมาก ทั้งฝีมือช่างก็งดงาม ทรงเลือกพระราชทานพระราชาคณะผู้ใหญ่ โถพระยาภาสกรวงศ์ เป็นทรงประเคนพระราชทานสมเด็จพระวันรัตนซึ่งเป็นอธิบดีสงฆ์ ๑ โถพระยานรรัตนราชมานิตย์ พระราชทานพระธรรมวโรดมซึ่งอนุเถระ ๑ แล้วทรงเลือกโถที่งาม ๆ พระราชทานแด่พระราชาคณะที่รอง ๆ ลงมาต่อไป เหลือจากทรงเลือกอีกก็

โปรดพระราชทานแด่พระราชาคณะผู้น้อยพระครูฐานานุกรมทั่วกัน พระสงฆ์ถวายพรพระแล้วเสด็จทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉันทั้ง ๔ องค์ กับโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานนำโถพระยาประภากรวงศ์ไปถวายพระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ และโถเหลืออีกก็โปรดให้นำไปถวายหม่อมเจ้าพระ หม่อมเจ้าเณรทั่วกัน ทรงปิดทองพระและพระคัมภีร์ แล้วพระมหาราชครูพิธีถวายน้ำพระมหาสังข์ตามโบราณประเพณี พระสงฆ์ฉันแล้วโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงประเคนผ้าเหลือง พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อดิเรก ถวายพระพรลากลับ เสด็จมาประทับมุขเหนือออกขุนนางครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

เวลาค่ำวันนี้ฝนตกมาก ไม่ได้เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทรงจุดเทียนที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สมเด็จพระพุทธโฆษาถวายศีล ขุนนิมิตรอักษรอ่านประกาศว่าด้วยพระราชพิธีสารทจบลง สมเด็จพระพุทธโฆษา พระพิมลธรรม พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครูฐานานุกรม ๓๒ รูปสวดทวาทศปริตร

วันจันทร์ แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จออกประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททรงจุดเทียนนมัสการสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีลแล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระพิมลธรรม พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครูฐานานุกรม พระขาราชการรวม ๓๒ รูปที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ถวายพรพระ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทรงเลือกโถพักเหลืองเครื่องยาคูปายาส วันนี้เป็นของพระบรมวงศานุวงศ์ทำมาฉลองพระเดชพระคุณ โถวันนี้เป็นของที่ทำโดยฝีมือช่างงดงามวิจิตรโดยมาก ทั้งมีเครื่องบริโภคนานาทั้งสมณบริขารก็ล้วนเป็นของดีกว่าโถเวลาวานนี้ และเป็นของดีกว่าทุกปี พระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสว่าเป็นของดี ๆ กว่าทุกคราวมาทั้งเป็นงดงามดีกว่าของขุนนาง ทรงเลือกพระราชทานพระราชาคณะผู้ใหญ่ โถสมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์ พระราชทานสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ซึ่งเป็นอธิบดีสงฆ์ ๑ โถกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ พระราชทานพระพิมลธรรมซึ่งเป็นพระอนุเถระ ๑ แล้วทรงเลือกพระราชทานพระราชาคณะผู้ใหญ่ ๆ ต่อไป แล้วโปรดให้ยกโถที่นอกจากทรงเลือกนั้นถวายแด่พระราชาคณะ พระครูฐานาและพระขาราชการทั่วกันทั้ง ๓๒ องค์ พระสงฆ์ถวายพรพระจบ เสด็จทรงประเคนพระสงฆ์ที่ทำปวงรับพระราชทานฉัน กับทรงพระกรุณาโปรด

พระราชทานโถพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ ให้เจ้าพนักงานนำไปถวายกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และทรงปิดทองพระพุทธรูปและพระคัมภีร์ตามธรรมเนียม พระมหาราชครูพิธีถวายน้ำพระมหาสังข์ตามโบราณประเพณี พระสงฆ์ฉันแล้วโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จทรงประเคนผ้าเหลืองพระสงฆ์ทั้ง ๓๒ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรกถวายพระพรลากลับไป เสด็จมาประทับมุขเหนือออกขุนนางอยู่ครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

เวลาสองทุ่มเศษเสด็จออกประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการกรมพระปวเรศถวายศีล ขุนสุวรรณอักษรอ่านประกาศพระราชพิธีสารท แล้วกรมพระปวเรศกรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะ พระครูฐานานุกรมเปรียญ ๓๗ รูป สวดธรรมจักกัปปวัตนสูตรมหาสมัยสูตร เวลา ๔ ทุ่มเศษสวดมนต์จบ เสด็จขึ้นข้างในพระราชทานน้ำสังข์แก่ผู้ที่จะกวนข้าวทิพย์ ทั้งหม่อมเจ้าและข้าราชการฝ่ายในที่เป็นพรหมจารี ๑๖ นาง แล้วเสด็จพระราชดำเนินทรงพระราชยานเสด็จไปประทับโรงกวนข้าวทิพย์ ริมประตูสุวรรณบริบาล นางผู้กวนนั่งประจำทั้ง ๘ กะทะ ๆ ละ ๒ คน กวนข้าวทิพย์เหมือนทุกปีมา มีประโคมตามธรรมเนียม แล้วเสด็จกลับขึ้นทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.

วันอังคาร ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลา ๕ โมงเสด็จออกประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วกรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครูฐานานุกรมเปรียญ พระข้าราชการรวม ๓๗ องค์ถวายพรพระ เสด็จมาทรงเลือกโถพักเหลืองยาคูปายาส วันนี้เป็นของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในทำทูลเกล้า ๆ ถวายฉลองพระเดชพระคุณ ล้วนมีแต่ของดี ๆ กว่าทุกปีมา แต่สู้เวลาวานนี้ไม่ได้ ทรงเลือกพระราชทานโถที่ ๆ พระราชทานพระราชาคณะผู้ใหญ่ ๆ โถพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าจันทราสรัทวาร ถวายกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ๑ โถพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดี พระราชทานกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ๑ โถพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าประไพศรีสอาด พระราชทานหม่อมเจ้าพระธรรมุณหิศ ๑ โถพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเยาวมาลย์อุฒมล พระราชทานหม่อมเจ้าพระอรุณ ๑ โถพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าแขไขดวง พระราชทานหม่อมเจ้าพระประภากร ๑ โถพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ พระราชทานหม่อมเจ้าพระพุทธบาท ๑ แล้วทรง

เลือกโถที่งาม ๆ พระราชทานพระราชาคณะอื่น ๆ ต่อไป โถที่เหลืออีกนั้นก็โปรดให้เลือกถวายพระครูฐานานุกรมเปรียญ พระข้าราชการทั่วกันทั้ง ๓๗ รูป แล้วเสด็จทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน และโปรดเกล้า ฯ ให้ถวายข้าวทิพย์แด่พระสงฆ์ที่ฉันทั่วกัน แล้วทรงปิดทองพระพุทธรูปและพระคัมภีร์ตามเคย พระมหาราชครูพิธี เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันนั้น เจ้าพนักงานกรมภูษามาลาเชิญพระบรมอัฐิในพระหอพระธาตุมณเฑียรในพระบรมมหาราชวังขึ้นพระราชยาน มีแตรสังข์กลองชนะมโหระทึกและตำรวจแห่มาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิญพระบรมอัฐิและพระอัฐิขึ้นประดิษฐานบนพระที่นั่งเศวตฉัตรและโต๊ะจีน และพระราชทานกระทงข้าวแด่พระสงฆ์ที่จะมาสดับปกรณ์พระบรมอัฐิ พระอัฐิรวม ๒๔ รูป ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงประเคนผ้าเหลืองพระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉันทั้ง ๓๗ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลา เสด็จทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อยแล้วทรงทอดสบง เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์สำหรับกาลานุกาลรวม ๒๔ รูปขึ้นไปสดับปกรณ์ แล้วทรงประเคนร่มรองเท้ากาน้ำเย็นทั่วกัน พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอติเรก ถวายพระพรลากลับไป เสด็จมาประทับมุขเหนือออกขุนนาง พระยาจ่าเสนาบดีนำพระวิภาคภูวดล ๑ มิสเตอร์เดอลิน ๑ มิสเตอร์ริชลิว ๑ ขุนนภาภาคพัศดิกาล ๑ ขุนสุนทรสาทิศลักษณ ๑ นายบัญชาภูมิฐาน ๑ นายเสงสาม ๑ กราบถวายบังคมลาขึ้นไปราชการทำแผนที่หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานตราช้างเผือกสยามชั้นที่ ๓ นิภาภรณ์แด่พระวิภาคภูวดลแล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิ พระอัฐิกลับเข้าสู่หอพระธาตุมณเฑียร และโปรดพระราชทานไทยธรรมขึ้นไปสดับปกรณ์พระอัฐิในพระราชวังบวร ๕ องค์ เป็นเสร็จการพระราชพิธีสารท

เวลายามเสด็จทอดพระเนตรซอคัด (๑) ที่เต้นหนามิวเซียมพวกอเมริกันเข้ามาเล่นถวายเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วันพุธ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเกือบทุ่ม เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระโบราณบุราณุรักษ์ พระพิทักษ์เทพธาน ปลัดกรมการกรุงเก่า ว่าแต่งให้หลวงนากรมการออกเก็บเงินภาษีกอไม้ไผ่สุกแขวงหมื่นรองอินเสนา ได้เงินจำนวนปีมะโรงโทศก ๘ ชั่ง ๗ ตำลึง ๒ สลึง ๒ ไพ ปีมะเส็ง ตรีศก ๘ ชั่ง ๗ ตำลึง ๒ สลึง ๒ ไพ ปีมะเมีย จัตวาศก

(๑) ละครสัตว์

๘ ชั่ง ๗ ตำลึง ๒ สลึง ๒ ไพ รวมเงิน ๒๕ ชั่ง ๑ ตำลึง ๑ บาท ๑ เฟื้อง ๒ ไพ ให้กรมการคุมลงมาส่งฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงศรีสงคราม ปลัดเมืองพิจิตรว่าได้หาตัวขุนราพิทักษ์ นายกองส่วยผึ้งมาเร่งได้เงินแทนส่วยผึ้งเงิน ๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง คิดราคาหาบละ ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง เป็นขี้ผึ้ง ๓ บาท ให้นายกองคุมลงมาส่งฉบับ ๑

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระศรีธรรมบริรักษ์ ปลัด พระภักดีดำรงฤทธิ์ ผู้ช่วยเมืองนครศรีธรรมราช ว่าเก็บได้ขี้ผึ้งอากรจำนวนปีระกา สัปตศก หนัก ๗ หาบ ให้กรมการคุมเข้ามาส่งฉบับ ๑ กับใบบอกพระสัจจาภิรมย์ข้าหลวง พระยาอมรินทรฦๅชัยผู้ว่าราชการเมืองราชบุรี ว่ามีตราโปรดให้พระสัจจาภิรมย์ผู้ช่วยราชการ เป็นข้าหลวงไปตรวจทางทำสายโทรเลขเมืองตะวันตกแต่เมืองราชบุรีไปเมืองเพชรบุรี ให้เกณฑ์เลขไพร่สมกรมการสองส่วน กองด่านส่วนหนึ่งตัดถางทางทำการโทรเลขนั้น ได้เกณฑ์ไพร่เดือนละ ๑๕๐ คน จะตัดทางกว้าง ๘ ศอก เสานั้นใช้เสายาว ๓ วา ๒ ศอก ใหญ่ ๓ กำ ระยะห่างกันเส้น ๑๐ วาเสาหนึ่ง กำหนดทำการในแล้งนี้ ได้แต่งข้าหลวงกรมการคุมไพร่ตรวจทางแต่วัดบางกุ้งพรมแดนเมืองสมุทรสงครามกับเมืองราชบุรี ขึ้นไปถึงพระราชวังเมืองราชบุรี เส้น ๓ วา กับคลอง ๒๐ คลอง ๖ เส้น รวม ๕๐๙ เส้น ๙ วา แต่ทางที่ไปจากพระราชวังเมืองราชบุรี ถึงบางเคมพรมแดนเมืองเพชรบุรีนั้นยังตรวจไม่แล้ว ถ้าตรวจเสร็จเมื่อใดจะบอกเข้ามาครั้งหลัง เสด็จขึ้นข้างในทีเดียว

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลา ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกขุนมหาดไทย ขุนสัสดี ขุนศรีมงคล กรมการเมืองสิงห์บุรี ว่าด้วยตำแหน่งที่พระพิศาลสงคราม เจ้าเมืองว่างเปล่าอยู่ มีตราโปรดให้หลวงรามฤทธิรงค์ ปลัด รักษาเมืองได้สองปีเศษหามีความผิดไม่ ปรึกษาด้วยกรมการพร้อมกันเห็นควรเป็นที่พระพิศาลสงคราม เจ้าเมือง ขอรับพระราชทานให้หลวงรามฤทธิรงค์เป็นพระพิศาลสงคราม เจ้าเมืองต่อไป กับใบบอกพระโยธาธิราช ข้าหลวง ๓ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าได้รับสารบบความผู้ร้ายจากพระยาวิเศษฦๅชัย ๗ เรื่อง ได้พร้อมกันชำระอยู่ ถ้า

ชำระแล้วเท่าใดจะมีใบบอกมา อีกฉบับหนึ่งว่าได้ปรึกษาพร้อมกันกับพระยาวิเศษภักดี จัดการตั้งกองตระเวนตามลำน้ำขึ้นไปทางเมืองกระบินบุรี และกำชับนายด่าน ๔ ตำบล ให้สืบสวนระวังโจรผู้ร้ายที่จะหนีจากกรุงเทพ ฯ ฉบับหนึ่งว่าด้วยออกเรือไปเมืองกระบินบุรี ถึงบ้านท่าคล้า ได้ข่าวว่าผู้ร้ายปล้นราษฎรยิงเจ้าทรัพย์มีบาดแผล ครั้นเวลาค่ำไปถึง บางพลับมีผู้ร้าย ๔ คน แจวเรือสวนกับเรือพระโยธา ๆ เห็นแปลกประหลาดจึงจับไว้ถาม ก็ให้การเป็นหลักฐาน ได้ส่งตัวผู้ร้าย ๔ คนให้พระยาวิเศษภักดีชำระต่อไป กับไปบอก พระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลกส่งแป้งสาลีค้างอยู่อีก ๑๖๑ ถุง ได้แต่งให้กรมการ คุมมาส่ง

กับนำหลวงรามฤทธิรงค์ปลัดเมืองสิงห์บุรีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายผ้าพื้น ๔๐ ผืน พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาสุรินทรภักดี เมืองเพชรบุรี ว่าด้วยมีผู้ร้ายปล้น ราษฎรสองราย สืบได้ตัวผู้ร้ายแล้ว แต่ตัวผู้ร้ายนั้นติดอยู่เมืองปราณ รายความปล้น เหมือนกัน ถ้าพระวิชิตชาญณรงค์ชำระเสร็จแล้วจึงจะไปรับตัวมาชำระต่อไป แล้วจะบอก มาครั้งหลัง

แล้วพระราชทานสัญญาบัตรจีนหิวเป็นหลวงวิจารณ์จีนประชา ปลัดจีนเมือง ชัยนาท แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งเรื่องแสตมป์จนเกือบ ๒ ทุ่ม เสด็จขึ้น

วันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้ไม่ทรงพระสบาย ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วันนี้เวลาเย็นตั้งการสวดมนต์พระราชพิธีศเขนทรส่วสนานที่พระที่นั่งดุสิตไธสวรรย์ ปราสาท พระสงฆ์ไทย ๕ รามัญ ๕ ตามเคย

วันเสาร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้ามีการเลี้ยงพระที่ พระที่นั่งดุสิตไธสวรรย์ปราสาทในการพระราชพิธีศเขนทรส่วสนาน และยืนจัตุรงค์ ๔ เหล่าในปรำหน้าพระที่นั่งดุสิตไธสวรรย์ตามโบราณประเพณี

เวลาเย็นโปรดให้เดินกระบวนแห่ศเขนทรส่วสนานตามอย่างเช่นเคยมาทุกปี ไม่ได้ เสด็จพระราชดำเนินออกทอดพระเนตร

วันอาทิตย์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้วเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบัดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

หลวงจินดารักษ์อ่านบอกพระโยธาธิราช ข้าหลวงเมืองปราจีนบุรี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งส่งตัวผู้ร้าย ๔ คน ซึ่งต้องอ้ายศุนศรีสงคราม ผู้ร้ายเมืองศรีโสภณซัดเข้ามากรุงเทพ ฯ อีกฉบับ ๑ ว่ากลับลงมาถึงเมืองฉะเชิงเทรา พระยาวิเศษฦๅชัยป่วยเป็นไข้จับอาการมากอยู่ ถ้าอาการทรงอยู่หรือค่อยทุเลาจะบอกเข้ามาครั้งหลัง

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระสุรินทรฦๅชัย เมืองเพชรบุรี ว่าด้วยอำเภอจับจีนหงั่นพันภรรยาตายมาส่ง ถามรับเป็นสัตย์ว่าอำแดงรอดภรรยา มีชู้ พาชายชู้มานอนในเรือนจีนหงั่นจับตัวได้ ชายมีชื่อโดดเรือนหนีไป จึงเกิดทะเลาะกับเมีย กำลังโกรธจึงฟันเมียตาย ได้ให้กรมการคุมตัวอ้ายจีนหงั่นเข้ามาส่งฉบับ ๑ กับใบบอกพระนรินทรราชเสนี ข้าหลวงเมืองราชบุรี ว่าหลวงแพ่ง กรมการจับนายแสงผู้ขายของทองเหลืองชุบเงินมาส่ง ได้ส่งตัวสิ่งของเข้ามากรุงเทพ ฯ (ทรงพระราชดำริว่ามิได้มีความผิดอันใด เป็นแต่ขายของชุบตามราคา ให้ปล่อยตัวเสียโดยเร็ว)

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยานนทบุรี เมืองนนทบุรีฉบับ ๑ บอกพระยาราชพงษานุรักษ์ เมืองสมุทรสงครามฉบับ ๑ บอกพระยาสมุทรสาครานุรักษ์ เมืองสมุทรสาครฉบับ ๑ บอกพระยาวิชยาธิบดี เมืองจันทบุรีฉบับ ๑ ความต้องกัน ว่ามีการเลี้ยงพระและจุดประทีปโคมไฟ มีการเล่นในวันเฉลิมพระชนมพรรษาทั้ง ๓ วัน ขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

พระยาสิงหเทพนำหลวงพิษณุเทพ กราบถวายบังคมลาไปเป็นข้าหลวงรักษาราชการเมืองนครหลวงพระบาง พระราชทานพระบรมราโชวาทเป็นอันมาก

พระยาสิงหเทพนำเจ้าบุรีรัตน เมืองนครลำปางกราบถวายบังคมลากลับไปรักษาราชการบ้านเมือง พระราชทานเสื้อผ้าและคนโททองคำ พานหมากถมเครื่องในทองคำ แล้วเสด็จขึ้น รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์หลายเรื่อง จนเวลาเกือบยามเสด็จขึ้นข้างใน

วันจันทร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเสด็จออกประทับมุขกระสันเบื้องตะวันตก ทรงบาตรพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระสัจจาภิรมย์ ข้าหลวง พระยาอมรินทรฦๅชัย เมืองราชบุรี ว่าด้วยแต่งคนตรวจทางโทรเลข แต่ปลายแดนเมืองสมุทรสงครามต่อกับราชบุรีจนถึงเขาสัตนาถทาง ๕๐๙ เส้น ๙ วา แต่พระราชวังเมืองราชบุรีถึงที่จะตั้งโรงโทรเลข ๓ เส้น แต่ออฟฟิศถึงพระราชวังเขาสัตนาถ ๗๐ เส้น แต่เขาสัตนาถถึงศาลาสมเด็จเจ้าพระยา ๖๒ แต่ศาลาถึงนครบาล ๕๐ เส้น แต่บ้านนครบาลถึงบ้านดอนทราย ๓๒๐ เส้น แต่บ้านดอนทรายถึงเขาหลวง ๑๐๒ เส้น แต่เขาหลวงถึงห้วยโรง ๒๕ เส้น แต่ห้วยโรงถึงห้วยบางเคมฝั่งเหนือสิ้นแดนเมืองราชบุรี ๑๐๖ เส้น ๑๔ วา รวมทางแต่ราชบุรีถึงบางเคม ๗๔๒ เส้น ๑๕ ลำห้วย ๔ ตำบล เส้น ๑๑ วา รวม ๗๔๔ เส้น ๕ วา ได้ทำแผนที่ส่งเข้ามา

พระยาพิพัฒโกษานำพระขลุงบุรีศรีมหาสมุทเขตารักษ์ กราบถวายบังคมลาไปรักษาราชการบ้านเมือง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศประเดี๋ยวหนึ่ง เสด็จขึ้น

วันอังคาร ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่มีราชการอันใด

วันพุธ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้วเสด็จออกประทับมุขกระสันเบื้องตะวันตก ทรงบาตรพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระสุรินทรามาตย์ อ่านบอกหลวงพิพิธสุพรรณภูมิ ผู้ช่วยเมืองกาญจนดิษฐ์ว่า พระยากาญจนดิษฐ์บดีรับเก็บภาษีผลประโยชน์เมืองกาญจนดิษฐ์เป็นภาษีคอเวอนเมนต์ จำนวนปีระกาสัปตศก พระยากาญจนดิษฐ์เรียกเงินภาษีได้ ๑ เดือน ป่วยถึงแก่กรรม หลวงพิพิธสุพรรณภูมิผู้บุตรเรียกต่อมาอีก ๓ เดือน รวมปีหนึ่งได้เงิน ๔๒๔ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง ๔๘๐ ไพ หักจำหน่ายใช้การและทุนเดิม เงิน ๑๘๙ ชั่ง ๑๑ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง ๔๗๓ ไพ คง ๒๓๕ ชั่ง ๖ ตำลึง ๒ สลึง ๑ เฟื้อง ๑๙ ไพ หักร้อยละห้าพระราชทานผู้จัดการเงิน ๑๑ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๓ บาท ๑ เฟื้อง ๕๒ ไพ คงส่งเงิน ๒๒๓ ชั่ง

๑๐ ตำลึง ๓ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๒๙๙ ไพ ขี้ผึ้งอากรหนัก ๔ บาท ๒๙ สลึง ๘ เฟื้อง พระยากาญจนดิษฐ์ส่งแล้ว เงินภาษีผลประโยชน์ ๑๕๕ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๓ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ขี้ผึ้งอากร ๔ บาท ๘ เฟื้อง ๒๙ ไพ ครั้งนี้หลวงพิพิธสุพรรณภูมิส่งเงินภาษีที่ค้าง เงิน ๖๗ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ๒ สลึง ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาสุนทรบุรี เมืองนครชัยศรี ว่าด้วยมีผู้ร้ายปล้นอำแดงสรอย สืบได้ตัวอ้ายดีมาชำระให้การรับเปนสัตย์ซัดเพื่อน ยังติดตามเพื่อนผู้ร้ายอยู่ กับใบบอกพระยาราชพงษานุรักษ์ เมืองสมุทรสงคราม ส่งอ้ายรอดผู้ร้ายฟันนายเอมตายเข้ามากรุงเทพฯ

พระยาศรีสิงหเทพนำนายจอน ลุดเตอแนนต์ ทหารกรมล้อมพระบรมมหาราชวังกราบถวายบังคมลา คุมเสื้อผ้าของพระราชทานข้าราชการและทหารนายไพร่ ๆ พลที่ไปราชการกองทัพทั้งสองกอง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

ในวันนี้มีการสวดมนต์ ที่บ้านเจ้าพระยาพลเทพที่จะได้รับสุพรรณบัฏเปนเจ้าสมุหนายกในเวลาพรุ่งนี้ และที่บ้านพระยาเทพประชุนก็มีสวดมนต์ในการที่จะรับหิรัญบัฏ เปนเจ้าพระยากรมเกษตราธิการด้วยเหมือนกัน แต่มิใช่การหลวง เปนแต่เจ้าพนักงานเชิญพระสุพรรณบัฏหิรัญบัฏไปตั้งทั้ง ๒ แห่ง

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่ายโมงเศษ พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน เข้าไปคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกันในท้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในการที่จะพระราชทานสุพรรณบัฏตั้งเจ้าพระยาสมุหนายก และเจ้าพระยากรมเกษตราธิการ

ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมง ๑๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม เสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนามาตยาธิบดีมนตรีราช ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายพลเรือนและทหารเฝ้าเบื้องยุคลพระบาทโดยลำดับตำแหน่ง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งตามประเพณี ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว พระยาศรีสุนทรโวหารผู้รับพระบรมราชโองการอ่าน

ประกาศกระแสพระราชดำริ ด้วยตำแหน่งสมุหนายกว่างเปล่าลง เสนาบดีเป็นบุตรเจ้าพระยานิกรบดินทร ซึ่งเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงนับถือยกย่อง และเจ้าพระยาพลเทพนี้ก็จงรักภักดีต่อฝ่าละอองธุลีพระบาทและฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ทรงพระเยาว์ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยสนิทแต่เดิมมา และเป็นผู้ได้รับราชการมาหลายสิบปีมิได้มีระแวงผิด และได้ไปราชการทางไกลสำเร็จราชการ และมีอัธยาศัยซื่อตรงดำรงในความสัตย์สุจริตยุติธรรมมีสติปัญญายั่งยืนมั่นคง สมควรจะดำรงฐานันดรศักดิ์เป็นอัครมหาเสนาบดี บังคับบัญชาราชการแผ่นดินต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาเจ้าพระยาพลเทพขึ้นเป็นอัครมหาเสนาบดีที่สมุหนายก มีนามจำจารึกสุพรรณบัฏว่า (เจ้าพระยารัตนบดินทรมหินทรมหากัลยาณมิตร อเนกบุญฤทธิประสิทธิสารคุณ วิบุลยศุภผลนิพัทธกุศลกิริยาภิรัต วงโษปปัตติมหามัตยตระกูล อดุลยเมตยาชวาธยาไศรย ศรีรัตนไตรสรณารักษ อุดมศักดิพิเศษ นาครามาตยเชษฐมหาสมุหนายก สยามโลกยดิลกบรมราชมานิตสกโลกดรทิศประเทศาธิบดี มหาราชสีหมุรธาธรอรรคมหาดไทยวริศรเสนาบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ที่สมุหนายก) ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ กับทรง [๑]

อนึ่ง ตำแหน่งเจ้าพระยาพลเทพสรรพพลเสพ เสนาบดีจตุสดมภว่างลง ทรงพระราชดำริว่า พระยาเทพประชุนเป็นข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับราชการมาแต่รัชกาลที่ ๔ และเป็นผู้ที่ได้เครื่องเอกซหิบิเชนออกไปราชการกรุงปารีสซึ่งในเวลานั้นเป็นการลำบาก และภายหลังทรงพระราชดำริ ที่จะรักษาการเมืองเชียงใหม่ซึ่งเวลานั้นเกิดวุ่นวาย พระราชดำริในการนั้นมิได้ต้องกับเสนาบดีผู้เป็นประธานในราชการแผ่นดิน หาผู้ที่จะจัดการให้สมพระราชประสงค์ได้ยาก พระยาเทพประชุนยังเป็นพระนรินทรราชเสนี มิได้มีความหวาดหวั่นต่อภัยทั้งปวง รับอาสาไปฉลองพระเดชพระคุณเรียบร้อยมาจนกาลบัดนี้ เป็นความชอบอันใหญ่ยิ่ง ครั้นกลับลงมาก็ได้ฉลองพระเดชพระคุณการอื่นให้เป็นประโยชน์แผ่นดินหลายอย่าง มีอัธยาศัยซื่อตรงกล้าหาญ มุ่งหมายต่อความเจริญของแผ่นดิน มีความจงรักภักดีในฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก ควรจะดำรงตำแหน่งจตุสดมภเสนาบดีได้ จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาเป็นเจ้าพระยาเสนาบดีมีนามตามจารึกในหิรัญบัฏว่า (เจ้าพระยาพลเทพสรรพพลเสพเสนาบดีศรีวิไชยมไหยสวรรย อเนกานันตธัญญาหารพิจารณปฏิพัทธรนพรัตนมุรธาธร มหิศวรสมุหเชษฐเกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ อธิบดีกรมเกษตราธิการ) ถือศักดินา ๑๐๐๐๐

---

(๑) ต้นฉบับอดค้างไว้เพียงนี้

ครั้นอ่านประกาศจบแล้ว พราหมณ์เป่าสังข์ มีพระบรมราชโองการให้หาเจ้าพระยาพลเทพเข้าไปหน้าพระที่นั่ง ทรงหลั่งน้ำอุตราวัฏและทรงเจิมพระราชทานแล้วพระราชทานสุพรรณบัฏเลื่อนเจ้าพระยาพลเทพเป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร มหินทรมหากัลยาณมิตร ฯ สมุหนายก และพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามมหาสุราภรณ์ ๑ กระบี่ฝักทองคำด้ามเป็นรูปนาค ๑ แหวนนพเก้า ๑ มาลายอดทองคำเกี้ยวทองคำ ๑ หีบหมากไม้แดงหุ้มทองคำลงยาหลังตราราชสีห์ ๑ พานทองคำกลมใหญ่เครื่องในมีตลับยอดลงยาซองกรอบลงยา ๑ คนโททองคำ ๑ ถาดชามีบ้านทองคำ ๑ กระโถนทองคำ ๑ แล้วกลับออกไปรับพราหมณ์รดน้ำสังข์ด้วย

มีพระบรมราชโองการ ให้พระยาเทพประชุนเข้าไปหน้าพระที่นั่ง ทรงหลั่งน้ำสังข์อุตราวัฏ และทรงเจิมพระราชทาน แล้วพระราชทานหิรัญบัฏให้พระยาเทพประชุน ปลัดทูลฉลองกรมพระกลาโหม เป็นเจ้าพระยาพลเทพสรรพพลเสพ เสนาบดีจตุสดมภ์ กรมเกษตราธิการ พระราชทานกระบี่ฝักทองคำด้ามเป็นรูปนาค ๑ หีบหมากไม้แดงหุ้มทองคำลงยาหลังตราหงส์ ๑ พานทองคำเหลี่ยมตราเก้าดวงมีเครื่องในพร้อม ๑ คนโททองคำ ๑ กระโถนทองคำ ๑ แล้วกลับออกมารับน้ำสังข์พราหมณ์ด้วยเหมือนกัน

และพระราชทานสัญญาบัตร พระยารัตนโกษาเป็นพระยาเพชรพิชัย จางวางกรมล้อมพระบรมมหาราชวัง ถือศักดินา ๕๐๐๐ พระราชโยธาเทพเป็นพระยารัตนโกษา คงถือศักดินา ๑๒๐๐ พระยาบำเรอบริรักษ์เป็นพระยาอภัยพิพิธอยู่ในกรมท่า ๑๕๐๐ พระยาสมุทบุรานุรักษ์เป็นพระยาอรรคราชนารถภักดี คงถือศักดินา ๓๐๐๐ พระเทพผลูเป็นพระยาสมุทบุรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองสมุทร ถือศักดินา ๓๐๐๐ หลวงเดชนายเวรเป็นพระยาเพชรปาณี ปลัดทูลฉลองกรมพระนครบาล ถือศักดินา ๑๐๐๐ นายจ่ารงเป็นหลวงนายเดชนายเวร ถือศักดินา ๘๐๐ พระยาไพบูลย์สมบัติเป็นพระยาอิศรานุภาพ อธิบดีกรมมหาดไทยฝ่ายพระราชวังบวร ถือศักดินา ๕๐๐๐ พระยาวิสูตรโกษาเป็นพระยาไกรโกษาธิบดี กรมท่าฝ่ายพระราชวังบวร ถือศักดินา ๕๐๐๐ พระยาสีตราฤทธิรงค์เป็นพระยาเกษตรรักษา อธิบดีกรมนาฝ่ายพระราชวังบวร ถือศักดินา ๕๐๐๐ พระยาบริรักษ์ราชาเป็นพระยาศิริไอสวรรย์ จางวางกรมคลังมหาสมบัติฝ่ายพระราชวังบวร ถือศักดินา๒๕๐๐ พระยาภักดีภูบาล

เป็นพระยาศรีสุริยมนตรี จางวางกรมพระสุรัสวดีฝ่ายพระราชวังบวร ถือศักดินา ๒๕๐๐ พระยาสุนทรนุรักษ์เป็นพระยาราชโยธา มหาดไทยฝ่ายเหนือฝ่ายพระราชวังบวร ถือศักดินา ๑๕๐๐ พระยาอัศฎาเรืองเดชเป็นพระยาเสนาภิเบศร์ กลาโหมฝ่ายเหนือฝ่ายพระราชวังบวร ถือศักดินา ๑๕๐๐ หลวงรามฤทธิรงค์ปลัดเป็นพระพิศาลสงครามผู้ว่าราชการเมืองสิงห์บุรี ถือศักดินา ๓๐๐๐

แล้วพระราชทานพรแก่เจ้าพระยารัตนบดินทร และเจ้าพระยาพลเทพและผู้ที่ได้รับตำแหน่งทั้งปวง แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

วันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนางทรงบิดทองแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาไตรเพชรรัตนราชสงคราม เมืองนครสวรรค์ ถวายพระราชกุศลทำบุญและว่าด้วยตั้งซุ้มตามประทีปในวันเฉลิมพระชนมพรรษา กับใบบอกพระยาอุตรการโกศลเมืองพิชัยถวายพระราชกุศลทำบุญ และตั้งซุ้มในการเฉลิมพระชนมพรรษาฉบับ ๑

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาสุรินทรฤๅไชย เมืองเพชรบุรี ถวายพระราชกุศลทำบุญและตามประทีปบนพระนครคีรีในการเฉลิมพระชนมพรรษาฉบับ ๑ ว่าเมื่อปีชวดอัฐศก ได้เบิกโคหลวงมาจากเมืองราชบุรี โคผู้ ๑๐๖ จ่ายให้ขุนหมื่นทำนาหลวงเมืองเพชรบุรีได้ ๑๖ ปี โคล้มเสีย ๕๖ ยังเหลืออยู่ ๕๐ ครั้นบัดนี้ที่เมืองเพชรบุรีโคกระบือป่วยล้มชุกชุม ได้แต่งกรมการออกตรวจทำบัญชีโคกระบือล้ม โคหลวง ๕๐ โคกระบือเจ้าเมืองกรมการราษฎร โคผู้ ๘,๑๔๒ นาง ๕,๐๔๐ รวม ๑๓,๑๘๒ โค กระบือผู้ ๒,๗๐๓ นางกระบือ ๑,๐๐๗ รวม ๓,๗๑๐ กระบือ โคหลวงเป็นหมดสิ้นเชิงแล้ว

ประทับตรัสอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วันเสาร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพิชัยสุนทร เมืองอุทัยธานีฉบับ ๑ ว่า ได้หาตัวนายกองส่วยผึ้งมาเร่งได้เงินแทนขี้ผึ้งส่วย ๒ ชั่ง คิดราคาหาบละ ๑๐๐ บาท เป็นขี้ผึ้งหนัก ๑ บาทสลึงเฟื้องมอบให้ขุนจงใจยุทธ นายกองคุมลงมาส่ง กับใบบอกพระยาอุตรการโกศล ผู้รักษาเมืองพิชัย ว่ากำหนดจะปลงศพพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร ผู้ว่าราชการเมืองพิชัย ณ เดือน ๓-๔ ปีจอ อัฐศก ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงขึ้นไปพระราชทานเพลิง

พระยาสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระอนุรักษ์โยธา ข้าหลวงเมืองภูเก็ต ว่าได้สวดมนต์เลี้ยงพระที่เมืองภูเก็ตและจุดประทีปโคมไฟ มีการเล่นและในเรือสุริยมณฑลยิงสลุตในวันเฉลิมพระชนมพรรษา และได้พร้อมด้วยกรมการเจ้าภาษีจีนหัวหน้าบ่ายหน้าต่อกรุงเทพ ฯ กราบถวายบังคมพระบรมรูป และขอถวายพระราชกุศล

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาศรีสมุทโภค เมืองระยอง ๒ ฉบับๆ หนึ่งว่าด้วยพร้อมกับข้าหลวงผูกปี้ข้อมือจีนจำนวนปีระกา สัปตศก เสร็จสิ้นจำนวนแล้ว ได้จีน ๕๖๘ เงินค่าแรง ๒๘ ชั่ง ๘ ตำลึง ได้ส่งมาครั้งก่อนเงิน ๑๐ ชั่ง ครั้งนี้ส่งอีก ๑๕ ชั่ง ๑๒ ตำลึง รวมเงิน ๒๕ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ค้างอยู่กับข้าหลวงพระคลังสินค้า ๓ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ให้หลวงพลคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่ากำหนดจะเผาศพหลวงราชภักดีศรีสงคราม ปลัด ณ เดือน ๑๒ ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปเผาศพ

เสด็จขึ้นประทับตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์ในออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายามค่าเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนางทรงบาตรทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

ไม่มีใบบอกข้อราชการ พระยาศรีสิงหเทพนำพระพิศาลสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองสิงห์ กราบถวายบังคมลากลับไปรักษาบ้านเมือง พระราชทานถาดหมากคนโทกะไหล่และเสื้อผ้าเป็นเครื่องยศ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ พระวิสูตรสาครดิษฐ์เฝ้า ถวายหนังสือว่าด้วยติดเงินค่าซ่อมแซมสิ่งของที่ข้าราชการจ้างทำเป็นหลวงไม่เบิกเงินให้ และติดข้าราชการทำของตัวเอง โปรดเกล้า ฯ ให้ตระลาการศาลต่างประเทศเร่งให้ แล้วเสด็จขึ้น

วันจันทร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้เป็นคิดจันทรมาสที่คล้ายกับวันพระมหาประสูติกาลสมัยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้จัดการบำเพ็ญพระราชกุศลตามเช่นเคยมาทุกปี เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิพระบรมทนต์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นพระราชยานออกทางประตูสนามราชกิจ มีกลองชนะแตรสังข์มโหระทึกประโคมไปณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิญขึ้นประดิษฐานบนบุษบกทองเหนือพระแท่นแว่นฟ้าทองคำสามชั้น รายด้วยฉัตรทองคำและเครื่องสูงจามรและตั้งเครื่องพระบรมราชูปโภคตามราชประเพณี ณ มุขตะวันตก และเชิญพระพุทธรูปประจำวันพระชนมพรรษาในพระบรมอัฐิตั้งบนม้าหมู่ในพระแท่นมุขตะวันออก มีกลองชนะ แตรสังข์มโหระทึกประโคมกว่าจะสิ้นการพระราชกุศล

เวลาเช้า ๕ โมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงประเคนพระสงฆ์ มีพระเทพกระวีเป็นประธานสงฆ์ พระสงฆ์ ๒๐ องค์รับพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วเสด็จไปประทับมุขตะวันตก ทรงทอดผ้าไตร ๒๐ ไตร พระราชาคณะฐานานุกรม ๒๐ องค์สดับปกรณ์ เสด็จมาประทับตรัสกับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการครู่หนึ่งเสด็จขึ้น โปรดให้มีสดับปกรณ์อีก ๑๐๐ ตามเคย

เวลาย่ำค่ำเสด็จออกทรงจุดเทียนนมัสการ พระเทพกระวีถวายศีลแล้วพระเทพกระวีพระราชาคณะ ฐานานุกรม ๒๐ รูปสวดธรรมจักกัปปวัตนสูตร เวลาทุ่มเศษสวดมนต์จบเสด็จประทับมุขตะวันตก ทรงทอดผ้าเช็ดปากธูปเทียน พระสงฆ์สดับปกรณ์ แล้วเสด็จขึ้นมาประทับมุขตะวันออกพระเทพโมลีถวายเทศนาทานมัยกถากัณฑ์หนึ่ง จบลงเสด็จทรงไตรแพรสมณบริขารกับทั้งวัตถุจตุปัจจัยค่า ราคา ๓๐ ตำลึง พระสงฆ์ถวายอติเรก ถวายพระพรลา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลายามเศษเสด็จออกทางพระที่นั่งจักร เสด็จลงทรงลอยพระประทีปตามจารีตโบราณประเพณี ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้เป็นคิดทางจันทรคติกาลสมัยที่คล้ายกับวันซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถ เสด็จสวรรคต

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมุขตะวันออก ทรงจุดเทียนนมัสการ

วันพุธ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จออกไปทรงปฏิบัติพระสงฆ์รับพระราชทานฉันในกาลานุกาล ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระราชาคณะ พระครูฐานานุกรม ๒๙ รับพระราชทานฉัน เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิแต่หอพระธาตุมณเฑียร มีกลองชนะแตรสังข์มโหระทึกแห่มา ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิญขึ้นสถิตบนพระที่นั่งเศวตฉัตรและโต๊ะจีนตามเคย ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วมีการสดับปกรณ์ แล้วเจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิแลพระอัฐิกลับเข้าสู่หอพระธาตุมณเฑียร

เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จออกไปทรงจุดเทียนทรงธรรม พระโพธิวงษาจาริย์ถวายเทศนาภาวนามัยกถาจบลง ทรงถวายไตรแพร บริขารภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นอันมาก ทั้งกัปปิยมูลค่าจตุปัจจัย ราคา ๑๐ ตำลึง

เวลายามเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงทรงลอยพระประทีปอย่างวันก่อน

วันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระพรหมบริรักษ์ ข้าหลวง ขึ้นไปชำระเรื่องไม้ขอนสักว่าออกจากกรุงเทพ ฯ ณ วันพุธ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงเมืองชัยนาท วันอาทิตย์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ได้วางตราแก่หลวงกำแหงพลล้านปลัด แล้วไปเมืองอุทัยธานี ถึงวันจันทร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๑ ได้วางตราต่อพระยาพิชัยสุนทร ได้พร้อมด้วยเจ้าเมืองกรมการห้ามมิให้ตั้งโรงเลื่อยไม้ขอนสักขายเหนือภาษี แล้วพระภิรมย์ราชานำมิสเตอร์หลุยโลโนเวน ห้างบอเนียวกอมปนีกับพวกหลายคน รวม๙คน เป็นโจทก์นำจับได้ไม้ที่จีนโตมันเสงคนในบังคับอังกฤษ ๑๓ต้น คนในบังคับสยาม ๒๗ ต้น เป็นไม้ห้างบอเนียว ๘ ของคนใน

บังคับสยาม ๑๙ คน เห็นว่ากระจับผู้ร้ายส่งเชิงแล้ว จะนำจีนโตมั่นส่งกับนายแจ้ง อำแดงพริ้งต้นจับขึ้นไปสอบกับผู้ร้ายเมืองพยุหคีรี เมืองนครสวรรค์ ได้ความประการใดจะบอกมา

กับใบบอกพระโยธาธิราช ข้าหลวงเมืองฉะเชิงเทรา ว่าด้วยอาการไข้พระยาวิเศษฦๅชัย เมืองฉะเชิงเทรามากลงฉบับ ๓

วันนี้พระราชทานตราตั้งกรรมสัมปาทิก ผู้จัดการหอสมุดวชิรญาณ แล้วพระยาจ่าแสนบดีนำพระยาราชวังซ้าย เมืองนครลำปาง ซึ่งลงมาเป็นความแล้วเสด็จเฝ้าถวายของหลายสิ่ง

แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วันศุกร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกหมื่นสมุหพิมาน ข้าหลวงผู้รักษาราชการเมืองนครเขื่อนขันธ์ ว่าด้วยสืบสาวจับผู้ร้ายปล้นสะดมฆ่ากันตายในแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ ได้ตัวผู้ร้ายรับเป็นสัตย์สิบสองคน ให้กรมการคุมตัวเอาเข้ามาส่ง

พระราชทานสัญญาบัตร หม่อมราชวงศ์เนตร เป็นหม่อมราโชทัย ถือศักดินา ๘๐๐ นายเล่ห์อาวุธ เป็นนายจำรง เวรเดช นา ๖๐๐ นายรองพลพ่าย เป็นนายสุจินดาหุ้มแพร เวรสิทธิ์ นา ๔๐๐ นายเพ่งบุตรพระยาราลักรวงศ์ เป็นนายกวดหุ้มแพรต้นเชือกเวรฤทธิ์ นา ๕๐๐ นายพิณบุตรพระยาศรีสรราช (วัน) เป็นนายรองเล่ห์เวรเดช นา ๓๐๐ นายใหญ่บุตรนายสนิทยศสถาน เป็นนายพระจิต เวรสิทธิ์ นา ๓๐๐ นายสนิทหุ้มแพรเป็นหมื่นราชามาตย์ ปลัดกรมพระตำรวจในซ้าย นา ๔๐๐ นายไชยขรรค์หุ้มแพร เป็นหมื่นทิพเสนา ปลัดกรมพระตำรวจในขวา นา ๔๐๐ นายพิมพ์ราชกิจหุ้มแพร เป็นพรหมสุรินทรเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๑๕๐๐ นายเสน่ห์หุ้มแพร เป็นหมื่นชัยภูษา ปลัดกรมพระตำรวจใหญ่ขวา นา ๔๐๐ นายรักษ์พิจารณ์เสรรพกิจ เป็นเจ้าเขมงสตรียาวุธ นา ๖๐๐ หมื่นทิพเสนาเป็นพระอินทราภิบาล เจ้ากรมพระตำรวจในขวา ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๑๕๐๐ หมื่นราชานุบาล เป็นพระอินทรรักษา เจ้ากรมพระตำรวจ

ราชสาทิศย์สถาน

พระราชอุทยานสราญรมย์

พ.ศ. ๒๔๖๖

The Royal Photographic Studio

Saranrom Garden

B. E. 2466

ล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงถ่าย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖

ใหญ่ซ้าย ฝ่ายพระราชวังบวรฯ นา...... จมื่นจิตรจำนง เป็นพระชาติสุเรนทร เจ้ากรมพระตำรวจพลพัน ฝ่ายพระราชวังบวรฯ นา...... จ่าเขมงสตริยาวุธ เป็นพระศรีพิทักษ์ เจ้ากรมพระตำรวจนอก ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๑,๒๐๐ จ่าแรงรับราชการ เป็นพระณรงค์วิชิต เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา ฝ่ายพระราชวังบวรฯ นา ๑,๒๐๐ จ่าห้าวยุทธการ เป็นจมื่นราชานุบาล ปลัดกรมพระตำรวจนอกซ้าย นา ๒๐๐ พระพรหมสุรินทร เป็นพระยาราชานุประดิษฐ์ ปลัดทูลฉลองกรมท่า ฝ่ายพระราชวังบวรฯ นา ๑๐๐๐ พระพรหมธิบาล เป็นพระยาไพบูลย์สมบัติ จางวางกรมพระคลังสินค้า ฝ่ายพระราชวังบวรฯ นา ๑.๕๐๐ พระอินทรรักษา เป็นพระยาอภัยสงคราม เจ้ากรมอาสาใหญ่ซ้าย ฝ่ายพระราชวังบวรฯ นา ๕.๐๐๐ พระณรงค์วิชิต เป็นพระยาอัศฎาเรืองเดช จางวางกรมพระตำรวจในขวา ฝ่ายพระราชวังบวรฯ นา ๒.๐๐๐ พระอินทรบาล เป็นพระยาบริรักษ์ราชา จางวางกรมพระตำรวจฝ่ายพระราชวังบวรฯ นา ๒.๐๐๐ หลวงธรรมาภิมณฑ์ เป็นหลวงราชาภิรมย์ ปลัดกรมราชบัณฑิตย์ขวา นา ๖๐๐ หลวงญาณวิจิตร เป็นหลวงอุดมจินดา ปลัดกรมราชบัณฑิตย์ซ้าย นา ๖๐๐ นายทิมอาจารย์ เป็นหลวงญาณวิจิตร นายด้านกรมราชบัณฑิตย์ซ้าย นา ๔๐๐ นายเหมอาจารย์ เป็นหลวงธรรมาภิมณฑ์ นายด้านกรมราชบัณฑิตย์ขวา นา ๔๐๐

เสด็จขึ้นประทับตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลาเกือบ ๒ ทุ่ม เสด็จขึ้น

วันเสาร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบาตทองพระเต้า เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก ๓ ฉบับ ว่าด้วยพร้อมกับหลวงวิจารณ์สาลี ข้าหลวงจำหน่ายข้าว กล้อง สาร ที่ชำรุดให้แก่ราษฎรไป ๒๕ เกวียน ๕๓ ถัง ๑๕ ทะนาน เป็นเงิน ๑๑ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๒ บาท ๓ สลึง ๑ เฟื้อง และยังจำหน่ายต่อไปอยู่เสมอ แล้วนายอำ ดุดเตอแนนต ถือหนังสือพระศรีเสนานำฎีกามาเบิกเงินจ่ายเป็นเบี้ยเลี้ยง ๙ คน ๆ หนึ่งวันละ ๓ อัฐ ๖ เดือน เป็นเงิน ๑๙ ตำลึง ๒ บาท

๒ สลึง ๑ เฟื้อง ๒๐๐ ไพ เงินหลวงค่าข้าวยังคงอยู่ ๑๓ ชั่ง ๑ ตำลึง ๓ เฟื้อง ๕๐๐ ไพ ได้มอบให้กรมการคุมลงมาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่าถึงกำหนดเก็บเงินส่วย ได้หาตัวนายกองปลัดกองมาเร่งได้เงิน ๑๓ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ให้นายกองปลัดกองคุมลงมาส่ง กับใบบอกพระยาพิศุทธิธรรมาภาค เมืองลพบุรี ถวายพระราชกุศลทำการเฉลิมพระชนมพรรษาในพระนารายณ์ราชวัง กับใบบอกพระยากำแหงสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครราชสีมา ว่าพระศรีสิทธิสงคราม ผู้ช่วย ซึ่งไปทำการสายโทรเลขป่วยเป็นไข้ป่าถึงแก่กรรม กับใบบอกพระยาไกรเพชรรัตนสงคราม เมืองนครสวรรค์ ว่าขุนราชสมบัติ นายกองส่วยเงินถึงแก่กรรม นายหลงบุตรได้เก็บเงินส่วยมาส่ง ๗ ชั่ง หลวงศรีเพชรฎา กรมการขอเบิกเงิน ๗ ชั่ง ไปทำออฟฟิศไปรษณีย์ กับขอรับพระราชทานนายหลงเป็นที่ขุนราชสมบัติ นายกองส่วยต่อไป

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาวิชิตภักดีศรีพิชัยสงคราม เมืองไชยา ๔ ฉบับๆ หนึ่งว่า มีตราโปรดให้ผูกปี้ข้อมือจีนจำนวนปีระกา สัปตศก ได้พร้อมด้วยกรมการผูกปี้ข้อมือจีน ได้จำนวนจีน ๔๒๙ คน เงินค่าแรง ๒๑ ชั่ง ๙ ตำลึง ค่าฎีกา ๑ ตำลึง ๓ สลึง ๓ เฟื้อง รวมเป็นเงิน ๒๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ๑ สลึง ๓ เฟื้อง เสร็จสิ้นจำนวนแล้ว ได้มอบให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่า ได้พร้อมด้วยเสนากรมการเดินประเมินนาเรียกเงินค่านาจำนวนปีจอ ฉศก ได้เงิน ๑๐๐ ชั่ง มอบให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่า ได้หาตัวนายกองเลขส่วยน้ำรักมาเร่งน้ำรักส่วยปีระกา สัปตศก เรียกส่วยบุตรหมื่นทาสคนละ ๕ ทะนาน สมคนละ ๑๐ ทะนาน รวมเลขส่วย ๕ กองเป็นน้ำรัก ๑,๑๑๕ ทะนาน มอบให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่าในเมืองไชยาเกิดความไข้ กรมการราษฎรถึงแก่กรรมแต่ ณ เดือน ๖ ปีระกา สัปตศก จนถึง ณ เดือน ๕ ปีจอ อัฐศก พระยาวิชิตภักดีตรวจบัญชีได้จำนวนคนถึงแก่กรรมด้วยความไข้ ชาย หญิง ใหญ่ น้อย ๑,๐๖๕ คน จนทุกวันนี้ความไข้ยังทวีมากขึ้น ทำบัญชียังหาได้จำนวนแน่ไม่ ราษฎรได้ความอดอยากทั่วไป ข้าวเปลือก ราคาเกวียนละ ๕๐ บาท ข้าวในเมืองไชยาจวนจะสิ้นจำนวนแล้ว

พระสุรินทรามาตย์นำพระยาวิชิตภักดีผู้ว่าราชการเมือง หลวงราชานุกิจผู้ช่วย เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าถวายงาช้าง ๒ กิ่ง ดำรัสพระราชปฏิสันถารพระยาไชยาถึงข่าวทุกข์สุขในบ้านเมือง

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาพิพิธพิสัยสุนทรการ เมืองตราด ว่าด้วยแต่ก่อนมีโจรผู้ร้ายลักโคกระบือในแขวงเมืองตราด หลบหนีไปอยู่กับพระพล นายด่านเมืองพระตะบอง ภายหลังมีตราโปรดออกไปว่า ให้มีท้องตราไปถึงพระยาพระตะบองให้สืบจับผู้ร้ายนั้นแล้ว ครั้น ณ เดือนเก้า ปีจอ อัฐศก อ้ายผู้ร้ายพวกนั้นกลับมาลักทาสชายหญิงพระยาตราดไปอีก ๑๕ คน จึงได้มีหนังสือให้หลวงภักดีภูธรกับหลวงมหาดไทยไปเมืองพระตะบอง พระยาคทาธรธรณินทร์บอกว่าท้องตรายังไม่ไปถึงเมืองพระตะบอง หลวงภักดีภูธรสืบได้ความว่าพวกผู้ร้ายและทาสยังอยู่ในแขวงเมืองพระตะบองทั้งสิ้น

พระยาศรีสิงหเทพนำหลวงจินดารักษ์ กราบถวายบังคมลาไปชำระความเมืองฉะเชิงเทราและเมืองปราจีนบุรีพร้อมด้วยพระโยธาธิราช

พระยาศรีนำเจ้าราชวงศ์ พระยาวังซ้าย นายน้อยแก้วเมือง คนเมืองนครลำปางสามคนกราบถวายบังคมลาไปบ้านเมือง

แล้วพระราชทานสัญญาบัตร นายพิจิตรสรรพการ เป็นพระรักษาเทพ เจ้ากรมพระตำรวจสนมซ้าย นา ๑,๒๐๐ นายรองพิจิตร เป็นนายพิจิตรสรรพการ หุ้มแพร เวรฤทธิ์ ถือศักดินา ๔๐๐ นายรองฉิม เป็นจ่าห้าวยุทธการ กรมพระตำรวจในขวา นา ๖๐๐ นายรองจิต เป็นนายสนิท หุ้มแพร เวรศักดิ นา ๔๐๐ นายพลพัน เป็นนายพินัยราชกิจ หุ้มแพร เวรศักดิ นา ๔๐๐ นายรองเล่ห์อาวุธ เป็นนายเล่ห์อาวุธ หุ้มแพร เวรฤทธิ นา ๔๐๐ นายรองเสน่ห์ เป็นนายเสน่ห์ หุ้มแพร เวรเดช นา ๔๐๐ นายเชนบุตรเจ้าพระยารัตนบดินทร เป็นจ่าแรงรับราชการ กรมพระตำรวจนอกขวา นา ๖๐๐ นายเถื่อนบุตรพระยาอิศรวิชัย เป็นนายรองเล่ห์อาวุธ เวรฤทธิ นา ๓๐๐ นายกรมบุตรพระยาอภัยพิชิต (เสพ) เป็นนายรองพิจิตรสรรพการ เวรฤทธิ นา ๓๐๐ นายอรุณบุตรพระอาหารบริรักษ์ เป็นนายรองพิจารณสรรพกิจ เวรเดช นา ๓๐๐ นายเนียนบุตรพระยาอภัยรณฤทธิ์ เป็นนายรองพลพ่าย เวรสิทธิ นา ๓๐๐ นายกันมหาดเล็กเป็นหลวงสรพจนพิจิตร กรมมหาดเล็ก นา ๖๐๐ หมื่นชัยภูษา เป็นพระพรหมาธิบาล เจ้ากรมพระตำรวจในขวา ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๑,๕๐๐ หลวงวิสูตรโยธามาตย์ เลื่อนขึ้นเป็นพระวิสูตรโยธามาตย์ เจ้ากรมทหารในไทยขวา ๑,๖๐๐ ขุนพรหมรักษา เป็นพระราชโยธาเทพ เจ้ากรมทหารในไทยซ้าย นา ๑,๖๐๐ หมื่นมหาสนิท เป็นพระยาภักดีภูบาล จางวาง

มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๒,๐๐๐ จมื่นจิตรเสน่ห์ เป็นพระบำเรอบริรักษ์ จางวางฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๖๐๐ จมื่นเด็กชาย เป็นพระยาวิสูตรโกษา ปลัดทูลฉลองมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๓,๕๐๐ พระศรีสรรพรักษ์ เป็นพระยาอร่ามมณเฑียร จางวางมหาดไทยฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๑,๕๐๐ พระฤทธิเดชะ เป็นพระยาสุรินทรราชเสนี ปลัดทูลฉลองกรมพระกลาโหมฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๘๐๐ พระอินทรารักษ์ เป็นพระยาสุนทรนุรักษ์ กรมมหาดไทยฝ่ายพระราชวังบวร นา ๕๐๐ จมื่นอินทามาตย์ เป็นพระฤทธิเดชะ เจ้ากรมพระตำรวจนอกซ้าย ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๑,๐๐๐ พระรักษาเทพ เป็นพระรัตนพิมล กรมพระคลังมหาสมบัติ ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ นา ๔๐๐ พระชาติสุเรนทร เป็นพระฤทธิสงคราม เจ้ากรมอาสารองขวา นา ๑๕๐๐ เสด็จขึ้นประทับอยู่พิศตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วันอาทิตย์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่ายโมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ครุยยศอย่างทหาร เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่งหลังใหญ่เทียมสี่ม้า พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จโดยสถลมารค แวดล้อมด้วยม้าตำรวจ แลทหารแห่นำตามเสด็จ เสด็จประทับวัดราชประดิษฐ์ ที่ ๓ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงจุดเทียนนมัสการนาย ทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษาในพระอารามนี้......รูป แล้วทรงถวายผ้าพระกฐินพระสงฆ์รับแล้วอปโลกนกรรมสมมุติถวายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ผู้เป็นพระเถรผู้ใหญ่ แล้วตั้งญัตติทุติยกรรมวาจา ครั้นจบแล้วเสด็จทรงประเคนผ้าไตรกับฐานานุกรม ๗ รูป พระสงฆ์ครองผ้า แล้วโปรดให้สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ถวายบริขารพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนไปประทับวัดบวรนิเวศที่ ๔ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงจุดเทียนนมัสการ นาย...... ทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษาในพระอารามนี้ รูปทรงถวายผ้าพระกฐินพระสงฆ์รับแล้ว อปโลกนกรรมญัตติทุติยกรรม ถวายกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ผู้เป็นมหาเถรแห่งคณะสงฆ์ในพระอารามนี้ แล้วเสด็จทรงประเคนผ้าไตรแก่กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระกรรมุณเทิศ หม่อมเจ้าพระประภากรกับฐานานุกรมอีก ๗ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้ว โปรดให้กรมหมื่นนเรศรถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับ ทรงรถพระที่นั่งแวดล้อมด้วยกระบวนเสด็จไปประทับวัด

ชนะสงครามที่ ๓ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงจุดเทียนนมัสการ นาย ทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษาในพระอารามนี้...รูป ทรงถวายผ้าพระกฐินพระสงฆ์รับแล้ว อปโลกนกรรมแล ยัตติทุติยกรรม ให้พระสุเมธาจารย์ผู้เป็นประธานสงฆ์ เสด็จทรงประเคนไตรบริพระครูฐานานุกรม ๗ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกราบพระกฐิน โปรดให้กรมหลวงวรศักดาพิศาลถวายบริขาร พระสงฆ์อนุโมทนา แล้วเสด็จกลับทรงรถพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับโดยทางเดิม ไปเลี้ยวถนนวัดบุรณศิริเสด็จประทับวัดมหาธาตุเป็นที่ ๔ เสด็จเข้าประทับที่พระวิหาร ทรงจุดเทียนนมัสการพระเจดีย์ในพระวิหาร แล้วเสด็จเข้าประทับพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการ นาย......ทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษาในพระอารามนี้...รูป ทรงถวายพระกฐินพระสงฆ์รับแล้วอปโลกนกรรมและตั้งยัตติทุติยกรรมวาจา ให้พระญาณสมโภชผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วเสด็จทรงประเคนไตรบริฐานานุกรมเปรียญ...รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกราบกฐิน โปรดให้กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ

วันจันทร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าวันนี้ฝนตกมาก เดิมกำหนดว่าจะเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินวัดจักรวรรดิ์ วัดสัมพันธวงศ์ วัดปทุมคงคา แต่ฝนตกมากต้องพระราชทานเสียทั้ง ๓ พระอาราม วัดจักรวรรดิราชาวาส พระราชทานกรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ วัดสัมพันธวงศ์ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ วัดปทุมคงคา กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

วันอังคาร แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้วันเว้นพระราชทานกฐิน ไม่ได้เสด็จออก

วันพุธ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเที่ยงแล้ว พระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เยียรบับ ทรงเครื่องราชอิสริยยศ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานถึงยาราชาวดี พร้อมด้วยองครักษ์ตำรวจ ทหารมหาดเล็กแห่นำตามเสด็จพระราชดำเนิน โดยสถลมารคเป็นกระบวนราบไปประทับวัดพระเชตุพนที่ ๑ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายสนองราชบรรหารทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๒๗๖ รูป แล้วทรงถวายจีวรกฐินพระสงฆ์รับแล้ว อปโลกนกรรมสมมุติให้พระพิมลธรรม แล้วตั้งยัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงทอดผ้าไตรที่รูษาโยรที่หน้า

มาแต่พระเจดีย์ซึ่งทรงพระอัฐิกรมสมเด็จพระปรมานุชิต ๓ ไตร พระมงคลเทพมุนีกับพระครูฐานานุกรมในพระอัฐิ ๑๐ รูป สดับปกรณ์แล้วทรงประเคนไตรปีพระราชาคณะ ๒ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๑ รูป หม่อมเจ้าสามเณรและสามเณรเปรียญไตรปี ๓ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานพระกฐิน โปรดให้กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับทรงพระราชยานเสด็จโดยกระบวนไปประทับวัดราชบุรณะที่ ๒ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายเองสนิทหุ้มรายงาน ๑๗ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์รับแล้วอปโลกนกรรมสมมุติให้พระธรรมไตรโลกาจารย์ แล้วสวดญัตติทุติยกรรมวาจาจบลงเสด็จทรงประเคนผ้าไตรปีพระราชาคณะ ๑ ฐานานุกรมเปรียญพระอันดับรวม ๑๙ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้กรมหมื่นภูเรศถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จพระราชดำเนินกลับ ทรงพระราชยานไปประทับวัดราชบพิธที่ ๓ เสด็จประทับในพระอุโบสถทรงนมัสการ นายพิจิตรทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษาในพระอาราม ๓๕ รูป แล้วทรงถวายผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อปโลกนกรรมสมมุติ ถวายหม่อมเจ้าพระอรุณซึ่งเป็นประธานสงฆ์ แล้วตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรปี หม่อมเจ้าพระเปรียญ ๑ ฐานานุกรมเปรียญ ๘ พระสงฆ์ครองผ้าแล้ว โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาในกาลทาน เสด็จพระราชดำเนินทรงพระราชยานโดยกระบวนหน้าหลังเป็นขนัด ไปประทับวัดสุทัศนเทพวรารามเป็นที่ ๔ เสด็จเข้าสู่พระวิหารพระศรีศากยมุนีทรงจุดเทียนนมัสการ ในขณะนั้นเถรานุเถระแลพระสงฆ์ทั้งปวงพร้อมกันในวิหาร เพื่อรับพระกฐินด้วยพระอุโบสถชำรุด จะรับกฐินที่นั่นไม่ได้ แล้วนายพินิจราชกิจทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๑๑ รูป แล้วทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์รับแล้วอปโลกนกรรมสมมุติให้พระมหาธรรมวโรดมผู้เป็นอธิบดีสงฆ์ แล้วทรงประเคนไตรปีฐานานุกรมเปรียญ ๑๒ รูป แล้วโปรดให้กรมหมื่นศรีรัชสังกาศถวายบริขาร ด้วยไม่ได้ตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาเพราะเป็นนอกสีมาพระอุโบสถ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาด้วยกาลทานแล้ว เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

ฝ่ายพระบรมวงศานุวงศ์ทรงฉลองพระองค์เยียรบับบ้าง เครื่องจักรพรรดิราชองค์บ้าง ข้าราชการฝ่ายพลเรือนสวมเสื้อเยียรบับเข้มขาบ ฝ่ายทหารแต่งตามตำแหน่งตัวเต็มยศของกรมนั้น ๆ

วันพฤหัสบดี แรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่ายโมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องอย่างเวลาวานนี้ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานลงไปประทับท่าราชวรดิฐ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งเพชรรัตนการารายเป็นที่นั่งรอง เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ ทรงผ้าไตรพร้อมไปด้วยกระบวนเรือดั้ง กัน แซงนำตามเสด็จเป็นกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดอรุณราชวราราม เสด็จขึ้นทรงพระราชยานไปประทับหน้าพระอุโบสถ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายกวดทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษาในพระอาราม ๑๐๙ รูป ทรงถวายจีวรกฐินพระสงฆ์รับแล้วอปโลกนและสมมุติให้พระสากยบุตรซึ่งเป็นผู้มีพรรษากว่าพระสงฆ์ทั้งปวง ก็สวดยัติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรบริพระราชาคณะ ๑ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๐ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ประเคนบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่ง เสด็จโดยกระบวนไปประทับฉนวนวัดกัลยาณมิตรเป็นที่ ๒ เสด็จทรงพระราชยานไปประทับหน้าพระวิหาร เสด็จพระราชดำเนินเข้าพระอุโบสถทรงนมัสการ นายเล่ห์อาวุธทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๔๙ รูป แล้วทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์รับแล้วอปโลกนสมมุติให้พระปริยัติบัณฑิตย์ ผู้เป็นอาวุโสกว่าพระสงฆ์ทั้งปวงสวดยัติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรบริฐานานุกรม ๔ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้กรมหลวงเทวะวงศ์ถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาในกาลทานสมัย แล้วเสด็จไปประทับพระวิหาร ทรงนมัสการพระ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับประทับเรือพระที่นั่งเสด็จโดยกระบวนเข้าคลองบางกอกใหญ่ ไปประทับท่าวัดหงสาราม เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายพอพันทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษาในพระอาราม ๙๘ รูป แล้วทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระประสิทธิศีลคุณผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วสวดยัติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรบริฐานานุกรมเปรียญ ๖ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่ง เสด็จโดยกระบวนไปประทับฉนวนหน้าวัดราชสิทธาราม เสด็จเข้าในพระอุโบสถ ทรงนมัสการ นายพิจิตรทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๑๐๙ รูป แล้ว

ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระอมรเมธาจารย์ผู้เปนประธานสงฆ์ แล้วญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง ทรงประเคนไตรแก่ฐานานุกรมเปรียญ ๗ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐินโปรดให้พระองค์เจ้าไชยานุชิตถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งเสด็จโดยกระบวนมาประทับท่าราชวรดิฐ เสด็จเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ.

วันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่ายโมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องอย่างเวลาวานนี้ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานลงไปประทับท่าราชวรดิฐ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งศรีสง่างามกระบวนเปนที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งสวัสดิชิงไชยเปนพระที่นั่งรอง เรือศรีประภัศรไชยทรงผ้าไตร เสด็จโดยชลมารคพร้อมด้วยเรือกระบวนน้อยใหญ่ไปประทับท่าถนนวัดประยุรวงศาราม เสด็จขึ้นทรงพระราชยานพร้อมด้วยกระบวนราบไปประทับหน้าวัดประยุรวงศารามเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงนมัสการ นายกวดทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๑๔๔ รูป แล้วทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระธรรมพานพิลาศ ตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรแก่พระครูฐานานุกรมเปรียญ ๘ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาด้วยกาลทานกถา แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับประทับศาลาพรินทปริยัติซึ่งพระยาภาสกรวงศ์สร้างขึ้นเปนที่บอกปริยัติธรรม ทอดพระเนตรเครื่องค้ายพรมไหมพรมต่าง ๆ ที่เปนของนักเรียนผู้หญิงในโรงเรียนฝึกสอนร้อยปักเย็บกรองของท่านผู้หญิงเปลี่ยนทำมาถวายมีมาก ทรงซื้อของเหล่านั้นเปนอันมาก แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรเขาอยู่จนเวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จกลับทรงพระราชยานเสด็จทรงพระราชดำเนินโดยกระบวนราบ เสด็จไปประทับวัดพิชัยญาติการาม เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงนมัสการ นายรองเล่ห์อาวุธทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๒๘ รูป ทรงถวายผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระครูวิริยกระวีผู้มีคุณเจริญปรากฏแก่พระสงฆ์ทั้งปวง ตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรแก่พระครูฐานานุกรมเปรียญ ๖ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วโปรดให้พระยาภิศานุภาพถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาด้วย

กาลทานวิธี แล้วโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จไปทรงทอดพระกฐินวัดอนงคาราม ซึ่งกำหนดว่าเป็นที่ ๓ ที่จะได้เสด็จพระราชดำเนินแต่เป็นเวลาเย็นแล้วจึงไม่เสด็จพระราชดำเนิน แล้วเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่ง เสด็จโดยกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดบพิตรพิมุข เป็นที่ ๓ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ แล้วนายรองพิจิตรทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๘๐ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระโพธิวงษาจารย์ และคู่สวดตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรบี่ฐานานุกรมเปรียญ ๖ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้พระองค์เจ้าวรวรรณาถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวังเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ

วันเสาร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ ทรงเครื่องอย่างวันห้าค่ำ เสด็จทรงเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ เรือพระที่นั่งเพชรรัตนดารารายเป็นเรือพระที่นั่งรอง เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ทรงผ้าไตร เรือครุฑเหินระเห็จครุฑเตร็จไตรจักรเป็นคู่ชัก เสด็จพระราชดำเนินแต่ท่าราชวรดิตถ์ โดยเรือกระบวนน้อยใหญ่ไปเข้าคลองผดุงกรุงเกษมข้างใต้ ประทับท่าฉนวนวัดมหาพฤฒาราม เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ แล้วทรงชักสายรอกที่โยงฉัตรโหมด ๕ ชั้น ขึ้นกั้นพระประธานในพระอุโบสถ ขณะนั้นพระสงฆ์สวดชัยมงคลพร้อมกัน เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ พิณพาทย์ กลองแขกตามธรรมเนียม ครั้นยกฉัตรแล้วนายสนองทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๔๖ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระครูธรรมาภิรัตสวดญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรบี่ฐานานุกรมเปรียญ ๔ รูป พระสงฆ์ครองผ้ากรานกฐิน โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาในกาลทาน แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ทรงสักการบูชา แล้วเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่ง เสด็จโดยกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดเทพศิรินทราวาส ทรงจุดเทียนนมัสการ นายชิตทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๕๓ รูป ทรงถวายผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระอริยมุนีผู้มีคุณวุฒิปรีชากว่าพระสงฆ์ทั้งปวง สวดญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรบี่หม่อมเจ้าพระ ๑ พระครูฐานานุกรมเปรียญ ๙ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรด

ให้สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่งเสด็จโดยกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดโสมนัสวิหาร เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายพินัยทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๘๖ รูป ทรงถวายผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อปโลกนกรรมสมมุติถวายสมเด็จพระวันรัตน์ซึ่งเป็นพระมหาเถรและเป็นผู้ทรงคุณปรีชากว่าพระสงฆ์ทั้งหลาย ตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรปีแด่พระราชาคณะ ๓ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๖ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วโปรดให้พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาด้วยกาลทาน แล้วเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่ง เสด็จโดยกระบวนสู่พระบรมมหาราชวังเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ วันนี้เจ้านายข้าราชการแต่งพระองค์และแต่งตัวเหมือนวันห้าค่ำ

วันอาทิตย์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงเรือพระที่นั่งกราบประจำทวีปเป็นพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งสุดสายตาเป็นพระที่นั่งรอง เรือศรีสมรรถไชยทรงผ้าไตรเสด็จพระราชดำเนินจากท่าราชวรดิตถ์ โดยเรือกระบวนใหญ่น้อยไปประทับท่าฉนวนวัดคฤหบดีอาวาสเป็นที่ ๑ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายพินัยทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๑๖ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระกระวีวงศ์ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณปรีชา แล้วตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรปีฐานานุกรม ๓ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้ว เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งเสด็จโดยกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดบวรมงคลเป็นที่ ๒ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการ นายชิดทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๒๔ รูป แล้วทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระอริยธัชะซึ่งเป็นผู้มีพรรษากว่าพระสงฆ์ทั้งปวง ตั้งญัตติทุติยกรรมวาจาจบลงแล้ว เสด็จทรงประเคนไตรปีฐานานุกรม ๔ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้พระองค์เจ้าจันทรทัตจุฑาธารถวายบริขารพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่ง เสด็จโดยกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดราชาธิวาสเป็นที่ ๓ ทรงจุดเทียนนมัสการ นายพินัยทูลรายงานพระสงฆ์

จำพรรษา ๗๐ รูปทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อุปโลกนสมมุติให้พระปลัดนิน ผู้ครองอาวาส สวดยัตติทุติยกรรมวาจาแล้ว ทรงประเคนไตรบริฐานานุกรม ๓ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน พระองค์เจ้าชัยยันต์มงคลถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาในกาลทานวิธีแล้วทรงพระราชดำริที่จะให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ และพระสงฆ์ธรรมยุติกามาอยู่ในพระอารามนี้ แล้วเสด็จไปประทับที่พระตำหนักเดิมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทอดพระเนตรอยู่ครู่หนึ่งเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่ง เสด็จโดยกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดส้มเกลี้ยงเป็นที่ ๔ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายรองชิดทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๑๕ รูป ทรงถวายผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อุปโลกนสมมุติให้พระครูพุทธิธรรมธาดาสวดยัตติทุติยกรรมวาจาจบลง ทรงพระเคนไตรบริฐานานุกรม ๒ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วโปรดให้กรมหมื่นสถิตถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งเข้าสู่พระบรมมหาราชวังเวลาเกือบค่ำ

วันจันทร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๑ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงเรือพระที่นั่งรัตนดิลก เรือพระที่นั่งบุษบกพิศาลเป็นที่นั่งรอง เรือพระที่นั่งศรีสุนทรไชยทรงผ้าไตร เสด็จจากท่าราชวรดิตถ์เป็นกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดเวฬุราชิณที่ ๑ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการนายกวดทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๓๑ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อุปโลกนสมมุติให้พระครูเทพสิทธิเทพาธิบดีผู้เป็นประธานสงฆ์ สวดยัตติทุติยกรรม แล้วทรงประเคนไตรบริฐานานุกรม ๒ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับไปประทับวัดหนังเป็นที่ ๒ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงนมัสการ นายเล่ห์อาวุธทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๖ รูป ทรงพระราชดำริพระราชกระวีว่ามีพระสงฆ์น้อย แล้วทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อุปโลกนสมมุติให้พระราชกระวีผู้เป็นประธานสงฆ์ สวดยัตติทุติยกรรมแล้วทรงประเคนไตรบริฐานานุกรม ๓ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์ถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับไปประทับวัดราชโอรสเป็นที่ ๓ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายพลพันทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๖๒ รูป ทรงถวาย

จีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระมงคล แล้วสวดยัตติทุติยกรรมจบลง ทรงประเคนไตรปีฐานานุกรม ๔ รูป กับโปรดให้เจ้าพนักงานนำผ้าไตรปีไปถวายแก่พระสังฆวรวิมล เป็นเจ้าอาวาสซึ่งชราภาพลงมาครองกฐินไม่ได้ พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้กรมขุนเจริญถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จประทับพระวิหารนมัสการพระพุทธไสยาสน์ แล้วเสด็จมาประทับที่ตำหนักทรงบูชาตามธรรมเนียมแล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งกลับโดยกระบวน เวลาย่ำค่ำเศษถึงพระบรมมหาราชวัง

วันอังคาร แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงเรือพระที่นั่งทวยเทพถวายกร เรือพระที่นั่งบุษบกพิศาลเป็นที่ประทับ เรือศรีสมรรถไชยทรงผ้าไตร เสด็จแต่ท่าราชวรดิษฐ์ โดยกระบวนเรือน้อยใหญ่ไปเข้าคลองป้อมพระสุเมรุไปประทับวัดสังเวชวิศยารามที่ ๑ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายกวดทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๙๒ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้หม่อมราชวงศ์พระครูราชพันธุประพัทธ์ แล้วยัตติทุติยกรรมจบลง เสด็จทรงประเคนไตรปีฐานานุกรม ๒ รูป ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้กรมหมื่นพิศาลถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งไปประทับวัดประเกศที่ ๒ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายรองเล่ห์อาวุธทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๑๐๐ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระวินัยยานุกูลเถรสวดยัตติทุติยกรรมจบแล้ว ทรงประเคนไตรปีพระครูฐานานุกรมเปรียญ ๑๑ รูป กับพระราชทานไตรปีพระจีน ปลัด ซึ่งเป็นผู้อุปการะแก่พระอาราม พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้พระองค์เจ้าจรูญถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งไป ประทับวัดบรมนิวาสเป็นที่ ๓ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงจุดเทียนนมัสการ นายพินัยทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๒๗ รูป ทรงถวายผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระเทพโมฬีซึ่งเป็นประธานสงฆ์ และสวดยัตติทุติยกรรมจบลง เสด็จทรงประเคนไตรปีฐานานุกรมเปรียญ ๕ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วโปรดให้กรมหมื่นศิริธัชถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับลงทรงเรือพระที่นั่งเสด็จโดยกระบวนสู่พระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ

วันพุธ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีราชการอันใด เวลาพรุ่งนี้จะเสด็จพระราชดำเนินพระราชวังบางปะอิน

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าเรือพระประเทียบทั้งปวง ได้ล่วงหน้าขึ้นไปพระราชวังบางปะอิน เวลาเช้า ๓ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ประทับตรัสกับเจ้าพระยาสุรวงศ์และข้าราชการที่มาส่งเสด็จหน่อยหนึ่ง พระนรินทรราชเสนีนำพระพิชัยชนะสงคราม ผู้ว่าราชการ ๑ หลวงศรีรณชิตยกกระบัตร ๑ หลวงฤทธิราญณรงค์ ผู้ช่วยราชการเมืองศรีสวัสดิ กราบถวายบังคมลาไปบ้านเมือง เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งเวลาตรีพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จจากท่าราชวรดิตถ์มาโดยเหนือน้ำ เวลาเที่ยงเศษถึงวัดปรมัยยิกาวาส พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งทวยเทพถวายกร เรือพระที่นั่งบุษบกพิศาลเป็นที่นั่งรอง มีเรือกลอง เสด็จไปประทับท่าฉนวนวัดปรมัยยิกาวาส เสด็จทรงพระราชยานไปประทับหน้าพระอุโบสถ ทรงพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงนมัสการ นายพลพ่ายทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๒๙ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระคุณวงศ์ ผู้เป็นอธิบดีสงฆ์สวดญัตติทุติยกรรมจบแล้ว เสด็จทรงประเคนไตรบริฐานานุกรม ๖ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ทรงประเคนบริขาร และพระราชทานจตุปัจจัยค่าราคา ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง แก่พระสงฆ์ทั้งปวง พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งศรี เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกจากวัดปรมัยยิกาวาส เวลาทุ่มเศษถึงพระราชวังบางปะอิน เสด็จขึ้นทางท้องพระโรงเข้าพระราชวังภายในทางพระทวารเทวราชครรไล

วันศุกร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้ไม่ได้เสด็จออกและเสด็จไปไหน ทรงแต่หนังสือราชการ

วันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จทางทวารเทวราชดรรไล เสด็จลงท่าพระราชวังทรงเรือพระที่นั่งทวยเทพถวายกรพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี และพระนางเจ้าพระราชเทวีกับทั้งเจ้าจอมฝ่ายใน เรือพระที่นั่งบุษบกพิศาลเป็นที่นั่งรองข้างในลง เรือชลพิมานไชยทรงผ้าไตร พร้อมด้วยกระบวนหน้าหลัง เสด็จพระราชดำเนินพระกฐินวัดชุมพลนิกายารามที่ ๑ เป็นกระบวนข้างในทั้งนั้น พระสงฆ์ ๑๘ รูปผู้ครองกฐิน พระครูธรรมทิวากร ฐานาไตรปี ๒ แล้วพระราชทานวัตถุจตุปัจจัยมูลค่า ๑ ชั่ง ๒๐ บาท แล้วเสด็จไปทางเกาะนอก ประทับวัดนิเวศน์ธรรมประวัติเป็นที่ ๒ เสด็จพระราชทานพระกฐินเป็นกระบวนข้างในเหมือนกัน พระสงฆ์ ๓๒ รูปผู้ครองกฐิน พระอมราภิรักขิต พระฐานานุกรมเปรียญไตรปี...รูป พระราชทานไตรพระสงฆ์อกองค์ละไตรทั้งพระอารามเป็นของข้างใน พระราชวัตถุจตุปัจจัยมูลค่า ๕ ชั่ง แล้วเสด็จกลับพระราชวัง เวลาค่ำมีผ้าป่าหลวงทอดวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ วัดชุมพลนิกายารามตามเคย

วันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าเตรียมการที่จะเสด็จพระราชทานพระกฐินกรุงเก่า เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออกทางทวารเทวราชดรรไล เสด็จทรงเรือพระที่นั่งสกรู เสด็จจากท่าราชวังบางปะอินไปประทับท่าพระราชวังจันทรเกษม ทรงพระราชยานไปประทับวัดเสนาสนารามเสด็จเข้าสู่พระอุโบสถทรงนมัสการ นายพินัยทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา ๔๖ ทรงถวายผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อปโลกนกรรมสมมุติให้พระธรรมราชานุวัตรผู้เป็นประธานอธิบดีแห่งสงฆ์ แล้วสวดญัตติทุติยกรรมวาจาจบลง เสด็จทรงประเคนไตรปีฐานานุกรมเปรียญ ๙ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วโปรดให้กรมหมื่นภาณุพันธุ์ถวายบริขาร และพระราชทานกัปปิยจตุปัจจัยเป็นมูลค่า ๑ ชั่ง ๔๐ บาท พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับทรงพระราชยานมาประทับท่าหน้าพระราชวังจันทรเกษม ทรงเรือสกรูเสด็จไปวัดบรมวงศ์อิศรวรารามที่ ๒ ประทับเรือพระที่นั่งกลางคลองหน้าวัด เสด็จทรงเรือพระที่นั่งทวยเทพถวายกร เรือพระที่นั่งบุษบกพิศาลเป็นที่นั่งรอง เสด็จโดยกระบวนไปประทับท่าฉนวนวัดบรมวงศ์ เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงนมัสการ นายชิดทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา

๒๗ รูป ทรงถวายจีวรกฐิน พระสงฆ์อปโลกนสมมุติให้พระปริยัติวงษาจารย์ผู้เป็นประธานสงฆ์สวดยัติทุติยกรรมวาจาจบลง ทรงประเคนไตรบิฐานานุกรมเปรียญ ๖ รูป สามเณรเปรียญ ๒ พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐิน โปรดให้พระองค์ชจรถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จไปพระวิหารหลวงทรงนมัสการ แล้วเสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งมาขึ้นเรือสักรู เสด็จกลับล่องลงมาพระราชวังบางปะอินเวลาทุ่มเศษ

วันจันทร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยข้างในเสด็จไปประพาสทุ่งหลังเกาะ เวลาเกือบเที่ยงเสด็จกลับพระราชวัง

เวลาเย็น เจ้าพนักงานเข้าไปจัดการในพระที่นั่งอุทธยานภูมิเสถียร ในการที่จะเกศากันต์หม่อมราชวงศ์เฉียด บุตรหม่อมเจ้าฉายในกรมหมื่นภูมินทรภักดี เวลาค่ำโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ องค์ มีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธานสงฆ์ แล้วสวดพระพุทธมนต์สัตตปริตร เวลา ๒ ทุ่มเศษสวดมนต์จบ พระสงฆ์กลับออกมา เจ้านายข้าราชการก็กลับออกมา

วันอังคาร ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าเสด็จพระราชดำเนินประพาสทุ่งอย่างวันวาน ครั้นเวลาเย็นมีการสวดพระพุทธมนต์ในการโกนจุกอย่างวันก่อน วันนี้สวดธรรมจักก์

วันพุธ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทุ่งจนเวลาเที่ยงเศษ เสด็จกลับพระราชวังบางปะอิน

เวลาเย็นมีการสวดมนต์โกนจุกอีกวันหนึ่ง เวลาเย็นก่อนสวดมนต์พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสไร่กระจับหลังบ้านพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรจนค่ำ

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๔ โมง เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่สวดมนต์ ๑๐ รูป เข้าไปนั่งที่ พอเวลาเช้า ๔ โมงครึ่ง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จออกมาทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ครั้นถึงเวลาฤกษ์ ๕ โมง ๒๐ นาที พระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนนมัสการ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีล แล้วเสด็จทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์พระราชทานเหนือปอยเกศาหม่อมราชวงศ์เฉียด แล้วทรงจรดกรรไตรจำเริญเกศาหม่อมราชวงศ์เฉียด ขณะนั้นพระสงฆ์ ๑๐ องค์สวดชัยมงคลพร้อมกัน เจ้าพนักงานประโคมดุริยางค์ดนตรีตามธรรมเนียม เจ้าพนักงานกรมภูษามาลาโกนเกศาหมดแล้ว กลับเข้าไปข้างในไปนั่งเตียงอาบน้ำด้านตะวันออกพระที่นั่งอุทยาน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชทานน้ำพระพุทธมนต์แล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้านายที่มาตามเสด็จพระราชดำเนินไปรดน้ำด้วย ทั้งท่านเจ้าพระยารัตนบดินทรด้วย แล้วหม่อมราชวงศ์แต่งตัวออกมารับน้ำพระมหาสังข์และไปถวายของพระ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อติเรก ถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาเย็น พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทุ่งจนค่ำเสด็จกลับ มีการทำขวัญหม่อมราชวงศ์เฉียดเป็นการข้างใน พระราชทานเงินพระคลังมหาสมบัติ ๑๐ ตำลึง พระคลังข้างที่ ๒ ชั่ง

วันนี้ที่กรุงเทพ ฯ มีฤกษ์ยกเสาพระมณฑปแพ ที่จะทำการพระราชพิธีลงสรงเฉลิมพระปรมาภิไธยในสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระองค์ใหญ่ เวลาฤกษ์ยกเสาเช้า ๕ โมง ๓๗ นาที

วันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าก่อนโมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประพาสทุ่งริมเกาะพระ จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จกลับ

เวลาบ่ายโมง สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีเสด็จทรงเรือพระที่นั่งกลไฟไปประทับปากคลองวัดสุวรรณดาราราม เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งทอยเทพถวายกรโดยกระบวนเรือนำและตาม มีเรือนำเรือทั้ง ๓ คู่ มีเรือไชยทรงผ้าไตร ไปพระราชทานกฐินวัดสุวรรณดารารามที่ ๑ แล้วเสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งกลไฟไปพระราชทานกฐินวัดศาลาปูนที่ ๒ เสด็จกลับถึงพระราชวังบางปะอินเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ

วันเสาร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าก่อนโมงเสด็จพระราชดำเนินทรงเรือพระที่นั่งโบตเหลือง พร้อมด้วยข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน เสด็จไปประพาสทุ่งเกาะพระจนเวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จกลับ เสด็จประพาสทุ่งนั้น เสด็จออกทางประตูน้ำ ทั้งเสด็จไปเสด็จกลับ

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าย่ำรุ่งแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเรือพระที่นั่งออกประตูสัตตบงกชสิทธิ์ ภัตรการพร้อมด้วยข้างใน เสด็จไปประพาสทุ่งคลองบ้านสร้าง เสด็จเข้าไปในทุ่งไกลมากจนถึงริมรางน้ำ มีรางพลายใหญ่ลงมาชายน้ำ ๓ ช้าง แล้วทรงหว่านแหเล่น ๖ ขาว เวลาค่ำจนถึง ๒ ทุ่มเศษเสด็จกลับพระราชวังบางปะอิน

วันจันทร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๑ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าและเจ้าจอมฝ่ายใน เสด็จประพาสและทรงยิงนกที่วัดชุมพลนิกายาราม แล้วเสด็จไปประพาสทั่งริมเกาะเกิด เสด็จโดยเรือเล็ก แต่เรือพระที่นั่งเวสาตรีนั้นแล่นตามลงมาเทียบคอยอยู่ที่นั่น เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งเวสาตรีเสด็จล่องลงมา เวลาบ่าย ๑ โมงเศษเสด็จถึงเมืองปทุมธานี พระยาพิทักษ์ทวยหารจัดแพนองกระจับไว้ถวาย เสด็จลงทรงเก็บพร้อมด้วยข้างใน ลงทรงเก็บอยู่จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จกลับล่องลงมาเวลาทุ่มเศษ เสด็จถึงท่าราชวรดิฐ เสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่ง แล้วเสด็จขึ้นประทับตรัสกับเจ้านายข้าราชการครู่หนึ่งจึง โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงจุดเทียนในการสวดมนต์ยกเสาโคมชัยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ แล้วเสด็จมาประทับมุขพระที่นั่งจักรี เจ้านายถวายพระราชกุศลที่พระราชทานพระกฐิน เสด็จขึ้นข้างในเวลา ๒ ทุ่ม

วันนี้เป็นกำหนดที่จะได้สวดมนต์ฉลองไตรปีที่ได้พระราชทานในการพระกฐินตามเช่นเคยมาทุกปี จัดการในพระที่นั่งอนันตสมาคมตามเคย

จำนวนพระสงฆ์ที่ได้รับผ้าไตรพระกฐินไตรปีในจำนวนปีจอ อัฐศก นี้ พระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญที่มาสวดมนต์ได้ ๕๙๑ สามเณรหม่อมเจ้า สามเณรเปรียญ ๒๔ ชราอาพาธมาไม่ได้ ๕๕ หัวเมืองไกล ๙ รวมพระสงฆ์สามเณรที่ได้รับไตรฉลอง ๖๗๙ รูป เวลาค่ำพระสงฆ์ที่จะได้สวดมนต์มาพร้อมกัน ๕๙๑ รูป แบ่งสวดสองแห่ง คณะธรรมยุติกนิกาย ๑๕๙ คณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ ฝ่ายมหานิกาย ๓๖๔ รูป รวม ๕๔๓ รูป สวดในพระที่นั่งอนันตสมาคม คณะรามัญนิกาย ๔๘ รูป สวดที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จออกประทับพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ถวายศีล ทรงศีลแล้ว กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครูเปรียญฐานานุกรม พระ ๓ ประโยค พระพิธีธรรมอาจารย์วิปัสสนาในกรุงหัวเมือง รวม ๓ คณะรวม ๕๔๓ องค์ เจริญทวาทสปริตร เสด็จประทับตรัสกับกรมพระปวเรศครู่หนึ่ง เสด็จมาประทับตรัสกับเจ้านายอีกครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วันอังคาร ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าวันนี้มีการเลียงพระทพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ แล้วยกเล่าโคมชัย โคมประทีป โคมบริวาร ตามพระราชพิธีจองเปรียงแต่วันนี้ไป

เวลาเช้า ๔ โมงพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงทรงบาตรที่ท้องฉนวนหน้าพระที่นั่งนงคราญสโมสร เจ้าพนักงานนำสมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรมเปรียญ พระสามประโยค สามเณรหม่อมเจ้า สามเณรเปรียญ หัวเมืองในกรุง คณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ คณะรามัญ เข้าไปรับบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวัง พระสงฆ์ ๓๙๔ รูป สามเณร ๒๔ รวม ๔๑๘ องค์

จะได้ฉันวันนี้ กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรมเปรียญ ฉันที่ในพระที่นั่งอนันตสมาคม ๑๖๗ รูป พระราชาคณะฐานานุกรมฉันที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ๓๐ รูป รวมฉันวันนี้ ๑๙๗ รูป ครั้นเวลาเช้า ๔ โมงเศษยังไม่ได้เสด็จออก พระบรมวงศานุวงศ์พร้อมกันประเคนอาหารบิณฑบาตพระสงฆ์รับพระราชทานนั้น พอพระสงฆ์ฉันได้ครู่หนึ่งเสด็จออกทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วทรงปิดทองพระพุทธรูปและพระคัมภีร์ แล้วพระมหาราชครูพิธีถวายน้ำพระมหาสังข์ พระสงฆ์ฉันแล้วเสด็จไปประทับตรัสกับกรมพระปวเรศครู่หนึ่ง เสด็จประทับพระเก้าอี้หน้าพระที่นั่งไธรน พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อดิเรก ถวายพระพรลากลับ เสด็จออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระโบราณบุรานุรักษ์ พระพิทักษ์เทพธานี ปลัดกรุงเก่า ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งขอที่เขตพระอุโบสถวัดปมุงบ้านลี่ โดยยาว ๑๐ วา กว้าง ๖ วา เป็นที่วิสุงคามสีมา อีกฉบับหนึ่งถวายพระราชกุศลทอดกฐินหลวงวัดตูม วัดศาสดา กับใบบอกพระปราจีนบุรี ปลัดเมืองปราจีนบุรีฉบับ ๑ ใบบอกหลวงวิเศษภักดี ยกกระบัตรเมืองพนมศก ฉบับ๑ความต้องกัน ถวายพระราชกุศลทำบุญให้ทานและว่าด้วยมีการเล่นในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา แล้วเสด็จขึ้น

เวลาค่ำโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทรงสดับพระธรรมเทศนาที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระอริยมุนีถวายเทศนากฐินทานกัณฑ์หนึ่ง เครื่องกัณฑ์ไตรแพรสมณบริขารและกัปปิยมูลค่าจตุปัจจัยราคา ๑๐ ตำลึง ตามเคย เวลา ๒ ยามพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงทรงลอยพระประทีปตามขัตติยประเพณี แล้วเสด็จขึ้น

วันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จลงทรงบาตรที่ท้องฉนวนเช่นวันก่อน กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย เปรียญฐานานุกรม สามเณร รวม ๔๑๘ องค์ เข้าไปรับบิณฑบาต

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงจุดเทียนนมัสการ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีล แล้วเสด็จทรงประเคนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรมเปรียญรับพระราชทานฉันในพระที่นั่งอนันตสมาคม ๑๖๗ รูป ฐานานุกรมฉันที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ๓๐ รูป รวมฉันวันนี้ ๑๙๗ รูป ทรงประเคนแล้วเสด็จทรงปิดทองพระพุทธรูปและพระคัมภีร์ แล้วพระครูพิธถวายน้ำพระมหาสังข์ตามเคยพระสงฆ์ฉันแล้วเสด็จประทับตรัสกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ครู่หนึ่ง ทรงหลั่งพระเต้าษิโณทก พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อติเรก ถวายพระพรลากลับไป เสด็จออกขุนนางครู่หนึ่งเสด็จขึ้นข้างใน

เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทรงสดับพระธรรมเทศนาที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระญาณสมโพธิถวายเทศนาจีวรทานกัณฑ์หนึ่ง เครื่องกัณฑ์อย่างวันก่อน

เวลา ๒ ยามเศษ เสด็จลงทรงลอยพระประทีปตามเคย มีผ้าป่าหลวง ๘ ถวายพระสงฆ์หัวเมือง

วันพฤหัสบดี แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จออกพระทวาร[illegible]มหาปราสาท[illegible]เจ้าเก่าน [illegible]กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรมเปรียญ สามเณรหม่อมเจ้า สามเณรเปรียญ รวม ๔๑๘ องค์เข้าไปบิณฑบาต

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ แล้ว เสด็จทรงประเคนพระสงฆ์ สมเด็จพระวันรัต พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรม เปรียญ รวม ๑๐๐ รูป[illegible] ทรง[illegible]ต่างๆ ครั้นเสด็จ พระสงฆ์ฉัน แล้วถวายอนุโมทนา[illegible] ถวายพระพรลากลับไป เสด็จออกขุนนาง [illegible] อ่าน[illegible]ความ ๒ ฉบับๆ หนึ่ง[illegible]สระบุรี ไทยยาว ๑ วา ๑ ศอก [illegible] พระราชทาน มาไว้[illegible] เครื่อง[illegible] ถวายพระราชกุศล เสด็จขึ้นข้างใน

เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทรงสดับพระธรรมเทศนาที่พระที่นั่ง อนันตสมาคม พระอริยมุนีถวายเทศนา[illegible]กัณฑ์ ๑ เครื่องกัณฑ์และบริขาร อย่างเวลาวานนี้ [illegible]เสด็จลงทรงลอยพระประทีปตามธรรมเนียม มีผ้าป่า หลวง ๔ ถวายพระหัวเมืองเหมือนกัน

อนึ่ง [illegible] ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน โปรดให้กรมขุน[illegible]เสด็จไป

วันศุกร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระภัตตาหารในพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พระสงฆ์ราชาคณะ ฐานานุกรมหัวเมือง......รูป หม่อมเจ้าสามเณรและเณรเปรียญ......รูป รับพระราชทาน ฉัน เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิ[illegible] ๓๓ [illegible] ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

วันนี้เป็นวันเริ่มการสวดมนต์ ที่วังพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติใน การที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาพระเกียรติยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม เจ้าพนักงานจัดการตามธรรมเนียมราชการ เวลาเย็นพระสงฆ์ ๑๐ องค์เจริญพระพุทธมนต์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการไปประชุมพร้อมกันในที่นั้น

เวลา ๑ ทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงรถพระที่นั่งพร้อมด้วยกระบวนนำและตาม เสด็จไปประทับวังพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ เสด็จขึ้นบนตำหนักประทับ ตรัสกับพระบรมวงศานุวงศ์อยู่จน ๔ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง อนึ่ง เมื่อ แรกเสด็จไปนั้นบ่าวขุนรุทธสำแดง บ่าวนายเกวัภักดิ์ ถือหอกมาคอยนายอยู่ริมรถพระที่นั่ง ประทับ โปรดให้ลงพระราชอาญานายเกวัภักดิ์ ขุนรุทธสำแดง คนละ ๓๐ ที หน้าวังพระ องค์เจ้าสวัสดิประวัติ

วันเสาร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติทรงเลี้ยงพระสงฆ์ที่สวดมนต์ เมื่อคืนนี้

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งเทียม ม้า ๔ ทรงเครื่องแต่งพระองค์เครื่องจักรีบรมราชวงศ์ทรงสยามมงกุฎพรัตนราชวราภรณ์ เสด็จพระราชดำเนินจากพระบรมมหาราชวังพร้อมด้วยกระบวนนำและตามเสด็จไปประทับ วังพระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ เสด็จขึ้นประทับบนตำหนักพอได้พระฤกษ์เช้า ๔ โมง ๔๕ นาที เสด็จไปประทับที่พระแท่นสรง พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติทรงผลัดผ้าทรงและทรงสะพักขาว เข้าสู่พระแท่นสรง เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรพิณพาทย์กลองแขกม้องชัยตาม ธรรมเนียม พระสงฆ์ ๑๐ องค์สวดชัยมงคลพร้อมกัน พระเจ้าอยู่หัวโปรดพระราชทาน น้ำพระพุทธมนต์ แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในที่ทรงพระชนมพรรษาเจริญมาก ทั้งที่ทรงกอรปด้วยเกียรติคุณเสด็จประทานน้ำทุกพระองค์ แล้วท่านเสนาบดีถวายน้ำพระ พุทธมนต์ พราหมณ์ถวายน้ำกลศสังข์ตามธรรมเนียม ครั้นสรงเสร็จแล้วพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นบนตำหนักพระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ ทรงแต่งพระองค์ตามส่วนขึ้นมาบนตำหนัก

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับบนพระที่นั่งโธรนพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน พระยาศรีสุนทรโวหารอ่านประกาศยกกระแสพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิประวัติได้ทรงพระอุตสาหะเล่าเรียนวิชาหนังสือชำนิชำนาญ ได้รับราชการในออฟฟิศหลวงมาแต่ทรงพระเยาว์ ได้ทรงจัดการเรียบร้อยขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก เป็นหลักฐานในราชการและเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยสนิทอย่างยิ่ง และมีพระอัธยาศัยซื่อตรงดำรงอยู่ในธรรมสัตย์สุจริตโอบอ้อมอารีทั่วไป เหินห่างจากทางอคติทั้ง ๔ ประการ และมีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สมควรแก่ตำแหน่งอันใกล้ชิด เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอันมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณ มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ อัชนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ เจ้ากรมเป็นหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ถือศักดินา ๖๐๐ ปลัดกรมเป็นหมื่นสมันตบริรักษ์ ถือศักดินา ๕๐๐ สมุหบัญชีเป็นหมื่นสมัคอมรพล ถือศักดินา ๓๐๐

ครั้นอ่านประกาศแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเข้าไปหน้าพระที่นั่ง ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังขทักขิณาวัฏและทรงเจิมพระราชทาน แล้วพระราชทานพระสุพรรณบัฏ เครื่องราชอิสริยยศมหาจักรีบรมราชวงศ์ ๑ เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามมหาสุราภรณ์ ๑ พระแสงดาบฝักทอง ๑ มาลาเส้าสูง ๑ หีบลงยา ๑ กาน้ำทองคำ ๑ ขณะนั้นพระสงฆ์สวดชยมงคล เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์ แตรสังข์ตามธรรมเนียม แล้วกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ถวายต้นไม้ทองเงิน ธูปเงิน เทียนทอง กระเบื้องเครื่องแต่งพระองค์อย่างเล็ก ๑ แล้วเสด็จประทับพระเก้าอี้ข้างต่าง พระสงฆ์ถวายอดิเรกแล้วเสด็จประทับโต๊ะเสวย ๆ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ เสวยแล้วเสด็จมาประทับตรัสอยู่จนบ่ายโมงเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

สมเด็จพระนางเจ้าเสด็จทั้งสองเวลา

เวลาค่ำวันนี้ไม่มีอันใด

วันอาทิตย์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบาตรทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาไตรเพชรรัตนสงคราม เมืองนครสวรรค์ ว่าได้ทำโรงสเตชั่นโทรเลขด้วยไม้กระดานขอนสัก ๕ ห้อง ยาว ๖ วา ๒ ศอก ขื่อ ๙ ศอก เครื่องบนไม้จริง แต่ยังมุงกระเบื้องไม่ทันต้องมุงแฝกไว้ก่อน ต่อเมื่อสิ้นฤดูฝนจึงจะมุง ถ้าทำการสิ้นเท่าใดจะบอกมา อีกฉบับ ๑ ว่าหม่อมเทวาธิราชเบิกเงินส่วยเป็นเงินเดือนปีวอก ฉศก ปีระกา สัปตศก ทั้งเบี้ยหวัดนายคนใช้ รวมเป็นเงิน ๑๔ ชั่ง ๑๒ ตำลึงกับใบบอกพระยาพิชัยรณรงค์สงคราม เมืองสระบุรี ว่าได้หาตัวนายกองส่วยผลเร่ว ๔ กองมาเร่งได้เงิน ๒๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ๑ บาท คิดหาบละ ๕ ตำลึง เป็นเร่ว ๙๘ บาท ๔ สลึง ให้นายกองคุมลงมาส่ง

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระศรีสุพรรณดิษฐ์ ปลัดเมืองกาญจนดิษฐ์ ว่าได้แต่งกรมการกำกับเสนาออกเดินประเมินเก็บเงินค่านาในเมืองกาญจนดิษฐ์ ได้เงินครั้งนี้ ๒๐ ชั่ง มอบให้กรมการคุมเข้ามาส่งครั้งหนึ่งก่อน

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาพิพิธพิสัย เมืองตราดฉบับ ๑ ส่งเงินแทนรงส่วยจำนวนปีมะเมีย จัตวาศก เงิน ๓ ชั่ง ๒๙ บาท จำนวนปีมะแม เบญจศก เงิน ๓ ชั่ง ๑ บาท ๒ สลึง รวมสอง จำนวนเงิน ๖ ชั่ง ๓๑ บาท ให้หลวงอาจจำนงนายกองคุมเข้ามาส่ง

พระยาพิพัฒโกษานำพระยาสมุทบุรานุรักษ์กราบถวายบังคมลาออกไปรักษาราชการบ้านเมือง พระราชทานถาดหมาก คนโททองคำ เสื้อผ้า

พระราชทานพระแสงดาบฝักถมกรมหมื่นสรรพสิทธิ ด้วยเมื่อตั้งกรมนั้นท่านยังไม่ได้รับพระราชทาน แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วันจันทร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้เริ่มการที่จะได้พระราชทานเบี้ยหวัดจำนวนปีจอ อัฐศก เจ้าพนักงานได้จัดการในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณ ท้องพระโรงกลางตามซึ่งเคยมาทุกปี เวลาเช้า

เจ้าพนักงานเชิญเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวชเข้ารับพระราชทานฉันตามเคย สำรับเลี้ยงพระวันนี้ของหลวง ๒ ของเกณฑ์ข้าราชการที่รับราชการในพระคลังมหาสมบัติ ๑๘ พอถ้วนกับขัตติยวงศ์ที่ทรงผนวช เวลาเช้า ๔ โมงโปรดให้...เวลาเช้า ๕ โมงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จออกมาทรงประเคน เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทองพระโรงกลาง ทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วเสด็จทรงจุดเทียนที่เครื่องตั้งเวียนโต๊ะพระสยามเทวาธิราชและพระครอบศีลาทองและทรงเจิมพระสยามเทวาธิราช และพระครอบศีลาทองและถุงเงินถุงกระดาษนับเงินเสร็จแล้ว โหรจุดเทียนบายศรีทองเริ่มบูชาฤกษ์ทำขวัญเงินและพราหมณรดน้ำสังข์ที่ถุงเงินถุงกระดาษนับเงิน แล้วเสด็จทรงประเคนแจกประมาณเงินปันตราแก่กรมพระปวเรศ กรมหมื่นบวรวิริญาณ หม่อมเจ้าพระ ราชาคณะ หม่อมเจ้าสามเณร แล้วพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานสัญญาบัตรหม่อมราชวงศ์ฉายเป็นหม่อมกำราบราชฤทธิ์ ราชนิกูล ศักดินา ๔๐๐ หม่อมราชวงศ์ผิวเป็นหม่อมทศทิศาเดช ราชนิกูล ศักดินา ๔๐๐ ขุนวิสูตรหอมาจ เป็นหลวงพลภาษกร ปลัดจางวางทหารในใหญ่ นา ๑๐๐๐ ขุนวิจารณ์จำนง เป็นหลวงโยธาโกศล นา ๑๐๐๐ นายพุ่ม ทหารมหาดเล็กเป็นขุนเชาวนิจจา กรมทหารใน นา ๔๐๐ นายเทียม ทหารมหาดเล็กเป็นขุนศิลปศาสตร์กรมช่างทหารใน นา ๔๐๐ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้แจกเบี้ยหวัดโอยาจักรแทนต่างกรมและหม่อมเจ้าที่ทรงผนวช กรมพราหมณ์โหรดาจารย์ พราหมณ์พฤฒิบาศ โหรช่าง ๑๐ หมู่ ทหารใน และกรมอื่น ๆ เป็นอันมาก เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาค่ำไม่มีอะไร พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศประชวรพระอาการมาก

วันอังคาร แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้ไม่มีราชการสิ่งใด ไม่ได้เสด็จออก เพราะพระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศประชวรพระอาการมาก ไม่ได้เสด็จออก

วันพุธ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าก่อนย่ำรุ่ง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศซึ่งประชวรนานสิ้นพระชนม์ พระเจ้าอยู่หัวทรงพระอาลัยเป็นอันมาก

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์และพระเจ้าน้องยาเธอทั้งปวงพร้อมด้วยเจ้าพนักงานตามตำแหน่งเข้าไปที่ตำหนักพระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ เชิญพระศพสรงน้ำตามโบราณประเพณี แล้วทรงเครื่องพระศพตามขัตติยตระกูล เชิญพระศพลงลองเหลี่ยมอย่างเล็กปิดทองคำเปลว ยกขึ้นเฉลียงห้ว มีกลองชนะแตรสังข์ จ่าปี่จ่ากลองเครื่องสูงแห่มาตามประตูพรหมศรีสวัสดิ์ เชิญขึ้นชั้นแว่นฟ้า ๓ ชั้นมีพระมณฑปเล็กประกอบนอก เวลาทุ่มเศษเสด็จออกประทับหอธรรมสังเวช ทอดพระเนตรจัดตั้งพระโกศแล้ว ทรงทอดผ้าไตร ๓๐ ผ้าขาวพับ ๓๐ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญ ๖๐ สดับปกรณ์แล้วเสด็จกลับขึ้นบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชดำริ ที่จะพระราชทานเพลิงที่วัดราชบพิธ พระเจ้าลูกเธอซึ่งสิ้นพระชนม์นี้ พระชันษาปี ๑ กับ ๓ เดือน ๑๘ วัน

อนึ่ง ที่หอธรรมสังเวชนั้นมีพระศพพระองค์เจ้าอนงนพคุณอยู่ที่นั่น โปรดเกล้า ฯ ให้เชิญไปไว้ที่วังกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม มีเครื่องสูง กลองชนะ แตรสังข์ เครื่องแห่แห่ไปส่งพระศพใส่เฉลียงแปลง

วันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เป็นวันพระไม่มีการอันใด

วันศุกร์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาวันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนางเพราะยังไม่ใคร่ทรงสบาย เป็นแต่สมเด็จกรมพระองค์น้อยเข้าไปเฝ้าข้างใน ทรงพระราชดำริเรื่องการพระเมรุพระเจ้าลูกเธอทั้งสิ้น

วันเสาร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่ายไม่ได้เสด็จออกขุนนาง วันนี้เริ่มการพระราชพิธีฉัตรมงคล คือสมโภชพระมหาเศวตฉัตรตามเช่นเคยมาทุกปี คือเป็นวันที่คล้ายกับดิถีเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เจ้าพนักงานได้ตั้งการในพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นวันแรก แต่ทุกปีมานั้นได้ตั้ง

การในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทซ่อมในการเฉลิมพระปรมาภิไธย จึงโปรดให้ตั้งการในพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นที่หนึ่ง เจ้าพนักงานเชิญพระชัยวัฒน์ทั้ง ๕ รัชกาลตั้งบนม้าหมู่มุขเหนือเตียงตั้งพระมหาพิชัยมงกุฎเครื่องเบญจวราชกกุธภัณฑ์และพระแสงสรรพาวุธต่าง ๆ ตั้งบนพระที่นั่งเศวตฉัตร

เวลาบ่ายเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงจุดเทียนนมัสการพระพิมลธรรมถวายศีลแล้ว อาลักษณ์อ่านประกาศ ๆ จบแล้ว พระพิมลธรรมและพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครู ฐานานุกรมผู้ใหญ่ เปรียญประโยคสูงรวม ๓๑ องค์ สวดสัตตปริตรเวลา ๕ ทุ่มเศษสวดมนต์จบแล้วเสด็จขึ้น

วันอาทิตย์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงจุดเทียนนมัสการ เมื่อก่อนจะเสด็จออกนั้นเจ้านายทรงประเคนพระสงฆ์ ๓๑ องค์ มีพระพิมลธรรมเป็นประธานรับพระราชทานฉัน ของหลวงทรงประเคน ๑ ถวายพระพิมลธรรม นอกนั้นของพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าพระยาและพระยาที่ได้รับพระราชทานพานทองและโต๊ะกา ถวายพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรมเปรียญเอก ๓๑ องค์ รับพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วเสด็จทรงประเคนเครื่องบริขาร และโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าของถวายบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จมาทรงจุดเครื่องสังเวย พราหมณ์อ่านดุษฎีสังเวย ๔ ลา มีขับไม้ตามธรรมเนียมแล้วพระมหาราชครูพิธี พราหมณ์ทั้งปวงเบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช ๓ รอบตามประเพณี เสร็จแล้วเวียนเทียนแล้วเจ้านายจุดธูปเทียนบูชาเครื่องวราชกกุธภัณฑ์ตามเคย ครั้นเวียนเทียนแล้วทรงเจิมเครื่องวราชกกุธภัณฑ์สรรพราชศัสตราวุธแล้วเสด็จขึ้นข้างใน วันนั้นพราหมณ์อ่านดุษฎีสังเวยต้องพระราชหฤทัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานรางวัลคนละ ๕ ตำลึง

เวลาค่ำมีการสวดมนต์ในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ทุกปีมานั้นเคยมีการนี้ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ แต่ครั้งนี้พระที่นั่งไพศาลทักษิณซ่อมใหม่จึงโปรดให้เลื่อนมาทำที่นี่ เวลายามเศษเสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์เข้า

ไป พระสงฆ์วันนี้ ๓๗ องค์ เสด็จทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ถวายศีล แล้วอาลักษณ์อ่านประกาศ ๆ จบแล้ว กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครูฐานานุกรม เปรียญ ๓๗ องค์ เจริญพระพุทธมนต์สัตตปริตร เวลา ๔ ทุ่มเศษสวดมนต์จบ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

วันจันทร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๔ โมง ๕๖ บางคนว่า ๕๕ นาที ธรณีไหวโดยทั่วไป ชนที่นั่งอยู่ในเรือนหรือยืนอยู่ให้หน้ามืดเหมือนหนึ่งเป็นลมเวียนศีรษะ ระย้าแก้วและสิ่งของที่ห้อยไว้แกว่งไกวไปมา และของที่ตั้งในเรือนที่เป็นของสูงก็ไหวโยกไป เรือนใหญ่น้อยทั้งตึกและเรือนไม้มีความรู้สึกว่าแกว่งไปน้อย ๆ และได้ข่าวว่าน้ำในคลองและในที่ต่าง ๆ กระฉอกเป็นคลื่นเป็นอยู่ ๒ พักรวมประมาณ ๔๕ วินาทีก็หายเป็นปกติ เหตุที่มีพระธรณีไหวฉะนี้ ว่าตามสยามโบราณวิธีว่าเป็นเหตุอภินิหารของผู้เจริญด้วยอิศริยยศ จะรุ่งเรืองวัฒนาการ ด้วยพระบารมีจึงได้เป็นเหตุเช่นนี้ แสดงแก่อเนกชนทั้งหลาย ถ้าจะว่าตามอย่างนั้นก็พอสมกับสมัยมหามงคลพิธีในวันนี้ ถือเป็นดิถีคล้ายกับวันเสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติบรมราชาภิเษกแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปัจจุบันนี้ และในวันนี้ก็เป็นกาลกำหนดที่จะเสด็จออกพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศผู้ที่สมควรจะดำรงเกียรติยศ แล้วจะได้ถวายบังคมพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ล่วงมาแล้วในพระบรมราชวงศ์นี้ทั้ง ๔ พระองค์ตามเช่นเคยมีมาทุกปี แต่ในปีนี้ทรงพระราชดำริว่าสมเด็จพระบรมราโชรสทรงเจริญพระชนมพรรษาครบนวพรรษา สมควรที่จะดำรงเกียรติยศรับเครื่องราชอิศริยยศปฐมจุลจอมเกล้าได้ จึงได้กำหนดว่าจะพระราชทานในวันนี้เวลาบ่าย ๔ โมง ถ้าจะนับเนื่องในเหตุที่เป็นขึ้นในวันนี้ ว่าเป็นการแสดงพระบรมเดชานุภาพพระบารมีของพระเจ้าอยู่หัวและแสดงพระเกียรติยศของสมเด็จพระบรมราโชรสที่จะเจริญพระเกียรติศักดิ์ต่อไป ตามโบราณวิสัยนับถือกันมาก็ได้ แต่ถ้าว่าอีกอย่างหนึ่งตามตำราของนักปราชญ์ที่รู้ของที่เป็นจริงในโลก คือนักปราชญ์ฝ่ายข้างอัษฎงคตประเทศ ที่เป็นผู้ค้นหาสืบสวนได้พยานมั่นคงแล้ว เห็นว่าที่บังเกิดแผ่นดินไหวอย่างนี้เป็นเพราะภูเขาไฟซึ่งเรียกว่า (วอลเคโน) ระเบิด

ให้เขานั้นแตกทำลายลงในพื้นแผ่นดินอย่างหนึ่ง เป็นด้วยแม่แร่สุพรรณถันหรือแร่อื่น ๆ จะระเบิดขึ้นจากแผ่นดิน หรือบ่อน้ำมันดินบังเกิดระเบิดขึ้นอย่างหนึ่ง มีเรื่องราวต่าง ๆ พิสดารในหนังสือต่าง ๆ ที่นักปราชญ์ได้ตกแต่งไว้โดยอเนกประการ แต่ในครั้งนี้ตามความรู้สึกว่าจะไหวมาแต่ทางทิศเหนือและทิศใต้ทั้งสองข้าง

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่สวดมนต์เข้าไปในนั้น ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วเสด็จทรงประเคนกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส หม่อมเจ้าพระ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครูฐานานุกรม เปรียญ ๓๗ องค์ครบพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วเสด็จทรงประเคนบริขารแก่กรมพระปวเรศ และโปรดให้กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระและพระสงฆ์ทั้งปวงเข้าไปรับบริขารในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ด้วยสำรับวันนั้นของทรงประเคนหนึ่ง นอกนั้นสมเด็จพระนางเจ้าและพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในพระองค์ละที่ พระสงฆ์รับของแล้ว ถวายอนุโมทนา อติเรก ถวายพระพรลากลับไป ทรงจุดเทียนสังเวย พราหมณ์อ่านดุษฎี ๔ ลา แล้วเจ้านายจุดธูปเทียนบูชาเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชถ้วนตติยวาร แล้วทรงเจิมเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ พระแสงต่าง ๆ ตามธรรมเนียมแล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๔ โมง พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศอย่างเพ็ชรเจียรน ทรงฉลองพระองค์ครุย เสด็จออกประทับพระที่นั่งโธรน ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการมหาดเล็ก ทหารมหาดเล็กเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามลำดับกับตำแหน่ง เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์มโหระทึกกลองนฤนาท แล้วท่านอัครมหาเสนาบดีมนตรีมาตย์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเดินเข้าไปเฝ้าถวายคำนับแล้วไปยืนเฝ้าโดยลำดับตำแหน่งกรมทุกกระทรวง และพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ในครั้งนี้พระบรมราโชรสมีพระชนมพรรษาครบ ๙ พรรษาแล้ว และเมื่อพระองค์มีพระชนมพรรษาครบ ๙ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถมหาราชาธิราชเจ้าก็ได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศพร้อมพระราชอาภรณ์ และ

ในกาลครั้งนี้จะโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องนพรัตนราชวราภรณ์ และเครื่องราชอิสริยยศปฐมจุลจอมเกล้าด้วยทั้งสองดวง แต่เครื่องราชอิสริยยศนพรัตนราชวราภรณ์นั้นจะโปรดพระราชทานในการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย ทรงพระราชดำริว่าจะพระราชทานพร้อมกันทั้งสองดวงก็จะกดกันลำบาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานปฐมจุลจอมเกล้า ฯ เสียในวันนี้ให้ต้องตามกฎหมายเครื่องราชอิสริยยศจุลจอมเกล้า ฯ

ครั้นมีพระบรมราชโองการให้หาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่เข้าไปหน้าพระที่นั่ง ทรงสวมเครื่องราชอิสริยยศปฐมจุลจอมเกล้า กับดิโปลมา ๑ แล้วมีพระบรมราชโองการให้หาผู้ที่จะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศในวันนี้เข้าไปหน้าพระที่นั่งโธรน ทรงสวมเครื่องราชอิสริยยศและดิโปลมาพระราชทาน คือ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ปฐมจุลจอมเกล้า ๑ เจ้าพระยาพลเทพสรรพพลเสพเสนาบดี (พุ่ม) ปฐมจุลจอมเกล้า ๑ พระยาศรีสิงหเทพ (อ่วม) ทุติยจุลจอมเกล้า ๑ พระยาราชพงษานุรักษ์ (ชม) ทุติยจุลจอมเกล้า ๑ นายรองเล่นหมหาดเล็ก (พิน) บุตรพระยาศรีสรราช (วัน) ตติยจุลจอมเกล้า ๑ แล้วพระราชทานดวงสตาวิเศษแด่พระยาเพชรพิชัย ซึ่งได้รับตติยจุลจอมเกล้าแล้ว ๑ แล้วพระราชทานพรแด่ผู้ที่ได้รับเครื่องราชอิสริยยศใหม่ และที่รับมาแต่ก่อน และผู้ที่ไม่ได้รับที่มาประชุมทั่วกันแล้ว เสด็จขึ้นจากที่ประชุม เสด็จไปประทับพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท ทรงจุดธูปเทียนเครื่องถวายบูชาและทรงถวายบังคมพระบรมรูปทั้ง ๔ รัชกาล เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์กลองชนะมโหระทึกตามโบราณราชประเพณี แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนจึงพร้อมกันขึ้นไปถวายบังคมพระบรมรูปพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ รัชกาลในหน้าพระที่นั่งพระเจ้าอยู่หัวในปัจจุบันนั้น แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ภายหลังสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีและพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในจะได้ออกมาถวายบังคมพระบรมรูปด้วยตามธรรมเนียม

เวลา ๔ ทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทด้วยวันนี้มีการสมโภชพระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งนี้ เสด็จออกทรงจุดเทียน พระธรรมวิโรดมถวายศีล อาลักษณ์อ่านประกาศแล้ว พระธรรมวิโรดม พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย พระครู ฐานานุกรมเปรียญ ๓๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์ยังไม่ทันจบ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาเช้า [illegible] โมง เวลาเที่ยง เวลาบ่าย ๔ โมง เจ้าพนักงานทหารบก ทหารเรือ ยิงสลุตตามธรรมเนียม

วันอังคาร แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า [illegible] โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ พระธรรมวโรดมถวายศีล ทรงศีลแล้วทรงประเคนพระสงฆ์ ๓๕ องค์รับพระราชทานฉัน สำหรับวันนี้ทรงประเคน ๑ นอกนั้นของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าทั้งนั้น พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วทรงประเคนบริขารและโปรดให้เจ้าของสำรับประเคนบริขาร พระสงฆ์ถวายพระพรลากลับไป เสด็จทรงจุดเทียนเครื่องสังเวย พราหมณ์อ่านดุษฎีสังเวย ๔ ลา พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์ทั้งปวงเบิกแว่นเวียนเทียนอย่างวันก่อน แล้วเสด็จขึ้น

เวลาก่อนทุ่ม เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานไปประทับหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนนมัสการพระพุทธรูป พระพรหมมุนีถวายศีล แล้วพระพรหมมุนี ฐานานุกรม เปรียญ ๑๕ รูปสวดพระพุทธมนต์ พระสงฆ์สวดจบแล้วทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร พระพรหมมุนี ฐานานุกรม เปรียญ ๑๐ รูปสดับปกรณ์พระศพพระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ ของหลวงแล้ว เจ้าจอมมารดาเจ้าจอมมารดาเจ้าภาพพระศพทอดผ้าไตร ๕ ไตร ฐานานุกรม เปรียญ ๕ รูป สดับปกรณ์พระศพ แล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง จบลงทรงทอดผ้าไตร ผ้าสบง ๔ ผืน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระราชาคณะ ๔ องค์สดับปกรณ์ แล้วถวายอดิเรก ถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับ

วันพุธ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า [illegible] โมง โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จออกไปทรงประเคนพระสงฆ์ ๑๕ องค์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ รับพระราชทานฉันที่หอธรรมสังเวช เวลาเกือบบ่ายโมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ แล้วทรงประเคนเครื่องบริขารแด่พระพรหมมุนี ฐานานุกรม เปรียญ ๑๐ รูป โปรดให้พระฐานานุกรม

เปรียญอีก ๕ รูปเข้าไปรับของที่หน้าฉาก เจ้าจอมมารดาของพระเจ้าลูกเธอประเคนของแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อติเรก ถวายพระพรลาไป มีสัตบปกรณ์ของหลวง ๑๐๐ ของเจ้าภาพ ๑๐๐ แล้วพระธรรมวโรดมถวายเทศนากัณฑ์ ๑ เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาเย็นไม่มีอันใด

วันพฤหัสบดี แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้าไม่มีอันใด เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งไปประทับวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรการทำพระเมรุ เวลาพรุ่งนี้เป็นวันยกเสา เสด็จทอดพระเนตรงานอยู่จนเวลายามเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันศุกร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพิสุทธิธรรมธาดา เมืองลพบุรี ถวายพระราชกุศลที่โปรดให้นำผ้าไตรพระกฐินไตรปี เครื่องบริขารไปทอดกฐินหลวง วัดมณีชลขันธ์ วัดเสาธงทอง วัดกระวิศราราม ๓ วัด

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาสุรินทรฦๅชัย เมืองเพชรบุรี ถวายพระราชกุศลที่โปรดเกล้า ฯ ให้นำผ้าไตรพระกฐินไตรปี เครื่องบริขารไปทอดกฐินหลวง วัดมหาสมณาราม วัดคงคาราม ๒ วัด ฉบับ ๑ กับใบบอกพระยาประสิทธิสงคราม เมืองกาญจนบุรี ๒ ฉบับ ๆ ๑ ถวายพระราชกุศลเผาศพพระเสละภูมาธิการ ผู้ว่าราชการเมืองทองผาภูมิอีกฉบับ ๑ ขอหลวงปลัดผู้น้องพระเสละภูมาธิการเป็นพระเสละภูมาธิการ ผู้ว่าราชการเมืองทองผาภูมิ แล้วพระสุรินทรามาตย์นำหลวงปลัดเฝ้าถวายขผึ้ง ๓๐ ผึ้ง

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาสมุทบุรานุรักษ์ ขอพระราชทานที่เขตพระอุโบสถวัดปากคลองมหาวงศ์ โดยยาว ๑๒ วา กว้าง ๘ วา เป็นที่วิสุงคามสีมา

แล้วพระนรินทรราชเสนีนำหลวงทรงสุรเดช ซึ่งกลับมาจากราชการชำระความซาอิศมหมัดบิลมหมัดอัศตาดโจทก์พระยาสุรพลพิพิธจำเลยเสร็จแล้วเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วนำพระศรีสุพรรณดิษฐ์ ปลัดเมืองกาญจนดิษฐ์ซึ่งเข้ามาเฝ้าในการพระราชพิธีลงสรง แล้วนำพระสวัสดิวามดิษฐ์ หลวงสรเสนีกราบถวายบังคมลาไปชำระความพวกจีนเมืองตรังกับหลวงวิเศษสุงกากรเจ้าภาษีวิวาทกัน

พระราชทานพานทอง คนโททอง กระโถนทองพระยาราชพงษานุรักษ์ เพราะในวันพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้านั้น เจ้าพนักงานหาได้นำไปตั้งไม่

โปรดให้แจกเบี้ยหวัดกรมพระตำรวจ กรมอาสาต่าง ๆ และกรมอื่น ๆ เป็นอันมาก เวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้นข้างใน

วันเสาร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายามค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาไตรเพชรรัตนราชสงคราม เมืองนครสวรรค์ว่า ด้วยขุนศรีภูธร นายกองส่วยผึ้งเก็บเงินแทนขี้ผึ้งส่วยมาส่ง ๖ ชั่ง ๓ ตำลึง ภายหลังหม่อมเทวาธิราชนำรีสีต ๒ ฉบับมาขอเบิกเงิน จึงได้นำเงิน ๗ ชั่ง ๓ ตำลึงจ่ายให้ไป ภายหลังขุนศรีภูธรเก็บเงิน ๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึงมาส่งอีก เลขคงเหลือจากจำหน่าย ๒๓ คน จึงได้ให้นายกองคุมเงิน ๒ ชั่ง ๗๐ ตำลึง มาส่งแทนขี้ผึ้งหนัก ๒ บาท ราคาหาบละ ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง ฉบับหนึ่ง กับใบบอกหลวงศรีสงคราม ปลัดเมืองพิจิตร ว่าด้วยเร่งให้นายกองคุมเลขส่วยผึ้งเก็บขี้ผึ้งมาส่ง ขุนอรัญเกษรส่งขี้ผึ้งส่วยมาส่ง ๕ บาท จำนวนปีจอ อัฐศก ได้ให้ขุนอรัญเกษรคุมลงมาส่ง ส่งแล้ว ฉบับหนึ่ง กับใบบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดี ว่าได้เร่งให้นายกองส่วยผึ้งส่งเงินแทนขี้ผึ้งส่วยได้เงิน ๗ ชั่ง แทนขี้ผึ้งหนัก ๕ บาท ๖๐ ตำลึง กับว่าเลขคงมีตัว ๓๘ คน

เลื่อนพระราชทานสัญญาบัตรพระยาอัคนีสราภัย เป็นพระยาราชสงคราม จางวางทหารปืนใหญ่ ถือศักดินา ๓๐๐๐ หลวงเสน่ห์ศรชิต เป็นพระยาอัคนีสราภัย จางวางกรมพระแสงปืนต้น นา ๑๐๐๐ หลวงพิมานไพชยนต์ เป็นพระอินทราทิตย์ เจ้ากรมสนมพลเรือนซ้าย นา ๓๐๐ นายรองไชยวรรค์ เป็นนายไชยวรรค์ หุ้มแพร มหาดเล็ก นา ๔๐๐ นายสอน มหาดเล็ก บุตรพระยาบำเรอบริรักษ์ เป็นนายรองพลพัน มหาดเล็ก นา ๓๐๐ แล้วแจกเบี้ยหวัดกรมต่าง ๆ เป็นอันมาก เวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

วันอาทิตย์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกประทับห้องคอกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระกำแพงพราหมณ์ ปลัดเมืองสุโขทัย ๒ ฉบับๆ หนึ่งว่า โปรดให้หลวงภักดีอาสาออกจากที่นายอากรป่าผึ้ง ให้กรมการทำต่อไปนั้น ได้เร่งขี้ผึ้งส่วยที่ค้างหลวงภักดีอาสาได้ขี้ผึ้งหนัก ๒๓ บาท กับเงินแทนขี้ผึ้ง ๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง เป็นขี้ผึ้งหนัก ๓ บาท รวม ๒๖ บาท ให้กรมการคุมลงมาส่งครั้งหนึ่งก่อน ถ้าเร่งได้อีกจะส่งมาครั้งหลัง อีกฉบับหนึ่งว่าถึงกำหนดเก็บเงินส่วยไม้ขอนสัก จึ่งได้เร่งนายกองได้เงิน ๑ ชั่ง ขุนอภัยภักดีสาบานตัวจำหน่ายเลข ๘ คน ได้มอบเงินให้คุมลงมาส่ง กับใบบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก ว่าได้เร่งเงินส่วยได้เงินกองหลวงชุมพล เงิน ๔ ชั่ง จำหน่ายเลข ๓๒ คน คงมีตัวปีละ ๓๔ คน ได้ให้นายกองคุมลงมาส่ง กับใบบอกพระยาพิชัยสุนทร เมืองอุทัยธานี ว่าได้เร่งเงินส่วยได้กองขุนสวัสดิอักษร เงิน ๘ ชั่ง ๒ บาท จำนวนเลข ๗ คน ได้ให้นายกองคุมลงมาส่ง กับใบบอกหลวงศรีสงคราม ปลัดเมืองพิจิตร ว่าได้เร่งเงินแทนส่วยไม้ขอนสักได้เงินกองขุนภักดีสมบัติ เงิน ๒ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ให้นายกองคุมลงมาส่ง

พระราชทานสัญญาบัตร ขุนนรินทรรักษา ปลัด เป็นหลวงเทพสมบัติ เจ้ากรมชาวที่ใหญ่ซ้าย นา ๘๐๐ นายอ่อน มหาดเล็ก เป็นขุนนรินทรรักษา ปลัดกรมชาวที่ใหญ่ซ้าย นา ๖๐๐ ให้หลวงนายมหาใจภักดิ์ เป็นจมื่นจิตรเสน่ห์ หัวหมื่นมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๘๐๐ หลวงนายเสน่ห์รักษา เป็นจมื่นมหาดเล็ก หัวหมื่นมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๘๐๐ นายจำนิตย์ เป็นจมื่นเด็กชาย หัวหมื่นมหาดเล็ก นา ๘๐๐ นายปรีดาราช เป็นนายจ่าจิตรนุกูล มหาดเล็กเวรชาญภูเบศร์ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๕๐๐ นายรักษภูมินทร เป็นนายจ่าสมุจฉิต มหาดเล็กเวร ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๕๐๐ โปรดให้แจกเบี้ยหวัดวันนี้กรมท่า กรมนา กรมพระสุรัสวดี กรมพระนครบาล และกรมอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก เวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันจันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกประทับพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก ทรงพระกรุณาโปรดให้กรมหลวงเทวะวงศ์เสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศ กับเจ้าพนักงานกรมท่า กรมวังนำมิสเตอร์ เออเนส เมซัน ซาเตา ราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เรื่องเขตแดนเมืองรามันที่เกี่ยวกับเมืองเประ ต่างคนต่างว่าเปนของเมืองของตัวที่เปนที่เกี่ยวกันอยู่นั้น มีคนคอเวอนเมนต์อังกฤษจะขอประนีประนอมเข้าที่นั้น ๒๐ ปี เฝ้ากราบทูลการเรื่องนี้อยู่จนเวลาย่ำค่ำ ถวายบังคมลากลับไป

เวลาย่ำค่ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบาตทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกหลวงคำแหงพลล้าน ปลัดเมืองชัยนาท ถวายพระราชกุศล พระราชทานผ้าไตรพระกฐินเครื่องบริขารไปทอดกฐินวัดธรรมามูลเสร็จแล้ว ฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงศรีสงคราม ปลัดเมืองพิจิตร ขอพระราชทานที่เขตพระอุโบสถ วัดบุษบงแขวงเมืองพิจิตร โดยยาว ๑๒ วา กว้าง ๘ วา เปนที่วิสุงคามสีมา ฉบับ ๑

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาอมรินทรฤๅชัย เมืองราชบุรี ว่าด้วยหาตัวนายกองมาเร่งได้น้ำรักกองขุนสาครนิมิตร จำนวนปีเถาะ เอกศก บุตรหมื่น ๑ ไพร่ ๑๑ คน น้ำรัก ๑๓๗ ทะนาน มะโรง โทศก บุตรหมื่น ๑ ไพร่ ๑[illegible] คน ๑[illegible] ทะนาน มะเส็ง ตรีศก บุตรหมื่น ๑ ไพร่ ๑[illegible] น้ำรัก ๗๒ ทะนาน เงินแทน ๕๔ บาท ปีมะเมีย จัตวาศก บุตรหมื่น ๑ ไพร่ ๙ คน เงินแทน ๔๒ บาท รวมน้ำรัก ๓๓[illegible] ทะนาน เงิน ๑ ชั่ง ๓[illegible] บาท ให้นายกองคุมเข้ามาส่ง

พระราชทานสัญญาบัตรนายราชาภักดิ์ เปนหลวงนายมหาใจภักดิ์ นายเวรมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๒๐๐ นายทรงใจรักษ์ เปนหลวงนายเสน่ห์รักษา นายเวรมหาดเล็ก นา [illegible] นายสุดจำลอง เปนนายจ่านิตย์ มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๕๐๐ นายพินทพิเบศร์ เปนนายจ่าเนตร มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๕[illegible] นายถม บุตรพระยาวิสูตรโกษา เปนนายสุดจำลอง หุ้มแพร มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐ นายนาก บุตรพระยาราชานุประดิษฐ์ เปนนายรักษภูมินทร หุ้มแพร มหาดเล็กฝ่าย

พระราชวังบวร นา ๓๐๐ นายชิต บุตรพระยาวิสูตรโกษา เป็นนายราชาภักดิ์ หุ้มแพร มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐ นายอ่อน บุตรนายปรีดาราช เป็นนายนเรศร์ธิรักษ์ หุ้มแพร มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐ นายสุดใจ มหาดเล็ก เป็นนายทรงใจรักษ์ หุ้มแพร มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐ นายแสง บุตรพระยาศรีไอสวรรย์ เป็นนายนรินทรธิเบศร์ หุ้มแพร มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐ นายส้วน บุตรพระยาบริรักษ์ราชาเป็นนายปรีดาราช หุ้มแพร มหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐

โปรดให้แจกเบี้ยหวัด มหาดไทย กลาโหม จนเวลาทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบีดทองพระแล้ว เสด็จขึ้น พระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกหลวงศรีสงคราม ปลัดผู้รักษาเมืองพิจิตร ว่าได้หาตัวขุนสินทบักษ์กองมาเร่งขี้ผึ้งส่วยได้เงินแทน ๕ ชั่ง ๗ ตำลึง คิดหาบละ ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง เป็นขี้ผึ้งหนัก ๔ บาท ๒๘ ตำลึง จำหน่ายเลข ๕ คน คง ๘๔ คน ได้มอบเงินแทนขี้ผึ้ง ๕ ชั่ง ๗ ตำลึง ฉบับ ๑ กับใบบอกพระยารามรณรงค์สงคราม เมืองกำแพงเพชร ว่าถึงกำหนดส่งส่วยไม้ขอนสักได้เร่งนายกองได้เงินแทนไม้ขอนสักส่วย ๑๗ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ให้หลวงสินทภักดิ์ นายกองคุมลงมาส่ง และจำหน่ายเลข ๙ คน คงทำส่วย ๑๑๒ คน ฉบับ ๑ กับใบบอกสัตภัณฑ์คีรี เมืองพระพุทธบาทว่า ได้เงินแทนทองคำส่วยแก่นายกองส่วยทองคำได้เงิน ๕ ชั่ง ๒ ตำลึง ๑ บาท ให้ขุนอาสาสุวรรณนายกองคุมลงมาส่ง กับขอจำหน่ายไพร่ส่วย ๔ คน คงทำส่วย ๓๐ คน

พระราชทานสัญญาบัตร นายจ่าเนตร เป็นจมื่นมหาสนิท หัวหมื่นมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๘๐๐ นายสุริยาวุธ เป็นหลวงนายชิดภูบาล นายเวรมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๖๐๐ นายราชจินดา เป็นพระอินทรารักษ์ กรมมหาดไทยฝ่ายพระราชวังบวร นา ๔๐๐ นายอรุณ บุตรพระยาอิศรานุภาพ เป็นนายราชจินดา หุ้มแพร มหาดเล็ก ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐ นายสั่ง บุตรพระยาอิศรานุภาพ เป็นนายสุริยาวุธ หุ้มแพร มหาดเล็ก ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐

โปรดให้แจกเบี้ยหวัดข้าราชการฝ่ายพระราชวังบวร คือกรมช่างสิบหมู่ และกรมขึ้นมหาดไทย เวลาเกือบทุ่มเศษเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช มีการสวดมนต์ในการบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน เการพสองนับแต่วันพระเจ้าลูกเธอสิ้นพระชนม์มา พระสงฆ์สวดมนต์ ๑๕ รูป พระเทพโมฬีเป็นประธานสงฆ์ สวดมนต์แล้วทรงทอดผ้าไตร ๑๐ พระสงฆ์ ของหลวง ๑๐ สดับปกรณ์ และโปรดให้เจ้าจอมมารดาทอดอีก ๕ ไตร พระสงฆ์ ๕ รูปสดับปกรณ์ แล้วมีเทศนา กรมหมื่นวชิรญาณถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วันพุธ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๕ โมง โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จออกไปทรงประเคนพระสงฆ์ ๑๕ องค์รับพระราชทานฉัน เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วทรงประเคนบริขาร พระสงฆ์รายหลวง ๑๐ รูป โปรดให้ไปรับของเจ้าภาพ ๕ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อดิเรก ถวายพระพรลากลับไป โปรดให้มีสดับปกรณ์รายร้อยของหลวง ๑๐๐ ของข้างในร้อย แล้วหม่อมเจ้าพระอรุณถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง จบลงทรงเสด็จทอดไตรสดับปกรณ์และทรงประเคนบริขารเครื่องกัณฑ์ แล้วเสด็จขึ้น

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงมีทองพระแสงเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระยามนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก ว่าได้หาตัวนายกองส่งเงินมาเร่งได้เงินกองขุนพิทักษ์สมบัติ เงิน ๙ ชั่ง ๓ ตำลึง ขุนพิทักษ์สมบัติขอจำหน่ายเลข ๔ คน คง ๒๑ คน ได้ให้นายกองคุมเงินลงมาส่งแบบหนึ่ง กับใบบอกพระกำแหงพราหมณ์ ปลัดเมืองสุโขทัย ว่าได้หาตัวมาเร่งเงินส่วยได้เงินกองขุนอินทรสมบัติ ๓ ชั่ง ๘ ตำลึง ๒ บาท ให้นายกองคุมลงมาส่ง ฉบับ ๑

โปรดให้แจกเบี้ยหวัดฝ่ายพระราชวังบวร มีกรมพระตำรวจ กรมอาสา กรมขึ้นมหาดไทย เวลาทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายามค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาสุรินทรฦาชัย เมืองเพชรบุรี ว่ามีตราโปรดให้พระเพชรพิสัยศรีสวัสดิ์ กลับเข้ามาหลายปีแล้วหาได้ไปช่วยราชการไม่ ขอหลวงวิชิตภักดีผู้ช่วยเป็นพระเพชรพิสัยศรีสวัสดิ์ ปลัด ขอนายเทียม มหาดเล็กเป็นหลวงวิชิตภักดีผู้ช่วย

แล้วพระราชทานสัญญาบัตรนายนเรศร์ธิรักษ์ เป็นหลวงนายชาญภูเบศร นายเวรมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร นา ๖๐๐ ให้จมื่นสมุหพิมาน เป็นพระยาพิบูลย์สงครามผู้ว่าราชการเมืองนครนายก ถือศักดินา ๓๐๐๐ โปรดให้แจกเบี้ยหวัด กรมมหาดไทย กลาโหม กรมวัง กรมพระนครบาล กรมนา กรมท่า กรมหมอ ฝ่ายพระราชวังบวร วันนั้นเป็นเสร็จเบี้ยหวัด เวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันศุกร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายามค่ำเสด็จออกทางประตูพรหม ทรงรถพระที่นั่งเสด็จพร้อมด้วยกระบวนนำและตามเสด็จไปประทับวัดราชบพิธ เสด็จทอดพระเนตรเมรุและการที่ทำทั่วไป เสด็จประทับบนศาลารีมพระอุโบสถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเสื่อสักหลาดอย่างดีและพระยาราชสงครามและเจ้ากรม ปลัดกรม จ่าพระตำรวจและพระ หลวง ขุนที่เป็นนายด้านทำการพระเมรุ และพระราชทานเสื้อปัศตูแดงปัศตูเขียวแก่ไพร่ที่ทำการพระเมรุทั่วกันทอดพระเนตรงานอยู่จนเวลายามเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันเสาร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายามค่ำ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระชัยราชรักษา ปลัดเมืองสุพรรณบุรี ว่าเดิมพระยาสุพรรณบุรีได้ส่งเงินค่านาจำนวนปีมะเมีย จัตวาศก มา ๕ ครั้ง เงิน ๓๖๐ ชั่ง ยังไม่เสร็จ ครั้งนี้พระชัยราชรักษาได้ส่งมาอีก ๘ ชั่ง อีกฉบับหนึ่งว่าได้ส่งเงินค่านาจำนวน

ปีวอก ฉศก มาแล้ว ๓ ครั้ง เงิน ๔๐๐ ชั่ง ครั้งนี้ได้ส่งให้เสนาคุมเข้ามาส่งอีก ๓๐ ชั่ง กับใบบอกหลวงสัตรภัณฑ์คีรี เมืองพระพุทธบาท ขอที่เขตพระอุโบสถ วัดโคกตำภาน โดยกว้าง ๗ วา โดยยาว ๙ วา ๒ ศอก ฉบับ ๑

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาวิชยาธิบดี เมืองจันทบุรี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าได้แต่งกรมการกำกับขุนเทพเสนาเดินประเมินเก็บเงินค่านาจำนวนปีระกา สัปตศก ได้เงิน ๑๔๐ ชั่ง มอบให้เสนาคุมเข้ามาส่งครั้งหนึ่งก่อน ถ้าเก็บได้อีกเท่าใดจะส่งมาครั้งหลัง อีกฉบับ ๑ ว่าพระแกลงแกล้วกล้า ผู้ว่าราชการเมืองแกลงป่วยถึงแก่กรรม ได้เอาศพลงหีบไว้

พระมนตรีพจนกิจนำพระพิเรนทรเทพกราบถวายบังคมลาขึ้นไปเป็นข้าหลวงรักษาราชการเมืองนครราชสีมา ด้วยโปรดเกล้า ฯ ให้ถอนพระยานครราชสีมาเสียจากผู้ว่าราชการเมือง

พระนรินทรราชเสนานำหลวงลักษมณา เจ้ากรมอาสาจาม ซึ่งกราบถวายบังคมลาไปเมืองเมกกะ กลับมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายกาเวียนนิกเกอล ๒ กับผลไม้ในประเทศนั้นด้วย หลวงลักษมณาถวายพระราชกุศลที่ไปบวชตามศาสนาแขก

โปรดพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนพระนรินทรราชเสนี เป็นพระยานรินทรราชเสนา ถือศักดินา ๑๐๐๐ นายเจิม มหาดเล็ก บุตรพระชาติสุเรนทร เป็นจ่าโผนวิ่งชิงชัย นา ๔๐๐ แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

เวลา ๕ ทุ่มเศษ ๑๘ มินิต ๕๘ สกัน หม่อมเจ้าสายประสูติพระเจ้าลูกเธอเป็นพระองค์หญิง

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงบัตทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระวิชิตภักดีศรีสุรสงคราม เมืองตะกั่วป่า ว่าได้แต่งให้กรมการคุมเครื่องยศพระยาเสนานุชิต คือพานทองคำ มีเครื่องใน ๘ สิ่ง สำรับ ๑ คนโททองคำ ๑ กระโถนทองคำ ๑ ประคำทองคำสาย ๑ กระบี่บั้งทองคำ ๑ เครื่องราชอิสริยยศทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษหีบ ๑ กับเครื่องยศพระเรืองฤทธิ์รักษาราษฎร์ ถาดหมากทองคำ ๑ คนโททองคำ ๑ ให้เข้ามาส่งกรุงเทพ ฯ ด้วยแล้ว

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระยาวิชยาธิบดี เมืองจันทบุรี ว่าได้นำผ้าไตรพระกฐิน และเครื่องบริขารของหลวงไปทอดวัดโยธานิมิตรแล้ว และได้มีการสมโภชพระกฐินด้วย ขอถวายพระราชกุศล และว่าได้แต่งกรมการคุมเครื่องบริขาร เครื่องขึ้นกุฎีไปถวายเจ้าอธิการพระสงฆ์อันดับวัดสมมติเทพฐาปนารามด้วยแล้ว

พระยานรินทรราชเสนีนำพระศรีสุพรรณดิษฐ์ ปลัดเมืองกาญจนดิษฐ์เฝ้าถวายผ้าพื้นต่างสี ๒๐ ผืน ผ้าลายนอกอย่าง ๒๐๐ ผืน

เสด็จขึ้นประทับตรัสกับพระนิเทศชลธีและกรมหลวงเทวะวงศ์ จนเวลาเกือบทุ่มเสด็จขึ้น

วันจันทร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาโบราณบุรานุรักษ์ พระพิทักษ์เทพธานี กรุงเก่าขอพระราชทานที่เขตพระอุโบสถ วัดวังแดง โดยยาว ๙ วา ๓ ศอก กว้าง ๖ วา ๒ ศอก เป็นที่วิสุงคามสีมา

พระยาสุรินทรราชเสนีอ่านบอกพระยาวิชิตภักดี เมืองไชยา วางเวนกรมพระกลาโหมฝ่ายพระราชวังบวร ส่งน้ำรักส่วยเลขในพระราชวังบวร น้ำรัก ๓๗ ทะนาน ได้ให้นายกองคุมเข้ามาส่ง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศรับสั่งกับสมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ หมอเกาวัน เรื่องพระอาการสมเด็จกรมพระจักรพรรดิ แล้วกรมหลวงเทวะวงศ์เฝ้าครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วันอังคาร ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จลงสมโภชสามวันพระเจ้าลูกเธอซึ่งประสูติ ณ วันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑ ตามธรรมเนียมแล้วเสด็จขึ้น

เวลาเกือบทุ่ม เสด็จพระตำหนักกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ในการทำบุญวันประสูติรอบ ๖๘ พระสงฆ์ที่สวดมนต์ ๖๘ รูป เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

เสด็จออกหอธรรมสังเวชมีการบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานพระเจ้าลูกเธอที่สิ้นพระชนม์มาได้ ๒๑ วัน คือเจ็ดวันที่สาม พระสงฆ์สวดมนต์ ๑๕ รูปเหมือนคราวก่อน พระศรีวิสุทธิวงศ์เป็นประธานสงฆ์

วันพุธ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จออกไปทรงปฏิบัติพระรับพระราชทานฉันเพลที่หอธรรมสังเวช

เวลาบ่าย ๑ โมงเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว ทรงประเคนบริขารพระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉัน ๑๐ รูป แล้วโปรดให้พระสงฆ์เข้าไปรับไทยทานข้างใน ๕ รูป แล้วพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อติเรก ถวายพระพรลา โปรดให้มีสดับปกรณ์ของหลวง ๑๐๐ ของเจ้าภาพ ๑๑๐ แล้วทรงธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์ พระพิมลธรรม กัณฑ์ ๑ หม่อมเจ้าพระประภากรกัณฑ์ ๑ เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น

เวลาค่ำมีการสวดมนต์ที่ตำหนักกรมสมเด็จพระสุดารัตน์ ๕ รูป

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่มีการอันใด เลิกขุนนางด้วย

วันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งไปประทับวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรการพระเมรุจนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จกลับ

วันเสาร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องกลางขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระนครที่ส่งบอกพระยาอุปราชเมืองแพร่ ว่าพระยาพิมพิสารราชา เจ้าเมืองแพร่ ป่วยแต่ ณ วัน อาทิตย์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ จนถึงวันอังคาร เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ ถึงแก่กรรมอายุ ๗๕ ปี ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิง เครื่องเขียนสุพรรณเกินไปทำการปลงศพ

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาอมรินทรฤาชัย เมืองราชบุรีว่า ได้เร่งพระแสนท้องฟ้าปลัดซึ่งว่าเลขส่วยน้ำรัก ได้น้ำรักจำนวนปีเถาะ เอกศก ๙๖ ทะนาน ปีมะโรง โทศก ๖๐ ทะนาน มะเส็ง ตรีศก ๖๐ ทะนาน มะเมีย มะแม วอก ระกา สัปตศก จำนวนละ ๖๐ ทะนาน รวม ๗ จำนวนน้ำรัก ๕๒๒ ทะนาน ให้หมื่นสนิทคุมเข้ามาส่ง

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระอินทราชา เมืองพนัสนิคม ว่าได้หาตัวนายกองคุมเลขส่วยดินประสิวมาเร่งได้เงินแทนดินประสิวขาวส่วยจำนวนปีระกา เบญจศก ไพร่ ๕๒ คน เงิน ๓ ชั่ง ๒๖ บาท จำนวนปีจอ ฉศก ไพร่คง ๒๓ คน เงิน ๑ ชั่ง ๗๔ บาท จำนวนปีกุนสัปตศก ไพร่คง ๑๙ คน เงิน ๑ ชั่ง ๔๒ บาท จำนวนปีชวด อัฐศก ไพร่คง ๑ ชั่ง ๔๒ บาท จำนวนปีฉลู นพศก ไพร่คง ๑๗ คน ๑ ชั่ง ๓๒ บาท รวม ๕ จำนวน เงิน ๙ ชั่ง ๖๔ บาท ได้ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง

แล้วพระราชทานสัญญาบัตรขุนวิจิตรสุนทรการ เป็นขุนวิจิตรวารสาสน์ กรมพระอาลักษณ์ ศักดินา ๖๐๐ นาย......กรมมหาดเล็ก เป็นขุนพรหมรักษา ปลัดกรมทหารในนา ๘๐๐ หลวงปลัดเมืองทองผาภูมิ เป็นพระเสละภูมาธิการ ผู้ว่าราชการเมืองทองผาภูมิ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วันอาทิตย์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลายำค่ำแล้ว เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระชัยราชรักษา ปลัดเมืองสุพรรณบุรี ขอทีเซตพระอุโบสถ วัดบ้านเขาพระ โดยยาว ๑๐ วา ๒ ศอก กว้าง ๗ วา ๒ ศอก เป็นที่วิสุงคามสีมา

พระสุรินทรามาตย์อ่านบอกพระยาเพชรบุรี ว่า ณ วันจันทร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ เวลาเช้า ๕โมง ที่เมืองเพชรบุรีเกิดแผ่นดินไหว บ้านเรือนเจ้าเมืองกรมการราษฎร กุฎีในพระอารามต่าง ๆ ไหวทั่วกัน เป็นอยู่ประมาณ ๒ มินิต ก็หายปรกติ

พระยานรินทรราชเสนีนำพระยาสมบัติภิรมย์ เมืองสงขลา กราบถวายบังคมลาไปรับแขกเมืองเข้ามาในการพระราชพิธีถึงสรง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วันจันทร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่ายวันนี้ กรมหลวงเทวะวงศ์และเจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายโทรเลขเข้ามาว่า ได้ความจากพระสวัสดิวามดิษฐ์และหลวงทวีปสยามกิจกงสุลสยามเมืองปีนังว่า พระอนุรักษ์โยธาข้าหลวง ซึ่งออกไปรักษาราชการเมืองตะวันตกป่วยเป็นไข้จับถึงแก่กรรม เป็นที่ทรงพระอาลัยในการที่พระอนุรักษ์ถึงแก่กรรมเสียเป็นอันมาก

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททองค์ตะวันตก ทอดพระเนตรรถซึ่งจะทรงพระศพพระเจ้าลูกเธอเป็นรถโถงอย่างเล็ก เทียมม้าเทศ ๖ ม้า ทอดพระเนตรอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นทางประตูพรหมรักษา

เวลายามค่ำเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงปิดทองพระแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกหลวงยกกระบัตรว่าที่พระอร่ามรณชิต ปลัดเมืองนครนายก ขอที่เขตพระอุโบสถวัดวังดอกไม้ โดยยาว ๘ วา ๒ ศอก ฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงกำแหงพลด้าน ปลัดเมืองชัยนาท ว่าวันจันทร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ เวลาเช้า ๔ โมง ๕๐ มินิต เกิดแผ่นดินไหวทั่วกัน

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์เรื่องพระอนุรักษ์โยธาถึงแก่กรรม และกรมหลวงเทวะวงศ์ถวายคัมภีร์หนังสือพม่าเรื่องบาลีและเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเป็นหนังสือในหอหลวงเมืองมันดเล เมืองหลวงพม่า ซึ่งเกาวแมนต์อังกฤษให้ส่งมาถวายในพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงสยาม เวลาเกือบสองทุ่มเสด็จขึ้นข้างใน

วันนี้ได้ข่าวว่าเรือต่อสู้ไพรินทร์ซึ่งไปราชการเมืองเพชรบุรี เกิดหม้อน้ำระเบิดแตก เรือจมในลำน้ำเมืองเพชรบุรี คนในลำเรือ กัปตัน ต้นหน อินเยอเนีย ตาย ๑๔ คน ป่วยเจ็บ ๑๖ ไม่เป็นอันตราย ๒๖

วันอังคาร แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาค่ำวันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เสด็จออกหอธรรมสังเวช ทุ่มเศษทรงจุดเทียนนมัสการ พระราชพงศ์ปฏิพัทธ์กับฐานานุกรมเปรียญของหลวง ๑๐ ของเจ้าภาพ ๕ รูป

สวดมนต์ ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วทรงทอดผ้าไตร ของหลวง ๑๐ พระสงฆ์รายหลวงสดับปกรณ์ แล้วพระสงฆ์ของเจ้าภาพเข้าไปสดับปกรณ์ แล้วอติเรก ถวายพระพรลากลับไป พระธรรมไตรโลกาจารย์ถวายเทศนากัณฑ์ ๑ เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันพุธ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จออกทรงประเคนพระสงฆ์ที่หอธรรมสังเวช เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนนมัสการแล้วทรงประเคนบริขาร พระสงฆ์รายของหลวง ๑๐ องค์ แล้วโปรดให้พระสงฆ์รายเจ้าภาพ ๕ องค์ เข้าไปรับของข้างใน พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลากลับไป มีสดับปกรณ์เรือนร้อยของหลวงร้อย ของเจ้าภาพ ๕๐ แล้วมีเทศนากัณฑ์ ๑ หม่อมเจ้าพระธรรมเนหิศราดาถวายจบแล้วทรงประเคนบริขารเครื่องกัณฑ์ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จทรงรถพระที่นั่งแต่หน้าประตูพรหมเสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรงานอยู่จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระราชวัง

วันพฤหัสบดี แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกทางประตูพรหม ทรงรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยกระบวนไปประทับวัดราชบพิธ เสด็จทอดพระเนตรงานพระเมรุทั่วแล้ว เสด็จขึ้นประทับศาลาริมพระอุโบสถออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยากำแหงสงคราม เมืองนครราชสีมา ว่าด้วยเกณฑ์ให้กรมการคุมเลขออกตัดไม้ถางทางพาดสายโทรเลข แต่เขตแดนเมืองนครราชสีมาถึงเมืองชนบท

พระยาพิพัฒโกษาอ่านบอกพระรัตนายัตถ์ พระพรหมาภิบาล ข้าหลวงเมืองสมุทรสงคราม ว่าด้วยได้บังคับให้กรมการส่งตัวความมาให้บางยังชำระอยู่ กับว่าเมื่อ ณ วันจันทร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ เวลา ๕ โมง ๒๕ มินิต แผ่นดินไหวบ้านเรือนโยกไหวทั่วกัน เสด็จกลับเวลายามเศษ

วันศุกร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ทุ่มเศษ เสด็จออกทางประตูพรหม เสด็จพระราชดำเนินวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรการพระเมรุ แล้วเสด็จขึ้นประทับบนพลับพลาออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกขุนแผลงสะท้าน ข้าหลวง พระยาอุตรการโกศล ผู้รักษาเมืองพิชัย ว่าได้แต่งให้พระศรีเทพบาล กรมการคุมเงิน ๑๐๐ ชั่ง กับกางเกงเสื้อผ้าพระราชทานกองทัพเจ้าหมื่นไวยนั้น ขึ้นไปส่งเมืองหลวงพระบาง ฉบับ ๑ ใบบอกพระเสนาราชยกกระบัตรกรมการเมืองพิจิตร ว่าได้แต่งกรมการออกกำกับเสนา เก็บเงินค่านาจำนวนปีระกาไป เงิน ๔๘ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ๓ บาท ๓ สลึง หักพระราชทานเสนากรมการแล้วคงเงิน ๔๒ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๑ บาท ๑ เฟื้อง ๒๐๘ ไพ ได้รับจากเสนาแต่ ๔๐ ชั่ง ให้กรมการคุมเข้ามาส่งพร้อมด้วยเสนา เงินยังคงค้างเสนาอยู่ ๒ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๑ บาท ๑ เฟื้อง ๒๐๘ ไพ เป็นเสร็จสิ้นแล้ว

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกหลวงจ่าราชภักดีมหาดไทย กรมการเมืองเพชรบุรี ว่ากัปตันดินเชิญตราพระคชสีห์ออกไปวาง ว่าโปรดให้เรือต่อสู้ไพรินทร์ออกไปรักษาวังผู้ร้ายปล้นราษฎรตามชายทะเลแขวงเมืองเพชรบุรี ทอดเรืออยู่หน้าวัดบ้านแหลมได้ ๕ วัน ขุนนครกรมการไปแจ้งความว่า วันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑ เรือต่อสู้ไพรินทร์หม้อแตกประทุขึ้น ปล่องไฟเสากระโดงหักเรือจมน้ำล่ม คนในเรือถูกอันตรายตายได้ศพกัปตันและอินเยอเนียคนไข้ทหารกะลาสี ๑๖ ไม่ได้ศพนายหมวดและกะลาสี ๑ คน รวมตาย ๒๖ ป่วยเจ็บชายันสรั่งนายท้ายกะลาสี ๑๙ รวมทั้งป่วยตาย ๔๐ คน ไม่ป่วยเจ็บ ๒๖ คน ขุนนครขนของขึ้นได้ ๔๙ สิ่ง ยังตรวจต่อไป

พระมนตรีพจนกิจนำขุนแผลงสะท้าน ข้าหลวง ที่ไปราชการส่งเสื้อผ้ากองทัพกลับลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

พระยานรินทรราชเสนีนำพระสุรินทรามาตย์ หลวงบำนาญสุเสนีกราบถวายบังคมลาไปเป็นข้าหลวงรักษาราชการเมืองตะวันตกแทนพระอนุรักษ์โยธา เสด็จประทับตรัสอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวังเวลายามเศษ

วันเสาร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้ามีการเลี้ยงขนมเบื้องที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ๗๐ รูป

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกทางประตูพรหม ทรงรถพระที่นั่งเสด็จไปประทับวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรงานในการพระเมรุพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวังเวลายามเศษ

วันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จพระราชดำเนินวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรงานแล้วเสด็จขึ้นประทับพลับพลาออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาอุตรการโกศล เมืองพิชัย ว่าด้วยความอ้ายบ่าย ตองซูโจทก์ อ้ายแสนสุรินทรกับพวกจำเลย หากันด้วยเรื่องฆ่าจันตะ ตองซูตายเสร็จแล้ว

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาอมรินทรฦๅชัย เมืองราชบุรี ว่าพระครูรามัญญาธิบดี วัดคงคาราม อาพาธถึงแก่มรณภาพ อายุได้ ๗๕ พรรษา ๕๓ กำหนดทำการปลงศพเดือน ๔ ปีจอ อัฐศก ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงพระราชทานเพลิงศพ

เสด็จประทับอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวังเวลายามเศษ

วันจันทร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกทางประตูพรหม ทรงรถพระที่นั่งไปประทับวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรงานพระเมรุ แล้วเสด็จออกขุนนาง

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาอมรินทรฦๅชัยเมืองราชบุรี ส่งผู้ร้ายรายพระนรินทรออกไปชำระไว้และตัวจำนำเจ้าสำนักผู้ร้ายรวม ๑๔ คน กับโจทก์ ๒ คน ให้กรมการคุมเข้ามาส่งพร้อมทั้งถ้อยคำสำนวน ฉบับหนึ่ง ใบบอกหลวงวิชิตภักดี ผู้ช่วยเมืองเพชรบุรี ว่าด้วยเจ้าพระยาสุรวงศ์มีบัญชาให้พระยาราชวังสันกัปตันเตรน ออกไปจัดการยกเรือที่เสียจมน้ำ ได้จัดบวบไม้ไผ่ เรือฉลอมผูกยกเรือเมื่อน้ำลงขอด ครั้นน้ำขึ้นเรือไม่ขึ้นได้ พระยาราชวังสันกลับเข้ามา ณ กรุงเทพ ฯ ได้มอบสิ่งของที่ขึ้นไว้ได้ ให้คุมเข้ามากรุงเทพ ฯ.

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันอังคาร แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทอดพระเนตรการซ่อมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แล้วเสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระพุทธรูปแล้ว พระอริยกระวี ฐานานุกรมเปรียญ ๑๕ รูปสวดพระพุทธมนต์ ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว ทรงทอดผ้าไตรของหลวง ๑๐ ไตร พระอริยกระวี ฐานานุกรม ๑๐ สำรับปกรณ์ แล้วโปรดให้เจ้าจอมมารดาทอดผ้าไตรเจ้าภาพ ๕ ไตร ฐานานุกรม ๕ รูป สำรับปกรณ์ แล้วมีพระธรรมเทศนา พระโพธิวงศ์ถวายเทศนากัณฑ์หนึ่ง ในการทำบุญ ๗ วันคำรบที่ ๕ เวลายามเศษเสด็จขึ้น

วันนี้เสด็จขึ้นแล้วเจ้าพนักงานเปลื้องเครื่องพระศพพระเจ้าลูกเธอ ด้วยจะไปพระราชทานเพลิงแทนพระบุพโพในเวลาพรุ่งนี้

วันพุธ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า เจ้าพนักงานได้เชิญเครื่องทรงพระศพพระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ วันชุมพระบุพโพแทนน้ำพระบุพโพด้วยไม่มีพระบุพโพ มีเครื่องสูง กลองชนะ คู่แห่ไปพระราชทานเพลิงวัดมหาธาตุตามธรรมเนียม

เวลาเช้า ๕ โมง โปรดให้พระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทรงประเคนพระสงฆ์ที่หอธรรมสังเวช เวลาบ่าย ๑ โมงเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงประเคนบริขารพระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉัน ๑๐ รูป โปรดให้พระสงฆ์รายเจ้าภาพไปรับของที่ปากฉาก ๕ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อดิเรก ถวายพระพรลาไป มีสำรับปกรณ์ราย ๑ ของเจ้าภาพ ๕๐ มีเทศนาพระศรีสมโภชกัณฑ์ ๑ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๔ โมง ๔๕ นาที พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก กรมหลวงเทวะวงศ์เจ้าพนักงานกรมท่า กรมวังราชเอกเซลแลนซีแกมป์ ฟ่า ชินซอ เฟรเดริกโก อันตอนิโอ เปเรรา กงสุลโปรตุเกส ๑ มิสเตอร์เนียด กุลาเต ที่ ๑ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้ากรุงโปรตุเกส แล้วถวายบังคมลากลับไป

เวลาบ่าย ๔ โมง ๕๐ นาที มิสเตอร์ อาเทอ เกอตซหัลส์ กงสุลออสเตรีย นำ บารอน โยเสฟ เดอ เบรนเนอ คนราชการในกรุงออสเตรียฮังการี ซึ่งเข้ามาในกรุงเทพ ฯ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงพระราชปฏิสันถารโดยสมควรแล้วถวายบังคมลาไป

เวลาบ่าย ๕ โมง มิสเตอร์ ยคบติไชลด์ ทูตอเมริกัน นำมิสเตอร์ ซี เยไชลด์ หลานผู้ที่จะเป็นไวซกงสุลอเมริกัน เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และถวายหนังสือเยเนอราล ฮอลเดอแมนด้วย เฝ้าอยู่ครู่หนึ่งถวายบังคมลากลับ

เวลาบ่าย ๕ โมง ๓๐ นาที มิสเตอร์ เออเนส เมซัน ซาเตา ราชทูตอังกฤษ นำ เคอลแนล เย เบลกสลี คนอังกฤษ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงพระราชปฏิสันถาร พอสมควร แล้วถวายบังคมลากลับไป

ทั้งสามรายนี้ กรมหลวงเทะวงศ์และเจ้าพนักงานทั้งปวงนำเฝ้าเหมือนกัน

เวลาเกือบย่ำค่ำ เสด็จพระราชดำเนินวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรการพระเมรุทั่วแล้ว เสด็จประทับพลับพลาออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพิสุทธธรรมธาดา เมืองลพบุรี ขอที่เขตพระอุโบสถวัดบ้านหมี่ โดยยาว ๕ วา กว้าง ๑๐ ศอก ฉบับ ๑ ใบบอกพระสรรค์บุรานุรักษ์ เมืองสรรค์ ส่งเงินแทนขี้ผึ้งอากรป่าผึ้ง จำนวนปีจอ อัฐศก เงิน ๑ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๒ บาท คิดราคาหาบละ ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง แทนขี้ผึ้ง ๑ บาท ๕๐ ลึง ให้กรมการคุมลงมาส่งฉบับ ๑ ใบบอกพระยาพิชัยสุนทร เมืองอุทัยธานี ส่งเครื่องพระเมรุกรมสมเด็จฉบับ ๑ กับใบบอกพระยาพิชัยณรงค์สงคราม เมืองสระบุรี ส่งเครื่องพระเมรุกรมสมเด็จ ฉบับ ๑

พระยานรินทรนำพระเสละภูมาธิการ ผู้ว่าราชการเมืองทองผาภูมิ กราบถวายบังคมลาไปรักษาราชการบ้านเมือง

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันพฤหัสดี แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก เจ้าพนักงานกรมวัง กรมพระกลาโหมนำพระยาฤทธิสงครามรามภักดี เจ้าเมืองไทร เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงพระราชปฏิสันถารโดยการบ้านเมือง จนเกือบทุ่มกราบถวายบังคมลากลับไป

เสด็จพระราชดำเนินวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรการพระเมรุ วันนี้ตั้งแว่นฟ้าแล้ว เสด็จประทับพลับพลา

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก ว่าได้เร่งให้นายกองคุมส่วยเงินมาเร่งได้เงิน ๓ ชั่ง ให้นายกองคุมลงมาส่ง

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระสวัสดิวามดิษฐ์ หลวงสรเสนี ข้าหลวง ว่าไปจากกรุงเทพฯ ณ วันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑ ถึงเมืองสิงคโปร์ วันศุกร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑ พักอยู่ที่ห้างพระยารัตนเศรษฐี ๆ แจ้งความว่า วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก มีเรือแขกกลิงนายไพร่ ๙ คน สัปเยกต์อังกฤษ มีเงิน ๑,๐๐๐ เหรียญ ผ้าขาวห่ม ๑ จะไปซื้อโคเมืองตรัง จอดเรืออยู่ที่นาเกลือเวลาค่ำมีผู้ร้าย ๙ คนพูดเป็นมลายูมาปล้นเรือ ฆ่าแขกกลิงตายคนหนึ่ง โดดลงน้ำหนีไป ๗ คนเหลืออยู่ในเรือคนหนึ่ง เห็นผู้ร้ายหายเข้าไปทางปากน้ำเมืองตรัง แขกกลิงจึงแล่นใบไปคนเดียว เรือพ่อค้าอังกฤษพบเข้าจึงลากไปส่งเมืองปีนัง แขกกลิงได้ร้องต่อคอเวอนเมนต์เมืองปีนัง ๆ ได้ส่งฟ้องไปยังกงสุลสยามเมืองปีนัง ๆ ส่งให้พระอนุรักษ์สิบชำระฉบับ ๑ ใบบอกพระยารัตนเศรษฐีเมืองระนองว่าได้หนังสือขุนประมาณหิรัญ ขุนรามโยธี พระยศภักดี กรมการเมืองภูเก็ตว่าพระอนุรักษ์โยธา ข้าหลวงไปตรวจทาง โทรเลขเมืองพังงาถึงเมืองตะกั่วป่า ป่วยเป็นไข้จับกลับมาถึงเมืองภูเก็ต ณ วันอังคาร ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑ ครั้น ณ วันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑ เวลาบ่าย ๔ โมง อาการทรุดมาก พระอนุรักษ์โยธาถึงแก่กรรม

เสด็จประทับอยู่จน ๒ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันศุกร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกท้องพระโรงกลาง ทอดพระเนตรพนักงานตรวจฝีมือรูปภาพที่จะแจกและติดพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ ว่าฝีมือช่างคนใดดีอย่างไรจะพระราชทานรางวัล เวลาย่ำค่ำเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรการพระเมรุพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าและข้างใน เวลายามเศษเสด็จกลับ

วันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จพระราชดำเนินวัดราชบพิธ ทอดพระเนตรการพระเมรุ วันนี้ตั้งแว่นฟ้าและอื่น ๆ เป็นอันมาก แล้วเสด็จพระราชดำเนินประทับพลับพลาริมพระเมรุ ออกขุนนาง

หลวงวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาสุริยภักดี ข้าหลวง พระจรูญราชโภคากร ณ เมืองหลังสวน ว่าได้ชำระได้ตัวกรมการขุนหมื่นและหัวหน้าที่พะโต๊ะปากทรง ๓ คน เมืองหลังสวน ๑๓ คน ราษฎร ๑๕๐ คน รวม ๑๖๖ คน ที่ไม่ได้เข้าเป็นหัวหน้านั้นให้สาบานแล้วบ้างยังบ้าง ที่เป็นกรมการนั้นว่าเป็นยหินก่อนที่ได้รับตราตั้งเป็นกรมการ ตั้งแต่เป็นกรมการแล้วสืบตามคำให้การผู้ที่ซัดถึกได้ความเช่นนั้น จะโปรดเกล้า ฯ ประการใด ฉบับ ๑ ใบบอกหลวงชัยภักดี ยกกระบัตรผู้ว่าที่พระปลัด มีตราพระคชสีห์โปรดให้หมื่นอุดมสำลี กรมนา หลวงราชานุกิจ ผู้ช่วย คุมข้าวหลวงออกไปจำหน่ายให้ราษฎรที่อดอยาก เป็นจำนวนข้าวเปลือก ๙๔ เกวียน ๒๔ ถัง ข้าวประดน ๒ เกวียน ๓๖ ถัง ยกกระบัตรได้ตรวจสอบได้ข้าว ๘๐ เกวียน ๕๘ ถัง ขาด ๑๖ เกวียน ๒ ถัง ได้ประกาศให้ราษฎรมาซื้อไปตามท้องตราแล้ว

พระราชทานสัญญาบัตรหลวงวิชิตภักดี ผู้ช่วย เป็นพระเพชรพิสัยศรีสวัสดิ ปลัดเมืองเพชรบุรี ถือศักดินา ๑๐๐๐ นายเทียม มหาดเล็ก บุตรพระยาสุรินทรฤาชัย เป็นหลวงวิชิตภักดี ผู้ช่วยเมืองเพชรบุรี นา ๘๐๐ หลวงโภชากร กรมการเมืองชุมพร เป็นพระรามฤทธิรงค์ ปลัดเมืองชุมพร นา ๑๐๐๐ เสด็จประทับอยู่ครู่หนึ่งเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันอาทิตย์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จพระราชดำเนินวัดราชบพิธ ทรงจัดของและทอดพระเนตรการต่าง ๆ ในพระเมรุและบนพระที่นั่งทรงธรรมและที่ต่าง ๆ จนเวลา ๗ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เจ้าพนักงานจัดการทั้งปวงตามธรรมเนียมที่จะได้เชิญพระศพออกสู่พระเมรุบรรพตในเวลาพรุ่งนี้ เวลาค่ำวันนี้งิ้วโรงใหญ่หน้าพลับพลาเล่นโหมโรง โขน หุ่น ก็โหมโรงในกลางคืนด้วย

วันจันทร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาตี ๑๑ ทุ่มแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุ์และเจ้าพนักงานกรมต่าง ๆ ตามพนักงานได้เชิญพระโกศพระศพพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศลงจากหอธรรมสังเวชขึ้นตั้งยานมาศสามคานประดับพระโกศมณฑป มีเครื่องสูง กลองชนะ แตรสังข์ คู่แห่ถือโคมดอกบัว แห่ออกประตูศรีสุนทรเลี้ยวลงไปตามถนนหน้าประตูถนนไปออกประตูพิทักษ์บวร ไปเลี้ยวลงถนนระหว่างพระอุโบสถและกุฎีวัดพระเชตุพน ประสามคานแทบรถที่จะทรงพระศพแล้วเกรินพระศพขึ้นไปตามบันไดนาค เชิญพระโกศสถิตบนรถโถง ที่ทำใหม่คล้ายกับรถที่ทรงพระศพครั้งพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าอิศรวงศ์วรราชกุมาร เจ้าพนักงานตั้งกระบวนแห่คอยเวลาเสด็จพระราชดำเนิน อนึ่งในการในครั้งนี้โปรดเกล้า ๆ ให้เกณฑ์ขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าทำรถใหญ่คล้ายกับรถศพชาวยุโรป มาบรรทุกสังเค็ดที่จะถวายพระสงฆ์แห่ด้วย ๓๑ รถ

เวลาเช้า ๕ โมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางประตูแถลงราชกิจ เสด็จออกทางประตูเทวาพิทักษ์ เสด็จออกประทับพลับพลาสูงหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท โปรดให้เรียกกระบวนแห่พระศพให้เดินกระบวน ๆ หน้ามีธง ๕ ชายธงสามชาย กลองมลายูแห่เพลงสำรับหนึ่ง และแตรทรงบุษบกเพลิงและกระบวนธงทาผ้าเหลืองผ้าขาว แล้วถึงรถใหญ่ ๆ แต่งรูปวิจิตรต่าง ๆ ประกอบผ้าขาวผ้าดำแถบอังกฤษเงินทองดอกไม้ต่าง ๆ อย่างรถศพชาวประเทศยุโรป เทียมด้วยม้าคู่บ้าง ๓ ม้าบ้าง ม้าแต่งตัวอย่างรถศพ มีคนเป็นสารถี ฟักแมนแต่งตัวต่าง ๆ กัน ในรถนั้นมีเครื่องสังเค็ดถวายพระสงฆ์รวม ๓๑ รถเดินมาโดยลำดับ แล้วถึงกระบวนทหารหน้า มีแตรวงเป่าเดดมาช ๑ ทหารปืนใหญ่เดินอย่างเดดมาชด้วย ครั้นสิ้นกระบวนทหารแล้วถึงคู่แห่เทวดา กลองชนะแตรสังข์เครื่องสูงเดินโดยลำดับ แล้วถึงรถพระอ่านอภิธรรมนำพระศพเทียมม้าเทศ ๑ มามีสารถีและคู่เคียงเกณฑ์พระกรมมหาดไทยและกลาโหมกรมต่าง ๆ ๑๒ นาย ถือทวนพรหมข้างละ ๖ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสอ่านพระอภิธรรมนำพระศพกั้นเศวตฉัตร ๑ ชั้น มีพัดโบก บังสูรย์ตามเคย แล้วถึงรถพระศพเทียมด้วยม้าเทศ ๖ ม้า คู่เคียงเดินข้างรถคู่ละ ๖ ถือเบญจขวา พระยาพิพัฒโกษา พระยา

ประชาชีพ พระยาบำรุงราชฐาน พระยาเพชรดา พระยา....พระยา....เบื้องซ้าย พระยาไกรโกษา พระยาเกษตรรักษา พระยาทิพมณเฑียร พระยานครานุรักษ์ พระยาโยธาเชื่อนขันธ์ พระยาไพบูลย์สมบัติ และอินทรพรหมถือบังแทรกข้างละ ๖ พระกลดกำมะลอบังสูรย์พัดโบก บนรถมีสารถีแต่งเป็นเทวดา ภูษามาลาแต่งเป็นเทวดาประคองพระโกศมณฑป ๒ คน แล้วถึงข้าหลวงผู้หญิงเชิญเครื่องและตามพระศพแล้วถึงขอเฝ้าผู้ชาย แล้วถึงรถทรงพระโกศจันทน์ เสลี่ยงเครื่องไม้หอม และมีรันแทะบีดทอง ทหารกรมแสงลากรันแทะบรรทุกเครื่องสังเค็ด และพระเครื่องไทยทานผ้าขาวผ้าเหลืองและธงมังกรเป็นกระบวนหลัง ครั้นสิ้นกระบวนแล้วเสด็จทรงพระราชยานเสด็จพระราชทานดำเนินทางหน้าวังสราญรมย์ ข้ามสะพานหกไปประทับพลับพลาเปลื้องเครื่องวัดราชบพิธ กระบวนพระศพเลี้ยวลงถนนบำรุงเมืองไปเลี้ยวลงถนนเฟื่องนครไปหน้าวัดราชบพิธ ผ่านหน้าพลับพลาเปลื้องเครื่องไปหยุดรถพระศพหน้าประตูวัดตรงพระวิหารด้านตะวันออก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่นั้น โปรดให้ตั้งเกรินแต่รถลอดประตูวัดเข้าไปเทียบกับสามคานหน้าประตูวัดข้างใน แล้วเกรินพระโกศมณฑปพระศพลงจากรถเดินตามสะพานมาลอดประตูวัดขึ้นบนสามคาน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าประทับในพระเมรุบรรพต เจ้าพนักงานแห่พระศพ มีคู่แห่เครื่องสูง กลองชนะ แตรสังข์ ราชยานกง กรมหมื่นวชิรญาณอ่านพระอภิธรรมนำพระศพ ยานมาศสามคานทรงพระโกศมณฑป มีคู่เคียงเดินกระบวนมาเวียนพระเมรุโดยอุตราวัฏสามรอบ แล้วเกรินพระโกศมณฑปพระศพขึ้นตามบันไดนาคทางพระเมรุด้านเหนือ เชิญพระโกศสถิตบนแว่นฟ้าสามชั้นประดับเครื่องประดับต่าง ๆ เป็นอันมากโดยวิจิตรตระการ(๑) ตามเฉลียงพระเมรุตั้งเครื่องสูงตามธรรมเนียม ครั้นเชิญพระศพขึ้นสถิตบริบูรณ์แล้ว ก็จัดการประดับตกแต่งในที่ทั้งปวงโดยวิจิตรงดงาม

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกประทับมุขพระเมรุด้านตะวันตกที่ติดเนื่องกับพระที่นั่งทรงธรรม ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดหัวทาน ๒ สังเค็ด เรือ ๔ แจว ๒ ไตรเปล่าคลังใน ๑๐ คลังศุภรัตน์ ๕ ผ้าเหลืองผ้าขาว ๒๐๐ ผืน กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๙ องค์สดับปกรณ์ไตรสังเค็ดไตรเปล่าแล้ว พระครูฐานานุกรมอันดับ ๒๐๐ รูปสดับปกรณ์ผ้าขาวผ้าเหลืองแล้ว เสด็จประทับพระที่นั่งทรงธรรมโปรดให้นิมนต์พระเทศนาของเจ้าภาพ พระศรีสมโพธิถวายเทศนา พระพิธีธรรมวัดอรุณสวด

(๑) ต้นฉบับเป็นสะอาด

เครื่องกัณฑ์ตั้งเทศน์ พระสงฆ์รับสัพพีจวรสังฆราบพระ ๔ องค์ เวลาเกือบย่ำค่ำ เสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลาหลังวัดราชบพิธซึ่งเป็นพลับพลาทรงโปรยนั้น พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าบนพลับพลา ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหาร พลเรือนผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าหน้าพลับพลา ทรงโปรยผลฉลากผลกัลปพฤกษ์ พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ และโปรยเกล้า ๆ ให้ข้าราชการขึ้นทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ทั้ง ๔ ต้น มีการเล่นหน้าพลับพลาคือ ไม้ลอยญวนหกไม้ต่ำสูงตามธรรมเนียม ทรงโปรยแล้วประทับทอดพระเนตรงิ้วโรงใหญ่อยู่จนค่ำ ทรงจุดดอกไม้เพลิง เวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้นจากพลับพลา แล้วเสด็จออกพระเมรุทรงทอดผ้าไตรหัวทาน ๑ ไตร สังเค็ดเรือบต ๒ แจว ๒ ไตรเปล่าคลังใน ๑๐ คลังทุเรียน ๕ ย่าม ๑๐๐ ศรัทธาเครื่องไทยธรรม ๔๐ พระเทพกระวีพระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญพิเศษวัดนิเวศน์รวม ๑๙ องค์สดับปกรณ์ แล้วราชาคณะฐานานุกรมเปรียญขึ้นสดับทำกาลสร้าง ๑๕๐ รูปสดับปกรณ์ย่ามและศรัทธาเครื่องไทยธรรม ถวายอนุโมทนาแล้วเสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งทรงธรรม ทรงแจกฉลากพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการบางคนแล้วเสด็จขึ้น เมื่อเวลายกพลับพลานั้นในคลองหน้าพลับพลามีเรือเร็วพายขึ้นล่องในคลองตามธรรมเนียมอย่างลอยพระประทีป

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกตั้งบรรพชิตฝ่ายญวนที่พระที่นั่งทรงธรรม ๗ รูป พระราชทานผ้าไตรสลับแพร เครื่องบริโภคอย่างญวนกับแผ่นสัญญาบัตรตั้งบรรพชิตฝ่ายญวน ให้พระครูมหาวิหารอานัมพรต วัดอนามนิกายาราม เป็นพระครูคณานัมสมณาจารย์ เจ้าคณะฝ่ายอนัมนิกายสำหรับทำพิธีกงเต๊ก ๑ ให้องค์สรพจนสุนทร วัดสมณานัมบริหาร เป็นพระครูมหาวิหารอานัมพรต ๑ ให้องค์พจนกรโกศล วัดโผหกก้อ เป็นองค์สรภาณมธุรส ตำแหน่งปลัดขวา ๑ ให้องค์ถือนนท์สมัญ วัดช่วยเมงธาม เป็นองค์สุคนธบวร ที่ปลัดซ้าย ๑ ให้หลวงจีนคุณเมิ่น วัดเลงเนยยี่ เป็นหลวงจีนคณาณัติจีนพรต ที่ปลัดสมณฝ่ายจีน ๑ ให้องค์กรวงเบ๊ก วัดอนัมนิกายาราม เป็นองค์สรพจนสุนทรรอง ปลัดฝ่ายขวา ๑ ให้องค์เจิงงะ เนียว วัดสมณานัมบริหาร เป็นองค์พจนกรโกศล รองปลัดฝ่ายซ้าย ๑ ให้องค์เทียงคิน วัดอุภัยราชบำรุง เป็นองค์ถือนนท์สมัญ ตำแหน่งผู้ช่วยสำหรับพิธีกงเต๊ก ๑ และพระราชทานตาลิปัตรยศตามวาสนา พระครูทรงตาลิปัตรแปลงพื้นตาดทองแดง ปลัดฝ่ายญวนพัดตานพื้นตาดทองแดง ปลัดฝ่ายจีนรอง ปลัดผู้ช่วยฝ่ายอนัม กลมรี ๆ อย่างจีนพื้นอักษรเป็นเครื่องยศและบรรพชิตฝ่ายญวนฝ่ายจีนถวายอนุโมทนาตามภาษาอนัม แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกดูพระเมรุและเครื่องประดับต่าง ๆ จนเวลายามเศษ ส่วนการทำบุญของเจ้าภาพนั้นก็มีสดับปกรณ์ไตรสังเค็ดผ้าไตรเปล่าและไทยทานเหมือนกัน

เวลายามเศษ โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่จะถวายเทศนากัณฑ์หลวง ขึ้นไปบนพระที่นั่งทรงธรรม พระพิมลธรรมถวายเทศนาอภิธรรมสังคหะบริเฉท ๑ พระพิธรรมวัดพระเชตุพนสวดอภิธรรมสังคหะบริเฉท ๒ เครื่องกัณฑ์ไตรสังเค็ด และของพระสัพพิมเหมือนกัน เวลาเทศนาแล้วเสด็จออกพระเมรุ ทรงทอดผ้าฉลากของต่างๆ ๑๐๐ ราชาคณะ ฐานานุกรม กำกับสร้าง พระสงฆ์อันดับสดับปกรณ์แล้ว เสด็จกลับพระที่นั่งทรงธรรมเวลา ๒ ยามเศษ เสด็จกลับทรงพระราชยานเสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวังทางประตูเทวาพิทักษ์

ทรงโปรยวันนั้น ฉลาก ๖๐๐ ผลกัลปพฤกษ์ผลละสลึง ๑๗ ตำลึง ๒ บาท ผลละเฟื้อง ๑๗ ตำลึง ๒ บาท รวมเงิน ๑ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ ๔ ต้น ต้นละ ๕ ตำลึง ผลละเฟื้อง

พระสงฆ์สวดอภิธรรม ๔ สร้าง กลองชนะ ๒๐ คู่ จ่าปี่ จ่ากลอง แตรสังข์ประโคมตามเวลา

การมหรสพ งิ้วโรงใหญ่หน้าพลับพลา โขนโรง ๑ หุ่นโรง ๑ มอญรำโรง ๑ หนัง ๒ โรง ไม้ลอยต่ำสูง เบูวนหก รำโคม สิงโต มังกร ดอกไม้เพลิงต่าง ๆ มีดอกไม้พระถวยเป็นอันมาก คือดอกไม้กระถางใหญ่วัดศาลาปูนเป็นต้น มีกงเต๊กโรงใหญ่

การพระเมรุบรรพตนั้น พระเมรุเป็นรูปมณฑปใหญ่ พื้นน้ำเงินลายดีบุกทองลายพุ่มข้าวบิณฑ์ยอดมณฑป มีมณฑปพระสงฆ์สวดอภิธรรม ๔ มุมพระมณฑปใหญ่ พระเมรุใหญ่มีมุขสำหรับสดับปกรณ์เนื่องไปติดกับพระที่นั่งทรงธรรม ในพระเมรุติดกระดาษลายพุ่มข้าวบิณฑ์ไม่มีเมรุทองมีเสาใหญ่แต่ฐานบัทม์ขึ้นไป ฐานบัทม์ปิดลายอังกฤษพื้นอังกฤษย่นพระเมรุบรรพตนั้นชื่อยาว ๖ ศอก ในประธานทั้งเฉลียงกว้าง ๕ วา สูงชาดยอดแต่พื้น ๑๔ วา ๒ ศอก ฐานมี ช้าง เงิน ทอง นาค รอบ ด้านตะวันออกมีบันไดลงไปจากพระเมรุเป็นถ้ำ ด้านเหนือมีบันได ๒ ข้าง ด้านใต้มีบันไดขึ้น ๒ ข้าง ด้านใต้ตีนเขามีพลับพลาตรีมุขสำหรับสดับปกรณ์ มีนาคเลี้ยวลงมาจากบนเขาสำหรับพระภูษาโยงลงมาที่พลับพลาตรีมุข ตามตีนเขามีเครื่องกลและรูปสัตว์หิมพานต์ตัวเลขตั้งรอบเขา มีต้นไม้ประดับรูปนก

การฉลักทยาการประดับโดยวิจิตร พระที่นั่งทรงธรรมนั้นการเปรียญเดิมแต่ต่อมุขข้างเหนือทิศใต้ทั้งสองข้างบนนั้นตั้งแต่งเครื่องต่าง ๆ เป็นอันมาก มีราชวัติทึบแต่สลักลายโปร่งล้อมรอบพระเมรุ มีฉัตรสับกประรายทั้งฉัตรทอง เงิน นาค มีประตูมณฑปออกจากพระเมรุ ๒ คือด้านเหนือตรงประตูวัด ๑ ด้านใต้ท้ายพระที่นั่งทรงธรรม ๑ และมีตุ๊กตุ๊กตามีเก๋งตุ๊กตาของพระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญนิตยภัตทำมาตั้งรอบพระอุโบสถและฐานพระอุโบสถ พระเมรุตั้งมุมพระอุโบสถด้านตะวันตกเฉียงเหนือต่อกับพระที่นั่งทรงธรรม เมื่อเวลาเวียนพระศพนั้น มุขที่ต่อจากพระเมรุไปพระที่นั่งทรงธรรมนั้นรอพนเสียมแต่เพียงหลังคา

มีโรงกงเต็กตั้งมุมพระอุโบสถด้านตะวันออกเฉียงเหนือ มีโรงเลี้ยงอยู่ทางด้านตะวันออกและโรงพักและอื่น ๆ เป็นอันมาก ศาลารีมพระที่นั่งทรงธรรมด้านเหนือเป็นโรงฉลาก ข้างในนั้นมีที่พักข้างในติดกับพระที่นั่งทรงธรรมหลังหนึ่ง หน้าพระเมรุด้านใต้มีมณฑปและพลับพลาตรีมุขแต่งอย่างโบราณ เครื่องอังกฤษเป็นที่ข้างในมีเทศนาหลังหนึ่ง ที่สวนหลังวังราชบพิธมีพลับพลายาวสำหรับทรงโปรยหลังหนึ่งยาวใหญ่ มีทั้งข้างหน้าข้างในมีโรงเลี้ยงและที่พักติดกับที่พระที่นั่งทรงธรรม

อนึ่ง อนุสาวรีย์ในสวนซึ่งจะบรรจุพระอังคารพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ ซึ่งทำขึ้นใหม่ในสวนริมกำแพงด้านใต้นั้นก็ประดับตกแต่งโดยสะอาดมีพลับพลายาวหน้าอนุสาวรีย์ด้วย การตกแต่งสะอาดวิจิตรตระการ(๑)

อนึ่ง ตามมุมพระเมรุบรรพตนั้นมีต้นไม้ใหญ่ประดับด้วยเครื่องบริโภคใช้สอยต่างๆ เป็นของฉลากคฤหัสถ์ ๕ ต้น ของพระเจ้าพี่นางน้องนางทรงรับทำฉลองพระเดชพระคุณ ต้นไม้นั้นทำเป็นไม้จริงบ้างไม้เลื่อยขึ้นร้านขึ้นบ้าง ประดับด้วยของใช้สอยต่าง ๆ มีเครื่องเงินทอง เครื่องแก้วต่าง ๆ และผ้าพรรณต่าง ๆ ทุก ๆ ต้น มีเครื่องกลเป็นภาพเรื่องต่าง ๆ วิจิตรงดงามสะอาดต่าง ๆ กัน ต้นไม้นั้นมี ๕ คือพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดีและพระเจ้าน้องนางเธออีกหลายพระองค์ ต้นหนึ่งตั้งที่มุมพระเมรุบรรพตด้านตะวันออกเฉียงเหนือ อีกต้นหนึ่งของพระองค์เจ้าประภาศรีกับพระเจ้าน้องนางเธออีกหลายพระองค์ ตั้งที่เมรุบรรพตด้านตะวันออก อีกต้นหนึ่งของพระองค์เจ้าเกษรพิมลพรรณกับพระเจ้าน้องนางเธออีกหลายพระองค์ ตั้งที่ริมประตูพระเมรุด้านใต้หนึ่ง อีกต้นหนึ่งของพระนางเจ้า

(๑) ต้นฉบับเป็นสะอาด

สุขุมาลมารศรีกับพระเจ้าน้องนางเธอองค์หลายพระองค์ ตั้งริมพระที่นั่งทรงธรรมด้านใต้หนึ่ง อีกต้นหนึ่งของพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าอรไทยเทพกัญญากับพระเจ้าน้องนางเธอหลายพระองค์ ตั้งมุมพระที่นั่งทรงธรรมด้านเหนือหนึ่ง ล้วนเป็นของควรดูควรปรารถนาทั้งนั้น

วันอังคาร ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำเที่ยงแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเป็นกระบวน เสด็จออกทางประตูเทวาพิทักษ์ ทรงพระราชยานไปประทับเกยประตูวัดราชบพิธเสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดหัวทาน ๒ สังเค็ดเรือบด ๒ ไตรเปล่าคลังใน ๑๐ คลังศุภรัตน์ ๕ ไตรเรือลำบั้น ๔ แล้วพระพรหมมุนี พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญและอันดับวัดชุมพลนิกายาราม รวม ๒๓ รูปสดับปกรณ์ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์กำกับด้านและพระสร้าง ๒๐๐ รูปสดับปกรณ์ ผ้าเหลืองผ้าขาวที่พระเมรุบรรพตมุขตะวันออกแล้วเสด็จขึ้นข้างใน เจ้าภาพข้างในสดับปกรณ์ต่อไป มีเทศนาของเจ้าภาพที่พระที่นั่งทรงธรรมกัณฑ์หนึ่ง พระอริยมุนีถวายเทศนาอภิธรรมมัตถสังคหบริเฉท ๗ พระสงฆ์พิธธรรมวัดเทพศิรินทร์สวดจบแล้วเจ้าภาพข้างในถวายของ แล้วเสด็จออกทรงสดับพระธรรมเทศนา พระธรรมไตรโลกาจารย์ถวายเทศนาอภิธรรมมัตถสังคหบริเฉท ๒ พระพิธธรรมวัดราชบุรณสวด จบแล้วเสด็จไปทรงทอดผ้าแลประเคนเครื่องกัณฑ์สังเค็ดในพระเมรุ แล้วเสด็จออกที่พระบัญชรพระที่นั่งทรงธรรมตรงถนนระหว่างวังกรมขุนเจริญ ทรงโปรยฉลากพระราชทานราษฎรแล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระเมรุมุขตะวันตกที่ต่อพระที่นั่งทรงธรรม ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดหัวทาน ๒ ไตรสังเค็ดเรือ ๕ ไตรคลังใน ๑๐ ไตรคลังศุภรัตน์ ๕ รวม ๒๐ หม่อมเจ้าพระธรรมุณหิศ พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญและพระอันดับวัดนิเวศน์ รวม ๒๐ สดับปกรณ์ แล้วมีสดับปกรณ์ย่าม ๑๐๐ ศรัทธาเครื่องไทยธรรม ๔๐ ที่พลับพลามุขตะวันออกตามเคย

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลาทรงโปรยพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยลำดับตำแหน่ง ทรงโปรยผลฉลากผลกัลปพฤกษ์ ทรงโปรยพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการอย่างวันก่อน และฉลากทั้งผลกัลปพฤกษ์ก็เท่ากันกับเวลาวานนี้ โปรดให้ทิ้งทาน

ต้นกัลปพฤกษทั้ง ๔ ทุ่ม มีการเล่นไม้ลอย ญวนหก การมหรสพต่าง ๆ ตามเคย เวลาย่ำค่ำ แล้วทรงจุดดอกไม้เพลิง มีดอกไม้เพลิงต่าง ๆ เป็นอันมาก เวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้นจากพลับพลา ประทับพระที่นั่งทรงธรรม ทรงแจกฉลากอย่างคืนนั้น ข้างในออกดูเครื่องตั้งจนเวลา ๔ ทุ่มเศษ

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออกทรงธรรมที่พระที่นั่งทรงธรรม พระธรรมวโรดม พระเทพโมลี ถวายเทศนามิลินทปัญหา พระธรรมวโรดมสมมุติฉะวงพระนาคเสน พระเทพโมลีฉลองโอยฐพระเจ้ามิลินทราช จนเวลา ๗ ทุ่มเศษเทศนาจบ เสด็จเข้าสู่พระเมรุ ทรงทอดผ้าไตร ๒ จีวรสบงกราบพระ ๔ พระที่ถวายเทศน์ ๒ พระรับศัพท์ ๔ สดับปกรณ์ แล้วทรงประเคนบริขารเครื่องกัณฑ์ แล้วทรงทอดผ้าฉลากสดับปกรณ์ ๑๐๐ ราชาคณะ ฐานานุกรมอันดับ ๑๐๐ สดับปกรณ์ แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวังตามทางเดิม

อนึ่ง เมื่อเวลาเช้าเวลาเพลมีฉันที่พระที่นั่งทรงธรรมเวลาละ ๓๐

วันพุธ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่ายโมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางประตูเทวาพิทักษ์ ทรงพระราชยาน ประทับเกยหน้าประตูวัดราชบพิธ เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งทรงธรรม เสด็จออกพระเมรุมุขตะวันตกทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดหัวท้าย ๒ ผ้าไตรสังเค็ดเรือ ๖ ไตรเปล่าคลังใน ๑๖ คลังศุภรัตน์ ๕ ไตรเรือสำปั้น ๓ รวม ๒๖ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระราชาคณะ ฐานานุกรม เปรียญอันดับวัดนิเวศน์ วัดชุมพล ๒๖ รูปสดับปกรณ์ แล้วโปรดให้มีสดับปกรณ์ที่พลับพลา มุขตะวันออก ผ้าขาวผ้าเหลือง ๒๐๐ ย่าม ๑๐๐ เครื่องศรัทธาธรรม ๔๐ แล้วเจ้าภาพสดับปกรณ์ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งทรงธรรม โปรดให้รอพระศพลงชำระ

อนึ่ง เมื่อเวลาเช้าเจ้าพนักงานตั้งพลับพลาสำหรับชำระพระศพบนพระเมรุ บรรพต ด้านตะวันออกพลับพลาหลังคาดาดสี และตั้งเกรินบันไดนาคมุขเหนือ ครั้นเสด็จขึ้นจากสดับปกรณ์แล้ว สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ โปรดให้เจ้าพนักงานเชิญพระศพจากแว่นฟ้าลงเกริน ๆ ลงตามบันไดนาค ขณะนั้นประโคมกลองชนะ แตรสังข์ตามธรรมเนียม ครั้นเลื่อนมณฑปลงมาถึงที่แล้ว เปลื้องมณฑปประกอบนอกออก เชิญพระโกศลองในไปที่พลับพลา เปลื้องเครื่องชำระพระศพเสร็จแล้วมีสดับปกรณ์ปากพระโกศของเจ้าภาพ เจ้าพนักงานรื้อแว่นฟ้าลงไว้ใต้พระเมรุตั้งกรม พระราชทานเพลิงบักตารางมีหลังคาเป็นเมรุประกอบ เครื่องสดพื้กทอง มะละกอโดยวิจิตรสะอาด

ขณะเมื่อรอพระศพนั้นมีเทศนากัณฑ์เจ้าภาพ หม่อมเจ้าพระพุทธบาทบีลันทน์ ถวายเทศนาอภิธรรมสังคหบริเฉท ๘ พระพิธธรรม วัดระฆังสวด ครั้นเทศนาจบแล้ว ข้างในประเคนเครื่องกัณฑ์สังเค็ดตามเคย แล้วเสด็จออกทรงธรรมเทศนากัณฑ์หลวง พระเทพโมลีถวายเทศนาอภิธรรมสังคหบริเฉท ๓ พระพิธธรรม วัดมหาธาตุสวด ครั้นเทศนาจบแล้ว ประเคนบริขารสังเค็ดเครื่องกัณฑ์ พระสงฆ์กลับไป

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จไปประทับพระเมรุ เจ้าพนักงานเชิญพระโกศลองในพระศพพระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศขึ้นตารางประกอบพระโกศจันทน์ แล้วทอดผ้าไตรสังเค็ดหัวทาน ๒ ไตรเปล่าคลังใน ๑๐ คลังศุภรัตน์ ๕ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๘ รูปสดับปกรณ์

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ ทางมุขตะวันตกพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีและเจ้าจอมมารดาของพระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ และพระสนมทั้งปวง ขณะนั้นเจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ กลองชนะพร้อมกัน พระเจ้าอยู่หัวทรงพระโศกาดูรเศร้าพระราชหฤทัยเป็นอันมาก พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในขึ้นถวายพระเพลิงมุขใต้ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าขึ้นถวายพระเพลิงมุขเหนือ

อนึ่ง เวลาจะถวายพระเพลิงนั้น กลองชนะขาดไป โปรดให้โบยหลวงราชมนู ๒๐

เวลาเกือบย่ำค่ำ เสด็จออกพลับพลาทรงโปรยพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าตามตำแหน่ง ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ และโปรดให้ทิ้งต้นกัลปพฤกษ์ทั้ง ๔ พุ่ม มีการเล่นตามเคย

ทรงโปรยวันนี้ฉลาก ๖๐๐ ผลกัลปพฤกษ์ผลสลึง ๓ ชั่ง ผลเฟื้อง ๗ ชั่ง

เวลาค่ำ ทรงจุดดอกไม้เพลิงมีการหน้าพลับพลาตามเคย เวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้นจากพลับพลา เสด็จออกพระเมรุทอง ทรงทอดผ้าขาวสดับปกรณ์หน้าเพลิงของหลวง ผ้าขาวพับ ๓๓ พระสงฆ์วัดราชประดิษฐ์ของเจ้าภาพ ๔๗ พระสงฆ์วัดราชบพิธและทรงแจกเงินภูษามาลาและเจ้าพนักงานทั้งปวงที่ชำระพระศพพระเจ้าลูกเธอ แล้วเสด็จประทับพระที่นั่งทรงธรรม

เวลายามเศษ มีเทศนามิลินทปัญหา พระธรรมไตรโลกาจารย์ถวายเทศนาฉลองโอยฐ์พระนาคเสน พระโพธิวงษาจารย์ถวายเทศนาฉลองโอยฐ์ พระยามิลินทราช จบแล้วทรงประเคนเครื่องกัณฑ์และของบริขารพระสัพพีด้วย เวลา ๕ ทุ่มมีสดับปกรณ์ฉลาก ๑๐๐ เวลา ๒ ยามเสด็จกลับพระบรมมหาราชวังตามทางเดิม

เวลาคืนวันนั้นเจ้าพนักงานสุมพระอัฐิคืนหนึ่งตามธรรมเนียม

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำรุ่งแล้ว เจ้าพนักงานแปรพระรูปและนำพระอังคารพระบุพโพมาประสมเป็นพระรูปด้วย

เวลาเช้าโมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางประตูเทวาพิทักษ์ ทรงพระราชยานเสด็จโดยกระบวนไปประทับวัดราชบพิธ เสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรมทางในแล้ว เสด็จออกพระเมรุเสด็จประทับมุขตะวันตก โปรดให้เดินสามหาบของหลวงนั้น หม่อมนเรนทราชา ๑ นายจ่าเรศ ๑ หม่อมบุ๋ยในพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ ๑ ของเจ้าภาพ ๓ คือ จมื่นจงรักษาองค์ซ้าย ๑ พระอินทราทิตย์ ๑ จ่าโขนเชิดประทีปใน ๑ เดินโดยอุตราวัฏ ๓ รอบแล้วทรงทอดผ้าไตร ๓ หาบของหลวง ๓ ไตร พระมงคลเทพมุนี พระวิญญานุกูลเถร พระปัญญาคัมภีรเถร สดับปกรณ์ของหลวง แล้วข้างในทอดผ้าไตร ๓ หาบของเจ้าภาพ ๓ พระธรรมธราจารย์ พระญาณไตรโลกย์ พระธรรมสมาจารย์ สดับปกรณ์ของเจ้าภาพ พระเจ้าอยู่หัวและข้างในทรงเก็บพระอัฐิพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศลงพระโกศมณฑปทองคำเล็ก ยกพระโกศพระอัฐิรองพานทอง ๒ ชั้นลงมาตั้งบนม้าหมู่ สดับปกรณ์ทยอยเครื่องตั้งด้วยม้าหมู่ตั้งบนอาสนสงฆ์ เสด็จลงมาประเคนพระสงฆ์ ที่ชักไตร ๓ หาบหกองค์รับพระราชทานฉัน

ขณะเมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันสำรับสามหาบนั้น พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ที่นั้น พระสงฆ์ฉันแล้วถวายอนุโมทนา อดิเรก ถวายพระพรลากลับไป เจ้าพนักงานจัดการตั้งชั้นแว่นฟ้าตั้งบุษบกและประดับตกแต่งตามธรรมเนียม

ครั้นพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว โปรดให้เชิญพระอังคารลงในหีบดีบุก แล้วบัดกรีบัดทองคำเปลวทั่วทั้งหีบ แล้วเชิญหีบพระอังคารลงไปตั้งบนตะลุ่มแว่นฟ้าตั้งบนเฉลียงกงอย่างที่พระอ่านอภิธรรม มีเฉลี่ยงโถงตั้งโต๊ะเงินรองพานดอกไม้สดพวงใหญ่ อย่างดอกไม้สำหรับศพชาวยุโรป แล้วแห่ออกทางประตูเมรุด้านเหนือออกประตูวัดตรงประตูเมรุ มีเครื่องสังกลองชนะ แตรสังข์คู่ แห่อินทรพรหมคู่เคียง บังสูรย์พัดโบกกั้นกลดกำมะลอแห่ผ่านหน้าพลับพลาทรงโปรยไปเข้าส่วนวัดราชบพิธ แล้วเชิญหีบพระอังคารขึ้นตั้งพักบนพลับพลายาวหน้าอนุสาวรีย์ ขณะนั้นก็ประโคมกลองชนะ แตรสังข์กว่าจะเสร็จ แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ ฝ่ายในและเจ้าจอมมารดาของพระเจ้าลูกเธอที่สิ้นพระชนม์เข้าไปวางดอกไม้สดดอกไม้แห้งที่แท่นเสร็จแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าเข้าไปวางดอกไม้สดทั่วกัน เป็นเสร็จการฝังพระอังคารเท่านี้ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับประทับพระที่นั่งทรงธรรม

เวลาเที่ยงแล้ว โปรดให้เจ้าพนักงานเชิญพระมณฑปพระอัฐิขึ้นสถิตบนบุษบกในพระเมรุแล้วมีการสดับปกรณ์ ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดหัวทาน ๒ ไตรสังเค็ดเรือบต ๓ ไตรเปล่าคลังใน ๑๐ คลังศุภรัตน์ ๕ พระสุวรรณวิมลศีล พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญและอันดับวัดนิเวศน์รวม ๒๐ องค์สดับปกรณ์ และโปรดให้มีสดับปกรณ์ที่ศาลาด้านตะวันออก ผ้าขาวผ้าเหลือง ๒๐๐ ผืน แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม มีเทศนากัณฑ์หลวง พระโพธิวงษาจารย์ถวายเทศนาอภิธรรมสังคหบริเฉท ๔ พระพิธธรรมวัดสระเกศสวด ครั้นเทศนาจบแล้วเสด็จในพระเมรุ ทรงทอดผ้าไตรและผ้าพระสวด พระสงฆ์ถวายเทศนาและสวดแล้วทรงประเคนเครื่องกัณฑ์แล้วเสด็จขึ้น มีเทศนากัณฑ์เจ้าภาพ พระอมรโมฬีถวายเทศนาอภิธรรมสังคหบริเฉท ๙ พระพิธธรรมวัดหงส์สวดเทศนาจบแล้ว ข้างในประเคนบริขารตามเคย

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระเมรุบรรพตด้านตะวันตก ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดหัวทาน ๒ ไตรสังเค็ดเรือบต ๓ ไตรเปล่าคลังใน ๑๐ คลังศุภรัตน์ ๕ หม่อมเจ้าพระอาภากร พระราชาคณะ พระครู ฐานานุกรมเปรียญและอันดับวัดนิเวศน์รวม ๒๐ องค์สดับปกรณ์ และโปรดให้มีสดับปกรณ์ ที่ศาลาด้านตะวันออก ย่าม ๑๐๐ เครื่องศรัทธา

ของไทยทาน ๔๐ แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลาทรงโปรย พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เข้าทูลละอองธุลีพระบาท เฝ้าโดยลำดับ ทรงโปรยผลฉลากผลกัลปพฤกษ์พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทและโปรดให้ทิ้งทานทุกต้นกัลปพฤกษ์ทั้ง ๔ พุ่ม มีการเล่นต่าง ๆ ตามธรรมเนียม เวลาเกือบทุ่มเสด็จขึ้นจากพลับพลา

เสด็จลงประทับหน้าศาลายาวหน้าอนุสาวรีย์ โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่จะสวดมนต์ฉลองอนุสาวรีย์รายหลวง ๑๐ รายเจ้าภาพ ๕ เข้าไป ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดของหลวง ๑๐ หม่อมเจ้าอรุณ หม่อมเจ้าพระภุชงค์ พระราชาคณะรวม ๑๐ องค์สัปกรณ์ที่อนุสาวรีย์ แล้วเจ้าจอมมารดาเจ้าภาพทอดผ้าไตรสังเค็ดของเจ้าภาพ ๕ พระวินัยกิจโกศลพระราชาคณะ ๕ องค์สดับปกรณ์ แล้วขึ้นไปสวดมนต์บนพลับพลายาวหน้าอนุสาวรีย์ ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม

เวลายามเศษมีเทศนามิลินทปัญหาบนพระที่นั่งทรงธรรม พระธรรมราชานุวัตรถวายเทศนาฉลองโอยฐ์พระนาคเสนเถรเจ้า พระศรีวิสุทธิวงศ์เทศนาฉลองโอษฐ์พระเจ้ามิลินทราช ครั้นเทศนาจบแล้วเสด็จในพระเมรุทรงทอดผ้าไตรเครื่องกัณฑ์และผ้าพระสังพัดแล้วมีฉลากตามเคย ๑๐๐ เวลาเกือบ ๗ ทุ่มเสด็จกลับตามทางเดิม

วันศุกร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกวัดราชบพิธ เสด็จออกทางประตูเทวาพิทักษ์ เสด็จไปประทับที่พลับพลาหน้าอนุสาวรีย์ ทรงจุดเทียนนมัสการ หม่อมเจ้าพระอรุณถวายศีล หม่อมเจ้าพระราชาคณะ ๑๕ องค์สวดถวายพรพระ ครั้นพระสงฆ์สวดจบแล้วเสด็จทรงประเคนรับพระราชทานฉันเป็นการฉลองอนุสาวรีย์ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันนั้นพระราชทานสังเค็ดทั้ง ๑๕ องค์ ฉันแล้วถวายอนุโมทนา อติเรก ถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระราชทานรางวัลคนทำงานในการพระเมรุแล้ว เสด็จออกประทับพระเมรุมุขตะวันตก ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดหัวทาน ๓ ไตรสังเค็ดร้อยละ ๔ ไตรเปล่ากลังใน ๑๐ คลังศุภรัตน์ ๕ พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญและอันดับวัดนิเวศน์ธรรมประวัติรวม ๒๒ รูปสดับปกรณ์ แล้วโปรดให้มีสดับปกรณ์ที่ศาลาด้านตะวันออก ผ้าขาว ผ้าเหลือง ๒๐๐ แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม โปรดให้นิมนต์พระที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นไป พระ

ธรรมวโรดมถวายเทศนาอภิธรรมสังคหบริเฉท ๕ พระพิธธรรมวัดสุทัศน์สวด ครั้นเทศนาจบแล้วเสด็จในพระเมรุสดับปกรณ์ ผ้าไตรเครื่องกัณฑ์และของ พระสัพพี แล้วเสด็จขึ้น โปรดให้มีเทศนากัณฑ์เจ้าภาพ พระกิติสารมุนีเทศนาธรรมนิยามสูตร พระพิธธรรมวัด....สวด ครั้นจบแล้วข้างในถวายของ เวลาบ่ายทรงโปรยฉลากพระราชทานราษฎรที่พระบัญชรพระที่นั่งทรงธรรมเหมือนทุกวัน

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับพระเมรุมุขตะวันตก ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ตหัวทาน ๒ สังเค็ตเรือบต ๔ ไตรเปล่าคลังใน ๑๐ คลังศุภรัตน์ ๕ พระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญและอันดับวัดนิเวศน์รวม ๒๑ สดับปกรณ์ โปรดให้มีสดับปกรณ์ที่ศาลาด้านตะวันออก ย่าม ๑๐๐ เครื่องไทยทานศรัทธา ๔๐ แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกประทับพลับพลาทรงโปรยพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามตำแหน่ง ทรงโปรยผลฉลากผลกัลปพฤกษ์พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทั่วกัน โปรดให้ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ทั้ง ๔ พุ่ม มีการเล่นและการมหรสพตามเคย ครั้นเวลาค่ำมีดอกไม้เพลิงตามธรรมเนียม เวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม ข้างในออกดูเครื่องตั้งด้วย

เวลา ๗ ทุ่ม เสด็จออกพระเมรุ ทรงทอดผ้าฉลาก ๑๐๐ สดับปกรณ์แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม เวลา ๗ ทุ่มเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

เวลาเช้าวันนี้มีการแห่พระยามณเฑียรบาล ไปยืนชิงช้าตามพระราชพิธีตรียัมปวายตามเช่นเคยมา

วันเสาร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๒๖

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกพระเมรุทางประตูเทวาพิทักษ์ ประทับประตูเกย เสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม แล้วเสด็จออกประทับพระเมรุมุขตะวันตก ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ตหัวทาน ๑ ไตรเปล่าคลังใน ๑๐ พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๐ รูปสดับปกรณ์ แล้วทรงทอดย่ามโหมดเทศ ๕๕ พระสงฆ์ช่างที่ทำการพระเมรุและการอื่น ๆ ในการพระเมรุ ๕๕ องค์

สดับปกรณ์ และโปรดพระราชทานกระถางต้นไม้มีเครื่องไทยธรรมประดับองค์ละกระถาง แล้ว เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งทรงธรรม ทรงเลือกรูปภาพที่แขวนพระเมรุพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์จนเวลาบ่าย ๔ โมง

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ โปรดให้เชิญพระอัฐิกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง เจ้าพนักงานเชิญพระพุทธรูปของพระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศขึ้นยานมาศกง ๑ พระโกศมณฑปพระอัฐิพระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศขึ้นยานมาศกง ๑ มีคู่เคียงสำรับเมื่อแห่พระศพและอินทรพรหมถือบังแทรก และมีบังสูรย์ พัดโบก พระกลดกำมะลอทั้ง ๒ เฉลียงมีคู่แห่ แตรสังข์ กลองชนะ เครื่องสูง แห่แต่ประตูเมรุด้านเหนือเดินมาตามถนนหน้าวังกรมขุนเจริญไปเลี้ยวขึ้นสะพานข้างโรงสี ไปตามถนนเลี้ยวป้อมเผด็จดัสกรไปเลี้ยวเข้าประตูสุนทรทิศามาเข้าประตูศรีสุนทร ส่งพระอัฐิที่หอธรรมสังเวช แล้วเชิญพระอัฐิขึ้นเฉลียงเข้าไปส่งที่ตำหนักในพระบรมมหาราชวังชั้นใน เมื่อแห่พระอัฐิมาแล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นทางประตูเทวาพิทักษ์ เป็นเสร็จการพระเมรุบรรพตเท่านี้

รวมการมหรสพมีสมโภช ๕ คืน ๖ วัน แต่รำโคมนั้นเมื่อวันชักพระศพใช้รำดอกบัว ต่อ ๆ มาเป็นการรำกระถางอย่างญวน

ทรงโปรยนั้นวันพระราชทานเพลิง เงินสลึง ๑ ชั่ง เฟื้อง ๑ ชั่ง อีก ๔ วัน ผลละสลึงวันละ ๑๗ ตำลึง ๒ บาท ผลละเฟื้องวันละ ๑๗ ตำลึง ๒ บาท เป็นวันละ ๑ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ทั้ง ๔ วัน รวมทั้ง ๕ วันทรงโปรย ๙ ชั่ง ต้นกัลปพฤกษ์วันละ ๔ พุ่ม ๆ ละ ๕ ชั่ง ผลละเฟื้องรวม ๕ ชั่ง

รวมพระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยพระครู ฐานานุกรมเปรียญ อันดับที่ได้รับพระราชทานถวายเทศนาสดับปกรณ์ไตรสังเค็ด ไตรเปล่าไทยทานต่าง ๆ รวมประมาณ ๒๕๔๖ รูป เป็นส่วนของหลวง ยังส่วนเจ้าภาพอีกเป็นอันมาก

วันอาทิตย์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๒๗

วันนี้เวลาเย็นมีการแห่พระยามนเทียรบาล ไปยืนชิงช้าในการพระราชพิธีตรียัมปวายตามธรรมเนียมเช่นเคยมีมาทุกปี พระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จออกทอดพระเนตร

ถ่ายร่วมกับบุตรธิดาและหลาน เมื่อคราวทำบุญฉลองอายุครบ ๖๐ ปี

พ.ศ. ๒๔๗๑

วันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๒๘

เวลาวันนั้นไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วันอังคาร ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๒๙

วันนี้เป็นวันสวดมนต์ทำบุญเจ็ดวันพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ เจ้าพนักงานจัดการในพระที่นั่งพุทธมณเฑียร ตั้งบุษบกสลักปิดทองคำมีชั้นรองประดับเครื่องตั้งตามธรรมเนียม บุษบกพระอัฐิตั้งด้านข้างใต้ในมุขตะวันออก ด้านข้างเหนือมุขตะวันออกเหมือนกัน ตั้งม้าหมู่เชิญพระพุทธรูปขึ้นสถิตบนนั้นและทอดอาสนสงฆ์ต่อม้าหมู่ออกมา

เวลาเย็นเกือบย่ำค่ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางประตูพรหม ทรงพระราชยานเสด็จลงไปประทับท่าพระตำหนักน้ำ ทอดพระเนตรแพพระมณฑปที่จะทำการเฉลิมพระปรมาภิไธยลงสรงและทอดพระเนตรการทั้งปวงทั่วไปทั้งนั้น แล้วเสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งเก๋งพร้อมด้วยกระบวนนำและตามเสด็จพระราชดำเนินโดยทางชลมารค ประทับท่าวังสมเด็จกรมพระจักรพรรดิพงศ์เสด็จขึ้นเยียมประชวรด้วยพระโรคที่ประชวรเรื้อรังมานั้นไม่หาย เวลาทุ่มเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระราชทานสัญญาบัตรข้าราชการที่หน้าท้องพระโรงกลาง ๗ นาย คือ นายพึ่ง มหาดเล็กเวรฤทธิ เป็นหลวงอภัยเสนา เจ้ากรมคู่ชัก ศักดินา ๘๐๐ หลวงสำเร็จพระขรรค์ เป็นพระยาอาวุธภัณฑเผด็จจางวางกรมแสงหอกดาบ นา ๑๐๐๐ ขุนทิพมงคล เป็นหลวงสำเร็จพระขรรค์ เจ้ากรมแสงหอกดาบ นา ๘๐๐ ขุนชำนาญยามยนต์ เป็นหลวงสรรพาวุธ เจ้ากรมแสงหอกดาบ นา ๘๐๐ หมื่นรักษาอาวุธ เป็นขุนทิพมงคล ปลัด นา ๖๐๐ หมื่นทิพสาตรา เป็นขุนธนเทพ ปลัด นา ๖๐๐ นายพัก เป็นขุนชำนาญยามยนต์ ช่างแก้นาฬิกา นา ๔๐๐

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จลงพระพุทธมณเฑียร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่จะสวดพระพุทธมนต์ขึ้นไป ในส่วนของหลวงนั้น กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๐ รูป ในส่วนเจ้าภาพ พระศรีวิสุทธิวงศ์ ฐานานุกรม ๕ รูป

ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมหมื่นวชิรญาณถวายศีล แล้วกรมหมื่นวชิรญาณ พระสงฆ์ทั้ง ๑๕ รูปสวดมนต์ ๆ จบแล้ว ทรงทอดผ้าไตรของหลวง ๑๐ พระสงฆ์ส่วนหลวงสดับปกรณ์ ข้างในทอดผ้าไตร ๕ พระสงฆ์รายเจ้าภาพสดับปกรณ์ แล้วถวายอติเรก ถวายพระพรลา กลับไปมีพระธรรมเทศนากัณฑ์หลวง พระอริยกระวีถวายเทศนาอนัตตลักขณสูตรกัณฑ์หนึ่ง ทรงทอดผ้าไตรเปล่า ๑๐ พระพิศาลสมณกิจ พระครูฐานานุกรมเปรียญ ๑๐ รูปสดับปกรณ์ แล้วสดับปกรณ์ผ้าฉลากอีก ๑๐๐ รูป แล้วเสด็จทอดพระเนตรลิเกที่ริมพระพุทธมณเฑียรจนเวลา ๘ ทุ่มเสด็จขึ้น ลิเกที่เล่นวันนี้ ๒ วง ของพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณวง ๑ หม่อมเจ้าบงกช วง ๑

วันพุธ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๐

เวลาเช้า ๕ โมงเศษยังไม่เสด็จออก พระบรมวงศานุวงศ์ทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกกำลังพระสงฆ์ฉันอยู่ ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วทรงประเคนบริขารพระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉัน ส่วนของหลวง ๑๐ องค์ โปรดให้เจ้าภาพถวายบริขารพระสงฆ์ ๕ องค์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อติเรก ถวายพระพรลากลับไป ทรงทอดไตรเปล่า ๑๐ พระญาณไตรโลก พระครูฐานานุกรม ๑๐ รูปสดับปกรณ์ มีสดับปกรณ์รายร้อยอีก ๑๐ ทรงแจกฉลากพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทั่วกันและพระราชทานรางวัลเงินและฉลากช่างเขียนพระและครูหัดแล้วเสด็จขึ้นข้างใน พระธรรมกิจถวายเทศนาทุกขสัจสมุทยสัจกัณฑ์หนึ่งของสมเด็จพระนางเจ้า พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกตรัสกับเจ้านายจนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาจวนค่ำมีการซ้อมแห่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าชายพระองค์ใหญ่ในการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย แห่แต่ข้างในมาพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขปราสาทแล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จลงพระพุทธมณเฑียร ทรงจุดเทียนที่เครื่องนมัสการแล้วโปรดให้นิมนต์พระเทศนาเข้าไป พระญาณสมโพธิถวายเทศนาอาทิตตปริยายสูตร เป็นกัณฑ์หลวงกัณฑ์หนึ่ง แล้วพระประสิทธิศีลคุณถวายเทศนานิโรธสัจจ์มัคคสัจจ์กัณฑ์หนึ่ง เป็น

กัณฑ์เจ้าภาพ ทรงทอดไตรเปล่า ๑๐ ไตร พระสุวรรณวิมลศิล ฐานานุกรมเปรียญ ๑๐ สำรับปกรณ์ มีสำรับปกรณ์ฉลาก ๑๐๐ แล้วเสด็จทอดพระเนตรลิเกจนเวลา ๘ ทุ่มเศษ โปรดพระราชทานรางวัล วงพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ๒ ชั่ง วงหม่อมเจ้าบงกช ๑ ชั่ง เสด็จขึ้น มีดอกไม้เพลิงด้วยทั้ง ๒ วัน

เวลาเช้า ๒ โมง ๒๐ นาที พระฤกษ์ยกยอดพระมณฑปแพลงสรงสนาน

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๑

วันนี้เวลาเย็น มีการซ้อมแห่พระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ แต่วันนี้แห่แต่ข้างในมาตามถนนเช่นแห่โสกันต์มาเข้าประตูพิมานไชยศรี แล้วเลี้ยวอ้อมชาลาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปออกประตูศรีสุนทรไปเกยพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แล้วแห่กลับขึ้นมาเทียบเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ เมื่อแห่ซ้อมนั้นพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงไปรับกระบวนที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แล้วกลับมาประทับรับกระบวนที่พระที่นั่งอาภรณ์ด้วย ซ้อมแห่แล้วเสด็จขึ้น

วันศุกร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๒

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงทอดพระเนตรงานที่พระตำหนักน้ำและพระมณฑป กรมมหาดไทย กรมพระกลาโหมนำผู้ว่าราชการเมือง กรมการที่เข้ามาในการพระราชพิธีลงสรงเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จขึ้นทางประตูพรหม

เสด็จลงสมโภชเดือนพระเจ้าลูกเธอซึ่งประสูติ ณ วันเสาร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑ พระราชทาน พระนามว่า "พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงนิภานพดล"

วันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๓

เวลาเกือบย่ำค่ำ เสด็จลงทอดพระเนตรการที่ท่าพระตำหนักน้ำจนเวลายามหนึ่งเสด็จขึ้น

วันอาทิตย์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๔

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกประทับห้องดรออิงรูมพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์นำพระยาอภัยนุราชชาติรายาภักดี เมืองสตูล พระยาบิริง ศรีตวัน กรมการผู้ใหญ่ในเมืองมลายูหลายเมืองเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารถึงการที่เข้ามาในการพระราชพิธีและการบ้านเมือง แล้วกราบถวายบังคมลากลับออกมาเจ้าพระยารัตนบดินทร์นำพระยามนตรีสุริยวงศ์ ข้าหลวงเมืองนครเชียงใหม่ พระยานุภาพไตรภพ เมืองนครเสียมราฐเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยกราบถวายบังคมลากลับออกมา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาเกือบทุ่มเสด็จลงท่าพระตำหนักน้ำทอดพระเนตรงานจนเวลาเกือบ ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันจันทร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๕

เวลาวันนี้เป็นวันเริ่มการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าราชกุมารพระองค์ใหญ่ เป็นวันตั้งน้ำวงด้ายในวันนี้ เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจัดพระแท่นมณฑลพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชและเจ้าพนักงานกรมต่าง ๆ ตามพนักงานตั้งพระแท่นมณฑล ระบายเพดานพื้นขาวปักทองแผ่นลวด ปูลาดสัตนตวนขาว ตั้งม้าหมู่สลักทอง ๕ ม้า ตั้งพระบรมราชเจดีย์ถมบรรจุพระบรมธาตุถายกินนร พระพุทธบุษยรัตนในม้ากลาง ส่วนม้า ๒ ข้างตั้งพระชัยทั้ง ๕ รัชกาล พระชัยเนาวโลหน้อย พระนาคสวาดิเรือนแก้วพระแก้วเชียงแสน พระชัยเดิมฐานศิลา พระพุทธบุษยรัตนน้อย พระเจดีย์พระบรมธาตุลงยาข้างหลังตั้งพระห้ามสมุทรทองเงิน พระธรรมไตรปิฎก ข้างโต๊ะหมู่ตั้งหีบพระเครื่อง ๑ หีบคือฉลองพระองค์เกราะนวมสับสองชั้น ฉลองพระองค์ลงราชะ ๙ สี พระภูษา ๙ สี พระมหาสังข์ ๓-๕ หลัง หีบพระเครื่องตั้งถุงทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ พระชฎาเดินหน พระมาลาเบี่ยง พระมาลาเพชร เครื่องพิชัยสงคราม ๑ หีบ พระมหาสังวาลนพรัตน์ พระ

มหาสังวาลพราหมณ์ พระมหาธำมรงค์เนาวรัตน์ พระสุพรรณประคองของหลวง พระเต้าประทุมนิมิต ทอง เงิน นาค สัมฤทธิ์ พระเต้าเบญจคัพย์ ใหญ่ น้อย และห้าห้อง พระเต้าหยกกลีบบัว ศิลาลงอักษรกลีบบัว ไกรลาศเนาวเคราะห์เทวบิฐ ศิลาใหญ่มีใบหว้า ห้ากระษัตริย์ ขันหยก ครอบพระกริ่ง พระเทวรูปยืนเชิญพระแสง หีบพระราชลัญจกร ตั้งเหมทองบักแว่นเวียนเทียน ตั้งเครื่องทรงเมื่อลงสรงแล้ว คือเครื่องต้นสำรับ ๑ เครื่องเทศสำรับ ๑ พระมหามงกุฎ ชฎามหากฐิน มาลาตาด ครอบพระมหามงคลฉลององค์ภูษาขาวขลิบทองคำใบ เครื่องถอด ตั้งพระสุพรรณบัฏที่จะได้พระราชทานทั้งเครื่องราชอิสริยยศมหานพรัตนราชวราภรณ์ และเครื่องขัตติยยศต่าง ๆ ที่จะพรรณนาในเวลาพระราชทาน และตั้งหม้อน้ำพระพุทธมนต์ทองเงิน ๑๐ ทองขาว ๔ เต้า เสาพระแท่นมณฑลผูกพระกรรภิรมย์ สมาธิปัต ฉัตรชัยเกาวพ่าย พระเศวตฉัตร ธงพระราชกระบี่ยุธ พระครุฑพ่าห์ ๔ องค์ ธงวัดตูมผูกหลัง ๒ พระแสงทวน ๔ ง้าว ๔ หอก ๔ ดาบคู่เขน ๔ มีบันไดแก้วทอดพระแสงศรพรหมาสตร์ อัคนิวาต ประลัยวาต พระแสงตรีจักร ธนู ธารพระกร ปืนนาค ปืนคาบชุด พระแสงของ้าวเจ้าพระยาแสนพลพ่าย พระแสงขอไม้ท้าวคร่ำทอง หีบพระแสงดอน พระขนักต้น พระแสงขรรค์ชัยศรี พระขรรค์เนาวโลห์ กาบค่าย ใจเพชรเวียด พระแสงฟันปลา แฝก ญี่ปุ่นทรงเดิม ตรีเพชร ปืนนพรัตน์ พระแซ่หางช้างเผือก ขนจามรี มีปืนคร่ำทองรางเกวียน ๒๐ บอกผูกหลังพระแท่นด้วย มีเครื่องตั้งตามสมควร และตั้งดวงพระชันษา เครื่องพระสุคนธ์ ถาดสรงพระพักตร์ด้วยหน้าพระแท่นมณฑลมีพระแท่นทรงกราบ ตั้งที่ประทับพระเจ้าอยู่หัวนั้นตามเคย ที่เสามุขตะวันออกตั้งโธรนองค์น้อย บนชั้นผ้าแดงปูหนังไลออนราชอาสน์บักเป็นรูปราชสีห์ทองสำหรับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอประทับเมื่อจะรับพระสุพรรณบัฏหันหน้าไปทิศตะวันออก สองข้างพระแท่นมณฑลตั้งโต๊ะจีนเครื่องหยก โต๊ะเบื้องซ้ายตั้งพระสยามเทวาธิราช เทวรูปอื่นอีก ๔ และพระมหาสังข์ โต๊ะเบื้องขวาตั้งพระนิรันตรายองค์เดิม ด้านตะวันตกตั้งเตียงพระสงฆ์ ซึ่งจะได้สวดภาณวาร และที่นั่งปรกหน้าเตียงพระสงฆ์สวดมีตู้ผ้าขาวล้อมเทียนชัยวงสายสิญจน์รอบพระแท่นมณฑลโยงไปตู้เทียนชัย และวงรอบพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตั้งอาสนสรงตามเช่นเคยมาในการพระราชพิธีตรุษ แต่ครั้งนี้ท้าวจิตรสะอาดหน้าพระที่นั่ง

เศวตฉัตรมุข ตั้งพระแท่นเวียงตั้งราชยานถงไม่มีฐาน บนนั้นมีโต๊ะ ๒ ข้าง และเจ้าพนักงานกรมอภิรมย์ทอดพระเศวตฉัตร ๙ ชั้น มีอุบะทอง คอยพระฤกษ์ที่จะยกในเวลาพรุ่งนี้ สองข้างพระที่นั่งเศวตฉัตรตั้งเครื่องสูง ๗ ชั้นปักทองสองข้าง หน้ามุขเด็จผูกม่านไหมทั้งสามด้าน ตั้งเครื่องสูงหักทองขวาง ๓ ชั้น ๔ คันตามมุมบุษบกบนมุขเด็จ

บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนั้น ได้ลาดปูพรมใหม่โดยวิจิตรสะอาด และตั้งเก้าอี้ที่พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการใช้เก้าอี้อย่างดี และตามฝาผนังหลังบัญชรนั้นติดรูปภาพออยลเปนติง เขียนรูปพื้นที่และบ้านเรือนต่าง ๆ ทุกหน้าพระบัญชร หลังพระทวารที่ออกไปมุขเด็จที่เดิมปิดแผ่นหนังสือจีนนั้นเปลี่ยนเป็นพระบรมรูปพระเจ้าอยู่หัว ที่มุขตะวันตกนั้นโปรดให้เจาะพระทวารขึ้นอีก ๑ พระทวารทำเหมือนพระทวารมุขเหนือ พระเจ้าอยู่หัวทรงจัดการอยู่จนเกือบค่ำเสด็จขึ้น

พระพราหมณ์ตั้ง ณ หอเวทวิทยาคม ตั้งพระผู้เป็นเจ้าต่าง ๆ มีราชวัตินัตรกระดาษรอบโรงพิธี มีสายสิญจน์โยงมาแต่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

บนพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขผูกม่านตามอย่างเช่นมีการโสกันต์ใหญ่ หน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขมีปะรำใหญ่สำหรับข้าราชการเฝ้า เหมือนการโสกันต์ใหญ่ แต่ปะรำครั้งนี้ใหญ่กว่าทุกคราวมา ครั้งนี้โปรดให้ทำพื้นกับสนามหญ้าหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขที่กระบวนแห่จะเดิน

ตั้งแต่หน้าประตูราชสำราญมาตามถนนรอบวัดพระศรีรัตนศาสดารามจนถึงประตูพิมานไชยศรี และรอบพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและตั้งแต่ประตูศรีสุนทรลงไปท่าขุนนาง มีฉัตรเบญจรงค์ ๕ ชั้น ราชวัติไม้ไผ่ปักวางเป็นระยะ ฉัตรนั้นเกณฑ์ข้าราชการรายทางตามราชวัติ ๕๔ สำรับ รอบพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๑๒ สำรับ ชาวเสื่อปูเสื่อรายทางแต่ประตูราชสำราญตลอดมาถึงหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขและฝ่ายข้างในพระราชวังด้วย

ในพระที่นั่งดุสิตมุขโถงฝ่ายใน ตั้งพระแท่นทรงกราบมีม้าเครื่องนมัสการสำหรับพระราชวังบวร สำหรับเจ้าฟ้าราชกุมารพระองค์ใหญ่จะได้ทรงฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

เวลาเกือบทุ่ม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการและที่ต่าง ๆ บนพระแท่นมณฑลและที่อื่น ๆ กรมพระปวเรศถวายศีล แล้วพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแผ่นสัญญาบัตร ไตรแพรให้หม่อมราชวงศ์พระครูราชพันธุประพัทธ์ เป็นพระราชพันธุประพัทธ์ที่พระราชาคณะ พระราชทานตาลิปัตรแฉกทองขวาง พัดรองตรา บาตรย่ามเป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะที่เคยพระราชทานมา ขณะนั้นพระสงฆ์ ๕๙ องค์สวดชัยมงคลพร้อมกัน ครั้นพระราชทานสัญญาบัตรแล้ว กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระและสมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะผู้ใหญ่ ๒๐ สวดพระพุทธมนต์ ในเวลาสวดพระพุทธมนต์นั้นเสด็จประทับมุขเหนือ รับสั่งกับพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าพนักงานกรมมหาดไทยนำพระเจ้าอินทวิไชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่ เจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้านครลำพูน พระยาคธาธรธรณินทร์ เมืองพระตะบอง พระยานุภาพไตรภพ เมืองนครเสียมราฐ เจ้านายเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำพูน นครหลวงพระบาง พระยาพระหลวงผู้ว่าราชการเมืองชั้นในชั้นนอกเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถาร พระเจ้านครเชียงใหม่ เจ้านครลำพูน พระยาคธาธร พระยานุภาพ เจ้านายท้าวพระยาข้าราชการหัวเมืองโดยสมควร ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว ถวายอติเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินขึ้น

พิณพาทย์ในการพระราชพิธีวันนี้ พิณพาทย์มหาดเล็กวงใหญ่วง ๑ พิณพาทย์กลองแขกฆ้องชัยตามธรรมเนียมวง ๑ มโหรีข้างในตามเคยวง ๑

ฝ่ายข้างตำหนักน้ำนั้นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ได้ทรงจัดการโดยที่ทรงกำหนดไว้ที่ท่าพระตำหนักน้ำ เทียบแพลงสรงสนานนั้นมีการโดยละเอียดดังนี้ คือ โครงแพกว้าง ๙ วา ๔ เหลี่ยม พื้นรอบนอกกว้าง ๗ ศอก ยึดไม้ไผ่ใต้พื้นข้างในยึดเรือ รอบแพใช้แผงตาชะลอมบุผ้าแดง ข้างในมีซี่ลูกกรงไม้ห่างกันสามนิ้วแล้วใช้ลวดสังกะสีเป็นตาข่ายบุทับลูกกรงอีกชั้นหนึ่ง แพสูงพ้นน้ำภายนอก ๓ ศอกคืบ ๖ นิ้ว บนพื้นแพรอบนอกศูนย์กลางตั้งพลับพลาทองจตุรมุข ๆ ลดสองด้าน ฐานพลับพลามีลาดทองอังกฤษย่อมุมหยดสี ยาว ๘ ศอก กว้าง ๔ ศอก พลับพลากว้าง ๓ ศอก ๖ นิ้ว สูงแต่พื้นแพถึงช่อ ๗ ศอก เสามุขลดสูง ๖ ศอกคืบ ทำอย่างพลับพลา

ทองหลังคาทอง พื้นพลับพลา กว้าง ๓ ศอกคืบ ๔ เหลี่ยม มุขลดยาว ยาวข้างละ ๒ ศอก กว้าง ๓ ศอกคืบ พื้นเสมอกัน เพดานผ้าขาวดาวทอง ผูกม่านหักทองขวาง ที่พลับพลาทองด้านใน มีบันไดนาคลงไปถึงฐานพระมณฑป เป็นบันไดแก้วกลาง ทองด้านขวา เงินด้านซ้าย มีราวข้างบันได ๔ ราว มีประรำผ้าขาวตั้งแต่พลับพลาถึงมณฑป กว้าง ๔ ศอกคืบ พื้นแพรอบนอกด้านตะวันตก เหนือใต้ มีซุ้มประตูยอดทรงมงกุฎตั้งตรงศูนย์ ๆ ช่องประตูกว้าง ๒ ศอกคืบ สูง ๖ ศอก ซุ้มเป็นลายอังกฤษย่น ซุ้มม่านเข้มขาบไขเกี่ยวแต่พื้นถึงยอด ๓ วา ๒ ศอก ตั้งราชวัติทองตามแนวประตูประจบกันทั้ง ๔ ด้าน ราชวัติสูง ๔ ศอกฐานบัทม์ ๑๖ นิ้ว มีแต่ภายนอก กลางผืนราชวัติซุ้มคูหามีต้นไม้เขามอรูปสัตว์หิมพานต์ประดับนูนออกมา ราชวัติลายทองอังกฤษย่นระบายสี ภายในลายฉลุย่นเป็นนกไม้พื้นคราม แนวราชวัติปักฉัตรปรุ ๗ ชั้นทองเงินนาคตามระยะราชวัติมุมละ ๕ คัน ทั้ง สี่มุม แพข้างนอกมีชั้นตั้งบุษบกเทวรูปทั้ง ๔ มุม พระอิศวรทิศบูรพ์ พระเทวกรรมทิศทักษิณ นางพระคงคา ๓ ทิศประจิม นางพระธรณีทิศอุดร มีรั้วกันริมแพรอบนอกได้แนวทั้ง ๔ ด้าน เว้นสะพานลงแพ ๓ ช่อง สูงศอกคืบ แต่งโคมตะเกียงรอบทั้ง ๔ ด้าน ชั้นในมีน้ำล้อมรอบพระมณฑปสำหรับกรมตำรวจรักษา กว้าง ๓ ศอกคืบ ๖ นิ้ว น้ำลึก ๓ ศอก ๆ พื้นในราชวัติทองเข้าไปมีพื้นรอบกว้าง ๒ ศอกเศษ มีพนักข้างในรอบเว้นแต่ตรงบันไดที่จะลงไปในแพพระมณฑป พนักนั้นตั้งต้นไม้กระถางมอรายฉัตรเครื่องสูง ๗ ชั้นพื้นไหมต่างสีมุมละ ๕ องค์ ๒๐ องค์ รอบพระมณฑปมีน้ำล้อมรอบสำหรับตำรวจข้าหลวงเดิมรักษา มีพื้นไม้เต็มกว้าง ๓ ศอกคืบ ๖ นิ้ว น้ำลึก ๓ ศอก ฐานบริเวณพื้นเครื่องขาวชั้นกลางกว้าง ๓ วา ๒ ศอก สี่เหลี่ยม ฐานสูงพื้นน้ำศอก ๖ นิ้ว ชั้นบนกว้าง ๔ ศอกรอบ มีราชวัติพื้นขาวลายทองฉลุยาว ๔ ศอก สูง ๒ ศอก มุมละ ๒ รวม ๘ ผืน ปักฉัตรเครื่องสูง ๕ ชั้น พื้นขาวลายทองมุมละ ๓ องค์ ๑๒ องค์ ฐานมณฑปกว้าง ๗ ศอกคืบ ๖ นิ้ว เสามณฑปสูงแต่พื้นถึงขื่อ ๔ วาศอก ๖ นิ้ว เป็นไม้ ๑๒ ขื่อยาว ๕ ศอก ๘ นิ้ว มณฑปนั้นแต่พื้นถึงยอด ๘ วาศอก ลวดลายประจำยามกาบพรหมศรล้วนด้วยทอง ผูกม่านขาวลายทอง เพดานดาวทองทั้งนั้น ในกลางพระมณฑปมีน้ำสำหรับที่จะเสด็จลงสรงสนาน กว้าง ๖ ศอก พื้นปูผ้าขาว ชั้นต้นเสมอหลักขัย

มีน้ำศอกหนึ่ง หลักชัยสูง ๒ ศอกคืบ ชั้นลึกสำหรับทรงว่ายโผ น้ำศอกคืบมีหลักโผ ๒ หลัก สูง ๒ ศอก ๖ นิ้ว หลักหุ้มผ้าขาวยอดทอง ซึ่งตรงในนั้นห่างกัน ๒ นิ้ว บุผ้าขาวกรองน้ำบุตรง แล้วใช้ลวดสังกะสีทับ ในปริมณฑลพระตรงด้านตะวันตกนั้นตั้งพระแท่นสรงสนานซ้อน ๓ ชั้น มีตั่งตั้งอีกชั้นหนึ่ง รวมสูง ๓ ศอก ๘ นิ้ว สูงพ้นพื้น ๒๐ นิ้ว สำหรับทรงรับน้ำพระพุทธมนต์ ล้วนแล้วด้วยเครื่องขาวลายทอง จอดตรงศูนย์พระที่นั่งชลังคพิมาน ตั้งแต่พระที่นั่งชลังคพิมานออกไปจอดแพ ๑๖ วา หน้าพระที่นั่งทอดพื้นยาว ๑๗ วา ๒ ศอก กว้าง ๑๒ วา ชานข้างเหนือปลูกโรงพักข้าราชการ ยาว ๙ วา ๒ ศอก ๗ ห้อง กว้าง ๒ วา ๓ ศอก ข้างใต้เป็นที่พักข้างในกว้างยาวเท่ากัน แต่มีฝาบังตา หน้าพระที่นั่งชลังคพิมานปลูกพลับพลายก ๓ ห้อง ตกแต่งต้นทั่วทั้งหน้าท่าพระตำหนักน้ำ บนพระที่นั่งหมู่นั้นก็ตกแต่งโดยสะอาด หลังพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยรื้อเฉลียงด้านหลังหมดและพังกำแพงรอบ และพื้นศิลาเสมอหน้ากันจนถึงโรงเรือมีปะรำคนต่างประเทศติดกับโรงเรือหลังพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ข้างริมถนนมีปะรำคู่เคียงพัก การที่รื้อเฉลียงนั้นเพราะเกยใหม่ตั้งสูงขึ้นไป กำแพงนั้นรื้อให้กระบวนเดินได้กว้างขวาง ตรงเกยที่เคยเสด็จขึ้นนั้นรื้อเกยเก่า ตั้งเกยไม้ให้สูงเสมอพระยานนุมาศ และที่ทั้งปวงนั้นมีโคมไฟต่าง ๆ ประดับทั่วไปทั้งนั้น

อนึ่ง ในแพลงสรงริมพระมณฑป มีมะพร้าวทองเงินคู่หนึ่ง กุ้งทอง ๔ นาค ๔ เงิน ๔ ปลาทอง ๔ นาค ๔ เงิน ๔ ทำด้วยทองนาคเงินจริง ๆ โตเท่ากุ้งเท่าปลาจริง ๆ ในแพลงสรงนั้นห้อยพวงดอกไม้โดยวิจิตรสะอาดงดงาม

หน้าแพลงสรงออกไปมีทุ่นเรือต่าง ๆ ล้อมวงกลางแม่น้ำ เหนือน้ำท้ายน้ำตลอดไปเป็นชั้น ๆ ๕ สาย มีจำนวนเรือต่าง ๆ ทอดเหนือน้ำท้ายน้ำโดยลำดับทั้ง ๕ สาย

เรือกองตระเวน	เหนือน้ำ ๒ / ท้ายน้ำ ๒ } ลำ	เรือปืนใหญ่ทหารญวน	เหนือน้ำ ๒ / ท้ายน้ำ ๒ } ลำ
เหนือน้ำ	เรือแซเหนือน้ำ ๔	ท้ายน้ำ ๔	ท้ายน้ำ
แซวิภัชนชล กรมตั้งทองขวา	๑ ลำ	แซอนันตสมุทร ตั้งทองขวา	๑ ลำ

พระอินทรเดช	๑ ลำ	พระราชวรินทร์ ตัวไม่อยู่	๑ ลำ
พระสุริยภักดิ์	๑ ลำ	พระพรหมบริรักษ์	๑ ลำ
เรือแหพายม้า	๑ ลำ	เรือแหพายม้า	๑ ลำ
เรือหมอจระเข้	๓ ลำ	เรือหมอจระเข้	๓ ลำ

เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ที่นั่งทรง ๑ ลำ
เรือพระที่นั่งเทวาธิวัตถ์ ที่นั่งรอง ๑ ลำ
ประทับท่าเหนือแพสรง

รวมผู้ที่ต้องประจำในลำน้ำโดยกระบวน นาย ๙๒

นายเส้า ๘๘

นักสราช ๑๒ รวม ๓๐๙๖ คน

ทหาร ๕๑๒

พลพาย ๒๓๘๘

เรือที่ล้อมวงนั้นมีปืนใหญ่ในเรือรูปสัตว์ เรือดั้งปืนหลัก มีทหารแม่นปืนกรมแสงปืนประจำทุกลำ และผูกธงทวนทุกลำ จอดประจำทุ่นแต่วันนี้ไป ยกไว้แต่เรือกรมพระตำรวจทั้ง ๔ กรมที่ทอดทุ่นวันละสำรับ ในทุ่นนั้นห้ามเรือแพมิให้ข้ามเป็นอันขาด

อนึ่ง ป้ายบอกนั้นเกณฑ์กรมอาสาใหม่ กรมวัง กองป้อมเพชรจักร ๑ กองป้อมอนันตคีรี กรมอาสาใหม่ กรมพระกลาโหม ๑ ท่าพระกรมทวนทองขวา ๑ ท่าศาลต่างประเทศ กรมอาสารองซ้าย ๑ วัดระฆังโฆสิตาราม กรมเขนทองซ้าย ๑ กองที่บ้านพระยาอภัยรณฤทธิ์ ไพร่หลวงกรมเมือง ๑ กองกระทู้เจ้าเซ็น กรมอาสารองขวา ๑ วัดอรุณ กรมเขนทองขวา ๑ นั่งกองตั้งแต่ ณ วันนี้ไป

วันนี้พระบรมวงศานุวงศ์ต่างองค์ทรงฉลองพระองค์ครุยตามยศ ทรงเครื่องราชอิสริยยศตามที่ได้รับพระราชทาน ข้าราชการสวมเสื้อครุยตามยศ สวมเครื่องราชอิสริยยศตามที่ได้รับพระราชทาน

วันอังคาร แรม ๓ ค่ำ เดือน ๒ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๖

เวลาเช้า เจ้าพนักงานเชิญเสด็จกรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้า และสมเด็จพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ ๒๐ กับพระราชาผู้น้อยอีก ๔๐ รูป รวม ๖๐ ขึ้นไปคอยเวลาเสด็จออก ครั้นเวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีล แล้วทรงประเคนพระสงฆ์ ๖๐ รับพระราชทานฉัน พอพระสงฆ์ฉันแล้ว พอได้เวลาพระฤกษ์เช้า ๕ โมง ๓๖ นาที โปรดให้กรมพระปวเรศจุดเทียนชัย ขณะนั้นพระสงฆ์ทั้งปวงสวดคาถาจุดเทียนชัย เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรพิณพาทย์ฆ้องชัยพร้อมกัน เจ้าพนักงานกรมพระอภิรมย์ยกสัปตปดลเศวตฉัตร ที่ทอดไว้ขึ้นตั้งหลังราชยานกง แล้วพระสงฆ์สวดจบแล้วเป็นเสร็จการจุดเทียนชัย ทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระราชกุมารพระองค์ใหญ่ทรงประเคนไตรแพร ย่ามโหมดเทศ พัดรองปักพระตราพระมหาอุณหิศแด่พระสงฆ์ ๖๐ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อดิเรก ถวายพระพรลากลับไป พระราชาคณะผู้น้อย ๔ รูปขึ้นสวดภาณวาร มีพระราชาคณะผู้ใหญ่นั่งปรกหนึ่ง และผลัดเปลี่ยนกันสวดไปกว่าจะได้ดับเทียนชัย ในเวลาเช้าวันนี้ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการแต่งเหมือนเวลาเย็นวานนี้

เวลาบ่าย เตรียมการพระราชพิธีที่จะได้แห่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ มาทรงฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ เจ้าพนักงานจัดพระราชยานหาม ๔ มีโหรพราหมณ์โปรยข้าวตอกข้าวสาร ไม้บัณเฑาะว์ สังข์ พระกลดรับเสด็จแต่พระตำหนักขึ้นไปส่ง ณ พระที่นั่งนงคราญสโมสร แต่งพระองค์อย่างโสกันต์ทรงพระเกี้ยวจุฬาลงกรณ์ประดับเพชร

ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องทรงฉลองพระองค์เยียรบับ ทรงพระภูษาเขียนทอง ทรงเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม เสด็จลงประทับเกยฉนวนหน้าพระที่นั่งนงคราญสโมสร โปรดให้เรียกกระบวนเข้าไปทางประตูราชสำราญ กระบวนที่เข้าไปในนั้นก็เหมือนกับการโสกันต์เหมือนกัน กระบวนในคราวนี้ทหารหน้าอย่างยุโรป ธงทหารแตรทหารปืนนายไพร่ ๒๔๘ คน นำริ้วพระยาศรีสิงหเทพ พระยานรินทรราชเสนี กลองแขกปี่ ๓ มหาดเล็กเป็นเทวดาคู่แห่แถวละ ๖๐ สารวัตร ๘ รวม ๑๒๘ คน หัวหมื่นกำกับ ๔ คน คือ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ หลวงนายสิทธิ หลวงนายฤทธิ์ หลวงนายเดช

ที่เป็นนายเวร ๓ นั้น คือ หัวหมื่นขาดไปราชการและป่วยไข้ กลองชนะ { ทองอยู่ขวา ๒๐ / เงินอยู่ซ้าย ๒๐ }

รวม ๔๐ จ่า ๑ปี่ จ่ากลอง ๑ เจ้ากรม ปลัดกรมกำกับ ๔ คน แตรนอกแตรงอน ๒๔ แตรฝรั่ง ๒๐ สังข์ ๒ รวม ๔๖ สารวัตร ๑ ปลายเชือกเด็กคู่แห่ หลวงรัตนรักษา หลวงมหามณเฑียร เด็กทหารมหาดเล็กแต่งสักอดหมู่หนึ่ง ๒๐ คน บุตรขุนนางจีนแต่งอย่างจีน ๒๐ คน บุตรญวนแต่งกายอย่างญวน ๒๐ คน บุตรข้าราชการชาวมลายูแต่งมลายู ๒๐ คน แขกเทศบุตรข้าราชการแต่งกายอย่างแขกเทศ ๒๐ คน ลาวทรงดำเด็กชา ๒๐ คน บุตรลาวแต่งกายอย่างลาวพุงดำ ๒๐ คน เด็กศีรษะจุกข้าราชการฝ่ายสยาม ๘๐ คนแต่งกายอย่างไทย สวมนวมเกี้ยวมงคลขาว ปลายเชือกเด็ก หลวงวิเชียรไพชยนต์ หลวงสถลพิมาน สารวัตร เด็กมหาดไทย ๔ คือ หลวงอนุชิตพิทักษ์ หลวงอนุรักษ์ภูเบศร หลวงวิสูตรสาลี หลวงบริรักษ์ราชามาตย์ กลาโหม ๔ คน หลวงวิจารณ์อาวุธ หลวงยศรักษา หลวงศรีเยาวภาศ หลวงจำนงพลภักดิ์ แตรใน แตรงอน ๔ แตรฝรั่ง ๔ สังข์ ๒ สารวัตร เครื่องสูง ๗ ชั้น ๒ ห้าชั้น ๖ จามร ๔ รวม ๑๒ เดินแถวละ ๖ คน สารวัตรกำกับ ๒ มหาดเล็กเชิญพระแสง หว่างเครื่องเดินกลาง ๔ ชาววังกำกับ ๔ เดินหน้าเครื่อง ไม้บัณเฑาะว์กรมแสงใน ๒ โหรโปรยข้าวเปลือกข้าวสาร ขุนปลัดกรม ๒ แต่งเป็นอย่างเทวดา พราหมณ์เป่าสังข์ ๒ พราหมณ์โปรยข้าวตอกดอกไม้ หลวงราชมุนี หลวงสุริยาเทเวศ์ ทั้ง ๘ คนเดินนอกเครื่องสูงทั้งซ้ายขวาข้างละ ๔ คน จมื่นจงรักษาองค์ซ้าย แต่งอย่างนาฬิวัคือกรับพวงสัญญา เดินหลังเครื่องสูง สนมพลเรือนกำกับหม่อมเจ้า ๖ ถึงหม่อมเจ้าอุดมดิเรกลาภ ในกรมหมื่นภูเบศร์ดำรงศักดิ์ หม่อมเจ้าดำรงศิริ ในกรมหมื่นศิริธัช เดินคู่เชิญขนนกการเวก แต่งตัวนุ่งส่งเจียนสวมเสื้อครุยทอง คาดเข็มขัดและสวมนวมเกี้ยวด้วย หม่อมเจ้าสอาดองค์ ในกรมหมื่นอดิศร นุ่งเยียรบับขาว สวมเกี้ยว ห่มตาดปัก สวมนวมและเกี้ยวยอดกรอบหน้า นางเชิญพุ่มดอกไม้ทองดอกไม้เงินศีรษะจุกเหมือนกัน คือหม่อมเจ้านิลา ในกรมหมื่นศิริธัช หม่อมเจ้าในกรมหมื่นสถิตย์ แต่งอย่างนางมยุรฉัตรแต่สวมเกี้ยวตามธรรมเนียม มีนางพี่เลี้ยง ๑ แต่งนุ่งผ้าทองขาวชายกรวย ห่มตาดขาวทับเพราทั้ง ๕ คนเดินหน้าพระยานมาศ

แต่งสวมเสื้อหมวกขาวนุ่ง กางเกงยกคาดเจียระบาด สารวัตรกำกับเดินหลังราชยาน มีบังสูรย์ ๑ พัดโบก ๑ พระกลด ๑ แต่มีผลัดเปลี่ยนกันด้วย มีอินทรพรหมถือบังแทรก ๑๖ คน อินทรอยู่ซ้าย พรหมอยู่ขวา ข้างละ ๘ คน แต่งตามเคย คู่เคียงเดินเคียงพระราชยาน ๖ คู่ คือพระเจ้าอินทรวิชยานนท์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์คู่ที่ ๑ สวมชฎาพอก เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ คู่ที่ ๒ ลำพอกหุ้มโหมดเกี้ยวลงยา พระยาธรรมสารนิติ พระยาภาสกรวงศ์ คู่ที่ ๓ พระยาเพชรพิชัย พระยาอภัยรณฤทธิ์ คู่ที่ ๔ สวมลอมพอกพันโหมดเกี้ยวทองคำ พระยานานาพิธภาษี ลำพอกโหมดเกี้ยวทองคำ พระยาพิพิธโภไคสวรรย์ ลำพอกขาวเกี้ยวทอง แต่งตัวนากนั้นก็ตามเคย แต่ครั้งนี้ประกวดประขันกันมาก ปลัดวังและจ่ากรมวังเดินหลัง ๒ คน สนมพลเรือนกำกับอินทรพรหม ๒ หลวงพิพิธภูษา กรมภูษามาลาเดินในระหว่างพระยานมาศคนหนึ่ง นางเชิญเครื่อง ๖ พัด ๑ เดินเรียงตัว แต่งอย่างนางมยุรฉัตร สารวัตร ๔ เครื่องสูงหลัง ๗ ชั้น ๒ องค์ ๕ ชั้น ๔ องค์ จ่ามร ๒ เดินแถวละ ๔ สารวัตร ๑ ชาววังกรมอภิรมย์ ชาวที่วังนอกเดินข้างละ ๔ มหาดเล็กเชิญพระแสงระหว่างเครื่อง ๒ นางสระศีรษะจุกสวมเกี้ยว ๓๒ เดิน ๔ นางสระใหญ่ ๖๐ คนเดิน ๔ สารวัตร ๑๒ มีทหารผู้หญิงคั่น ๔ คน สระโขลน ๖๐ เดิน ๔ เหมือนกัน สารวัตร ๖ แต่นี้ต่อไปมีทหารหญิงคั่นหมู่ละ ๔ คน นางสระเชลยศักดิ์ ๙๔๐ สารวัตร ๔ ข้าหลวงเด็ก ๒๐๐ ผู้ใหญ่ ๔๐๐ สารวัตร ๓๐ หญิงลาวพุงดำ ๒๐ สารวัตร ๒ หญิงลาวพุงขาว ๒๐ สารวัตร ๒ หญิงลาวทรงดำและสารวัตร ๒๒ ถึงกระบวนผู้ชาย ม้าจูงคู่ ๑ ขอเฝ้าในกรมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ๘๐ สารวัตร ๘ แต่งสวมเสื้อครุยนุ่งทองขาว ขอเฝ้าแต่งตามธรรมเนียม ทั้งสารวัตร ๔๒๐ ทหารรักษาพระองค์ ๑๓๙

ครั้นได้เวลา พระเจ้าอยู่หัวส่งพระกรพระเจ้าลูกเธอลงทรงพระราชยาน แห่จากเกยหน้าฉนวนพระที่นั่งนงคราญเดินกระบวนออกประตูราชสำราญ แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เสด็จทรงพระราชยานลงยาราชาวดีไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์คอยกระบวน ฝ่ายกระบวนแห่ก็เดินกระบวนมาโดยราชวิถีเข้าประตูพิมานไชยศรี ทหารหน้าหยุดหน้าโรงนาฬิกา เป่าสรรเสริญบารมีครั้งหนึ่ง นำริ้วและกลองแขกเดินมาหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ คู่แห่เทวดาเข้าในลานพระมหาปราสาท คู่แห่เด็ก

กลองชนะ แตรสังข์ในนอกตามน้ำริ้วและเลี้ยวมาหน้าพระที่นั่งจักรี เมื่อพระราชยานประทับ พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องทรงฉลองพระองค์ครุย ทรงพระมหามงกุฎ เสด็จออกทรงรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอขึ้นจากพระราชยาน ทหารถวายคำนับ สรรเสริญบารมี เป่าสังข์กระทั่งแตรกลองชนะดัง ตีกรับให้กระบวนถวายคำนับ ๓ ครั้ง เสด็จขึ้นจากพระราชยานแล้วกระบวนฝ่ายในเดินเข้าประตูพรหม ครั้นสิ้นกระบวนแล้ว เจ้าคณะฝ่ายในรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จขึ้นประทับในพระฉาก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทประทับมุขตะวันออก ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีล สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงจุดเทียนนมัสการและทรงสวดพระมหามงคล ทรงฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ พระสงฆ์ ๒๐ องค์สวดพระพุทธมนต์ หลวงนายศักดิ์ มหาดเล็กจัดน้ำชากาแฟเครื่องว่างเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการด้วย กระบวนแห่ตั้งกระบวนแห่กลับคอยเวลาเสด็จ เวลาย่ำค่ำพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์จบ ถวายอดิเรก ถวายพระพร แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น เมื่อแห่กลับมีพระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ ๑๐ องค์ ขึ้นไปถวายชัยมงคลบนพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ด้วย ครั้นสิ้นกระบวนแห่แล้วทรงเปลื้องเครื่องฉลองพระองค์ครุย พระมหามงกุฎ แล้วเสด็จทรงพระราชยานกลับมาประทับพระที่นั่งจักรี เสด็จขึ้นรับกระบวนฝ่ายใน

อนึ่ง เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์นั้นกรมหลวงเทววงศ์ เสนาบดีต่างประเทศนำเคานเตอเกอการาเด็ค ทูตฝรั่งเศสและไวซกงสุลฝรั่งเศส กับพวกมิชชั่นซึ่งเรซิเดนเย เยเนอราลเมืองอานัมและเมืองตองกินแต่งเข้ามาช่วยในการพระราชพิธี คือ ม. กงสุลโคลบูกอสติชีฟสิกรตารี ๑ กัปตันลูซ์ มิลิตารีอาตาเชหนึ่ง ที่มาจากเมืองญวน ม. ปารคน ไดเรก-เตอออฟอิมเตอเรีย ๑ กับกอมมันโดอีสคันเต นายเรือรบ ๑ เมเยอเกอธรเม ๑ กับออฟฟิศเซออีก ๔ คน เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยควรแล้ว กลับลงไปจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แล้วนำมิสเตอรซาเตา ราชทูตอังกฤษกับมิสเตอรกูล กงสุลอังกฤษเฝ้าอีกครู่หนึ่งแล้วกลับไป

วันนี้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทรงฉลองพระองค์เยียรบับทรงเขียนทองคาดครุย ทรงเครื่องราชอิสริยยศตามที่ทรงรับ ข้าราชการพลเรือนสวมเสื้อเยียรบับเข้มขาบ นุ่งสมปักลาย คาดครุย สวมเครื่องราชอิสริยยศตามที่ได้รับ ฝ่ายทหารแต่งเต็มยศของกรมนั้น ๆ

การตั้งแห่นั้นพระบรมวงศานุวงศ์ทอดพระเนตรแห่ที่ทิมดาบตำรวจริมประตูพิมานไชยศรี ท่านเสนาบดีพระยาพระหลวงและข้าราชการหัวเมืองเจ้าประเทศราช ทั้งผู้แทนเคาน์เวอนเมนต์ต่างประเทศเฝ้าที่ประรำหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ เมื่อเวลาแห่แล้วเจ้านายขึ้นไปบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ขุนนางพักอยู่ที่ประรำนั้นเอง

อนึ่ง การเล่นสมโภชในการพระราชพิธีคราวนั้น มีไม้ต่ำสูง ไม้ลอย ๙ ต้น ไต่ลวด ๓ นอนหอกนอนดาบ ๒ หกหลังม้า ๒ คาบขอน ๑ ลอดบ่วงไฟ บ่วงห้า ๒ บ่วง โยนดาบ ๕ คน กระอั้วแทงควาย แทงวิไสย ญวนหก สิงโต เล่นที่สนามหญ้าหน้ามิวเซียม ระเบง ๓๐ คน เล่นที่สนามหญ้าหน้าพระที่นั่งจักรีองค์กลาง โมงครุ่ม ๒๐ กุลาตีไม้ ๑๖ เล่นที่สนามหญ้าฝ่ายขวาพระที่นั่งจักรี เจ้านครหลวงพระบางจัดสิงห์ ๑ คน แต่งเป็นคนป่า ๒ มีแพนและอื่น เครื่องพิณพาทย์ของสิงห์มาตั้งเล่นหน้าทิมดาบกรมวังช้างในจัดคนรำต้นไม้ทองเงิน ๒ คู่ รำรับกระบวนที่ปากม่านริมพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ แทงวิไสยผู้หญิงเล่นที่ลาดริมมุขกระสันหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทคู่ ๑ เซียวกางยืนประตูปากม่านคู่ ๑ เมื่อกระบวนแห่มาถึงและเมื่อพระสงฆ์สวดมนต์จบการเล่น ๆ รับกระบวนส่งกระบวนทั้งสองเวลาตามเคย

ตามราชวัตฉัตรเบญจรงค์มีกองอาสากลาบาตยืนข้างหลัง คือกรมอาสาขวาญี่ปุ่น แต่งอย่างจีนถือขวานจีน ๓๐ คน ยืนตรงประตูเทวาพิทักษ์ ๑ อาสาใหญ่ขวาเสื้อเสนากุฎถือดาบเชลย ๓๐ ยืนฟากตะวันตกตรงเขื่อนเพชรโรงแสง ๑ อาสารองขวาเสื้อเสนากุฎถือกริช ๓๐ ยืนตะวันออกตรงโรงช้าง อาสาจามขวาแต่งมลายูถือหอกซัด ๓๐ ยืนตะวันตกตรงโรงอินเยอเนีย เขนทองขวาเสื้อเสนากุฎถือดาบเขน ๓๐ ยืนฟากตะวันออกตรงโรงช้าง ทวนทองขวาเสื้อเสนากุฎถือทวน ๓๐ ยืนฟากตะวันตกตรงวัดพระศรีรัตน--ศาสดาราม อาสาใหม่กรมท่าขวาเสื้อจีบแขกถือเสโล ๓๐ ยืนฟากตะวันออกตรงโรงปืนล้อมวังขวาเสนากุฎถือดาบโล่ ๓๐ ยืนฟากตะวันตกตรงพระพุทธปรางค์ เรือกันขวาเสนากุฎถือกระบองทอง ๓๐ ยืนฟากตะวันออกโรงปืน เกณฑ์หัดอย่างฝรั่งขวาเสื้อดำ ถือพร้าแบ๊ะ-กั๊ก ๓๐ ยืนฟากตะวันตกมุมวัดพระแก้ว อาทมาทขวาเสื้อเสนากุฎถือดาบ ๒ มือ ๓๐ ยืนฟากฝ่ายเหนือริมโรงม้า ดั้งทองขวาเสื้อเสนากุฎถือดาบดั้ง ๓๐ ยืนฟากฝ่ายใต้ริมกำแพงวัดพระแก้ว

ทำลุยขวาเสือเส้นหากฎถือดาบหาวไถ ๓๐ ยืนฟากถนนเหนือตรงโรงม้า ทหารในขวาเสือเส้นหากฎถือง้าว ๓๐ ยืนฟากถนนฝ่ายใต้ริมกำแพงวัด กรมอาสาญี่ปุ่นซ้ายแต่งตัวถืออาวุธเหมือนขวา ๓๐ คน ยืนฟากถนนหัวโรงม้า กรมอาสาใหญ่ซ้ายแต่งตัวถืออาวุธเหมือนขวา ๓๐ คน ยืนฟากมุมโรงอินเยอเนีย อาสารองซ้ายแต่งตัวถืออาวุธเหมือนขวา ๓๐ คน ยืนฟากมุมหอรัษฎา อาสาจามซ้ายแต่งตัวถืออาวุธเหมือนขวา ๓๐ คน ยืนฟากมุมคลังทหาร เขนทองซ้ายแต่งตัวถืออาวุธเหมือนขวา ๓๐ คน ยืนฟากตรงศาลาลูกขุน ทวนทองซ้ายแต่งตัวถืออาวุธเหมือนขวา ๓๐ คน ยืนฟากตรงมิวเซียม อาสาใหม่กรมท่าซ้ายแต่งตัวถืออาวุธเหมือนขวา ๓๐ คน ยืนฟากริมประตูพิมานไชยศรี

มีพิณพาทย์รายทางตลอดราชวิถี พิณพาทย์เชลยศักดิ์ ๒๐ สำรับ กลองแขก ๘ สำรับ ริมพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ตอนข้างในและในลานมหาปราสาทมีพิณพาทย์ผู้หญิงแห่งละวง

อนึ่ง ในการล้อมวงที่ทุ่นพระตำหนักน้ำในเวลาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์นั้น ประชุมกำลังระวังรักษาโดยกวดขัน มีเรือกลองพายตรวจขึ้นล่องตลอดเวลา บนแพสรงสนานมีพนักงานและทหารรักษาพระองค์ระวังรักษาโดยกวดขัน

มีแจกกระบวนแห่ตามมากและน้อย เหมือนกับการโสกันต์

วันพุธ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่เสด็จออกไปปฏิบัติพระสงฆ์ ๑๐ องค์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้รับพระราชทานฉัน ไม่ได้เสด็จออก ข้าราชการแต่งตัวเหมือนเช้าวันอังคาร แรม ๓ ค่ำ เดือน ๒ แต่ไม่มีติดเครื่องราชอิสริยยศ เวลาเพลพระราชาคณะที่สวดภาณวาร ๑๐ รูปรับพระราชทานฉัน

เวลาบ่าย มีการที่จะเตรียมกระบวนและกลาบาตตามอย่างเวลาวานนี้ทั้งสิ้น แต่ผู้ที่นำริ้วสารวัตรและคู่เคียงนั้นเปลี่ยนเสื้อครุย เสื้อเยียรบับ ผ้านุ่งต่าง ๆ กันเป็นอย่างกวดขัน

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงประทับเกยหน้าถนนพระที่นั่งทรงธรรม โปรดให้เรียกกระบวนเข้าไป ทรงส่งพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอลงทรงพระราชยาน เคลื่อนกระบวนจากที่แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น เสด็จออกที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ทรงพระราชยานเสด็จ พระราชดำเนินไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์วันนี้ทรงเครื่องอย่างวานนี้ ทรงเครื่องราชอิสริยยศจุลจอมเกล้า ทรงเครื่องรับกระบวนก็อย่างเวลาวานนี้

กระบวนแห่เดินมาโดยราชวัติและเทียบพระราชยานที่พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์อย่างวานนี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระกรขึ้นจากพระราชยาน แล้วเจ้าคุณฝ่ายในรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงนมัสการอย่างเวลาวานนี้ เมื่อแห่มานั้นมีการเล่นสมโภชอย่างเวลาวานนี้ ครั้นสิ้นกระบวนแล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีล แล้วกรมพระปวเรศและพระสงฆ์ ๖๐ องค์สวดพระพุทธมนต์ ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วประโคมพิณพาทย์ มีการเล่นสมโภชอย่างเวลาวานนี้ด้วย พระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ ส่งพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ แห่กลับเวลาเกือบทุ่มพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นทางพระที่นั่งจักรี วันนี้เจ้านายข้าราชการแต่งอย่างเวลาวานนี้

ส่วนการจุดช่องลอมวงและตกแต่งโคมไฟในหมู่พระตำหนักน้ำและแพสรงสนาน ก็มีการเหมือนวันก่อน

วันพฤหัสบดี แรม ๕ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๘

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระ ๖๐ องค์ เพล ๓๐ องค์อย่างเวลาวานนี้

เวลาบ่ายมีการที่ตระเตรียมในหน้าที่ต่าง ๆ ตามอย่างเวลาวานนี้ทุกอย่าง แต่วันนี้เปลี่ยนคู่เคียง คือยกพระเจ้านครเชียงใหม่ให้พักเหนื่อย ยกเจ้าพระยาพลเทพขึ้นมาเดินคู่ที่ ๑ คู่กับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ให้เจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เมืองนครลำพูนมาเป็นคู่เคียงเดินคู่ที่ ๒ คู่กับเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง โปรดให้เจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์สวมชฎาพอกพันโหมดเกี้ยวลงยา

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จลงที่เกยท้องฉนวนหน้าพระที่นั่งนงคราญ โปรดให้เรียกกระบวนเข้ามาแล้วตั้งกระบวนแห่ พระเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอลงพระราชยาน แห่โดยกระบวนอย่างเวลาวานนี้ออกประตูราชสำราญแห่ไปโดยราชวัติ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานลงยาราชาวดีเสด็จไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ ทรงเครื่องอย่างเวลาวานนี้คอยรับกระบวน

ครั้นกระบวนแห่เดินมาถึงที่ได้ก็มีการเล่นสมโภชด้วย ครั้นพระยานมาถึงพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ พระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอขึ้นจากพระราชยาน กระบวนทั้งปวงโดยลำดับจนสิ้นแล้ว เจ้าคุณฝ่ายในรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีล แล้วกรมพระปวเรศพระราชาคณะ ๒๐ องค์สวดพระพุทธมนต์ ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วแห่กลับอย่างวันก่อน เวลาแห่กลับย่ำค่ำเศษ วันนั้นพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยาม

วันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๓๕

เวลาเช้า เป็นวันสรงสนานและเฉลิมพระปรมาภิไธยสำหรับพระสุพรรณบัฏ เจ้าพนักงานจัดการตามโปรดแกรม บนหอนพลาพระที่นั่งชวังคพิมานตั้งพระห้ามสมุทร [illegible] เวนในแพลงสรงมีบัตรใส่เครื่องกระยาหาร ผลาหาร บังสาหารและรูปสัตว์ต่าง ๆ สำหรับโหรจะได้ลอย ๑๑ บัตร ตั้งนอกราชวัติด้านตะวันตก เจ้าพนักงานเชิญประจำเครื่องสรงนั้น นายเวรขุนหมื่นตำรวจในซ้ายขวาแต่งอย่างตำรวจจัดกระบวนคอยรองในบานขึ้นพระมณฑปด้านตะวันตก ๒ คน ด้านเหนือด้านใต้ข้างละ ๔ คน ตะวันออกหว่างบันไดข้างละคน รวม ๑๖ คน หันหน้าเข้าข้างพระมณฑป กำนัลกรมแสงนุ่งสนับเพลานุ่งผ้าปูมเสื้อแพรขลิบทองใส่ทองแพร่สีทรี ทิพาลิบทองถือหอกยืนในราชวัติห่างแต่เคียงมณฑป ด้านตะวันตก ๒ ด้านเหนือใต้ข้างละ ๔ ตะวันออกข้างพลับพลาข้างละ ๑ คนหันหน้าเข้า ปี่ทองผ้าพายแดงเหมือนกรมแสงแต่เสื้อเป็นมัสรู่ [illegible] ยืนตามแนวนอกราชวัติหว่างกับหน้าออกยืนด้านตะวันตก ๑๕ เหนือใต้ข้างละ ๑ ตะวันออกระหว่างพลับพลาข้างละ ๔ กรมแสงใน ๔ คนแต่งเหมือนกรมแสง [illegible] นอกราชวัติด้านเหนือคอยยืนส่งหน้ามีพาย ๔๐ ตัวเด็กแต่งหมวกแดงถือพายกระบวนแพลงสรง [illegible] แต่เมื่อลงสรงจะได้ลงตามถนนที่กระบวนแห่จะได้แห่ลงไป [illegible] ข้างละ ๑๐ คือ [illegible] ชายอยู่ริมประตูศรีสุนทร ๑ เรือกันชายอยู่ริมประตูเทวาภิรมย์ ๑ เกณฑ์หัดอย่างฝรั่งชายอยู่ริมโรงเรียน ๑ อาทมาตชายอยู่ที่โรงม้าพาย ๑ [illegible] ชายริมโรงเรียน ๑ ทำบุญชายริมอยู่เรือ ๑ ทหาร

ไนซ้ายริมโรงเรือ ๓ ก็อย่างเช่นตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วแต่วันแรก กระบวนเรือก็เตรียมพร้อมอย่างเช่นทุกวัน แต่วันนี้พิณพาทย์ในเรือ ๘ สำรับพิณพาทย์เชลยศักดิ์ทั้งนั้น ส่วนการเล่นระเบงโมงครุ่ม กุลาตีไม้ กระอั้วแทงควาย สิงห์หยกไปคอยเล่นริมโรงเรือเวลาสรงนั้นด้วย

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ โปรดให้เจ้าพนักงานปฏิบัติพระสงฆ์รับพระราชทานฉันบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๖๐ องค์ แล้วนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ มีกรมพระปวเรศเป็นประธาน รวม ๑๐ องค์ ลงไปนั่ง ณ พลับพลาหน้าพระที่นั่งชลังคพิมานคอยถวายชัยมงคล

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จขึ้นแต่งพระองค์ที่พระที่นั่งนงคราญเสร็จแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงประทับเกยทองฉนวนหน้าพระที่นั่งนงคราญ โปรดให้เรียกกระบวนแห่เข้าไป ตั้งกระบวนแห่เสร็จแล้วพระเจ้าอยู่หัวส่งพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอลงทรงพระราชยาน แห่โดยกระบวนออกทางประตูราชสำราญมาโดยราชวิถี

ในเวลานี้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ทูตและกงสุลผู้แทนคอเวอนเมนต์ลงไปพร้อมกัน ณ ตำหนักน้ำ พระบรมวงศานุวงศ์ประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ข้าราชการไปพักที่โรงพักหน้าพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย คนต่างประเทศพักที่ปะรำริมโรงเรือ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จส่งกระบวนแล้วเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานลงไปประทับเกยริมพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ทรงเครื่องอย่างเช่นรับกระบวนแห่เมื่อวันสวดพระพุทธมนต์นั้น ทรงเครื่องในม่านบนพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย กั้นม่านเสีย ๒ ห้อง

ส่วนกระบวนแห่นั้น เดินโดยราชวิถีมาเข้าประตูพิมานไชยศรี มาเลี้ยวลงริมโรงนาฬิกา มาเลี้ยวหน้าอัฏฐวิจารณศาลาออกประตูศรีสุนทร ประตูเทวาภิรมย์ตรงลงไปท่าขุนนาง เลี้ยวขึ้นตามถนนท่าใหม่ริมเล้าจง กระบวนเลี้ยวกลับมาข้างฉนวน พอพระราชยานใกล้เกย พระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอขึ้นจากราชยาน แล้วกระบวนผู้หญิงเข้าในม่านหลังพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จเข้าในม่านเปลื้องเครื่อง ทรงเครื่องถอดคือทรงผ้าขาว นุ่งพระองค์ทรงขาวขลิบทองคำใบ ทรงพระองค์สำทรงเครื่องบ้างและทรงพระเกี้ยวจุฬาลงกรณ์ด้วย เมื่อแห่มานั้นการเล่นทั้งปวงไม่ได้เล่น พิณพาทย์รายทางไม่ได้ตีรับแห่ มีแต่กลองชนะและสังข์กลองแขกแตรทหารในกระบวนเท่านั้น

พระเจ้าอยู่หัวทรงเปลื้องฉลองพระองค์ครุย พระมหามงกุฎแล้วเสด็จลงจากพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย โปรดให้กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จจากพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย มีโหรพราหมณ์ โปรยข้าวตอกข้าวสาร ไม้บัณเฑาะว์ เป่าสังข์นำหน้าเสด็จพระราชดำเนิน แล้วพระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกเธอขึ้นพลับพลาหน้าพระที่นั่งชลังคพิมาน กรมพระปวเรศถวายศีล แล้วเสด็จลงไปประทับในแพลงสรงสนาน ประทับบนพระที่นั่งโธรนพลับพลาทอง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอก็ประทับพระเก้าอี้ริมพระที่นั่งโธรนคอยพระฤกษ์ เจ้าพนักงานในเรือทั้งปวงถวายบังคม ๓ ครั้ง ขณะพระยามหามนตรี พระยามหาเทพ พระอินทรเทพ เจ้ากรมพระตำรวจ ๓ นายคอยรักษาประตูอยู่ในแพลงสรงสนานประตูละคน ครั้นเมื่อพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จลงแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยลงไปนั่งประชุมพร้อมกันที่โรงพักริมพลับพลาซึ่งขุนนางพักอยู่นั้น พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายในก็ลงไปประชุมกันในโรงพักฝ่ายในใต้พลับพลานั้นด้วย กระบวนแห่ที่สวมเสื้อครุยลำพอกขาวเปลี่ยนเป็นเครื่องสีชมพู สวมเสื้อต่างสีผ้านุ่งสี กระบวนอื่น ๆ ก็เปลี่ยนสีเครื่องแต่งตัวเหมือนกัน เว้นไว้แต่พราหมณ์โหร ไม้บัณเฑาะว์ กลองชนะ แตรสังข์ ส่วนหม่อมเจ้าเชิญขนนกการเวกนุ่ง สีสวมชฎาพอก เด็กคู่แห่เปลี่ยนเป็นเสื้อสีชมพู สวมลำพอกสีชมพู คอยเวลาแห่กลับ ราชยานเปลี่ยนเป็นเสื้อเข้มขาบริ้วเขียว กระบวนทั้งปวงก็เปลี่ยนไปต่าง ๆ กัน

	เงิน		ทอง	
ครั้นเวลาใกล้พระฤกษ์พระมหาราชครูพิธีรับกุ้ง	นาก	ปลา	เงิน	แล
	ทอง		นาก	

มะพร้าวทองเงิน ผูกด้วยไหมแดงลงไว้ ๔ มุมพระกรง หลวงราชมุนีบูชาพระอิศวรทิศบูรพ หลวงศิวาจารย์บูชาศาลพระเทวกรรม หลวงสุริยาเทวศบูชาศาลพระคงคาทิศประจิม ขุนหมื่นพราหมณ์ บูชาศาลเจ้าพระธรณีทิศอุดร หลวงโลกทีพโหราจารย์ลอยบัตรตามกระแสน้ำและบูชาฤกษ์ตามธรรมเนียม หมอจระเข้ถือมองกลักจันท์ตรวจตราตลอดสายน้ำให้พ้นพาลในการพระราชพิธี เรือหลวงกรมฝ่ายทอดแหโดยลำดับ ชาวสำเร็จลงอวนคอยท่าหากได้กุ้งปลาโปรดให้ปล่อยเสีย

พอได้พระมหามงคลฤกษ์ เวลาเช้า ๕ โมง ๒๑ นาที สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จลงทางบันไดแก้ว ถึงเชิงพระกรงจึงทรงส่งพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช รับเสด็จลงจุ่มพระองค์ในพระกรง สรงสนานด้วยมะพร้าวปิดเงินทองถวายให้ทรงว่ายไปโดยสังเขป ขณะนั้นเจ้าพนักงานลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เป่าสังข์ตีไม้บัณเฑาะว์ เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ กลองแขก พิณพาทย์พร้อมกันทั้งบกเรือ พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ ๑๐ องค์ขึ้นพลับพลาถวายชัยมงคลพร้อมกัน กรมแสงปืนต้นในแพสรงยิงปืนสัญญาตั้งปืนสู่อากาศกว่าจะสิ้นพระฤกษ์ เรือล้อมวงทั้งปวงยิงปืนใหญ่นั้นโดยลำดับดังนฤนาท ทหารปืนใหญ่ยิงสลุต ณ ท้องสนามชัย ๒๑ นัด ทั้งเรือรบก็ยิงสลุตลำละ ๒๑ นัด กองแถวจีนตายิงปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบยุคที่ท่าขุนนาง การเล่นเต้นสมโภชพร้อมกัน ครั้นสรงสนานพอสมควรแล้ว เชิญเสด็จขึ้นประทับบนพระแท่น ๓ ชั้นริมพระกรงด้านตะวันตก พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานน้ำพระมหาสังข์และพระเต้าเบญจคัพย์และพระเต้าต่าง ๆ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้าฝ่ายในและท่านเสนาบดีถวายน้ำพระพุทธมนต์ คือ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระวันรัตน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายพระครอบพระกริ่ง พระบรมวงศานุวงศ์ท่านเสนาบดีถวายด้วยหม้อกะไหล่ทอง เงิน คือ สมเด็จกรมพระจักรพรรดิพงศ์ สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช กรมหลวงวรศักดาพิศาล กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรประการ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ เจ้าพระยารัตนบดินทร์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ฝ่ายใน คือ สมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระองค์เจ้าแม้นเขียน พระองค์เจ้ากินรี พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ พระองค์เจ้าโสมาวดี เจ้าคุณจอมมารดา เจ้าคุณเปี่ยม เจ้าคุณเถื่อน และพราหมณ์ถวายน้ำกลศสังข์ตามธรรมเนียม เสร็จทรงผลัดพระภูษา เสด็จขึ้นมาบนพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุวงศ์เมื่อรับเสด็จลงสรงนั้นทรงฉลองพระองค์ตาดขาวรูปทหนิก ทรงภูษาม่วงขาว อนึ่งสมเด็จ

กรมพระจักรพรรดิพงศ์ซึ่งทรงพระประชวรเสด็จพระราชดำเนินไม่ได้นั้น ทรงเรือพระที่นั่งกราบ มาเทียบเรือพระที่นั่งกับแพพระสรงสนาน พฤฒิพราหมณ์ขึ้นมาถวายน้ำ โดยความพระอุตสาหะและซื่อสัตย์กตัญญูอย่างยิ่ง พระสงฆ์ราชาคณะ ๑๐ องค์ซึ่งลงไปถวายมงคลนั้น กลับขึ้นมาอยู่บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพร้อมด้วยพระราชาคณะทั้ง ๒๐ รูป การละเล่นกลับขึ้นมาประจำที่สนามหน้าช้างบนพร้อมกัน สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงเครื่องทรงพระภูษาเยียรบับจีบ ทรงฉลองพระองค์ครุยเฉียงพระอังสา ทรงพระเกี้ยวจุฬาลงกรณ์ เสด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องส่งกระบวนแห่กลับทางถนนระหว่างโรงเรือกับฉนวน ไปเข้าประตูทวารวิมาน ประตูศรีสุนทร ไม่เลี้ยวหน้าอัฒวิจารณศาลา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นทางใน เสด็จออกทางพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์รับกระบวน พอพระราชยานถึงเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ทรงรับพระกรจูงจากพระราชยานเสด็จขึ้นไปประทับบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจูงพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จออกประทับที่โรงเฉลียงหน้าโรงอิน ผินพระพักตร์สู่บูรพทิศ พระเจ้าอยู่หัวประทับพระที่นั่งโธรนตามเคย

ขณะนั้นพระสงฆ์ราชาคณะ ๒๐ องค์ประชุมพร้อมกัน ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมาตย์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในกรุงหัวเมือง เจ้าประเทศราช และผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศก็ได้ประชุมพร้อมกันในสถานที่นั้นโดยลำดับผู้ใหญ่ผู้น้อย

จึงพระยาศรีสุนทรโวหารอ่านประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เริ่มพระนามแล้วพรรณนากระแสพระบรมราชโองการว่า ทรงพระราชดำริตามพระราชกำหนดกฎมณเฑียรบาลในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ซึ่งทรงตั้งขึ้นไว้เมื่อปีขาล โทศก ๗๒๒ ในพระราชกำหนดนั้นยกพระบรมโอรสาธิราชอันเกิดด้วยพระอัครมเหสี เป็นสมเด็จหน่อพระพุทธเจ้า มีพระเกียรติยศยิ่งใหญ่กว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง หาได้มีตำแหน่งกรมพระราชวังมหาอุปราชฝ่ายหน้า แลในครั้งนั้นต่อมาอีกหลายแผ่นดินก็หามีมหาอุปราชฝ่ายหน้าไม่ จนถึงแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งตั้งศักดินาพลเรือน เมื่อจุลศักราช ๘๑๘ ปีชวด อัฐศก จึงปรากฏนามประดิษฐานพระราชโอรสไว้ให้ทรงพระมหาอุปราช ประตรงกับตำแหน่งพลเรือน และต่อมาก็หามีทุกแผ่นดินไม่ ครั้นถึงกรุงเทพรัตนโกสินทร์ จึงเป็นตำแหน่งสำหรับพระราชทานความชอบพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ มาถึงในรัชกาลที่ ๔ ยกพระเกียรติยศพระ

มหาอุปราชมากขึ้นคล้ายพระเจ้าแผ่นดิน ครั้นมีทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศเข้า ไม่มีที่จะแปลให้เข้าใจกันได้ ด้วยธรรมเนียมแปลกกับของเขา จึงแปลว่าพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ ความเข้าใจของคนต่างประเทศก็แปลกเปลี่ยนไป ครั้น ณ วัน ศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๙ ปีระกา สัปตศก ๑๒๔๗ โปรดให้ออกประกาศเลิกตำแหน่งนั้นเสีย บัดนี้ทรงพระราชดำริตำแหน่งสมเด็จหน่อพระพุทธเจ้าควรจะใช้เป็นแบบอย่างได้ และถูกต้องกับนานาประเทศโดยชัดเจน ในบัดนี้ก็ได้ทำการเฉลิมพระปรมาภิไธยองค์สามตามอย่างธรรมเนียมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่แต่ก่อนมาแล้ว จึ่งโปรดให้ตั้งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระราชกุมารพระองค์ใหญ่ ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ อดิศวรมหาจุฬาลงกรณ บดินทรเทพวรางกูร บรมมกุฎนเรนทรสูรย ขัตติยราชสันตติวงษ อุกฤษฐพงษพิเชษฐ อุภโตสุชาติ สุลักษณวิลาศวราสภบุรุษยรัตน สวัสดิ ศิริวัฒนวิสุทธิ สยามมกุฎราชกุมาร มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๐๐,๐๐๐ ตามตำแหน่งยศสมเด็จหน่อพระพุทธเจ้า ซึ่งมีมาแต่จุลศักราช ๗๒๒ นั้นและถวายพระพรตามธรรมเนียมด้วย

ครั้นอ่านประกาศยอพระเกียรติเฉลิมพระปรมาภิไธยเสร็จแล้ว พระสงฆ์ ๒๐ องค์ถวายชัยมงคลพร้อมชาวประโคม ชาวประโคมประโคมดุริยางคดนตรีนฤนาท เจ้าพนักงานยิงสลุตอีกแห่งละ ๒๑ นัด

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จเข้าไปประทับหน้าพระที่นั่งโธรน พระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระมหาสังขทักขิณาวัฏ ทรงเจิมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ แล้วพระราชทานพระสุพรรณบัฏ ทองหนัก ๑ บาท ๕ สลึง ๒ กรัม มีพระกลองเป็นรูปพระกะคุดโทนประดับเพชรลงยาราชาวดี มีสายทองคำเป็น[illegible] และพระราชทานใบกำกับพระสุพรรณบัฏมีถุงเยียรบับหุ้ม และคำประกาศ แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เครื่องราชอิสริยยศนพรัตนราชวราภรณ์สาย ๑ พระมาลาตาดทอง พระแสงญี่ปุ่นฝักถมลงยาราชาวดีทรงเดิม ๑ พระแสงกระบี่ฝรั่งคร่ำทองฝักศรีขะนากลงยาราชาวดีประดับพลอยทรงเดิม ๑ พระแสงกั้นหยั่นลงยาราชาวดีประดับพลอยแดงทรงเดิม ๑ พานหมากเสวยลงยาราชาวดี ๑ พระเต้าน้ำพานทองลงยาราชาวดี ๑ ป้านพระโอสถลงยาราชาวดี ๑ หีบหมากเสวยลงยา

ราชาวดี ๑ ที่พระศรีสารศทองคำ บ้วนทองคำ ถมหยก ๑ กาน้ำเสวยทองคำ ๑ ด้ามคร่ำด้าม ๑ พระสังวาลนพรัตนองค์น้อย ๑ พระธำมรงค์นพเก้า ๑ พระธำมรงค์ประจำวัน ๑ พระธำมรงค์มรกตเป็นพระราชลัญจกรประทับครั่ง ๑ พระลัญจกรทับชาติ ๑ ครั้นเสร็จการพระราชทานพระสุพรรณบัฏเสร็จแล้ว โปรดให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์รับเทียนชัย พระสงฆ์สวดคาถาดับเทียนชัยสังเวการพระราชพิธีสงฆ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารทรงประเคนบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา อติเรก ถวายพระพรลา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างใน เสด็จประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ เจ้าพนักงานทรงเครื่อง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงสนับเพลาเชิงงอน พระภูษาเยียรบับจีบหางหงส์ ฉลองพระองค์ทาดทองจีนเขียวคาดเจียรบาด ทรงพระสังวาลต่าง ๆ ทรงพระมาลาตาดเกี้ยวจะรบาประดับเพชรขนนกการเวกตามประเพณี ทรงเหน็บพระแสงกั้นหยั่นทรงเดินด้วย

ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จกลับจากพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ไปตามระยะราชวัติ กระบวนแห่แต่งอย่างเวลาเช้าขึ้นมาแต่ท่าราชวรดิฐ เมื่อแห่ไปนั้นก็มีการเล่นอย่างเช่นมีทุกวัน แต่นางมยุรฉัตร นางเชิญเครื่องนั้นเปลี่ยนเป็นผู้ใหญ่ตั้งแต่หม่อมเจ้าลงมา มยุรฉัตรหม่อมเจ้าอาภรพรรณในกรมหลวงพิชิตปรีชากร นางเชิญเครื่องข้างในทั้ง ๓ คน นางมยุรฉัตรสวมชฎาสตรีทองคำ เติมเด็กศีรษะจุกเชิญพระแสงอีก ๑ เชิญเครื่องที่ได้พระราชทานอีก ๑ คน คู่เคียงวันนั้นยกเจ้านครลำพูนให้พระเจ้าเชียงใหม่เข้าเดินตามเติม ครั้นเสร็จการกระบวนแห่แล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นทางพระที่นั่งจักรพรรดิกระบวนวังใน เป็นเสร็จการพระราชพิธีสงฆ์ การสมโภชวันนั้นเหมือนวันแรกแต่วันนั้นมีพระที่นั่งอุดมมหาปราสาทออกทางฉนวน ตั้งเก้าอี้และตั้งบายศรีแก้วทองเงินที่จะได้สมโภชเสด็จไปพราหมณ์ที่เข้าพิธีเวียนเทียนสมโภชเหมือนอย่างเก่า เมื่อเสร็จแล้วสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงพระที่นั่งพุดตานในพระราชวังบวร

เวลาบ่ายวันเดียวเริ่มการที่จะให้แห่สมโภชตามธรรมเนียมด้วย ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกที่พระแท่นออก โปรดให้เริ่มการแห่เข้าไป สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงเครื่องต้นอย่างราชกุมาร ทรงเครื่องพระสังวาลพระ เสร็จแล้วทรงถวายบังคมพระ ลงทรงพระที่นั่งพุดตานในพระราชวังบวร แห่โดยกระบวนอย่างเวลาวานนี้

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี เสด็จทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ทรงเครื่องคอยรับกระบวน

ครั้นกระบวนแห่เชิญมาพระราชยานเทียบเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ พระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระกรสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชขึ้นจากพระราชยานแล้ว เสด็จขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททรงจูงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ให้ประทับเหนือพระราชยานกงภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตร [illegible] ข้างละคน พระเจ้าอยู่หัวประทับพระที่นั่งโธรนหน้าเศวตฉัตรข้างตะวันออก หันพระพักตร์มาทางตะวันตก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชหันพระพักตร์สู่ทิศเหนือ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในกรุงหัวเมือง และเจ้าประเทศราชทั้งผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศที่มีทางพระราชไมตรี เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน จึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ถวายชัยมงคลที่ได้สถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร แสดงความยินดีแทนพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง ๑ และมิสเตอร์เออเนส เมซัน ซาเตา ราชทูตอังกฤษ กราบบังคมทูลแสดงความยินดีที่ได้สถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชขึ้นเพื่อจะได้สืบสันตติวงศ์ และถวายชัยมงคลแทนผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศ ๑ เจ้าพระยารัตนบดินทรมหินทรมหากัลยาณมิตร กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแทนข้าราชการทั้งปวง ๑ แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตรัสตอบแสดงความขอบพระทัยท่านทั้งปวงโดยที่ถวายชัยมงคลแสดงความยินดีในพระราชพิธีนี้ ๑ แล้วสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยผู้แทน คอเวอนเมนต์ทั้งปวง ๑ แล้วผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศกลับลงไปจากพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระครูพราหมณ์ทั้งหลายเบิกแว่นแก้ว ทอง เงินเวียนเทียนสมโภช โดยทักษิณาวัฏถ้วนเบญจวาร ถวายเครื่องต่าง ๆ โอมอ่านอิศวรเวทวิษณุมนต์ตามไสยเวท พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานน้ำพระมหาสังข์และทรงเจิมสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แล้วพระราชทานเงินทองสมโภช ทองคำลิ่มละ ๒ ตำลึง ๑ ลิ่ม เงิน ๒๐ ชั่ง แล้วให้กลับเวลาเกือบทุ่ม เมื่อเวลาถวายชัยมงคลนั้นเจ้าพนักงานทหารบกทหารเรือยิงปืนสลุตแห่งละ ๒๑ นัด

เมื่อเวลาเสด็จนั้นประโคมดุริยางค์ดนตรี มีการเล่นสมโภชตามอย่างธรรมเนียมด้วย

วันเสาร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๐

เวลาเช้าวันนี้ไม่มีการอันใด เวลาเย็นเตรียมการทั้งปวงอย่างเวลาวานนี้ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ มีการแห่แต่เกยท้องสนามมาเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์อย่างเวลาวานนี้ แต่คู่เคียงวันเจ้านครลำพูนเข้าเดินแห่อย่างวันพฤหัสบดี แรม ๕ ค่ำ เดือน ๒ เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จประทับพระราชยานกงภายใต้สัปตปดลเศวตฉัตร อันแวดล้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อยและข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าโดยลำดับแล้ว กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศ นำมิสเตอร์ เอออเนส เมซัน ซาเตาราชทูตอังกฤษ ๑ มิสเตอร์ อ.ปี. กูลด์ กงสุลอังกฤษ ๑ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระเจ้าอยู่หัว อ่านคำถวายชัยมงคล ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย ราชินีกรุงอังกฤษมีรับสั่งให้มีโทรเลขมาถวายชัยมงคลในการพระราชพิธีมงคลสมัยนี้แล้ว มีการสมโภชตามโบราณวิธีอย่างเวลาวานนี้ และพระราชทานเงินทองสมโภชเท่ากับเวลาวานนี้ เวลาย่ำค่ำเศษแห่กลับ

อนึ่ง โปรดให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติตั้งที่รับของสมโภช ซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการในกรุงหัวเมือง เจ้าประเทศราชจะได้สมโภช ณ โรงริมทิมดาบพระตำรวจด้วย

วันอาทิตย์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๑

เวลาบ่าย ๕ โมง มีการแห่และสมโภชอย่างเช่นวันก่อน แต่เมื่อเวียนเทียนและเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจิมสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสร็จแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายในฝ่ายหน้าและท่านเสนาบดี เจ้าประเทศราชผู้ใหญ่ถวายทรงเจิมฝ่ายหน้า คือ กรมหลวงวรศักดาพิศาล กรมขุนดินทรไพศาลโสภณ กรมขุนเจริญผลพูนสวัสดิ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ กรมหลวงพิชิตปรีชากร กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ กรมหลวง

เทวะวงศ์วโรปประการ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ เจ้าพระยารัตนบดินทร์ เจ้าพระยาภาณุพันธ์ เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร พระเจ้าอินทรวิชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่ ฝ่ายในคือ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระองค์เจ้าแม้นเขียน พระองค์เจ้ากินรี พระองค์เจ้าจามรี พระองค์เจ้าบุตรี พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ พระองค์เจ้าโสมาวดี พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ เมื่อทรงเจิมแล้วพระราชทานของสมโภชทองเงินอย่างวันก่อน เสร็จแล้วแห่กลับเวลาเกือบทุ่ม เป็นเสร็จการสมโภชเฉลิมพระปรมาภิไธยเท่านี้

จะมีการประชุมใหญ่ที่ท้องสนามชัยในวัน แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๒ ด้วย

วันจันทร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๒

เวลาเย็น เตรียมการที่จะเสด็จพระราชดำเนิน ทอดพระเนตรการทำพลับพลาปะรำโรงพักหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์

โรงนั้นมีพลับพลาตรีมุขกว้างยาวเท่าฐานแท่นหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ รองงานกรมพระตำรวจเป็นผู้ทำ มีโรงใหญ่หน้าพลับพลาปลูกติดกัน ๔ หลัง มีปะรำเนื่องเข้ามาถึงหน้าพลับพลา มีปะรำใหญ่ในสนามหญ้าเหนือประตูเทวาพิทักษ์หลังหนึ่ง ใต้ประตูศักดิไชยสิทธิ์หลังหนึ่ง โรงทั้งปวงนี้เจ้ากรมพระตำรวจในพระบรมมหาราชวังและฝ่ายพระราชวังบวรปลูกทำโรง ที่เป็นโรงนั้นมุงด้วยกระแชง ปะรำก็ดาดกระแชงเหมือนกัน โรงและปะรำเหล่านี้ดาดผ้าหลังผูกม่านประดับด้วยผ้าสีต่าง ๆ เป็นพนักงานของพระบรมวงศานุวงศ์ คือโรงใหญ่ยาวไปตามถนนหน้าพลับพลา กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปประการ พระองค์เจ้าไชยานุชิต พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระองค์เจ้าสุธารศ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ทรงแต่ง มีปะรำใหญ่หลังโรงยาวตามถนนนั้นกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์ กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงตกแต่ง มีโรงยาวด้านใต้เหนือติดกับโรงขวางตามถนน แต่โรงนี้ยื่นขึ้นไปตามสนามหญ้าอีก ๒ โรง ด้านกรมหลวงพิชิตปรีชากร กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ พระองค์เจ้า

จันทรทัตจุฑาธาร กรมหมื่นจักรพรรดิพงศ์ พระองค์เจ้าไชยวรวิลาศ ทรงแต่ง ด้านใต้ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค พระองค์เจ้าวรวรรณากร พระองค์เจ้านันทวัน ทรงแต่ง ปะรำใหญ่ในสนามหญ้าเหนือประตูเทวาพิทักษ์เป็นปะรำ ๒ ชั้น กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ พระองค์เจ้าจรูญโรจน์เรืองศรี พระองค์เจ้ากาญจนาภาส ทรงแต่งปะรำใหญ่ด้านใต้เป็นปะรำ ๒ ชั้นเหมือนกัน กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ พระเจ้าไชยันตมงคล ทรงตกแต่ง ในปะรำและโรงใหญ่ ๆ และระเบียงที่ต่าง ๆ ล้วนตั้งเครื่องต่าง ๆ และประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ผ้าต่าง ๆ และประดับผูกใบไม้ทั้งนั้น ดูวิจิตรสะอาดอย่างยิ่ง โรงยาวการเปรียญและโรงตึกใหม่ตั้งจากดินคับเสียบปูพรมตั้งโต๊ะเก้าอี้สำหรับราชการผู้ใหญ่นอกในกรุงทั้งเมือง และเจ้าประเทศราชจะได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

บนพลับพลานั้น ตกแต่งอย่างเช่นเคยมา ลงหลังคาดาดสีมุกม่านทองแต่งที่ขึ้น หน้าพลับพลานั้น ในครั้งนี้ทำเป็นสักหลาดสำหรับผู้ที่จะรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศ ที่ประทับตรงอัฒจันทร์ลงมุขยื่นไม่มี ตั้งพระที่นั่งพุดตานทองคำตามที่พระมหาเศวตฉัตร แต่ว่าไม่ได้ยกพระมหาเศวตฉัตร เป็นแต่ขยายพระที่นั่งพุดตานตั้งตรงสำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจะได้เสด็จประทับด้วย ด้านเหนือพลับพลาริมประตูเทวาพิทักษ์มีพลับพลาเปลื้องเครื่องหลังหนึ่ง มีเก้าอี้สำหรับประทับพระที่นั่งด้วย

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากทางประตูเทวาพิทักษ์ เสด็จประทับปะรำหน้าพลับพลาทอดพระเนตรงานและทรงพระกรุณาโปรดให้จัดตั้งเก้าอี้อยู่จนเวลายามเศษเสด็จขึ้นทางเดิม

อนึ่ง ตามวิถีที่จะเสด็จพระราชดำเนินพยุหยาตรา รอบพระบรมมหาราชวัง ผู้ที่ต้องเกณฑ์นักเรียนบริบูรณ์ ราษฎรได้ไปในการแห่นี้ พระประมาณไร่นั้น ได้มีสัตว์ในการนั้นออกไปมีตามระยะทั่วไปทั้งนั้น อนึ่ง โปรดให้มีต้นกัลปพฤกษ์โปรยทานแก่ราษฎรในวันพรุ่งนี้ ด้วยต้นกัลปพฤกษ์ตั้งในสนามหญ้าหน้าทองสนามชัยเหนือปะรำใหญ่ ๒ ต้น ใต้ ๒ ต้น สูงกว่าต้นกัลปพฤกษ์ทุกคราว มาประดับตกแต่งโดยสะอาด

ถ่ายเมื่อวันทำบุญฉลองกุฏิวัดโสมนัสวิหาร

พ.ศ. ๒๕๐๑

วันอังคาร แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๒ บีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่ รัชกาล ๖๖๔๓

เวลาย่ำรุ่งแล้ว เจ้าพนักงานยกพระมหาเศวตฉัตรขึ้นตั้งในพลับพลาหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์

เวลาเช้าเจ้าพนักงานเตรียมกระบวนแห่ที่จะได้เสด็จพระราชดำเนินพยุหยาตราทั้งปวงพร้อมตามหมาย

ส่วนหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เกยเหนือคือเกยช้างผูกพระยาปราบไตรจักร เกยใต้ปูตั้งพระที่นั่งราเชนทรยาน ประรำใหญ่สนามหญ้าด้านเหนือยืนพระยาช้างและช้างพระคชาธาร ช้างงวง ช้างเขน ประรำใหญ่ด้านใต้ยืนพระยาม้าและม้าต่าง ๆ เบนอันมาก ในที่ตั้งทั้งปวงทุกโรงมีทหารบืนยืนประจำยามเบนระยะ

เวลาเช้า ๕ โมงเศษเสด็จออกประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระราชทานพานทอง คนโททอง กระโถนทอง แด่พระยาพิษณุโลกาธิบดี ครั้นได้เวลาพระฤกษ์เช้า ๕ โมง ๑๒ นาที ได้พระฤกษ์พยุหยาตรา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เยียรบับ ทรงพระภูษาเยียรบับ ทรงฉลองพระองค์ครุย ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ เสด็จลงประทับเกยปลูกขึ้นใหม่ติดกับอัฒจันทร์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ลงทรงพระที่นั่งพุดตานถมยาแวดล้อมด้วยอินทร์พรหมถือดอกไม้ทองเงินมีบังพระสูรย์ พัดโบก เครื่องสูงและคู่เคียงคือจางวางกำรวจ มหาดเล็ก ปลัดทูลฉลอง จตุสดมภ์และจางวางเจ้ากรมคลังรวม ๑๒ คน แล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ส่งพระกรสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชลงทรงพระที่นั่งพุดตานผ่ายพระราชวังบวร แวดล้อมหมู่คู่เคียงคือจางวางมหาดเล็ก กำรวจ ปลัดทูลฉลอง กรมจตุสดมภ์ เจ้ากรมพระคลังใหญ่ผ่ายพระราชวังบวรและบังสูรย์ บังแทรก พระกลด พัดโบกตามธรรมเนียมสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงพระมหามาลาตาดฉลองพระองค์ครุย กระบวนแห่ที่เดินนั้นก็คล้ายกับการพยุหยาตราใหญ่มีประตูหน้าคือพระยาจ่าแสนบดี พระยาศรีสรราช และธงนำริ้ว กระบวนทหารหน้าและอาสาต่าง ๆ เดิน ๔ สาย กำรวจ ๒ สาย มหาดเล็ก ๒ สาย ทั้งผ่ายพระบรมมหาราชวังและ

พระราชวังบวร กลองชนะ ทอง เงิน แดง | ๔ สาย แตรสังข์นอกใน และมีเครื่องสูงอภิรุม ชุมสาย

พระกรรภิรมย์ จงกระบังจุก ตรีจุฬากำหนดอย่างบุรพประเพณี แล้วจึงถึงพระที่นั่งพุดตาน พระที่นั่งต้น มีมหาดเล็กตามเสด็จพระราชดำเนิน แล้วจึงถึงพระที่นั่งพุดตาน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มีมหาดเล็กในกรมตามเสด็จ แล้วถึงเครื่องสูงหลังและพระที่นั่งสีวิกา ยาวราชาวดี พระที่นั่งถม พระเสลี่ยง รถพระที่นั่ง ม้าพระที่นั่งและอาสาต่าง ๆ เป็นอันมากตามธรรมเนียม มีประตูหลังคือ พระยานรินทรราชเสนี พระยาศรีสิงหเทพ ขี่ม้าเหมือนประตูหน้า เมื่อเดินกระบวนแห่นั้นยิงสลุตด้วยทั้งบกทั้งเรือแห่งละ ๒๑ นัด เดินกระบวนแต่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทไปโดยราชวิถีออกประตูพิมานไชยศรี วิเศษไชยศรี ไปเลี้ยวป้อมเผด็จดัสกรไปตามถนนท้องสนามชัยประทับพระที่นั่งพุดตานกับพลับพลาเปลื้องเครื่อง เสด็จขึ้นประทับเปลื้องพระมหามกุฎและฉลองพระองค์ครุย แล้วเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ณ พลับพลาตรีมุขหันพระพักตร์สู่ทิศบูรพา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเปลื้องพระมาลา และฉลองพระองค์ครุยแล้วเสด็จไปประทับที่พระราชยานกงริมพระที่นั่งพุดตานพลับพลานั้น ต่อที่ประทับไปข้างใต้กั้นม่านเป็นที่ประทับสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ที่หน้าพลับพลานั้นหน้าข้างใต้เป็นที่เจ้ากรม ปลัดกรมจ่าตำรวจในพระบรมมหาราชวัง ฝ่ายพระราชวังบวรและสนมกรมวังเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทหน้าพลับพลาด้านเหนือนั้นเจ้าพนักงานกรมท่านำราชทูตและกงสุลเยเนอราล กงสุลผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศนั่งเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในที่นั้น ส่วนคนเลี้ยงและข้าราชการที่เข้ากระบวนเสด็จพระราชดำเนินก็เข้านั่งในโรงยาวหน้าพลับพลา แถวนั่งริมโรงสกัดด้านเหนือ กระบวนกลองชนะแตรสังข์เข้าไปยืนประจำหลังโรงยาวหน้าพลับพลา

ครั้นแล้วโปรดให้เดินกระบวน พระบรมวงศานุวงศ์ท่านเสนาบดี พระยาพระหลวงข้าราชการในกรุงหัวเมืองและเจ้าประเทศราชมาโดยลำดับยศตั้งเป็นสองกระบวน มาแต่ทางฝ่ายเหนือกระบวนหนึ่ง ฝ่ายใต้กระบวนหนึ่ง ฝ่ายเหนือคือ กรมหลวงวรศักดาพิศาลเป็นหัวหน้า ถึงกรมขุนกรมหมื่น พระองค์เจ้าในพระบรมมหาราชวัง พระราชวังบวรพระองค์

เจ้าทั้งหม่อมเจ้า ต่างกรมทรงพระวอ พระองค์เจ้าทรงเสลี่ยง ทางมาลาเส้า แต่ทรงบ้างไม่ทรงบ้าง หม่อมเจ้าทรงเฉลียงป่าทรงหมวกฮ่าดเมกยอดเกี้ยว มีตำรวจมหาดเล็กพระแสงตามพระเกียรติยศ และถึงเจ้าพระยารัตนบดินทร์ ขี่เสลี่ยง มีบโทนนำหน้าใส่มาลาแล้วถึงพระยาพระหลวงในกรมมหาดไทย แล้วถึงเจ้าพระยาพลเทพขี่แคร่ มีบโทนนำตามเกียรติยศ ขุนนางในกรมนาเดินตามยศ แล้วถึงเจ้าพระยามหินทรขี่แคร่ มีบโทนนำตามยศ ขุนนางฝ่ายพลเรือนที่ได้รับพระราชทานพานทองขึ้นแคร่มาตามลำดับ ที่ยศไม่ถึงพานทองก็เดินมาตามลำดับ แล้วถึงพระยาพระหลวงหัวเมืองชั้นในชั้นนอกเดินมาโดยลำดับแล้วถึงพระเจ้านครเชียงใหม่ขี่เสลี่ยง ใส่มาลา มีตำรวจคนตาม ตามเกียรติยศ แล้วถึงเจ้านครลำพูนขี่แคร่สวมมาลามีคนนำตามเหมือนกัน แล้วถึงเจ้านายท้าวพระยาลาวเดินมาโดยลำดับ ข้างฝ่ายใต้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุวงศ์ เป็นประธานแล้วถึงกรมหลวง กรมหมื่น พระองค์เจ้า หม่อมเจ้าอย่างเช่นว่ามาแล้ว แล้วถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ขี่เสลี่ยงสวมมาลาเหมือนเจ้าพระยารัตนบดินทร์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีขี่เสลี่ยงสวมมาลาเหมือนกัน สืนขุนนางในกรุงแล้วถึงพระยาพระหลวงหัวเมืองฝ่ายใต้แล้วถึงเจ้าประเทศราชเมืองมลายูเดินมาโดยลำดับ เข้ามาถวายคำนับต่อหน้าพระที่นั่งฝ่ายละคน แล้วไปนั่งที่ตามตำแหน่งในที่ทั้งปวง พระองค์เจ้าต่างกรมยังไม่ได้ตั้งกรมนั่งบนพลับ-พลา หม่อมเจ้านั่งโรงยาวสกัดด้านเหนือ เจ้าพระยาพระหลวงฝ่ายพลเรือนนั่งโรงยาวหน้าพลับพลาแต่นั่งตอนข้างเหนือ กลาโหมฝ่ายทหารนั่งตอนข้างใต้แต่หลังเดียวกัน เจ้าประเทศราชและข้าราชการหัวเมืองนั่งโรงยาวสกัดด้านใต้

ครั้นเมื่อพระบรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดี พระยาพระหลวง ข้าราชการในกรุงหัวเมือง เจ้าประเทศราชเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายคำนับหน้าพระที่นั่งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานแจกเหรียญที่ระลึกในการพระราชพิธีมงคลนี้ทั่วกัน คือพระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์แจกเหรียญสายข้างเหนือคือฝ่ายพลเรือน พระองค์เจ้าโสณบัณ-ฑิตย์แจกสายข้างใต้คือฝ่ายทหาร เหรียญที่แจกคราวนี้เป็นเหรียญ ทอง กะไหล่ เงินบรอนซ์ โตกว่าเงินบาทหน่อยหนึ่ง หนากว่าสัก ๒ เท่า เหรียญนั้นด้านหนึ่งเป็นพระรูปสม-เด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงเครื่องอย่างวันฟังสวด ทรงพระเกี้ยวจุฬาลงกรณ์ มีหนังสือ

รอบว่า "สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ อดิศรมหาจุฬาลงกรณ์ เติมศักยพิบูลยศสวัสดิศรีรัตนวิสุทธิ สยามมกุฎราชกุมาร" อีกด้านหนึ่งเป็นรูปแพสรงสนาน มีหนังสือว่า "ที่ระลึกการพระราชพิธีลงสรงเฉลิมพระปรมาภิไธย ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘" มีจำนวนที่ได้พระราชทานในเวลาวันนั้นประมาณ ๑,๑๐ เศษหลายร้อย

ครั้นพระราชทานเหรียญที่ระลึกเสร็จแล้ว ข้าราชการเข้านั่งที่โดยลำดับ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศต่าง ๆ แก่ผู้ที่มีความชอบความดีในราชการ ทั้งผู้ที่รับราชการมาช้านานไม่มีความผิดร้ายสิ่งใดเป็นอันมาก แต่แบ่งพระราชทานเองเพียงตราชั้นที่ ๑ ชั้นที่ ๒ โปรดเกล้า ฯ ให้ผู้ที่ได้รับพระราชทานตราชั้นที่ ๑ ที่ ๒ ขึ้นไปรับต่อพระหัตถ์หน้าพระที่นั่งโธรนมีจำนวนดังนี้

เครื่องราชอิสริยยศนพรัตนราชวราภรณ์ ๒ คือ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรประการ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ สมุหพระกลาโหม

เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยามชั้นที่ ๑ มหาวราภรณ์ ๒ เจ้าพระยารัตนบดินทร์ สมุหนายก เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี

เครื่องราชอิสริยยศปฐมจุลจอมเกล้า ๑ พระเจ้าอินทรวิไชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่

เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๑ มหาสุราภรณ์ ๑๑ คือ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช กรมหมื่นศรีรัชสังกาศ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ พระยาธรรมสารนิติ (ตาด) พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชื่น) พระยาไทรบุรี (ตนกูอามิต) พระยาคทาธรธรณินทร์ (เยีย) เมืองพระตะบอง

เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๒ จุลสุราภรณ์ ๑๑ คือ กรมหมื่นพรหมวราสุรักษ์ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ พระองค์เจ้าวรวรรณากร พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ พระองค์เจ้าปรีดา พระองค์เจ้าชจาจารีวงศ์ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (เถียน) พระยาสุจริตรักษา (อ่วม) พระยานุภาพไตรภพ (แย้ม) พระยาอภัยนุราชชาติรายาภักดี เมืองสตูล (ตนกูอิศมาแอ)

เครื่องราชอิสริยศทุติยจุลจอมเกล้า ๕ คือ พระยาอภัยพิพัฒ (หนูกลาง) พระยาอิศรานุภาพ[๑] พระยาพิชัยบุรินทรา (ฉ่ำ) พระยามณเฑียรบาล (คง) พระยาพิษณุโลกาธิบดี (บัว) เมืองพิษณุโลก

โปรดให้กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์แจกตราช้างเผือกสยามชั้นที่ ๓ มงกุฎสยามชั้น ๓ ต่อไป

เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยามชั้นที่ ๓ นิภาภรณ์ ๙ คน พระยานรรัตนราชมานิต (โต) พระยาศรีสิงหเทพ (อ่วม) พระยามหามนตรี (เวก) พระยาชัยยศสมบัติ (ฉ่ำ) พระยาราชสัมภารากร (เลื่อน) พระยาแพทยพงศาวิสุทธาธิบดี... พระยาธรรมธาดา (รอด) พระยามหาราชครูพิธี (อาจ) พระยาสุรินทฤาชัย (เทศ) เมืองเพชรบุรี พระยาวิชยาธิบดี (หวาด) เมืองจันทบุรี

เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์ ๒๒ คน คือ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค พระองค์เจ้าจันทรทัตจุธาธาร พระองค์เจ้าไชยานุชิต พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์ กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์ พระองค์เจ้าเฉลิมลักษณาวงศ์ พระองค์เจ้านันทวัน พระองค์เจ้าจรูญโรจเรืองศรี หม่อมเจ้าสวนในกรมหมื่นอินทรพิพิธ หม่อมเจ้าขาวในกรมเทเวศร หม่อมเจ้าอลังการในกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ หม่อมเจ้าประวิชในกรมหมื่นอดุลย หม่อมเจ้าวัฒนาในกรมหมื่นสิทธิ มองซิเออร์อันตอนี โคลบุโคล์ตีคนฝรั่งเศสที่มาในการนี้ พระยาอภัยรณฤทธิ (แย้ม) พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร (เผือก) พระยาพิพิธโภไคยสวรรย์ (โค) พระยาจ่าแสนบดี (ชา) พระยาพิพัฒโกษา (สิงโต) พระยาราชสงคราม (ทัด) พระยาราชวังสัน (บัว) พระยาอมรสาตรประสิทธิศิลป์ (นาก) พระยาสัมภาหบดี (แก้ว) พระยาวุธภัณฑ์เผดิศ พระยาราชวังเมือง พระราชครูพิเชต พระยาเกษตรรักษา พระยาไกรโกษา (เทศ) พระยานรานุกิจมนตรี พระยาณรงค์วิชัย (ทัด) พระยาบริรักษ์ราชา เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ (กระจ่าง) พระวุฒิการบดี (คลี่) พระอินทรเทพ (ทับ) พระสิทธิชัยบดี พระสุวรรณรักษ์ (คล้อย) จมื่นจงรักษาองค์ (ช้าย) หลวงสิทธินายเวร (บุตร) หลวงโลกทีป (เถื่อน) พระยาพิษณุโลกาธิบดี (บัว) เมืองพิษณุโลก พระยารามรณรงค์ เมืองกำแพงเพชร

---

(๑) เอี่ยม บุนนาค

พระยาเทพาธิบดี (แจ่ม) เมืองพิจิตร พระยาพิสุทธิธรรมธาดา เมืองลพบุรี พระยาวิเศษชาญชัย (เถียน) เมืองอ่างทอง พระยาพิชัยรณรงค์ (ถี) เมืองสระบุรี พระโบราณ-บุรานุรักษ์ กรุงเก่า พระศรีธรรมราช เมืองนครศรีธรรมราช พระยาสมบัติภิรมย์ เมืองสงขลา พระยาอมรินทรฦๅชัย (นิ่ม) เมืองราชบุรี พระยาประสิทธิสงคราม เมืองกาญจนบุรี พระยาพิทักษ์ทวยหาญ เมืองปทุมธานี พระยาวิชิตภักดี เมืองไชยา พระยาราชพงษานุรักษ์ (ชม) เมืองสมุทรสงคราม พระยานนทบุรี (ทัด) เมืองนนทบุรี พระยาพิพิธพิลัย เมืองตราด เจ้าศรีสุพรรณ เมืองหลวงพระบาง พระชลสินธุ์สงครามชัย เมืองไทรบุรี พระยาพิพิธเสนา (นิเมาะ) เมืองยิริง พระยาเพชราภิบาล (มิ่ง) เมืองหนองจิก

เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์ ๒ คือ มองซิเออร์ ชาลคอลอม ๑ มองซิเออ ปอลลุค ๑

รวมที่พระราชทานต่อพระหัตถ์ ๓๓ โปรดให้รับหน้าพระที่นั่ง ๗๗ รวมได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศวันนี้ ๑๑๐ เสด็จขึ้นพระราชทานเหรียญที่ระลึกฝ่ายใน โปรดให้พระหลวงข้าราชการ ๑๖ นายขึ้นทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ ๔ พุ่ม ๆ ละ ๓ ชั่ง ผลเฟื้องพระพระราชทานราษฎร

ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จประทับพลับพลาเปลื้องเครื่อง ทรงฉลองพระองค์ครุย ทรงพระมหากฐิน เสด็จออกที่เกยพลับพลาเปลื้องเครื่อง ทรงพระที่นั่งพุดตานเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราเสด็จไปเข้าประตูพิทักษ์บวร ออกประตูสุนทรทิศามาเข้าประตูวิเศษไชยศรี เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งจักรมหาปราสาท

วันนี้สมเด็จพระนางเจ้าเสด็จออกทอดพระเนตรแห่ที่โรงทานด้วย

วันนี้พระบรมวงศานุวงศ์แต่งพระองค์เหมือนวันงาน

วันพุธ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๔

วันนี้ไม่มีอะไร หยุดการ เจ้าพนักงานได้จัดเรือที่จะเดินกระบวนชลมารคพยุหยาตราและถอยแพลงสรงไปจากท่าพระตำหนักน้ำ และรื้อพลับพลาหน้าพระที่นั่งชลังคพิมานด้วย นอกนั้นก็ตามเดิม

วันพฤหัสบดี แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๒ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่ รัชกาล ๖๖๔๕

เวลาเช้า เจ้าพนักงานได้เตรียมการที่จะเสด็จลงทอดพระเนตรกระบวนพยุหยาตราเรือ ได้ผูกเรือพระที่นั่งต่างๆเรือกระบวนต่างเป็นอันมาก และกรมเรือ พระบรมวงศานุวงศ์ที่ตั้งกรม แล้วและเจ้าพระยาพระยาพระหลวงที่มีเรือตามเสด็จพระราชดำเนินนั้นมาตั้งกระบวนอยู่เหนือน้ำ คอยเวลาเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันมาก ครั้นเวลาบ่ายพระบรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดี พระยาพระหลวง ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนมาประชุมพร้อมกันที่พระตำหนักน้ำพร้อมกัน

ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานเสด็จออกพระราชดำเนินไปประทับเกยพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เสด็จขึ้นประทับบนพระที่นั่งชลังคพิมาน พระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าหน้าพระที่นั่ง ท่านเสนาบดี พระยาพระหลวงข้าราชการ เจ้าประเทศราชและผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศเฝ้าที่ประรำหน้าพระที่นั่งชลังคพิมาน ข้าราชการเฝ้าที่โรงพักและหน้าโรงพัก

โปรดให้เรียกกระบวนพยุหยาตราเรือเดินล่วงหน้ามาแต่เหนือน้ำล่องไปท้ายน้ำ มีเรือประตู เรือดั้งกันแทรกแซง และเรือรูปสัตว์ต่าง ๆ เป็นอันมากและมีเรือพระชัยต่าง ๆ เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ทรงพระพุทธบุษยรัตน มีเครื่องสูงพระกรรภิรมย์ ธงกระบี่ธุช ครุฑพ่าห์ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชทรงพระชัยในรัชกาลปัจจุบัน มีเครื่องสูงจามรเมื่อเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ และเรืออนันตนาคราชล่วงลงมาถึงหน้าพระตำหนักน้ำจอดเทียบท่าหน้าพระตำหนักน้ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วเสด็จขึ้น เรือทั้งปวงก็ล่องลงไปท้ายน้ำ แล้วมีเรือพระที่นั่งศรีต่าง ๆ พายล่องลงมาเป็นคู่ๆ และเรือพระที่นั่งกราบผูกม่านทองพระที่นั่งโถงและเรือแซง เรือกัน เรือตำรวจครั้นสิ้นเรือกระบวนพระราชดำเนินแล้ว ถึงเรือเจ้าต่างกรมและเรือเจ้าพระยาพระยาพระหลวงซึ่งเคยตามเสด็จพระราชดำเนินล่องลงมาโดยลำดับ

เมื่อกำลังเดินกระบวนพยุหยาตรานั้น โปรดให้กรมหมื่นสมมตแจกเครื่องราชอิสริยยศข้าราชการซึ่งเหลือจากวันพยุหยาตราบก คือ

เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยามชั้นที่ ๔ ภูษณาภรณ์ ๒๑ นาย พระครูอัษฎาจารย์ พระพรหมบริรักษ์ พระอินทราธิบาล พระพรหมาธิบาล พระวรรณการโกศล พระมหาแพทยพิทยากรณ์ หม่อมเทวาธิราช หลวงนริศราชกิจ หลวงญาณประกาศ พระสวรรค์บุรานุรักษ์ พระพยุหาธิบาล เมืองพยุหคีรี พระพิศาลสงคราม เมืองสวรรค์ พระพรหมประสาทศิลป์ เมืองพรหม พระจรูญราชโภคากร เมืองหลังสวน พระอัษฎงคตทิศรักษา เมืองกระบุรี พระพิชัยชลสินธุ์ เมืองปราณ พระพิชัยชนะสงคราม เมืองศรีสวัสดิ์ พระยาชลบุรานุรักษ์ เมืองชล พระยาสาครสงคราม เมืองบางลมุง พระยาชัยสงคราม เมืองแพร่

เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์ ๕๑ นาย หม่อมเจ้าร่ายในกรมหมื่นอินทรพิพิธ หม่อมเจ้าจันกรมหมื่นศรีสุเทพ หม่อมเจ้าสุบรรณกรมหมื่นณรงค์ หม่อมเจ้าสวัสดิ์กรมสมเด็จพระเดชา หม่อมเจ้าวรรินทร์กรมขุนบดินทร์ หม่อมเจ้าเจ็กกรมหมื่นเทเวศร์ หม่อมเจ้าอุไทยกรมหมื่นอนันต์ พระยาเพชรปาณี พระยาเพชรดา พระยาประชาชีพบริบาล พระยาประสิทธิศุภการ พระยาวิเศษสงคราม พระยาอัคนีศราภัย พระยาทิพกรบัญชา พระยาจินดารังสรรค์ พระยาเสนาภูเบศร์ พระยาบำเรอบริรักษ์ พระยาภักดีสุนทร พระยาภักดีภูบาล พระทิพมณเฑียร พระอินทรเทพ พระมนตรีพจนกิจ พระจินดาจักรรัตน พระศรีกาฬสมุท พระอภัยพิทักษามาตย์ พระนนทเสนเสนาบดี กรมคฤหบดี พระธเรศรินทร์ พระศุภรัตกาสายานุกิจ พระรัตนโกษา หลวงราโชวาท หลวงกุมารแพทย์ หลวงราชายสาลก หลวงสำเร็จพระธรรมรส พระศรีสุนทรเทพปลัดเมืองอุทัย พระยอดเมืองขวาง ปลัดเมืองนครสวรรค์ พระไชยราชรักษา ปลัดเมืองสุพรรณ พระวิชิตรักษา ปลัดเมืองตาก พระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดเมืองฉะเชิงเทรา พระไชยบริรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองชัยนาท พระสยามสีมานุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองนครเสียมราฐ พระพล เมืองสวรรคโลก หลวงศรีสงคราม ปลัดเมืองสาคร หลวงวิเศษภักดี เมืองพนมศก หลวงกระบวนศรีบริรักษ์ กรุงเก่า พระบริสุทธิโลหภูมิพิทักษ์ เมืองตะกั่วทุ่ง พระรามฤทธิรงค์ เมืองชุมพร พระศรีสุพรรณภิษฐ์ เมืองกาญจนดิษฐ์ พระพิชัยชนะ เมืองประจันตคีรีเขต เจ้าสุริย เมืองเชียงใหม่ เจ้าชัยสงคราม เมืองเชียงใหม่ เจ้าวรบุตร เมืองขุนยวม พระบุรีรัตน เมืองเถิน พระสุรินทรวงษา ผู้ช่วยเมืองปลิด พระไพรีพ่ายฤทธิ์ เมืองยะลา

เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยามชั้นที่ ๕ ทิพยาภรณ์ ๑๗ คน พระอินทราทิตย์ พระภิรมยราชา จมื่นสรายุทธสฤดิการ หลวงราชดรุณรักษา หลวงสโมสรพลการ หลวงอัคนิศรพลารักษ์ หลวงโกษากรวิจารณ์ หลวงคชสิทธิ หลวงนายเดช นายเสถียรรักษา นายประภาสมณเฑียร พระสยามลาววดี ปลัดเมืองสระบุรี หลวงกำแหงพลด้าน ปลัดเมืองชัยนาท หลวงประชากรบริรักษ์ ปลัดเมืองอินทร หลวงสุนทรภักดี ผู้ช่วยกรุงเก่า พระเสนามนตรี เมืองนครศรีธรรมราช พระเสนานุวงศ์ภักดี เมืองศรีรัฐนิคม

เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์....คน หม่อมเจ้าน้อยกรมหมื่นศรีสุเทพ หม่อมเจ้าน้อยพระองค์เรณู หม่อมเจ้าภาณุมาศกรมพระพิทักษ์เทเวศร หม่อมเจ้าปานกรมหมื่นภูมินทร์ หม่อมเจ้าชายเล็กกรมหมื่นมเหศวร หม่อมเจ้าปรีดา กรมขุนธิเบศร หม่อมเจ้ากระจ่างกรมหมื่นกระษัตริยศรี หม่อมเจ้าเขมเจ้าฟ้าอิศราพงษ์ หม่อมราชวงศ์โต หม่อมราชวงศ์สอาด พระยาพิชัยชาญฤทธิ์ พระยาประเสริฐสาตรดำรง พระยาสุรินทรราชเสนี พระยาราชานุประดิษฐ์ พระยาไพบูลยสมบัติ พระวิสูตรโยธามาตย์ พระรักษาเทพ พระศิริสมบัติ พระประดิษฐนิเวศ พระโทรเลขธุรานุรักษ์ พระพิเดชสงคราม พระจำนงภูสิต หม่อมเจ้าทศทิศภาเดช หม่อมราโชไทย จมื่นทิพเสนา จมื่นราชานุบาล จมื่นประธานมณเฑียร จมื่นสุรเดชรณชิต จมื่นวิชิตชัยศักดาวุธ หลวงสุริยามาตย์ หลวงคเชนทรามาตย์ หลวงราชฤทธานนท์ หลวงสุนทรพิมล หลวงพิพิธภูษา หลวงเทพาภรณ์ หลวงสรรพาวุธ หลวงศรีทิพภักดี หลวงรักษานารถ หลวงราชบำเรอ หลวงฤทธินายเวร นายจำเรศ นายจำรง นายราชภัณฑ์ภักดี นายจำนงราชกิจ ขุนวรการโกศล ขุนราชวโรสถ ขุนราชพรหมา ขุนกุมารประเสริฐ ขุนกุมารประสิทธิ ขุนรัตนแพทย์ ขุนราชแพทย์ พระไกรสิงหนาท เมืองภูเขียว พระอนันตภักดี เมืองสังขะ พระพิชัยนคร เมืองสุรินทร พระบริรักษ์นรากร เมืองพระตะบอง หลวงนา ว่าที่พระยากงไกรลาศ หลวงวิชิตสงคราม เมืองสระบุรี หลวงพล เมืองสระบุรี หลวงมหาดไทย เมืองศรีโสภณ หลวงบริหารอัสสกิจ กรุงเก่า นายรุ่งมหาดเล็ก ว่าที่พระสุรินทรภักดี หลวงเทพภักดี เมืองพัทลุง หลวงมนตรีบริรักษ์ เมืองพัทลุง หลวงพรหมภักดี เมืองปราณ นายพันมหาดเล็ก หลวงบันเทา เมืองระยอง ขุนรักษาราชการ เมืองพนัสนิคม เจ้าชัยสงคราม

เมืองลำพูน เจ้ามหาวงศ์ เจ้าหนานมหายศ เมืองเชียงใหม่ เจ้าพรหมบั้น เจ้าหนานหมื่นแก้ว เจ้าหนานกด เมืองลำพูน เจ้าพรหมา เมืองหลวงพระบาง หนานจิตรวงศ์ หนานอินท เมืองน่าน พระอุตรการ เมืองเถิน ราชวงศ์ เมืองกมลาสัย ตนกูจิ เมืองตานี เหรียญดุษฎีมาลา เหรียญกะไหล่ทอง เข็มศิลปวิทยา พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ๑ เหรียญเงินเข็มศิลปวิทยา หม่อมดำรงรามฤทธิ (ฉาย) ๑ พระยาภักดีรจนา (นิ่ม) ช่างแหวน ๑ พระผดุงศุลกกฤตย์ (หนู) จีนตกระวี่ ๑ พระยารจนารังสรร (จีน) ช่างแกะ ๑ พระวิเศษสุวรรณกิจ (โต) ช่างแหวน ๑ พระชำนิรจนา (เนตร) ช่างสลัก ๑ หลวงบรรจงสุวรรณกิจ (บุตร) ช่างแหวน ๑ หลวงสัญจการโลหกิจ (สด) ช่างแกะ ๑ หลวงสุวรรณสิทธิ (สาย) ช่างเขียน ๑ หลวงพิษณุกรรม (เล็ก) ช่างเขียน ๑ หลวงวิจิตรนฤมล (พึ่ง) ช่างแกะ ๑ หลวงวิจิตรรจนา (เบี้ย) ช่างรูป ๑ นายรองไชยขรรค์ (ปาน) ช่างปั้น ๑ นายเทศ ช่างแช่ ๑ นายขำ ช่างเขียน ๑ นายเหมือน ช่างเขียน ๑ นายอิ่ม ช่างเขียน ๑

เวลาเกือบยาค่ำเสด็จขึ้น วันนี้สวมเสื้อเยียรบับนุ่งผ้าสีน้ำเงินแก่

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาดไทย กรมราชทัณฑ์

นายจำเนียร ยังพระเดช ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ก.พ. ๒๕๐๖

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาดไทย

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

โทรศัพท์ ๒๔๐๐๘